

Ocena wpływu wsparcia RPOWP na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim

Raport końcowy

Podlaskie

Regionalny Program
Operacyjny
Województwa
Podlaskiego
na lata 2014-2020

Autorzy:

Małgorzata Zub
Zofia Bieńkowska
Magdalena Głomska
Paulina Kowalczyk
Paweł Penszko

Badanie zrealizowane przez zespół badawczy w składzie:

Zofia Bieńkowska, Aleksandra Kamińska, Magdalena Głomska, Adam Grajek,
Paulina Kowalczyk, Michał Marciniak, Sebastian Pałka, Cezary Przybył, Paweł Penszko,
Agnieszka Śnieżek, Beata Tomczak, Małgorzata Zub

Zamawiający:

Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
Departament Rozwoju Regionalnego
ul. Poleska 89, 15-874 Białystok
Tel.: 85 66 54 480
e-mail: rot@wrotapodlasia.pl

Wykonawca:

EVALU Sp. z o.o.
ul. Dzika 19/23 lok. 55
00-172 Warszawa
Tel.: 22 403 80 26
e-mail: evalu@evalu.pl

ISBN 978-83-956136-5-4

Zamówienie finansowane ze środków Pomocy Technicznej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020.
Białystok 2020

Copyright: Województwo Podlaskie Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

Spis treści

1.	Wprowadzenie	18
2.	Cele, przedmiot i metodologia badań	21
2.1	Cele i przedmiot badań	21
2.2	Metody badań	21
3.	Założenia i organizacja projektu	28
3.1	Podstawowe informacje o realizacji projektu	28
3.2	Opis i teoria interwencji	33
3.3	Sprawność wdrażania	44
3.4	Ocena partnerskiej formuły projektu	48
4.	Losy edukacyjne uczniów	52
4.1	Losy edukacyjne uczniów uczestniczących i nieuczestniczących w projekcie na tle zmian struktury kształcenia w województwie podlaskim	52
4.2	Determinanty losów edukacyjnych uczniów – przegląd badań	54
4.3	Wpływ netto projektu i wpływ pozostałych czynników na losy edukacyjne uczniów ...	56
5.	Wybory edukacyjne uczniów	64
5.1	Charakterystyka uczniów i działań do nich adresowanych	64
5.2	Wybór rodzaju szkoły, a wybór zawodu lub profilu	74
5.3	Wybory edukacyjne a oczekiwania i przekonania uczniów nt. szkół i zawodów	77
5.4	Rola otoczenia – rodzice, rówieśnicy, nauczyciele	85
5.5	Doradztwo zawodowe, w tym realizowane w projekcie	93
5.6	Wpływ projektu na wybory edukacyjne	101
6.	Wpływ projektu na nauczycieli dawnych gimnazjów oraz prowadzone przez nich działania doradcze i wspierające	126
6.1	Charakterystyka szkół prowadzących klasy gimnazjalne objętych projektem, nauczycieli i działań do nich adresowanych	126
6.2	Ocena działań dla nauczycieli szkół gimnazjalnych	128
6.3	Wpływ projektu na dostępność i model doradztwa edukacyjno-zawodowego	132
7.	Ocena użyteczności szkolnictwa zawodowego / branżowego	147
7.1	Użyteczność szkolnictwa zawodowego w świetle analizy danych zastanych	147
7.2	Użyteczność oferty edukacyjnej i wpływ projektu na jej modyfikacje	155
7.3	Efekty kształcenia w szkołach objętych projektem	165

7.4	Perspektywa uczniów	168
7.5	Perspektywa pracodawców	179
7.6	Perspektywa nauczycieli szkolnictwa zawodowego	184
8.	Wpływ projektu na wizerunek szkół kształcenia zawodowego i przyciągnięcie kandydatów	191
8.1	Charakterystyka szkół i nauczycieli objętych projektem oraz realizowanych działań .	191
8.2	Ocena form wsparcia dla szkół kształcenia zawodowego.....	193
8.3	Prowadzone działania promocyjne i ich skuteczność	197
8.4	Wizerunek szkół kształcenia zawodowego – przekonania i wpływ projektu.....	207
8.5	Napływ kandydatów do szkół kształcenia zawodowego objętych projektem.....	222
9.	Współpraca szkół prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami	227
9.1	Diagnoza stanu współpracy. Formy współpracy	228
9.2	Nawiązywanie i rozwój współpracy	234
9.3	Finansowanie współpracy	239
9.4	Użyteczność współpracy w kontekście potrzeb stron. Bariery i oczekiwania	243
10.	Odpowiedzi na pytania badawcze i ocena według kryteriów ewaluacyjnych	261
11.	Wnioski i rekomendacje	280
	Bibliografia	302
	Wykaz wykresów.....	306
	Wykaz tabel	311
	Wykaz rysunków	312

Wykaz skrótów

SKRÓT	OBJAŚNIENIE
BAEL	Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
BDL	Bank Danych Lokalnych
BS I	Branżowa Szkoła pierwszego stopnia
CAPI	Badanie ankietowe wspomagane komputerowo (ang. <i>Computer Assisted Personal Interview</i>)
CATI	Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (ang. <i>Computer Assisted Telephone Interview</i>)
CAWI	Wywiad wspomagany komputerowo przy pomocy strony internetowej (ang. <i>Computer Assisted Web Interview</i>)
DEGURBA	Klasyfikacja, która wskazuje na stopień urbanizacji (ang. <i>Degree of Urbanization</i>)
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
EWD	Edukacyjna wartość dodana
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (ang. <i>Focus Group Interview</i>)
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IBE	Instytut Badań Edukacyjnych
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. <i>Individual In-Depth Interview</i>)
IZ	Instytucja Zarządzająca
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MRPIPS	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
OHP	Ochotnicze Hufce Pracy
OKE	Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
PESEL	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
PISA	Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (ang. <i>Programme for International Student Assessment</i>)
p.p.	Punkt procentowy
PROW	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
RPOWP 2014-2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020
SIO	System Informacji Oświatowej
SL 2014	Centralny system teleinformatyczny
TBE	Ewaluacja oparta na teorii (ang. <i>Theory-based Evaluation</i>)
UE	Unia Europejska
UMWP	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

SKRÓT	OBJAŚNIENIE
WSDZ	Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy
ZSZ	Zespół Szkół Zawodowych

Źródło: Opracowanie własne.

Streszczenie

Celem głównym badania była ocena wpływu wsparcia RPOWP 2014-2020 (Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020) na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim, dostarczonego w projekcie: „Dobry zawód-fajne życie – popularyzacja kształcenia zawodowego w woj. podlaskim” („Dobry zawód-fajne życie”).

W ramach badania zastosowano metody badawcze zarówno o charakterze ilościowym i jakościowym. W trakcie trwania badania na bieżąco prowadzono analizę danych zastanych, w tym.in.: aktów prawnych, dokumentów i danych wytworzonych w ramach realizacji projektu „Dobry zawód-fajne życie”, danych statystycznych, raportów ewaluacyjnych, opracowań naukowych. Ponadto wykorzystano źródła informacji wytworzone w ramach badania: indywidualne wywiady pogłębione (IDI) z partnerami projektu, wywiady kwestionariuszowe z uczestnikami projektu: CAPI (Badanie ankietowe wspomagane komputerowo) z uczniami, CAWI (Wywiad wspomagany komputerowo przy pomocy strony internetowej)/CATI (Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny) z nauczycielami, CATI z pracodawcami, badanie kontrfaktyczne CAPI/CATI z uczniami nieuczestniczącymi w projekcie, a także studia przypadku powiatów. Badanie monograficzne przeprowadzono następującymi technikami: analiza danych statystycznych dotyczących wybranych powiatów, dostępnych opracowań, dokumentacji projektowej i programowej, indywidualne wywiady pogłębione z interesariuszami, zogniskowane wywiady grupowe z uczniami najstarszych klas szkół prowadzących kształcenie zawodowe, telefoniczne wywiady pogłębione z rodzicami uczniów, którzy uczestniczyli w projekcie.

Projekt „Dobry zawód-fajne życie” był realizowany przez Białostocką Fundację Kształcenia Kadr w partnerstwie z pięcioma subregionalnymi instytucjami. Głównym celem projektu była popularyzacja kształcenia zawodowego. Jego beneficjentami byli kadra szkół gimnazjalnych, ich uczniowie i rodzice, a także szkoły prowadzące kształcenie zawodowe. Projekt był realizowany w latach 2017-2019 w czterech subregionach województwa podlaskiego: białostockim, bielskiego, łomżyńskim i suwalskim. Dzięki zastosowaniu partnerskiej formuły projekt był koordynowany z poziomu każdego subregionu, co znacznie ułatwiło realizację dużą liczbę zaplanowanych działań. Podział zadań wg wiedzy, kompetencji oraz podziału terytorialnego partnerów okazał się być skutecznym rozwiązaniem. W wyniku ich zaangażowania projekt został zrealizowany z powodzeniem. Jedyne trudności, które pojawiły się w trakcie jego przebiegu to te spowodowane wdrażaniem reformy oświaty i problemami z wyłonieniem wykonawców przetargach na doradztwo. Spowodowało to pewne opóźnienia w harmonogramie, co przyczyniło się m.in. do przesunięcia procesu rekrutacji na okres wakacyjny, czy odbycia się wizyt studyjnych przed zajęciami z doradcą.

W latach 2013-2018 zaobserwowano w województwie podlaskim spadek liczby uczniów wybierających po gimnazjum liceum ogólnokształcące oraz branżowe szkoły I stopnia. Większym zainteresowaniem cieszą się natomiast technika. Dane dla populacji uczniów uczęszczających do szkół w województwie ilustrują wybory edukacyjne uczniów biorących udział w projekcie. Niemniej jednak udział w projekcie nie przesądził o podjęciu nauki w szkole kształcenia zawodowego w przypadku znaczącej liczby uczestników. Dla kontynuacji nauki w technikum znaczenie miała natomiast płeć uczestnika, oceny uzyskiwane przez niego w gimnazjum oraz poziom wykształcenia jego rodziców. Do technikum częściej uczęszczały dzieci rodziców z wykształceniem niższym niż ze średnim. Im niższe były oceny ucznia na koniec gimnazjum, tym mniej prawdopodobne było jego przejście do technikum. Większość dziewcząt – uczestniczek projektu uczęszcza obecnie do liceum ogólnokształcącego, natomiast większość chłopców uczy się w technikum. W badaniu wykazano także większe prawdopodobieństwo uczęszczania do branżowej szkoły I stopnia osób zamieszkujących duże miasta.

Uczestnicy projektu chętnie korzystali zarówno z grupowego, jak i indywidualnego doradztwa. Zdecydowana większość uczniów uczestniczyła w targach edukacyjno-zawodowych, które uznali za najbardziej pomocne w podjęciu decyzji o dalszej ścieżce kształcenia. Uczniowie wysoko cenili sobie również udział w wydarzeniach, na których prezentowano określoną branżę. Niemalże połowa uczniów uczestniczących w projekcie po udziale w nim zaczęła bardziej pozytywnie postrzegać szkoły kształcenia zawodowego. Ponadto projekt pomógł uczniom upewnić się, że szkoła kształcenia zawodowego jest dla nich dobrym wyborem. W wyborze szkoły uczniowie w pierwszej kolejności niezależnie od typu szkoły, w której się uczą i uczestnictwa w projekcie, kierowali się zainteresowaniem danym zawodem lub profilem klasy, a następnie możliwością rozwijania w szkole swoich zainteresowań. Dla uczniów technikum ważne było także zapotrzebowanie na dany zawód na rynku pracy. Zdecydowana większość uczniów rozmawiała z rodzicami o tym, do jakiego typu szkoły pójdzie, i przypisuje rodzicom duży udział w podjęciu decyzji. Jednak to sobie uczniowie przypisują główny ciężar podejmowania decyzji o dalszym kształceniu.

Nauczyciele klas gimnazjalnych wysoko ocenili większość działań realizowanych w projekcie. Projekt pozwolił im na lepsze zapoznanie się z ofertą szkół ponadgimnazjalnych w okolicy, czyli tych, które najczęściej wybierane będą przez ich uczniów. Dzięki spotkaniom organizowanym z przedstawicielami szkół kształcenia zawodowego i wizytom w tych szkołach zyskali oni aktualną wiedzę na temat ich oferty i mogli je poznać na własne oczy. W czasie takich wizyt mogli też zaobserwować różnice między reklamą zawartą w folderze a stanem faktycznym. Wizyty przyczyniły się także do poprawy wizerunku szkół kształcenia zawodowego wśród nauczycieli. Dzięki nim osłabieniu uległ stereotyp, zgodnie z którym szkoły te są ścieżką edukacyjną dla uczniów osiągających gorsze wyniki edukacyjne. Uczniowie i nauczyciele mieli okazję obejrzeć nowoczesną bazę dydaktyczną tych szkół oraz ich otoczenie a także poczuć

klimat i atmosferę tam panującą. Wpływało to na odczarowywanie negatywnego wizerunku szkół kształcenia zawodowego.

Badani nauczyciele wskazali na to, że warto większy nacisk w doradztwie położyć na działania kierowane do rodziców uczniów. Obecnie często dzieje się tak, że młoda osoba po powrocie do domu spotyka się z otwartą negacją szkół kształcenia zawodowego przez rodzica. Zauważono także, że w związku z tym należy wspierać młodzież, jeśli dokonuje ona wyborów, które mogą nie spotkać się z aprobatą w jej najbliższym środowisku. W tym celu należy stosować doradztwo zawodowe w sposób dwutorowy. Z jednej strony pomagać młodej osobie w odkrywaniu jej mocnych stron, być może w utwierdzaniu jej w tym, że kształcenie zawodowe, to dobry wybór dla niej (model popytowy). Z drugiej strony jednak warto zaznajamiać ją z oczekiwaniami pracodawców i ich ofertą (model podaży), najlepiej bazując na tym gdzie w najbliższej okolicy można podjąć zatrudnienie. By działać w ten sposób potrzebni są nauczyciele zaznajomieni z uwarunkowaniami lokalnego i wojewódzkiego rynku pracy. Udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” ułatwił im wykształcenie w sobie odpowiednich kompetencji.

W okresie 2012-2018 rynek pracy województwa podlaskiego upodobił się do rynku ogólnopolskiego pod względem prawdopodobieństwa zdobycia zatrudnienia przez osoby młode, o czym świadczy zrównanie wskaźników aktywności zawodowej i zatrudnienia, dawniej dużo niższych niż przeciętnie w Polsce. Utrzymuje się zróżnicowanie perspektyw zatrudnienia pomiędzy powiatami, stąd tak ważne jest, by szkoły kształciły na subregionalny, a nie jedynie powiatowy rynek pracy – obecnie jednak organy prowadzące i dyrektorzy szkół koncentrują się na perspektywie powiatowej.

Przeciętne wynagrodzenie pracowników z wykształceniem zasadniczym zawodowym pozostaje niższe od wynagrodzenia tych z wykształceniem średnim, a wynagrodzenie pracowników z wykształceniem średnim technicznym – niższe od otrzymywanego przez tych z wyższym wykształceniem. Jest to czynnik obniżający atrakcyjność wyboru zawodowej ścieżki kształcenia.

Oferta edukacyjna szkół kształcenia zawodowego jest w dość dużym stopniu dopasowana do rynku pracy, ale zdaniem blisko ¼ badanych pracodawców szkoły nie kształcą w poszukiwanych przez nich zawodach. Uruchamianie kształcenia w nowych zawodach jest uwarunkowane przez potencjał szkół, możliwości finansowe, prognozowane zainteresowanie kandydatów i popyt na pracę, czy ograniczony dostęp do wartościowych prognoz, a podejmowane decyzje nie zawsze są optymalne z perspektywy jakości kształcenia. Szczególnie trudno jest uruchomić kształcenie na poziomie szkolnictwa branżowego ze względu na zbyt małą liczbę kandydatów by było to opłacalne. Pomimo to nie stwierdzono, by badane szkoły i organy prowadzące dążyły do zwiększenia skali kształcenia w rzemiośle, które to rozwiązanie jest mniej korzystne finansowo dla szkół, ale za to pozwala kształcić nawet pojedyncze osoby w różnych zawodach bez inwestycji w bazę dydaktyczną.

Szkoły, które wzięły udział w projekcie i w badaniu znacznie się różnią pod względem jakości kształcenia zawodowego. Wskazują na to znaczne różnice odsetków uczniów, którzy przystępują do egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie i którzy zdają egzaminy. Uwzględniając informacje od uczniów i nauczycieli można raczej pozytywnie ocenić kształcenie zawodowe pod względem kompetencji nauczycieli i stwarzania uczniom możliwości rozwoju. Do słabszych aspektów należą niedostatki liczby nauczycieli, brak nowych kandydatów do zawodu nauczyciela oraz niewystarczające wyposażenie wielu szkół (z wyjątkami) w nowoczesne narzędzia do realizacji kształcenia praktycznego. Czynnikiem ograniczającym są też niepełna adekwatność podstawy programowej kształcenia w zawodach do aktualnego stanu rozwoju branż, stosowanych w nich technologii oraz metod pracy, a więc do potrzeb pracodawców. Szkoły starają się uzupełniać te luki rozszerzając program nauczania oraz umożliwiając uczniom udział w szkoleniach i kursach finansowanych ze środków EFS (Europejski Fundusz Społeczny) i z programów edukacyjnych realizowanych przez przedsiębiorców.

Jeżeli chodzi o efekty kształcenia, uczniowie i nauczyciele raczej pozytywnie oceniali szkoły pod względem przygotowania do zawodu. Również znaczna część badanych pracodawców pozytywnie oceniała kompetencje absolwentów chociaż pod względem oceny przygotowania praktycznego opinie były bardzo zróżnicowane.

Uczestnictwo szkół kształcenia zawodowego w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” przyczyniło się do podwyższenia kompetencji nauczycieli w zakresie planowania i realizacji działań promocyjnych, oraz znalazło przełożenie na działania promocyjne. Wpływ projektu był największy w przypadku tych szkół, które – w ramach konkursu przeprowadzonego w projekcie – uzyskały szczególne wsparcie w postaci kompleksowej profesjonalnej usługi agencji marketingowej. W tych szkołach przeprowadzono staranne analizy ich atutów i dokonano kompleksowej odnowy wizerunku, w tym identyfikacji wizualnej i strategii komunikacji. Otrzymały one też przygotowane specjalnie dla nich treści i materiały promocyjne z których korzystały. Efekty wsparcia tych szkół były widoczne, tak w działaniach bezpośrednich jak i promocji w Internecie. Również w pozostałych szkołach nauczyciele rozwinęli swoje umiejętności i przełożyli je na podejmowane we własnym zakresie, na mniejszą skalę, działania promocyjne, m. in. poprawiali wizerunek szkół stosując lepsze materiały promocyjne.

Z badania wynika, że chociaż większa niż w poprzednich latach liczba kandydatów do techników w roku szkolnym 2019/2020 wiązała się przede wszystkim z rekrutacją tzw. „podwójnego rocznika”, to w przypadku części techników dostrzegany był również korzystny wpływ realizacji projektu. Natomiast nie stwierdzono takiego efektu w przypadku rekrutacji do szkół branżowych.

Najczęstszą i najbardziej popularną formą współpracy pomiędzy szkołami i pracodawcami pozostaje współpraca w dziedzinie kształcenia praktycznego: praktyk (na poziomie kształcenia średniego) i – trochę rzadziej – zajęć praktycznych na poziomie szkolnictwa branżowego). Są też

jednak stosowane inne, nowe formy, takie jak wizyty przedstawicieli pracodawców w szkołach, szkolenia czy staże dla nauczycieli lub współtworzenie programu nauczania, a ich popularność wydaje się wzrastać, m. in. dzięki realizacji projektów EFS.

Współpraca nawiązywana jest w znaczącej większości z inicjatywy szkół. Wynika to z faktu, że mają one obowiązek zapewnić uczniom kształcenie praktyczne. W związku z tym praktyki i staże są najczęstszą formą współpracy. W opinii rozmówców brakuje jednak wciąż jednolitego systemu zachęcającego do podejmowania współpracy w formie klas patronackich, nauczania dualnego czy wizyt studyjnych.

Szkoły i przedsiębiorcy nieco inaczej definiują bariery współpracy. O ile nauczyciele w badaniu ilościowym najczęściej wskazywali na braki kadrowe po stronie pracodawców, o tyle pracodawcy najczęściej wskazywali na fakt, że to szkoły nie proponują współpracy, lub że szkoły nie kształcą w interesujących ich zawodach. Co istotne, badanie pokazało, że bardzo ważną rolę w nawiązywaniu współpracy odgrywają kontakty osobiste. Tym ważniejsze są więc wszelkie działania mające na celu networking przedstawicieli szkół i pracodawców, takie jak wspólne targi czy warsztaty.

Koszty współpracy zazwyczaj spoczywają na przedsiębiorcach lub finansowane są ze środków europejskich. Często jednak zarówno przedsiębiorcy jak i szkoły dążą do tego, aby współpraca była bez kosztowa.

Dużą barierą na drodze nawiązywania współpracy jest brak zainteresowania po stronie przedsiębiorców. Wynika on między innymi z faktu braku wymiernych korzyści ze współpracy, lecz także z niewiedzy na temat niewymiernych korzyści. Często przeszkodą jest także fakt, że okoliczne szkoły nie kształcą w zawodach interesujących przedsiębiorców, a otwarcie kierunków uwzględniających potrzeby rynku pracy napotyka przeszkody biurokratyczne, związane na przykład z niechęcią ze strony organu prowadzącego.

Mimo że nadal występuje sporo barier na drodze nawiązywania współpracy między szkołami i pracodawcami, rozmówcy biorący udział w badaniu jakościowym zauważali pozytywne zmiany. W ich opinii wzrasta znaczenie kształcenia zawodowego. Ponadto młodzi ludzie obecnie lepiej wiedzą, czego mają oczekiwać od pracodawców i czego chcą się nauczyć, w związku z czym jakość praktyk wzrasta. Pracodawcy są też coraz bardziej zaangażowani w inicjowanie współpracy oraz bardziej pozytywnie oceniają aktywność szkół we współpracy.

Summary

The main purpose of the study was to evaluate the impact of Regional Operational Programme for Podlaskie Voivodeship (ROPPV) on promotion of vocational education in the Podlaskie Voivodeship delivered in project: “GOOD PROFESSION - GREAT LIFE: Promotion of Vocational Education in the Podlaskie Voivodeship.”

As part of the study, both quantitative and qualitative study methods were used. During the study, desk research was conducted on an ongoing basis, including: legal acts, programme documents, documents and data generated as part of performance of project “Good Profession - Great Life”, data from public statistics, evaluation reports, scientific compilations. Furthermore, sources of information generated as part of the study were used: individual in-depth interviews (IDI) with project partners / coordinators, questionnaire interviews with project participants: CAPI with students, CAWI/CATI with teachers, CATI with employers, counterfactual CAPI/CATI with students not participating in the project, as well as case studies from poviats: City of Białystok and Bielsk, Zambrów and Sejny Poviats (one for each of the four sub-regions). The monographic study was carried out with the use of the following techniques: analysis of statistical data pertaining to the selected poviats, available compilations, project and programme documents, individual in-depth interviews with stakeholders, focus group interviews with students of highest grades of schools offering vocational education, telephone in-depth interviews with parents of students who participated in the project.

The project “Good Profession - Great Life” was carried out by the Białystok Foundation for Professional Training (Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr - BFKK) in partnership with five institutions. The main purpose of the project was promotion of vocational training. Its beneficiaries included personnel of lower secondary schools, students and parents, as well as schools offering vocational education. The task of the project was to show the potential and benefits that young people can gain by choosing further education leading to procurement of work certificates for a specific profession and at a specific position. The project was carried out between 2017 and 2019 in the area of four sub-regions of the Podlaskie Voivodeship: Białystok, Bielsk, Łomża and Suwałki. Thanks to the application of a partner formula, the project was coordinated from the level of every sub-region, which greatly facilitated implementation of many diverse measures. Division of tasks according to knowledge, competence and territorial division of partners turned out to be an effective solution. As a result of their engagement, the project was successfully implemented. The only difficulties that emerged in the course of the project were related to the implementation of the reform of education and problems with selecting contractors in tenders for counselling. This caused certain delays in the schedule, which in turn contributed to the postponement of the recruitment process for the summer period or studio visits taking place before the classes with the counsellor.

Between 2013 and 2018, a drop in the number of students choosing general upper secondary schools and stage 1. sectoral vocational schools after the lower secondary schools was recorded in the Podlaskie Voivodeship. On the other hand, technical upper secondary schools enjoyed greater interest. Data for the population of students attending schools in the voivodeship illustrate educational choices of students participating in the project. Nevertheless, participation in the project did not pre-determine commencement of education in a vocational school in the case of a significant number of students. With respect to continuation of education in a technical upper secondary school, grades received in the lower secondary school and the level of parents' education played a role. Children of parents with education lower than secondary most often chose technical upper secondary school. The lower the student's grades at the graduation from the lower secondary school were, the less probable the transfer of the student to the technical upper secondary school was. The majority of girls – participants of the project – currently attend a general upper secondary school, whereas the majority of boys study at a technical upper secondary school. What is more, there is a greater probability of attending stage 1. sectoral school with respect to persons living in large cities.

Project participants willingly made use of both group and individual counselling. A definite majority of students took part in educational and vocational fairs which they deemed most helpful in making a decision about the further course of education. The students also greatly appreciated participation in events where a specific sector of industry was presented. The tendency was similar with respect to indication of their skills. When choosing the school, the students were guided in the first place - independently from the type of school that they attended and participation in the project - by interest in a given profession or profile of the class, and subsequently by the possibility of pursuing their interests at the school. For students of technical upper secondary schools, the demand for a given profession at the labour market was also important. A definite majority of students talked to their parents about the type of school that they chose and credited their parents with significant involvement in the decision-making process. Nevertheless, the students bore the main burden of deciding about further education.

Teachers of lower secondary schools rated most of the activities carried out in the project highly. The project allowed them to become better acquainted with the offer of secondary schools in the area, i.e. those most often chosen by their students. Thanks to meetings organized with representatives of vocational education schools and visits to these schools, they gained up-to-date knowledge about their offer. During such visits they could also notice the differences between the advertising provided in the folder and the reality. The visits also contributed to improving the image of vocational education schools among teachers. Thanks to them, the stereotype that these schools are an educational path for students with worse educational results has been weakened. Pupils and teachers had the opportunity to see the modern didactic base of these schools and their surroundings and to feel the climate and

atmosphere there. This had an impact on disenchantment with the negative image of vocational education schools.

The teachers surveyed pointed out that it is worthwhile to put more emphasis in counselling on activities aimed at the parents of students. Nowadays, it is often the case that a young person, after returning home, encounters an open negation of vocational education schools by a parent. It has also been noted that young people should therefore be supported if they make choices that may not be accepted in their closest environment. To this end, vocational guidance should be used in a two-pronged manner. On the one hand, it is necessary to help the young person to discover their strengths, perhaps to confirm that vocational training is a good choice for them (demand model). On the other hand, however, it is worthwhile to familiarise the young person with employers' expectations and their offer (supply model), preferably based on where in the immediate vicinity one can take up employment. In order to act in this way, one needs teachers who are familiar with the conditions of the local and regional labour market. Participation in the project "Good profession - Good life" facilitated the development of appropriate competences.

In the period between 2012 and 2018, the labour market in the Podlaskie Voivodeship became similar to the Polish market with respect to the probability of gaining employment by young people, which is testified by equation of the professional activity indicators and employment, in the past much lower than the average Polish levels. Diversity of employment prospects among poviats has been retained; thus, it is very important for the schools to educate for the sub-regional and not merely the poviat labour market - however, at the present moment, the managing authorities and the headmasters of schools focus on the poviat perspective.

The average salary of employees with basic vocational education remains lower than the salary of those with secondary education, whereas the salary of employees with technical secondary education is lower than the salary of those with higher education. This is a factor that reduces the attractiveness of the choice of vocational education path.

The educational offer of vocational schools is, to a high degree, well-matched to the labour market, but according to almost 1/4 of respondent employers schools do not teach the professions sought by them. Launching education in new professions is limited by such factors as the schools' potential, financial potential, forecast interest among candidates and demand for labour, or limited access to valuable forecasts, whereas decisions made are not always optimal from the point of view of teaching quality. It is especially difficult to launch education on the level of sectoral vocational education on account of too low number of candidates to make it cost-effective. In spite of it, it has not been found that the studied schools and managing authorities were aiming for an increase in the scale of education in crafts – a solution which is less financially favourable for schools, but allows for teaching even individual persons in various professions without the necessity of investing in didactic resources.

Schools that took part in the project and the study vary strongly as to quality of vocational education. This is shown by significant differences in percentages of students who take the examinations confirming vocational qualifications and of those who pass them. Taking the information from students and teachers into account, vocational education is assessed quite positively with respect to the teachers' competence and fostering opportunities for students' development. Weaker aspects include insufficient numbers of teachers, lack of new candidates for teachers and insufficient provision of a number of schools (with exceptions) with modern tools indispensable for performance of practical teaching. Limiting factors also include incomplete adequacy of the curriculum in professions with respect to the current status of development of industries, technologies and methods of work applied there, thus with respect to the employers' needs. Schools are trying to fill these gaps by expanding the educational programme and by providing the students with opportunities to participate in trainings and courses financed from the ESF and educational programmes of employers.

As far as learning outcomes are concerned, students and teachers assessed vocational education schools quite positively with respect to preparation for a profession. What is more, a significant portion of employers positively assessed competence of graduates, even though with respect to the assessment of practical preparation, the opinions were greatly diversified.

Participation of vocational education schools in the "Good Profession - Great Life" programme contributed to the raising of teachers' competence in the area of planning and performance of promotional actions, as well as influenced the conducted promotional measures. The project exerted greatest impact on these actions and improved the image of these schools which - as part of the competition carried out in the project - received special support in the form of comprehensive professional services of a marketing agency. In these schools, their advantages were thoroughly analysed and their image was comprehensively revamped, including visual identification and communication strategy. They also received specially prepared content and promotional materials which they used. Effects of support for these schools became visible, both in direct activities, as well as in promotion on the Internet. At schools that did not receive the marketing service, but only used the common form of support, i.e. workshops, teachers also developed their skills and converted them to promotional activities undertaken on their own, on a smaller scale, including improvement of own image by using better quality promotional materials.

It follows from the study that even though the higher number of candidates to technical upper secondary schools in the 2019/2020 school year was primarily related to the recruitment of the so-called "double cohort", yet in the case of some technical upper secondary schools, beneficial impact of project performance was also perceptible. On the other hand, such effect was not recorded in the case of recruitment to sectoral schools.

The most frequent and the most popular form of cooperation among schools and employers is the cooperation in the area of practical teaching: internship (on the level of upper secondary education) and - less frequently - practical classes on the level of sectoral education. However, also new forms are applied, such as visits of employers' representatives at schools, trainings or internship for teachers or joint preparation of the teaching programme; their popularity seems to be growing thanks to the implementation of ESF projects.

Cooperation is primarily initiated by schools. This results from the fact that they are required to guarantee practical training for students. In relation to this, internship is the most frequent form of cooperation. According to respondents, a uniform system encouraging education in the form of vocational training classes, dual teaching or study visits is still missing.

Schools and entrepreneurs define cooperation barriers differently. In the quantitative study, teachers most often indicate personnel deficiencies on the side of employers, yet employers most often pinpoint the fact that schools do not propose cooperation or that schools do not teach professions that are of interest for them.

More importantly, the study has highlighted the crucial role of personal contacts in establishing cooperation. Thus, any actions aimed at networking of school and employers' representatives, such as joint fairs or workshops, are of great importance.

Costs of cooperation are usually borne by entrepreneurs or are financed from European funds. Both entrepreneurs and schools are frequently aiming for the cooperation to be cost-free.

A significant barrier on the way to establish cooperation is lack of interest on the part of entrepreneurs. It results from absence of quantifiable benefits from cooperation, but also from lack of knowledge about non-quantifiable benefits. A frequent obstacle is also the fact that the schools in the neighbourhood do not offer education in professions interesting for the employers, whereas launching specialisations that take the labour market needs into account encounters bureaucratic obstacles related, for example, to resistance on the part of the managing authority.

Despite the numerous barriers on the path of establishing cooperation between schools and employers, the respondents participating in the quality study noticed positive changes. In their opinion, the role of vocational education is growing. Furthermore, young people nowadays know what they can expect from the employers and what they want to learn, in relation to which the quality of internship is increasing. Employers are also more and more involved in initiation of cooperation and evaluate the activity of schools in cooperation more positively.

1. Wprowadzenie

Projekt „Dobry zawód-fajne życie – popularyzacja kształcenia zawodowego w woj. podlaskim” realizowany był przez Białostocką Fundację Kształcenia Kadr (Lider) w partnerstwie z pięcioma instytucjami: Stowarzyszeniem Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego, Miastem Suwałki wraz z Suwalskim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli, Izbą Rzemieślniczą i Przedsiębiorczości w Białymstoku, Łomżyńskim Forum Samorządowym oraz Miastem Bielsk Podlaski. Swym zasięgiem objął cztery subregiony województwa podlaskiego: białostocki, bielski, łomżyński i suwalski. Realizowany był przez 24 miesiące w latach 2017-2019. Swym wsparciem objął gimnazja, kadre tych szkół, uczniów II – III klas oraz ich rodziców, szkoły prowadzące kształcenie zawodowe, a także ich kadre. W projekcie zaplanowano m.in. doradztwo edukacyjno-zawodowe dla uczniów, wizyty studyjne gimnazjalistów w przedsiębiorstwach, targi edukacyjno-zawodowe, spotkania mentoringowe uczniów z pracodawcami, konkursy dedykowane różnym zawodom, wsparcie działań promocyjnych, skierowane do szkół prowadzących kształcenie zawodowe oraz wsparcie dedykowane rodzicom. Projekt w swych założeniach spełnia wymogi „Wytyczne Instytucji Zarządzającej w zakresie realizacji projektów z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014 - 2020” szczególnie w zakresie Warunki i procedury udzielania wsparcia dedykowanego uczniom szkół gimnazjalnych oraz ich rodzicom.

Potrzeba realizacji projektu wynikała ze zdiagnozowanych problemów w obszarze szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim. Przegląd opracowań naukowych na temat szkolnictwa zawodowego pozwolił na wyodrębnienie kilku wyzwań w tym zakresie. Zdaniem ekspertów młodzież w momencie ukończenia gimnazjum nie ma świadomości tego, co chce dalej robić, nie ma wiedzy o możliwościach zatrudnienia po skończeniu danej szkoły, w związku z czym podejmuje przypadkowe decyzje co do wyboru zawodu. Wpływ ma na to również brak udziału w doradztwie zawodowym na poziomie instytucjonalnym. Celem projektu „Dobry zawód-fajne życie – popularyzacja kształcenia zawodowego w woj. podlaskim” było upowszechnienie kształcenia zawodowego. Projekt miał odpowiedzieć na potrzebę poprawy wizerunku szkół prowadzących kształcenie zawodowe w województwie podlaskim. Lider projektu w swoim badaniu przeprowadzonym w 2014 roku zidentyfikował, że szkoły kształcenia zawodowego cieszyły się mniejszym prestiżem niż licea. Wynikało to z negatywnego stereotypu jakim były obciążone szkoły, mianowicie jako takie placówki, które przeznaczone są dla najstarszych uczniów. Ponadto szkoły te z powodu braku środków oraz odpowiednich kompetencji nie prowadziły właściwie promocji, która umożliwiłaby zmianę sposobu postrzegania ich przez uczniów i rodziców. Kolejnym aspektem jest współpraca z

pracodawcami. Według dyrektorów szkół nie była ona zadowalająca. Przedsiębiorcy nie znali swoich oczekiwań oraz nie wiedzieli w jaki sposób poszerzyć formy współpracy.

Istotna dla przebiegu projektu była reforma oświaty, której wdrożenie przypadło na okres jego realizacji. Reforma oświaty miała na celu poprawę dopasowania kształcenia zawodowego do rynku pracy, wzmocnienia zatrudnialności uczniów i odpowiedzi na potrzeby gospodarcze. Zmieniono klasyfikację zawodów szkolnych i trwają prace nad zmianą podstawy programowej kształcenia w zawodach. Reforma zakładała również realizację kształcenia w oparciu o współpracę z pracodawcami. Przedmiotowy projekt wpisał się w reformę, dążąc do popularyzacji wykształcenia w zawodach pożądanym na rynku pracy.

Celem głównym badania ewaluacyjnego była ocena wpływu wsparcia RPOWP 2014-2020 dostarczonego w projekcie na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim. W kontekście pierwszego celu szczegółowego badania: „Ocena skuteczności i użyteczności szkolnictwa zawodowego/ branżowego w województwie podlaskim” pytania badawcze odnosiły się do kwestii oferty edukacyjnej, popularności szkolnictwa zawodowego oraz oceny jego skuteczności i użyteczności. Ocena ta została przeprowadzona w odniesieniu do celów tego szkolnictwa, tj. przygotowywania uczniów do podejmowania pracy w zawodach deficytowych. Są one wspólne dla wszystkich interesariuszy. Gdy pracodawcy znajdują wykwalifikowanych pracowników, absolwenci podejmują pracę, przekłada się to zaś na pozytywny wizerunek szkół prowadzących kształcenie zawodowe i zainteresowanie kandydatów ich ofertą nawet w sytuacji niżu demograficznego. Zatem to w ramach badań ilościowych pracodawców pozwalających uchwycić zróżnicowanie ocen na różnych wymiarach, jak i badań jakościowych umożliwiających pogłębienie zrozumienia przyczyn określonej oceny i wskazania obszarów ewentualnej interwencji zostały uwzględnione pytania niezbędne do oceny skuteczności szkolnictwa, a także, w kontekście potrzeb pracodawców – użyteczności. Aby zrealizować drugi cel szczegółowy: „Ocena skuteczności, efektywności i użyteczności projektu dotyczącego popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim” odpowiedziano w badaniu na pytania badawcze dotyczące oceny działań, form wsparcia i narzędzi, w tym promocyjnych, a także oceny struktury podmiotowej partnerów realizujących projekt. Posłużono się w tym celu badaniem ilościowym uczniów i nauczycieli, które pozwoliło na wskazanie jakie metody promocji i narzędzia wsparcia w ich perspektywie okazały się najbardziej skuteczne i wpływały na zmianę wizerunku szkolnictwa zawodowego. W ocenie działań przydatne były także studia przypadku powiatów oraz wywiady indywidualne z koordynatorami i partnerami projektu. Umożliwiły one także odpowiedzi na pytania dotyczące kwestii funkcjonowania partnerstwa zawartego przez lidera projektu. Współpraca różnych instytucji była kluczowa dla powodzenia całego projektu, dlatego ważne było dokonanie oceny czy ich dobór został dokonany właściwie. Wykorzystanie tych wszystkich metod badawczych umożliwiło poznanie szerszej perspektywy otoczenia projektu względem odbioru działań podejmowanych w ramach projektu a także pozwoliło sformułować rekomendacje na

przyszłość. W kontekście celu trzeciego: „Ocena skuteczności współpracy szkół z otoczeniem społeczno-gospodarczym, w szczególności z pracodawcami” badanie pozwoliło na sformułowanie odpowiedzi z zakresu organizacji i przebiegu współpracy z pracodawcami, oceny jej skuteczności i użyteczności oraz identyfikacji oczekiwań interesariuszy. Ponadto zbadano skalę popularności różnych form współpracy, w tym tych przewidzianych w RPOWP 2014-2020 oraz postawy interesariuszy wobec rozwoju tych form, jak i bariery w ich rozwijaniu.

2. Cele, przedmiot i metodologia badań

2.1 Cele i przedmiot badań

Celem głównym badania była ocena wpływu wsparcia RPOWP 2014-2020 na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim, dostarczonego w projekcie: „Dobry zawód-fajne życie – popularyzacja kształcenia zawodowego w woj. podlaskim”.

Badanie realizuje trzy cele szczegółowe:

1. Ocena skuteczności i użyteczności szkolnictwa zawodowego / branżowego w województwie podlaskim.
2. Ocena skuteczności, efektywności i użyteczności projektu dotyczącego popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim.
3. Ocena skuteczności współpracy szkół z otoczeniem społeczno-gospodarczym, w szczególności z pracodawcami.

Zakres badania obejmuje wybrane działania na rzecz popularyzacji kształcenia zawodowego RPOWP 2014-2020, podejmowane w ramach:

Tabela 1. Oś priorytetowa RPOWP 2014-2020

Źródło finansowania: Oś priorytetowa

EFS: OŚ PRIORYTETOWA III Kompetencje i kwalifikacje

3.3 (PI 10iv) Szkolnictwo zawodowe na rzecz konkurencyjności podlaskiej gospodarki

3.3.1 (PI 10iv) Kształcenie zawodowe młodzieży na rzecz konkurencyjności podlaskiej gospodarki

Źródło: opracowanie własne na podstawie Opisu Przedmiotu Zamówienia.

2.2 Metody badań

Zastosowanie podejścia ewaluacji opartej na teorii

W badaniu zastosowano podejście ewaluacji opartej na teorii (theory based evaluation - TBE)¹.

Analiza obejmowała odtworzenie teorii interwencji oraz jej weryfikację. Odtworzenie teorii, czyli poznanie założeń i dążeń, które leżały u podstaw badanego projektu, ze szczególnym uwzględnieniem punktu widzenia interesariuszy, umożliwiło jego trafną i pogłębioną ewaluację.

¹ W podejściu tym pojęcie „teorii” oznacza sposób skonstruowania interwencji. Teoria tak rozumiana to zbiór logicznie powiązanych ze sobą celów, działań (mechanizmów) oraz efektów. Jest ono bliskie logice interwencji, czyli koncepcji spójnego i zrozumiałego powiązania poszczególnych elementów interwencji, tworzących ciągi przyczynowo-skutkowe, uzupełnionej o założenia odnośnie mechanizmów oddziaływania.

Komponent empiryczny TBE to etap testowania teorii, czyli ocena mechanizmów teorii zmiany w istniejącym kontekście społeczno-gospodarczym z perspektywy kryteriów ewaluacyjnych: skuteczności, efektywności oraz trwałości.

Analiza danych zastanych

Analiza danych umożliwiła ocenę skuteczności i użyteczności interwencji poprzez odniesienie wyników stanu zdiagnozowanego w ramach wcześniejszych badań do wyników badań zrealizowanych po zakończeniu projektu. W wyniku tego możliwe było przedstawienie diagnozy w ujęciu dynamicznym. Była wykorzystywana na wszystkich etapach procesu badawczego. W raporcie wykorzystano następujące kategorie źródeł zastanych jakościowych i ilościowych:

- a) Akty i wytyczne szczebla unijnego i krajowego,
- b) Dokumenty programowe,
- c) Wytyczne IZ (Instytucja Zarządzająca) RPOWP,
- d) Dokumenty i dane wytworzone w ramach realizacji projektu „Dobry zawód-fajne życie”,
- e) Dane z baz danych i statystyki publicznej,
- f) Raporty ewaluacyjne i inne raporty z badań,
- g) Opracowania naukowe.

Lista źródeł cytowanych w raporcie znajduje się w bibliografii.

Indywidualne wywiady pogłębione z koordynatorami i partnerami projektu

Metoda ta pozwoliła zebrać niezbędne informacje na temat badanego projektu i poznać poglądy kluczowych interesariuszy. Realizacja wywiadów była prowadzona w oparciu o scenariusz. W toku realizacji przeprowadzono sześć IDI, z czego pięć z koordynatorem projektu i koordynatorami subregionalnymi, oraz jeden z Izbą Rzemieślniczą i Przedsiębiorczości w Białymstoku – partnerem odpowiedzialnym za organizację konkursów dedykowanych gimnazjalistom.

Wywiady kwestionariuszowe z uczniami uczestniczącymi w projekcie

Przeprowadzenie badania wśród uczestników projektu umożliwiło oszacowanie jaka część z nich wybrała szkołę zawodową. Ponadto pozwoliło ustalić częstość występowania różnego typu motywacji wyboru szkoły ponadgimnazjalnej, ocenić działania zrealizowane w projekcie oraz poznać oczekiwania uczniów odnośnie szkoły, a zwłaszcza szkolnictwa zawodowego.

Tabela 2. Alokacja liczby wywiadów w próbie uczestniczących uczniów ze względu na rok urodzenia i miejsce zamieszkania

		Próba planowana				Próba zrealizowana			
		Typ obszaru zamieszkania (klasyfikacja DEGURBA - klasyfikacja, która wskazuje na stopień urbanizacji)							
		Gęsto zaludnione (1)	Średnio zaludnione (2)	Słabo zaludnione (3)	Razem	Gęsto zaludnione (1)	Średnio zaludnione (2)	Słabo zaludnione (3)	Razem
Rok urodzenia	2002	20	14	48	82	20	14	48	82
	2003	38	17	63	118	38	17	63	118
	Razem	58	31	111	200	58	31	111	200

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3. Alokacja liczby wywiadów w próbie uczestniczących uczniów ze względu na płeć

		Próba planowana	Próba zrealizowana
Płeć	kobieta	103	103
	mężczyzna	97	97
	RAZEM	200	200

Źródło: Opracowanie własne.

Zamieszczona niżej tabela podsumowuje proces alokacji liczby wywiadów, podając liczebność populacji, liczbę losowanych adresów i liczbę wywiadów do zrealizowania w poszczególnych kategoriach zmiennych warstwujących.

Tabela 4. Podsumowanie alokacji liczby wywiadów w próbie uczestniczących uczniów

Kategoria	Liczebność populacji	Orientacyjna liczebność próby brutto (liczba losowanych adresów)	Planowana liczebność próby netto (liczba zrealizowanych wywiadów)	Zrealizowana liczebność próby netto (liczba zrealizowanych wywiadów)
Rok urodzenia - 2002	3549	615	82	82
Rok urodzenia - 2003	5151	885	118	118
DEGURBA - 1	2752	435	58	58
DEGURBA - 2	1411	233	31	31
DEGURBA - 3	5240	832	111	111
Płeć - kobieta	4779	772	103	103
Płeć - mężczyzna	4624	728	97	97
RAZEM	9403	1500	200	200

Źródło: Opracowanie własne.

Dobór próby miał charakter losowo-warstwowy, z warstwami wyodrębnionymi ze względu na płeć, wiek i miejsce zamieszkania. Operatem losowania była baza danych uczestników pochodząca z systemu SL 2014 (Centralny system teleinformatyczny). Z bazy tej

zostało wylosowanych nie więcej niż 1500 uczniów o poprawnym adresie zamieszkania. Zrealizowanych zostało 200 wywiadów, co oznacza, że efektywność realizacji próby wyniosła 13,3%.

Badanie kontryfakcyjne – wywiady kwestionariuszowe z uczniami nieuczestniczącymi w projekcie

Zastosowanie tej samej techniki badania w przypadku próby zasadniczej i kontrolnej pozwoliło na wyeliminowanie obciążeń wynikających z różnic pomiędzy technikami wywiadu, a tym samym zapewniło wymaganą metodologicznie porównywalność wyników. Umożliwiło to rzetelne oszacowanie efektu netto interwencji.

Tabela 5. Alokacja liczby wywiadów w efektywnej próbie kontrolnej ze względu na rok urodzenia i miejsce zamieszkania

		Próba planowana				Próba zrealizowana			
		Typ obszaru zamieszkania (klasyfikacja DEGURBA)							
		Gęsto zaludnione (1)	Średnio zaludnione (2)	Słabo zaludnione (3)	Razem	Gęsto zaludnione (1)	Średnio zaludnione (2)	Słabo zaludnione (3)	Razem
Rok urodzenia	2002	40	28	96	164	73	32	102	207
	2003	76	34	126	236	79	27	88	194
	Razem	116	62	222	400	152	59	190	401

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 6. Alokacja liczby wywiadów w efektywnej próbie kontrolnej ze względu na płeć

		Próba planowana	Próba zrealizowana
Płeć	kobieta	206	217
	mężczyzna	194	184
	RAZEM	400	401

Źródło: Opracowanie własne.

Operat do badania próby uczniów nieuczestniczących w projekcie został wylosowany z rejestru PESEL (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności). W trakcie realizacji badania wprowadzono konieczne zmiany metodologiczne, które zostały zaakceptowane przez Zamawiającego. W związku z epidemią koronawirusa SARS-COV-2 realizacja badania techniką wywiadu bezpośredniego (CAPI) oraz badania próby adresowej wylosowanej z rejestru PESEL stały się niewykonalne oraz zagrażałyby zdrowiu badanych i ankieterów. Zmieniono więc technikę realizacji wywiadu na telefoniczną ze wspomaganiami poprzez e-mail, którą to drogą wysyłano uczniom pliki graficzne, do których mieli się odnieść. W przypadku badania próby kontrolnej niemożliwe stało się dalsze wykorzystywanie operatu PESEL z uwagi na brak

numerów telefonów. Przeprowadzono więc uzupełniającą rekrutację która umożliwiła zrealizowanie próby kontrolnej metodą „łańcuszka”, to jest m. in. polecenia rówieśników przez już przebadanych uczniów, a także z wykorzystaniem kontaktów dostępnych w ramach prowadzonych przez agencję badawczą badań syndykatowych. Wskutek trudności spowodowanych nagłą falą odmów respondentów z pierwotnego operatu i wprowadzenia zastępczych metod doboru próby niemożliwe okazało się zrealizowanie kwot ze względu na płeć w pełni zgodnie z założeniami, nastąpiło więc niewielkie odchylenie w tym zakresie, skorygowane w procesie ważenia danych. Badanie zostało zrealizowane na próbie 401 osób. Natomiast po wstępnej analizie wyników do dalszych analiz zakwalifikowano 384 rekordy².

Badanie ankietowe CAWI wspomagane CATI nauczycieli uczestniczących w projekcie, w tym nauczycieli gimnazjów i szkół prowadzących kształcenie zawodowe

Badanie to dostarczyło najbardziej kompleksowych informacji na temat przebiegu projektu i praktycznej strony realizacji działań, a także częściowych informacji o efektach dla uczniów. Zakres przedmiotowy badania był ściśle uzależniony od roli nauczyciela w projekcie. Poprzestanie na technice CAWI nie zapewniłoby jednak wysokiego poziomu realizacji próby ani kontroli reprezentatywności próby efektywnej. Dlatego uzupełniono je o badanie techniką mixed-mode CAWI/CATI. Zaproszenie do udziału w badaniu zostało skierowane do wszystkich nauczycieli, do których dane kontaktowe były dostępne w zbiorze danych pochodzących z SL 2014. W zależności od struktury populacji nauczycieli ze względu na typ szkoły, w jakiej pracowali, został zastosowany proporcjonalny lub nieproporcjonalny dobór próby w celu zapewnienia wystarczającej liczebności nauczycieli ówczesnych gimnazjów i nauczycieli szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Zakładano zbadanie nie mniej niż 100 nauczycieli uczestniczących w projekcie. Próbę zrealizowano na poziomie 86 efektywnych wywiadów z nauczycielami dawnych klas gimnazjalnych i 24 wywiadów z nauczycielami szkół kształcenia zawodowego.

Wywiady kwestionariuszowe CATI z pracodawcami

Zastosowanie metody ilościowej pozwoliło zobrazować perspektywę pracodawców na temat szkolnictwa zawodowego w skali województwa. W szczególności umożliwiło identyfikację

---

² Wykluczono 17 respondentów których charakterystyki były niespójne z pozostałą częścią próby, gdyż nie stanowili oni odpowiednich jednostek kontrolnych, konieczne było wykluczenie ich dla zapewnienia poprawności oszacowania efektu netto. W tej grupie 15 uczniów było absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej, w przeciwieństwie do uczestników projektu, którzy byli absolwentami sześcioletniej szkoły podstawowej i gimnazjum; dwóch uczniów uczęszczało do trzeciej lub czwartej klasy szkoły średniej, w przeciwieństwie do uczestników projektu, którzy uczęszczali do klasy pierwszej lub drugiej.

potrzeb i ewentualnych obszarów interwencji. Dokonana w ramach badania analiza krzyżowa ułatwiła uchwycenie specyfiki typu szkoły, subregionalnego rynku czy sektora. Planowano realizację 80, a zrealizowano 86 wywiadów CATI.

Realizacja badania została rozpoczęta wśród 160 pracodawców, którzy już wcześniej wzięli udział w badaniach w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” stanowiąc dobraną przez realizatora projektu próbę pracodawców reprezentujących różne branże zatrudniające osoby z wykształceniem zawodowym. Próba ta okazała się jednak niewystarczająca do osiągnięcia zakładanej liczby wywiadów, dlatego za zgodą Zamawiającego dołosoowano pracodawców cechujących się analogicznym profilem ze względu na kody PKD.

Studia przypadku powiatów

Metoda studium przypadku zakładała przeprowadzenie badania terenowego w powiatach objętych wsparciem w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”. Zrealizowano cztery studia przypadku powiatów: m. Białystok, i powiatów bielskiego, zambrowskiego i sejneńskiego (po jednym na każdy z czterech subregionów). Pozwoliły one na dogłębne zbadanie sytuacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim z uwzględnieniem specyfiki subregionalnej, w tym lokalnych rynków pracy.

W ramach badania monograficznego zostały zastosowane następujące techniki badawcze:

- Analiza dokumentacji – danych statystycznych dotyczących wybranych powiatów (m.in. GUS - Główny Urząd Statystyczny, SIO – System Informacji Oświatowej), szczególnie w zakresie rynku pracy i szkolnictwa zawodowego/branżowego, dostępnych opracowań i ekspertyz, dokumentacji projektowej i programowej,
- Indywidualne wywiady pogłębione z interesariuszami,
- Zogniskowane wywiady grupowe z uczniami najstarszych klas szkół prowadzących kształcenie zawodowe,
- Telefoniczne wywiady pogłębione z rodzicami uczniów, którzy uczestniczyli w projekcie.

W ramach każdego studium przypadku przeprowadzono 12 wywiadów z następującymi rozmówcami:

- Przedstawiciel powiatu – organu prowadzącego szkoły kształcenia zawodowego (po jednym IDI),
- Dyrektorzy, wicedyrektorzy szkół kształcenia zawodowego lub osoby przez nich wskazane, w szczególności osoby zajmujące się działaniami marketingowymi szkoły (od jednego do dwóch IDI),
- Kierownicy kształcenia praktycznego (od jednego do dwóch IDI),
- Pracodawcy współpracujący ze szkołami prowadzącymi kształcenie zawodowe (nie mniej niż jeden IDI),

- Nauczyciele (dyrektorzy/wicedyrektorzy, wychowawcy, pedagodzy/psycholodzy szkolni lub doradcy zawodowi) w szkołach podstawowych (dawnych gimnazjach) w powiecie (nie mniej niż dwa IDI),
- Dorośli uczniowie w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe (dwa zogniskowane wywiady grupowe – FGI),
- Rodzice uczniów, którzy uczestniczyli w projekcie (od jednego do dwóch telefonicznych wywiadów pogłębionych).

3. Założenia i organizacja projektu

3.1 Podstawowe informacje o realizacji projektu

Projekt realizowany był przez Białostocką Fundację Kształcenia Kadr (lider) w partnerstwie z pięcioma subregionalnymi instytucjami. Głównym celem projektu była popularyzacja kształcenia zawodowego, zarówno wśród młodzieży szkół gimnazjalnych, jak i ich rodziców, którzy odgrywają kluczową rolę w planowaniu ścieżki edukacji swoich dzieci. Zadaniem projektu było ukazanie możliwości i korzyści jakie mogą osiągnąć młodzi ludzie, wybierając dalszą edukację prowadzącą do uzyskania uprawnień do pracy w określonym zawodzie i na konkretnym stanowisku.

Projekt miał w swym założeniu odpowiadać na zidentyfikowane wyzwania i potrzeby w regionie. Zdiagnozowano, że w województwie podlaskim osoby młode wykazywały brak przygotowania do podejmowania kluczowych decyzji dot. wyboru przyszłej ścieżki edukacyjno-zawodowej. Nie miały świadomości, co chcą dalej robić w związku z czym podejmowały pochopne decyzje. W celu poszerzenia wiedzy o zawodach i możliwościach zatrudnienia po ukończeniu swojej szkoły nie korzystały z instytucjonalnego systemu doradztwa zawodowego. Niestety zajęcia z doradztwa są prowadzone w szkołach w małym wymiarze godzin.³ Według raportu IBE (Instytut Badań Edukacyjnych) z 2015 roku zadania doradcze wykonują osoby bez odpowiedniego przygotowania⁴. Niewystarczający system doradztwa edukacyjno-zawodowego w regionie nie przygotowuje uczniów szkół gimnazjalnych do podejmowania odpowiednich decyzji wyboru zawodu. Trafność w wyborze ścieżki zawodowej ogranicza również brak systemu zapewniającego uczniom dostęp do informacji o możliwych do wykonywania zawodach szczególnie na lokalnym i regionalnym rynku pracy. Dużą rolę w kształtowaniu procesu decyzyjnego uczniów mają rodzice. Jednak zaprezentowane w raporcie IBE wyniki analizy postaw rodziców wskazują, że nie mają oni pomysłu na konstruktywne wsparcie swoich dzieci. Pozostawiają dokonanie wyboru dziecku, ponieważ sami nie czują się go pewni⁵. Brak odpowiedniego przygotowania i zaangażowania rodziców stanowi kolejny zdiagnozowany problem, na który projekt miał być odpowiedzią.

Innym poważnym wyzwaniem jest niewystarczający poziom współpracy wielosektorowej, w tym współpracy szkół gimnazjalnych z przedsiębiorcami na rzecz systemu edukacji zawodowej. Z przywoływanych w raporcie IBE relacjach dyrektorów wynika, że pracodawcy nie

---

³ Wniosek o dofinansowanie.

⁴ K. Podwójcic, Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

⁵ M. Kamieniecka, Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

angażują się w poradnictwo oferowane w szkole⁶. Niezadowolający jest także wymiar współpracy pracodawców ze szkołami prowadzącymi kształcenie zawodowe. Uczniowie nie orientują się w oczekiwaniach i potrzebach podlaskich pracodawców. Ci z kolei nie posiadają wiedzy o wartości kwalifikacji i świadectw. Brak komunikacji między szkołami i przedsiębiorcami w kontekście popytu na określone zawody i ich podaży powoduje, że uczniowie nie są przygotowani na zmiany na rynku pracy. Niewystarczający poziom współpracy może wynikać ze zidentyfikowanych rozbieżności w oczekiwaniach w zakresie korzyści ze współpracy szkół kształcenia zawodowego i pracodawców. Szkoły oczekują organizacji praktyk zawodowych i udzielania pomocy absolwentom w znalezieniu pracy. Z kolei pracodawcy liczą na dostosowywanie ofert do własnych potrzeb. Powodem dla którego nie podejmuje się wspólnych działań jest brak propozycji współpracy ze strony szkoły. Pracodawcy uważają, że placówki podejmując ją biorąc pod uwagę wyphywające z niej jednostronne korzyści.

Ponadto szkolnictwo zawodowe postrzegane jest jako mało atrakcyjne. Wnioskodawca przywoływał wyniki badania CBOS „Mocne i słabe strony szkolnictwa zawodowego, opinie uczniów, nauczycieli i ekspertów oświaty” z 2012 roku, które pokazały, że wpływa na to niski prestiż szkół prowadzących kształcenie zawodowe w porównaniu do liceów, funkcjonowanie w społeczeństwie przekonania, że uczniowie takich szkół są słabsi, a także brak promocji oraz kompleksowego programu popularyzacji szkolnictwa zawodowego⁷. Opinie te potwierdzają również wyniki innych badań przytoczonych w opracowaniu Magdaleny Mazik-Gorzelańczyk pt. „Kształcenie zawodowe w Polsce w perspektywie zmian i potrzeb gospodarki” opublikowanym w 2016 roku. Autorka w sposób następujący pisze o marginalizacji szkolnictwa zawodowego: „W społeczeństwie pojawiło się przekonanie, że tylko wykształcenie wyższe, ewentualnie maturalne, gwarantuje godne życie. Szkoły kształcenia zawodowego zaczęły być postrzegane jako miejsca dla uczniów najśłabszych, nie mających ambicji edukacyjnych i nie radzących sobie w innych formach kształcenia. Traciły prestiż i moc edukacyjną”⁸.

Projekt był realizowany na terenie woj. podlaskiego w okresie od 15.04.2017 do 14.04.2019 r. Został wdrożony w czterech subregionach, tj.: Subregionie Białostockim (Miasto Białystok, powiat białostocki, powiat sokólski, powiat moniecki), Subregionie Bielskim (powiat bielski, powiat hajnowski, powiat siemiatycki), Subregionie Łomżyńskim (Miasto Łomża, powiat łomżyński, powiat grajewski, powiat kolneński, powiat wysokomazowiecki, powiat zambrowski) i Subregionie Suwalskim (Miasto Suwałki, powiat suwalski, powiat sejneński, powiat augustowski).

---

⁶ K. Podwójcic, Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

⁷ M. Feliksiak, Mocne i słabe strony szkolnictwa zawodowego, opinie uczniów, nauczycieli i ekspertów oświaty, CBOS, Warszawa 2012.

⁸ M. Mazik-Gorzelańczyk, Kształcenie zawodowe w Polsce w perspektywie zmian i potrzeb gospodarki, Friedrich-Ebert-Stiftung, Warszawa 2016.

Głównymi beneficjentami projektu było 146 szkół gimnazjalnych, 60 szkół prowadzących kształcenie zawodowe, z kolei liczba uczniów szkół gimnazjalnych z terenu woj. podlaskiego biorących udział w projekcie wynosiła 4940, liczba rodziców uczniów 1477, liczba doradców zawodowych, psychologów, pedagogów oraz pozostała kadra pedagogiczna szkół gimnazjalnych wynosiła 420, a liczba dyrektorów oraz pozostała kadra dydaktyczna techników oraz zasadniczych szkół kształcenia zawodowego wynosiła 66⁹. Kierowane były do nich szeroko zakrojone działania upowszechniające szkolnictwo zawodowe.

W ramach wsparcia dedykowanego szkołom prowadzącym kształcenie zawodowe zrealizowano następujące zadania:

- Opracowanie portalu promującego szkoły prowadzące kształcenia zawodowe - bazy informacji nt. szkół kształcenia zawodowego, które funkcjonują w województwie podlaskim, w formie interaktywnej mapy i opisu poszczególnych szkół.
- Zbadanie potrzeb danej szkoły w zakresie promocji oraz rekrutacji. W tym celu zrealizowano wywiady pogłębione w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe. Na podstawie badania opracowano indywidualne rekomendacje dotyczące działań jakie powinny zostać podjęte, by wzmocnić proces rekrutacji prowadzonej przez daną szkołę.
- Opracowano indywidualne pakiety dot. promocji i rekrutacji zawierające m. in: content marketing zawierający atrakcyjne i przydatne treści odnoszące się do danej szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe.
- Realizacja szkoleń oraz warsztatów dla dyrektorów szkół i kadry odpowiedzialnej za promocję i rekrutację z zakresu: programowania rozwoju szkoły ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb lokalnego rynku pracy, kształtowania pozytywnego wizerunku szkoły, tworzenie programu wizerunkowego i planowania promocji szkoły, komunikacji interpersonalnej oraz metodyki współpracy szkoły z otoczeniem, w szczególności z lokalnymi pracodawcami oraz prezentacji tzw. dobrych praktyk, pozytywnych rozwiązań krajowych i zagranicznych;
- Prowadzenie działań promujących kształcenie w zawodach, w tym:
  - Organizację subregionalnych seminariów otwierających projekt. Miały one na celu przedstawienie założeń projektu oraz rozpoczęcie procesu rekrutacji. Skierowane były do dyrektorów szkół prowadzących kształcenie zawodowe oraz ich kadry dydaktycznej.
  - Organizację subregionalnych eventów promocyjnych dedykowanych poszczególnym branżom i zawodom. Miały formę tygodniowej konferencji, podczas której każdy dzień był zorganizowany przez innego partnera, dyrektorów szkół uczestniczących w projekcie oraz przedsiębiorców prezentujących kluczową branżę dla każdego subregionu. Podsumowywały one realizację projektu. W trakcie jednego z nich przedstawiono subregionalne programy rozwoju i

⁹ Źródło: wniosek o płatność projektu „Dobry Zawód - Fajne Życie”.

- popularyzacji kształcenia zawodowego oraz zaprezentowano przedsiębiorców zaangażowanych w popularyzację kształcenia zawodowego w regionie. Uczestnikami eventów byli: dyrektorzy i nauczyciele zasadniczych szkół prowadzących kształcenie zawodowe i techników z woj. podlaskiego; dyrektorzy i nauczyciele gimnazjów z regionu; prezesi i dyrektorzy przedsiębiorstw i reprezentanci organizacji zrzeszających przedsiębiorców oraz władze samorządowe i reprezentanci urzędów i instytucji centralnych (np. MEN - (Ministerstwo Edukacji Narodowej, MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Konferencji towarzyszyły inne wydarzenia, w tym subregionalne targi edukacyjno-zawodowe, wizyty studyjne w zakładach pracy.
- Opracowanie kampanii plakatowej oraz ekspozycja na terenie szkół gimnazjalnych posterów prozawodowych o charakterze edukacyjno-promocyjnym. Przekazywały one zalety pracy w konkretnych zawodach i jednocześnie pokazywały korzyści społeczne i ekonomiczne danej profesji.
  - Opracowanie i dystrybucję gadżetów promocyjnych, które wzmacniały chęć uczniów do uczestniczenia w różnorodnych formach wsparcia prozawodowego, np. w targach, seminariach, eventach, konkursach.
  - Organizację warsztatów dla dyrektorów i kadry odpowiedzialnej za promocję i rekrutację szkół prowadzących kształcenie zawodowe, dla których zostały wypracowane indywidualne rekomendacje. Efektem warsztatów było opracowanie strategii promocji dopasowanych do potrzeb wielu szkół. Poproszono dyrektorów wybranych dziesięciu szkół o podpisanie deklaracji wdrożenia opracowanych indywidualnych planów promocji, co miało zapewnić trwałość tego działania.
  - Zbudowanie Koalicji na rzecz kształcenia zawodowego. Celem prac czterech subregionalnych koalicji były m. in: promocja kształcenia zawodowego i branż kluczowych dla regionu, promocja przedsiębiorczości lokalnej oraz popularyzacja popytowego modelu doradztwa jako narzędzia doradczego. Do prac w Koalicji zaproszono przedstawicieli szkół, pracodawców, firmy branżowe, PUP (Powiatowy Urząd Pracy)/WUP (Wojewódzki Urząd Pracy), OHP (Ochotnicze Hufce Pracy), związki pracodawców. Spotkania Koalicji wzmocniły jakość podejmowanych działań na rzecz popularyzacji kształcenia zawodowego w subregionie, zaś współpraca różnych instytucji pozwoliła na efektywne wykorzystanie zdiagnozowanych zasobów (Mapy potencjałów). Wynikiem prac koalicji było stworzenie „Subregionalnego Programu na rzecz Rozwoju i Popularyzacji Kształcenia Zawodowego do 2023 roku”.
  - Organizację wizyt w przedsiębiorstwach i w szkołach kształcenia zawodowego. Były one realizowane w przedsiębiorstwach, będących liderami branż charakterystycznych dla subregionu białostockiego i były połączone z wizytą w

szkole kształcenia zawodowego, gdzie odbywa się nauka zawodu w tym właśnie kierunku.

Z kolei w ramach wsparcia dla uczniów szkół gimnazjalnych zrealizowano następujące zadania:

- Doradztwo edukacyjno-zawodowe dedykowane uczniom szkół gimnazjalnych prowadzone przez doradców kariery. W wyniku takich spotkań zostały opracowane Indywidualne Plany Działania uwzględniające elementy popytu na kwalifikacje w kontekście stanowisk i warunków pracy lokalnych przedsiębiorców.
- Spotkania mentoringowe uczniów i rodziców z pracodawcami. Mentorami były osoby, które zajmują wysokie stanowiska w organizacjach, eksperci z różnych dziedzin, przedsiębiorcy z otoczenia szkół prowadzących kształcenie zawodowe zgodnie z zapotrzebowaniem na dane branże w gimnazjum.
- Organizacja warsztatów z metodologii popytowego doradztwa dla doradców zawodowych/ koordynatorów doradztwa w gimnazjach.
- Prowadzenie działań promujących kształcenie w zawodach, w tym:
  - Organizację subregionalnych seminariów otwierających projekt. Miały one na celu przedstawienie założeń projektu oraz rozpoczęcie procesu rekrutacji. Skierowane były do dyrektorów szkół gimnazjalnych oraz ich kadry dydaktycznej.
  - Opracowanie kampanii plakatowej i ekspozycja na terenie szkół posterów prozawodowych o charakterze edukacyjno-promocyjnym. Miały zachęcić do zainteresowania się ofertą edukacyjną szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Plakaty informowały również o organizowanych konkursach dla gimnazjalistów.
  - Organizację targów edukacyjno-zawodowych. Miały na celu promocję zawodów, które uwzględniały specyfikę subregionalnych rynków pracy oraz inteligentnych specjalizacji województwa, a także zawodów deficytowych. W ich trakcie uczniowie mieli możliwość wykonania na miejscu testów kompetencyjnych. Łącznie w targach uczestniczyło ponad 3900 osób.
  - Organizację konkursów i olimpiad tematycznych dedykowanych różnym zawodom. Poprzez kreatywne podejście do swoich wizji zawodów w przyszłości uczniowie pozyskali wiedzę na temat specyfiki regionalnego rynku pracy i uświadomili sobie swoje predyspozycje zawodowe. Pierwszy był konkursem wiedzy o zawodach i miał formę testu on-line. Drugi konkurs pt. „Poznaj zawody” polegał na przygotowaniu filmów promujących konkretny zawód i związane z nim stanowisko pracy. Trzeci konkurs pt. „Zawod przyszłości” polegał na stworzeniu plakatu lub wykonaniu zdjęcia zgodnie z ich wizją zawodów przyszłości. Czwarty był konkursem filmowym zatytułowanym „Nakręć się na

- Zawód”. Zadaniem uczestników było stworzenie filmu przedstawiającego wykonywanie wybranego zawodu z branż kluczowych dla danego subregionu.
- Dostęp do materiałów doradczych w tym audycji, programów, artykułów sponsorowanych o charakterze upowszechniającym szkolnictwo zawodowe i zawody.
  - Organizację wizyt studyjnych gimnazjalistów i ich rodziców w przedsiębiorstwach, będących liderami branż dla danego subregionu oraz w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, gdzie odbywa się nauka zawodu w tym kierunku¹⁰.

W ramach projektu przewidziano także wsparcie dla rodziców:

- Organizacja spotkań rodziców z doradcami zawodowymi i kadrą szkół prowadzących kształcenie zawodowe. W każdej szkole biorącej udział w projekcie zorganizowano dwa takie spotkania. W trakcie spotkań zwracano uwagę na rolę rodziców w podejmowaniu decyzji edukacyjnych przez dzieci. Nauczyciele szkół prowadzących kształcenie zawodowe udzielali także wsparcia rodzicom w działaniach doradczych poprzez udostępnianie aktualnych informacji o zapotrzebowaniu na zawody i kwalifikacje, możliwościach rozwoju ścieżki edukacyjnej w danym zawodzie.

Ponadto opracowano kampanię medialną upowszechniającą szkolnictwo zawodowe skierowaną do uczniów i ich rodziców. W jej ramach zrealizowano audycje radiowe, programy telewizyjne emitowane w regionalnym oddziale TVP, filmy edukacyjne prezentowane na seminariach, targach, publikowane na stronie internetowej projektu i jego profilach w mediach społecznościowych, artykuły prasowe publikowane w poczytnych mediach elektronicznych w regionie, artykuły sponsorowane w podlaskiej prasie. Jej celem było kreowanie pozytywnego wizerunku szkolnictwa zawodowego, przełamywanie utrwalonych w społeczeństwie negatywnych stereotypów z nim związanych¹¹.

3.2 Opis i teoria interwencji

Teorię interwencji w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” odtworzono w dwóch krokach:

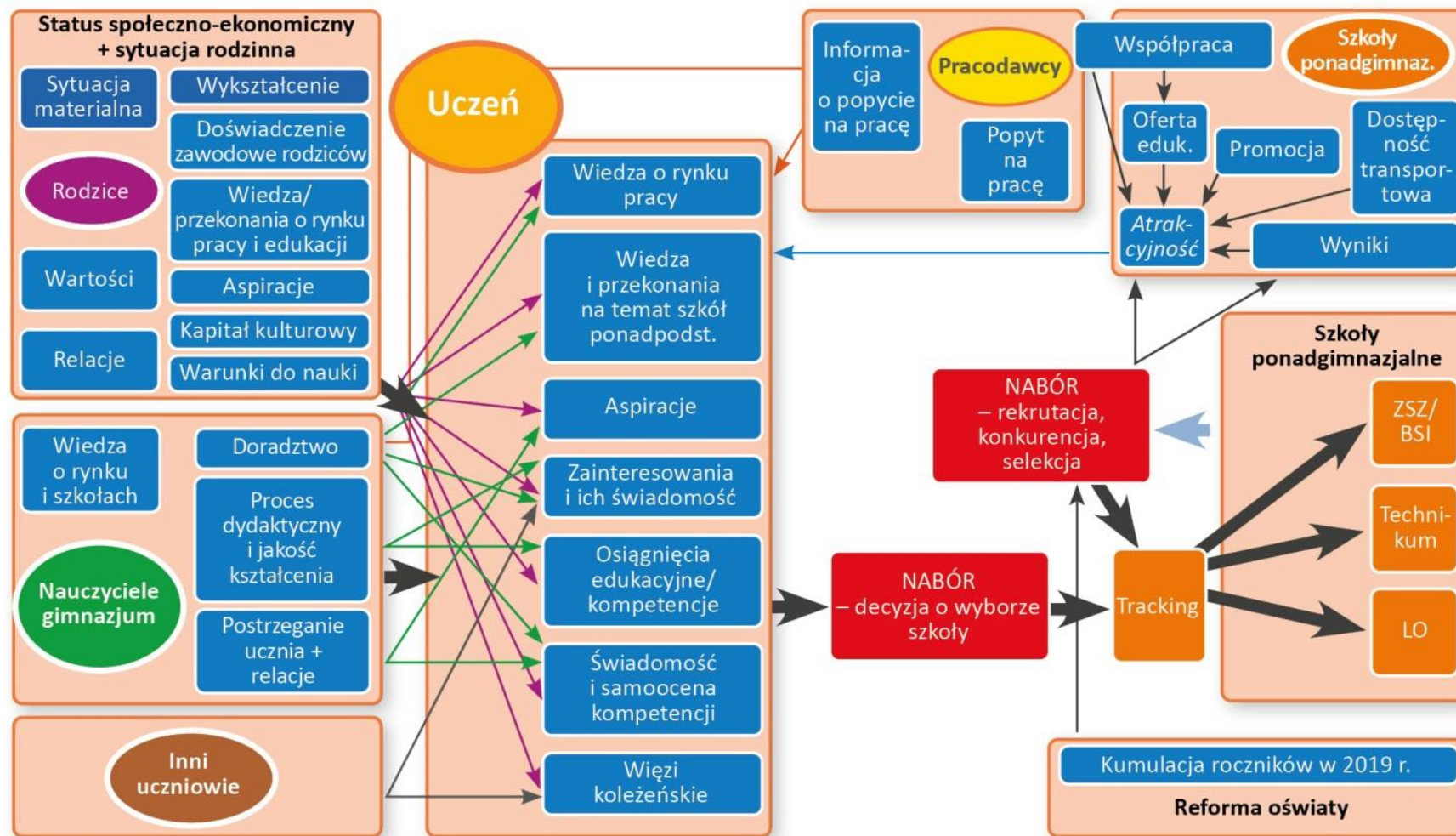
1. Opracowanie modelu dokonywania wyborów edukacyjnych i selekcji (tzw. tracking, inaczej – kierowanie uczniów na dalsze ścieżki edukacyjne) uczniów na ponadgimnazjalny etap edukacyjny.
2. Naniesienie założeń o działaniach projektu na model, co pozwoliło zobrazować, na które elementy procesu podejmowania decyzji i selekcji miały oddziaływać na projekt, oraz odtworzenie teorii interwencji projektu w formie tekstu.

---

¹⁰ Źródło: wniosek o dofinansowanie projektu „Dobry Zawód-Fajne Życie”.

¹¹ Tamże.

Rysunek 1. Model procesu wyborów edukacyjnych i selekcji na ponadgimnazjalny etap edukacyjny

Źródło: opracowanie własne. Kolory strzałek odnoszą się do oddziaływania danej kategorii podmiotów: czerwony – rodzice, zielony – nauczyciele dawnych gimnazjów, jasnobrązowy – inni uczniowie, żółty – pracodawcy, niebieski – oddziaływania związane ze szkołami kształcenia zawodowego.

Proponowany model procesu podejmowania decyzji edukacyjnych i selekcji uczniów obrazuje czynniki oddziałujące na wybory uczniów (i rodziców) oraz na ostateczny podział absolwentów ówczesnych gimnazjów (a obecnie szkół podstawowych) w procesie rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych (obecnie ponadpodstawowych).

- Na poziomie **ucznia** (uczennicy) wyróżniono czynniki kształtujące podejmowane przez niego decyzje edukacyjne. Do takich czynników zaliczają się w szczególności: osiągnięcia edukacyjne (kompetencje), świadomość i ocena własnych możliwości, zainteresowania i ich świadomość, w tym zainteresowania edukacyjno-zawodowe dotyczące tego, co uczniowie chcieliby robić w życiu, aspiracje społeczno-zawodowe dotyczące pożądanego wykształcenia i pracy, wiedza na temat rynku pracy (popytu na pracę) i na temat oferty edukacyjnej szkół ponadgimnazjalnych (obecnie ponadpodstawowych), oraz więzi koleżeńskie mogące wpływać na wybór szkoły, do której pójdą koledzy i koleżanki.

Na schemacie nie przedstawiono tzw. predyspozycji, będących konstruktem dyskusyjnym, zawierających w sobie sugestię naturalnego determinizmu. W pojęciu predyspozycji mieszają się kompetencje ucznia posiadane na końcu etapu edukacyjnego (tu: w czasie kończenia szkoły podstawowej/gimnazjum), możliwości rozwijania tych kompetencji w warunkach stwarzanych przez rodzinę, szkołę i warunki społeczno-ekonomiczne, oraz czynniki niezależne od oddziaływań społecznych: wrodzone lub losowe, takie jak wrodzone zdolności czy kondycja zdrowotna (w tym ew. niepełnosprawności), a więc – mieszają się przyczyny ze skutkami. Czynniki wrodzone i losowe stanowią szanse lub ograniczenia dla wyborów i losów edukacyjnych, ale w proponowanym podejściu powinny być rozpatrywane jako drugorzędne wobec zainteresowań oraz – rozwijanych możliwie w sprzyjających warunkach – kompetencji.

Wiedza, przekonania i relacje uczniów są kształtowane przede wszystkim przez rodziców i przez nauczycieli w szkole podstawowej i gimnazjalnej, a także przez kolegów oraz docierające do ucznia informacje z rynku pracy i ze szkół ponadgimnazjalnych (obecnie ponadpodstawowych).

- Po stronie czynników związanych z **rodzicami** podkreślono status społeczno-ekonomiczny rodziny (a więc i ucznia) oraz sytuację rodzinną.
  - Za wskaźniki statusu społeczno-ekonomicznego rodziny są uważane co najmniej wykształcenie rodziców i sytuacja materialna, natomiast w tym przypadku przyjęto szersze ujęcie, obejmujące także kapitał kulturowy (przekładający się bezpośrednio na rozwój poznawczy i językowy dziecka, jego wiedzę i zainteresowania oraz osiągnięcia szkolne), doświadczenia rodziców z pracą zawodową i wynikająca stąd wiedza o rynku pracy oraz przekonania na temat rynku pracy, wartości (np. wartość nauki teoretycznej lub praktycznej, wartościowanie wykształcenia, przekonania nt. pracy jako wartości), aspiracje

rodziców, czyli przyszłość edukacyjno-zawodowa, jakiej chcieliby dla swoich dzieci.

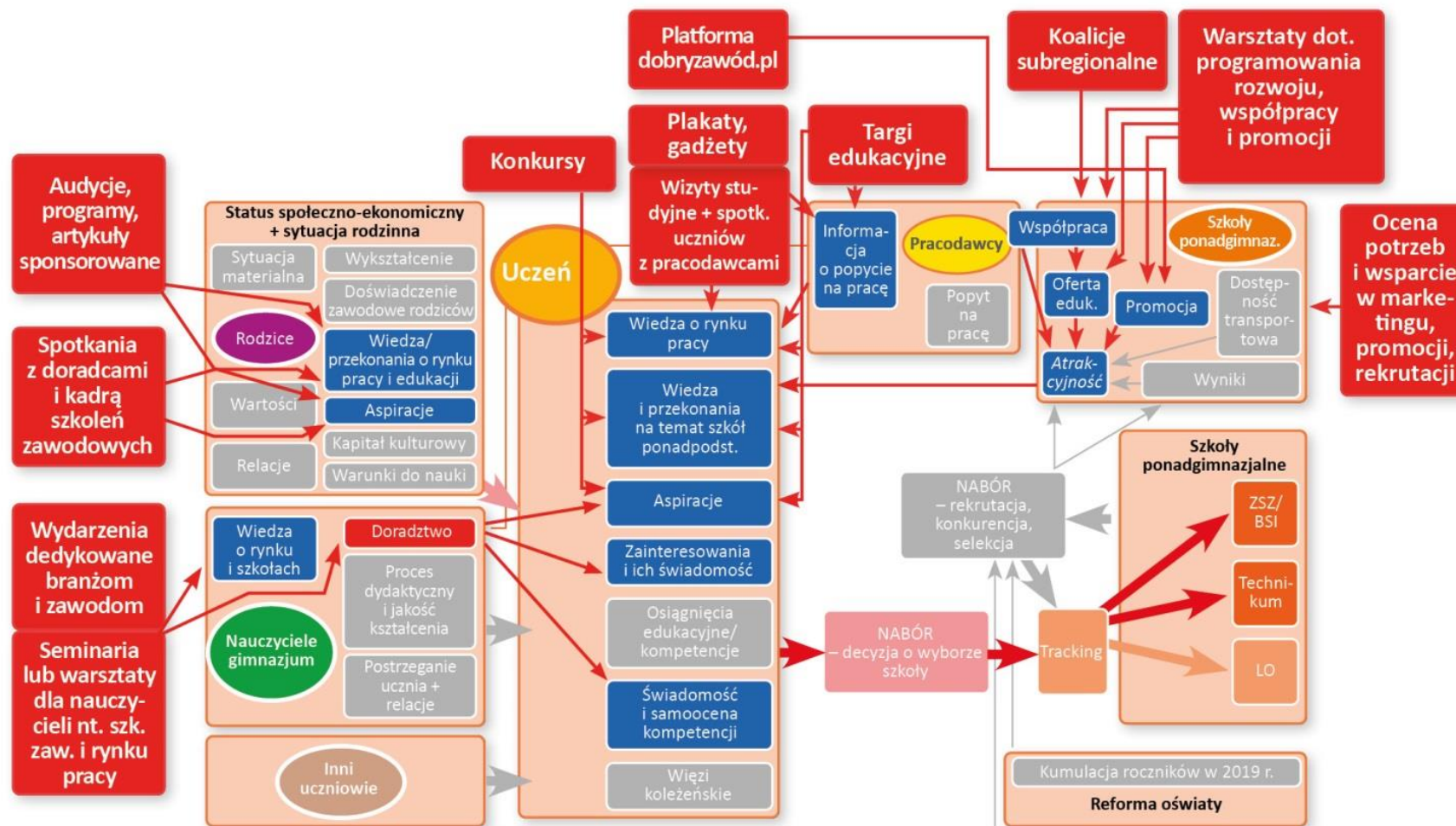
- Do sytuacji rodzinnej można zaliczyć m. in. relacje rodzinne i związane z nimi np. zainteresowanie rodziców nauką dziecka, czy wsparcie w rozwoju zainteresowań dziecka. Ponadto z relacji rodzinnych i sytuacji materialnej oraz kapitału kulturowego wynikają warunki do nauki (np. możliwość skoncentrowania się na nauce, przestrzeń, pomoce dydaktyczne).
- Status społeczno-ekonomiczny rodziny i sytuacja rodzinna przekładają się na proces i efekty uczenia się formalnego przez dziecko (nauki szkolnej) i uczenia się nieformalnego (np. poprzez rozwój zainteresowań czy relacje koleżeńskie). Wpływają nie tylko na osiągnięcia edukacyjne, ale także na samoocenę własnych kompetencji oraz na zainteresowania, aspiracje i wiedzę dziecka o świecie, w tym o rynku pracy i ofercie edukacyjnej.
- Ponadto rodzice uczestniczą w procesie podejmowania decyzji o dalszym kształceniu ucznia: mogą uczestniczyć w podejmowaniu przez niego decyzji, podejmować ją wspólnie z uczniem, lub nawet podejmować ją za ucznia.
- **Nauczyciele**, podobnie jak rodzice, oddziałują na czynniki składające się na wybory edukacyjne uczniów. Oddziaływanie nauczycieli następuje w szczególności poprzez proces dydaktyczny i jego jakość. Wpływają w ten sposób przede wszystkim na rozwój kompetencji ucznia i jego osiągnięcia, ale także na rozwijanie przez ucznia zainteresowań i aspiracji. Postrzeganie uczniów przez nauczycieli i relacje z uczniami wpływają na przekonania uczniów na swój temat, w tym na samoocenę własnych kompetencji przez uczniów i na aspiracje edukacyjne uczniów. Z kolei szeroko rozumiane doradztwo edukacyjno-zawodowe prowadzone przez nauczycieli wpływa na wiedzę uczniów na temat rynku pracy, na temat szkół ponadgimnazjalnych (obecnie ponadpodstawowych), świadomość i ocenę własnych kompetencji, świadomość własnych zainteresowań, może też przyczynić się do rozwoju zainteresowania uczniów kierunkami kształcenia czy zawodami.
- **Inni uczniowie**
  - Relacje z innymi uczniami wpływają na danego ucznia w wieloraki sposób. W kontekście podejmowania decyzji edukacyjnych istotne jest zwłaszcza rozwijanie przez uczniów swoich zainteresowań wspólnie z kolegami/koleżankami i pod ich wpływem, oraz rola więzi koleżeńskich przy wyborze szkoły – uczeń może chcieć iść do tej samej szkoły, do której idą jego koledzy/koleżanki, po to by utrzymać z nimi relację czy dlatego, że chce ich naśladować.
  - Dodatkowo, inni uczniowie, nie tylko ci z otoczenia ucznia, ale co najmniej ci z danego rocznika i powiatu, uczestniczą w tym samym procesie rekrutacji,

konkurują ze sobą wzajemnie, a ich wybory i kompetencje wpływają na losy edukacyjne danego ucznia.

- **Szkoły ponadpodstawowe** mają wpływ na decyzje edukacyjne, jak i bezpośrednio na selekcję, a więc losy edukacyjne uczniów.
  - **Atrakcyjność szkoły** – wizerunek z perspektywy potrzeb i zainteresowań danego ucznia. Składają się na nią m. in. oferta edukacyjna (profile klas /zawody, zajęcia pozalekcyjne, realizowane projekty, możliwości praktyk itp.), „wyniki szkoły” czyli uśrednione osiągnięcia edukacyjne jej absolwentów (mierzone egzaminami zewnętrznymi, a zależne od procesu kształcenia i od kompetencji uczniów „na wejściu”), prowadzone działania promocyjne, ale też względy praktyczne takie jak lokalizacja i związana z nią dostępność transportowa.
  - **Wyniki rekrutacji i selekcji uczniów** decydują bezpośrednio o losach edukacyjnych danego ucznia. Wpływają także wyniki szkoły i jej atrakcyjność. Jak opisano powyżej, to, do jakiej szkoły trafią uczniowie, jest zależne od ich wyborów i od kompetencji mierzonych osiągnięciami edukacyjnymi w procesie rekrutacji, a te z kolei zależą w znacznym stopniu od statusu społeczno-ekonomicznego rodzin. Występuje zjawisko „dziedziczenia” wykształcenia, tj. zależność pomiędzy poziomem wykształcenia osób a poziomem wykształcenia ich rodziców, co jest elementem szerszego procesu „dziedziczenia” statusu społeczno-ekonomicznego. Tym samym rekrutacja wpływa na to, jakich uczniów ma szkoła, a w konsekwencji – jakie wyniki osiąga i jaki ma wizerunek. Wyniki szkół, czyli uśrednione osiągnięcia edukacyjne uczniów zależą nie tylko od pracy szkoły (tzw. edukacyjnej wartości dodanej) ale też od kompetencji, z jakimi uczniowie zaczynają w niej naukę. Ze względu na negatywną selekcję do szkół prowadzących kształcenie zawodowe (zasadniczych a obecnie branżowych), uczniowie tych szkół często mają niższy status społeczno-ekonomiczny i niższe osiągnięcia edukacyjne. Oba te elementy przekładają się na atrakcyjność szkół jako bardziej lub mniej „dobrych” tak ze względu na jakość kształcenia, jak i środowisko społeczne.
  - Ponadto, w 2019 r. wskutek reformy systemu oświaty i likwidacji gimnazjów, w szkołach ponadgimnazjalnych nastąpiła tzw. **kumulacja roczników**. Było to szczególnie trudne doświadczenie dla rocznika uczniów aplikujących do szkół - odpowiednio ponadgimnazjalnych i ponadpodstawowych. Powodowało ono, że częściej, niż w innych latach, uczniowie nie mogli zrealizować swoich wyborów edukacyjnych, lecz trafiali do szkół niezgodnych ze swoim wyborem.
- Rola **pracodawców**, to przede wszystkim kreowanie popytu na pracę (tworzenie miejsc pracy wraz zapotrzebowaniem na określone kompetencje). Aby uczniowie uwzględniali popyt w procesie podejmowania decyzji, muszą mieć dostęp do wiedzy na temat

zawodów i sytuacji na rynku pracy. Informacja na ten temat może być przekazywana różnymi kanałami, w tym bezpośrednio przez pracodawców (np. spotkania ze szkołami), poprzez media, oferty pracy, poprzez wiedzę i doświadczenia rodzin oraz doradztwo zawodowe prowadzone w szkołach. Ponadto, pracodawcy mogą uczestniczyć w procesie kształcenia zawodowego, współpracując ze szkołami prowadzącymi kształcenie zawodowe.

Rysunek 2. Teoria interwencji

Źródło: Opracowanie własne. Czerwony kolor strzałek obrazuje oddziaływania w ramach teorii interwencji, w tym bezpośrednie oddziaływania form wsparcia, pośrednie oddziaływania wspartych nauczycieli i rodziców na uczniów oraz proces wyboru szkoły i oczekiwany efekt polegający na zwiększeniu udziału uczniów, którzy będą się uczyć w szkole kształcenia zawodowego. Kolorem szarym oznaczono te zależności w procesie kształtowania wyborów i losów edukacyjnych, które nie są objęte interwencją.

W ramach projektu realizowano następujące formy wsparcia:

- Dla uczniów gimnazjów:
  - Doradztwo edukacyjno-zawodowe indywidualne i grupowe
  - Spotkania mentoringowe z pracodawcami dla uczniów
  - Wizyty studyjne w przedsiębiorstwach i szkołach kształcenia zawodowego
  - Konkursy wiedzy o rynku pracy i zawodach
  - Targi edukacyjno-zawodowe
  - Kampania plakatowa
- Dla rodziców uczniów gimnazjów:
  - Spotkania z doradcami zawodowymi i kadrami szkół prowadzących kształcenie zawodowe
  - Pośrednio: dla rodziców, nauczycieli, ogółu społeczeństwa – audycje, programy, artykuły sponsorowane.
- Dla nauczycieli w gimnazjach:
  - Seminaria i „eventy” otwierające projekt, subregionalne i branżowe
  - Warsztaty dla nauczycieli, nt. innowacyjnych metod przekazu informacji o zawodach (popytowego modelu doradztwa) i nt. powiązań oferty szkół kształcenia zawodowego z potrzebami pracodawców (w praktyce – wiedza o rynku pracy) – w tym ogólne warsztaty dla dyrektorów i pogłębione zwłaszcza dla nauczycieli realizujących zadania z zakresu doradztwa zawodowego
  - Wydarzenia promocyjne dedykowane poszczególnym branżom i zawodom
- Dla szkół prowadzących kształcenie zawodowe:
  - a) Wsparcie działań promocyjnych
    - Platforma internetowa, tj. strona [Dobry zawód](#), na której m. in. zamieszczono prezentację oferty edukacyjnej szkół,
    - Warsztaty na temat kształtowania pozytywnego wizerunku szkoły, planowania promocji szkoły i branży zawodowej,
    - Wsparcie merytoryczne w zakresie prowadzenia działań marketingowych ukierunkowanych na pozyskiwanie absolwentów szkół gimnazjalnych, prowadzenia działań promocyjnych i rekrutacyjnych
    - Warsztaty na temat budowania pozytywnych relacji oraz współpracy szkół z otoczeniem,
    - Dla wybranych szkół: opracowanie planów promocji szkół kształcenia zawodowego oraz materiałów promocyjnych i treści marketingowych (content marketingu),
    - Targi edukacyjno-zawodowe – prezentacja szkoły na targach,

- Organizacja subregionalnych eventów promocyjnych dedykowanych poszczególnym branżom i zawodom – eventy subregionalne,
- Pośrednio – artykuły, audycje.

- Dla pracodawców:

Pracodawcy nie byli grupą docelową projektu, natomiast byli zaangażowani w jego realizację w następujący sposób:

- Przyjmowanie grup uczniów i nauczycieli w ramach wizyt studyjnych i przekazywanie im informacji o zawodach, w jakich zatrudniają oraz o swoim zapotrzebowaniu na kompetencje;
- Udział w badaniach na temat stanowisk, na jakich zatrudniają pracowników.

Na schemacie teorii interwencji przedstawiono działania projektowe wpisujące się w przedstawiony wcześniej proces kształtowania decyzji edukacyjnych. Dla czynników, na które projekt w zamierzeniu oddziałuje, zachowano na schemacie kolor niebieski. Natomiast pozostałe czynniki, nieobjęte oddziaływaniem projektu, stanowią w tym przypadku kontekst realizacji interwencji i wraz z nią nadal wpływają na decyzje edukacyjne i losy edukacyjne.

Odtworzenie diagnozy problemu:

1. Uczniowie i ich rodzice wybierając szkołę ponadpodstawową/ponadgimnazjalną nie wybierają szkół prowadzących kształcenie zawodowe, m. in. ponieważ:
  - 1.1 Uczniowie i ich rodzice mają negatywne przekonania nt. szkół prowadzących kształcenie zawodowe;
  - 1.2 Uczniowie i ich rodzice mają niewystarczającą wiedzę nt. oferty szkół prowadzących kształcenie zawodowe;
  - 1.3 Uczniowie i ich rodzice mają niewystarczającą wiedzę nt. rynku pracy/popytu na pracę;
  - 1.4 Doradztwo zawodowe w gimnazjach było niewystarczające.
2. Uczniowie i ich rodzice wybierają szkoły prowadzące kształcenie zawodowe, ale nietrafnie wybierają zawód, ponieważ:
  - 2.1 Uczniowie i ich rodzice mają niewystarczającą wiedzę nt. oferty szkół prowadzących kształcenie zawodowe,
  - 2.2 Uczniowie i ich rodzice mają niewystarczającą wiedzę nt. rynku pracy/popytu na pracę oraz nt. zawodów,
  - 2.3 Doradztwo zawodowe w gimnazjach było niewystarczające;
3. Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe są niewystarczająco atrakcyjne dla uczniów i ich rodziców m. in. ponieważ:
  - 2.1 Z powodów opisanych w pkt. 1.;
  - 2.2 Oferta edukacyjna szkół prowadzących kształcenie zawodowe jest w niewystarczającym stopniu zgodna z potrzebami pracodawców, a w konsekwencji z perspektywami zatrudnienia absolwentów;

2.3 Szkoły prowadzące kształcenie zawodowe prowadzą nie dość atrakcyjne i skuteczne działania marketingowo-promocyjne.

Odtworzenie teorii interwencji:

1. Jeżeli **nauczyciele gimnazjów** uzyskają wiedzę nt. szkolnictwa zawodowego, to będą je postrzegać bardziej pozytywnie i polecać uczniom. [Realizowane poprzez: spotkania, seminaria]
2. Jeżeli **nauczyciele gimnazjów** uzyskają wiedzę nt. szkolnictwa zawodowego oraz nt. adekwatności jego oferty do potrzeb pracodawców, to będą przekazywać uczniom pełniejszą i trafniejszą informację w ramach **doradztwa** edukacyjno-zawodowego. [Realizowane poprzez: seminaria]
3. Jeżeli nauczyciele **szkół prowadzących kształcenie zawodowe** rozwiną umiejętności współpracy z otoczeniem szkoły, to:
  - rozwiną współpracę z pracodawcami,
  - poprawią dopasowanie oferty edukacyjnej do rynku pracy
  - podwyższą jakość działań informacyjno-promocyjnych,a w efekcie:
  - Zwiększą atrakcyjność szkoły i przyciągną więcej kandydatów
4. Jeżeli nauczyciele **szkół prowadzących kształcenie zawodowe** rozwiną umiejętności w zakresie marketingu, promocji i rekrutacji, to:
  - Podwyższą jakość działań informacyjno-promocyjnych, a w efekcie zwiększą atrakcyjność szkoły i przyciągną więcej kandydatów
5. Jeżeli **pracodawcy** będą promowali wśród uczniów swoje branże i zawody, w których zatrudniają, to zwiększą swoje szanse na pozyskanie pracowników w przyszłości.
6. Jeżeli **uczniowie**:
  - zdobędą **wiedzę nt. zapotrzebowania na stanowiska i rynku pracy,**
  - poznają **ofertę szkół prowadzących kształcenie zawodowe,**
  - będą postrzegali szkoły prowadzące kształcenie zawodowe jako **atrakcyjne,**
  - poznają i rozwiną swoje **zainteresowania,**
  - rozwiną **świadomość swoich kompetencji,**to:
  - **zainteresują się szkolnictwem zawodowym i częściej wybiorą szkołę prowadzącą kształcenie zawodowe,**
  - trafniej **wybiorą zawód.**

[Realizowane poprzez: doradztwo, mentoring, stronę internetową, plakaty i gadżety, konkursy, udział w targach edukacyjnych, udział w wizytach studyjnych, oraz pośrednio poprzez ulepszoną promocję prowadzoną przez szkoły prowadzące kształcenie zawodowe]

7. Jeżeli **rodzice** uczniów otrzymają wsparcie w procesie podejmowania decyzji o wyborze szkoły dla dziecka, połączone z wiedzą nt. szkolnictwa zawodowego, to

- będą skuteczniej wspierać uczniów w **wyborze szkoły i zawodu**,
- mogą zachęcić uczniów do wyboru kształcenia zawodowego.

[Realizowane poprzez: spotkania z doradcami edukacyjno-zawodowymi i z kadrami szkół prowadzących kształcenie zawodowe.]

Teoria interwencji w ramach projektu **nie obejmuje** w szczególności oddziaływań w następujących obszarach, stanowiących kontekst realizacji projektu:

- Rozwój kompetencji nauczycieli z zakresu doradztwa zawodowego w modelu tzw. doradztwa kariery;
- Selekcja do szkół ponadgimnazjalnych, w tym zawodowych, wynikająca z efektów kształcenia (czyli wyników egzaminów) oraz powiązanego z nimi statusu społecznego (nierówności społecznych i ich postrzegania);
- Niedobory miejsc w szkołach ponadgimnazjalnych w 2019 r. związane z rekrutacją równocześnie absolwentów nowych szkół podstawowych;
- Jakość kształcenia przedmiotowego w gimnazjach, wpływająca na kompetencje uczniów i ich szanse w rekrutacji;
- Status społeczno-ekonomiczny rodzin;
- Sytuacja na rynku pracy – popyt na pracę;
- Gotowość pracodawców do współpracy ze szkołami prowadzącymi kształcenie zawodowe i udziału w realizacji kształcenia zawodowego.

W projekcie postawiono za cel szeroko rozumianą promocję szkolnictwa zawodowego i zachęcanie uczniów do wyboru tej ścieżki kształcenia, w sposób niezależny od polityki edukacyjnej zmierzającej do kreowania wysokiej jakości oferty edukacji zawodowej dopasowanej do rynku pracy. Patrząc szerzej i uwzględniając zarówno kwestię uruchamiania przez różne szkoły nauczania w tych samych lub odmiennych zawodach, jak i wsparcia szkół w zakresie promocji, należy zauważyć, że szkoły uczestniczące w projekcie konkurują pomiędzy sobą o kandydatów. Szkoły, które wzięły udział w projekcie, a zwłaszcza te, które skorzystały z pomocy agencji marketingowej poprawiały swoją pozycję konkurencyjną względem innych szkół, które takiego wsparcia nie otrzymały. Ostatecznie jednak wszystkie szkoły łącznie ubiegają się o kandydatów spośród tej samej, stałej zbiorowości uczniów. Należy zauważyć, że udział szkół kształcenia zawodowego w projekcie zależał od ich gotowości do uczestnictwa, a wybór spośród nich tych, które dostaną wsparcie marketingowe – od jakości przedstawionych

przez nie ofert. Natomiast ani w wytycznych IZ¹² ani we wniosku o dofinansowanie nie przewidywano, by projekt miał być skierowany przede wszystkim do szkół, które kształcą w określonych zawodach lub prowadzą nauczanie na określonym poziomie. Zgodnie z Wytycznymi przyjęto, że projekt ma zapewnić popularyzację kształcenia zawodowego niezależnie od tego w jakich zawodach kształcą szkoły. Jak wyjaśnił przedstawiciel Instytucji Zarządzającej, kierowanie wsparcia do wszystkich szkół wynika stąd, że w ofercie wszystkich szkół są zawody poszukiwane przez pracodawców, a niezawężanie wsparcia do szkół „najlepszych” – brakiem danych do obiektywnej oceny jakości kształcenia. Rzeczywiście np. sama zdawalność egzaminów nie daje wystarczającej podstawy do oceny jakości. Dlatego w ramach rekomendacji sformułowano propozycję odnośnie kompleksowych analiz jakości kształcenia i wykorzystania ich do programowania wsparcia dla szkół, które go potrzebują.

W ramach projektu „Dobry zawód” przeprowadzono wśród pracodawców badanie na temat stanowisk, na jakich zatrudniają, przy czym wyniki tego badania były wykorzystywane do prowadzenia doradztwa dla uczniów w modelu popytowym, a nie do podjęcia decyzji, na których szkołach i zawodach warto by było skoncentrować promocję. Poza tym w jednym subregionie trwał kompleksowy projekt obejmujący analizę jakości kształcenia w szkołach w poszczególnych zawodach, jednak nie poprzedzał on projektu „Dobry zawód”, lecz toczył się równoległe do niego, a więc za późno by wyniki mogły być użyte do ukierunkowania promocji na te szkoły, które mogłyby najlepiej się przyczynić do wykształcenia wysoko wykwalifikowanych pracowników zgodnie z potrzebami pracodawców.

3.3 Sprawność wdrażania

Ze względu na zasięg, liczbę i wieloaspektowość zaplanowanych zadań realizacja projektu stanowiła wyzwanie dla Lidera. W celu usprawnienia realizacji, a tym samym zrealizowania założonych wskaźników zastosowano formułę partnerską. Podział zadań został dokonany na podstawie potencjału merytorycznego partnerów oraz ich położenia terytorialnego. Projekt wymagał dużego zaangażowania, wzajemnego zaufania i intensywnej współpracy. Przeprowadzone badanie ewaluacyjne umożliwiło identyfikację barier, zagrożeń i problemów organizacyjnych związanych ze sposobem wdrażania projektu. W jego ramach została przeprowadzona ocena sprawności realizacji poszczególnych zadań oraz atrakcyjności działań dla różnych grup odbiorców.

W oparciu o oceny partnerów należy uznać, że rekrutacja była jednym z najtrudniejszych zadań w projekcie. Wynikało to w głównej mierze z reformy oświaty, której założenia projekt

---

¹² Wytyczne Instytucji Zarządzającej w zakresie realizacji projektów z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014 – 2020.

musiał uwzględnić. Mianowicie decyzja o likwidacji gimnazjów spowodowała zmniejszenie się liczby ich uczniów. Stąd na skutek reformy, już na etapie negocjacji, podjęto decyzję o proporcjonalnym zmniejszeniu liczby uczniów z powodu braku naboru do klas I. Według badanych łatwiej było zrekrutować szkoły zlokalizowane w mniejszych miejscowościach, ponieważ były one w mniejszym stopniu obciążone projektami. Ponadto dostrzegały one najwięcej korzyści z uczestnictwa w projekcie dla swoich uczniów, którzy ze względu na oddalenie od większych ośrodków miejskich, były ograniczone w zakresie możliwości odwiedzania szkół ponadgimnazjalnych i pracodawców.

Po uzyskaniu zgody szkoły na udział w projekcie nie zidentyfikowano trudności w zachęceniu uczniów do skorzystania ze wsparcia. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że byli bardzo nim zainteresowani. Dużą rolę w zainteresowaniu uczniów działaniami projektowymi odgrywali nauczyciele. Zachęcali do udziału we wsparciu, mając na uwadze rozwój ich zainteresowań. Nie prowadzono selekcji uczniów. Nie odmawiano nikomu udziału w projekcie. Nie spotkano się też z brakiem chęci do uczestnictwa w projekcie ze strony pracodawców. Dostrzegają oni potrzebę współpracy ze szkołami, ponieważ zmusza ich do tego sytuacja na rynku pracy. Deficyt wykwalifikowanych pracowników powoduje, że angażują się oni w działania mające na celu ich pozyskanie. W większości przypadków zapraszano do projektu szczególnie tych przedsiębiorców, którzy już wcześniej mieli nawiązaną współpracę ze szkołami biorącymi w nim udział. W efekcie tej współpracy udało się sprawniej zorganizować wizyty studyjne przewidziane w projekcie. Firmy, które przyjmują uczniów na praktyki mają wypracowane ścisłe zasady bezpieczeństwa obowiązujące ich w zakładach pracy. Pojawienie się nowych uczniów nie stanowiło zatem problemu, ponieważ firmy te posiadają doświadczenie w prowadzeniu zajęć z uczniami. Mimo tego uczniowie sami mogli zgłaszać propozycje pracodawców, których chcieliby poznać. Partnerzy starali się realizować takie postulaty.

Duży wpływ na skuteczną rekrutację szkół do projektu wywarła dbałość o jakość merytoryczną działań promocyjnych. Zapewniły ją doświadczenie i wiedza ekspertów zaproszonych do współpracy. Na przykład na seminariach otwierających projekt zaprezentowano jego założenia poparte przeprowadzonymi wcześniej badaniami potrzeb szkół prowadzących kształcenie zawodowe i pracodawców, ale także nowatorskie podejście do doradztwa, co zachęciło szkoły do udziału w projekcie. Jak wynika z wywiadów, zaintrygowały je formy wsparcia, które są rzadko oferowane w projektach unijnych.

Ponadto bezpośrednie relacje koordynatora po stronie Lidera z doradcami zawodowymi ułatwiły ich rekrutację do projektu, a później zarządzanie prowadzonymi przez nich działaniami. Co więcej sami doradcy zawodowi chętniej uczestniczyli w skierowanych do nich formach wsparcia, ponieważ mieli zaufanie do podmiotów je koordynujących. Ta wiarygodność wynikała z lokalnej specyfiki działań realizowanych przez partnerów, którzy byli znani w lokalnym środowisku, a także ich doświadczenia w prowadzeniu podobnych zadań.

Na proces rekrutacji do projektu negatywnie wpłynęła przede wszystkim reforma oświaty. Niepewność związana ze zmianą struktury szkół utrudniała szkołom podjęcie decyzji o zaangażowaniu się w projekcie. Dyrektorzy gimnazjów nie mieli świadomości jak reforma wpłynie na stan zatrudnienia nauczycieli, dlatego wstrzymywali się z decyzją o udziale. Również sami nauczyciele odmawiali uczestnictwa w formach skierowanych na rozwój kompetencji, np. Akademii Doradcy Zawodowego ze względu na planowane odejście z pracy. Ponadto część szkół uległa przekształceniu lub wygaszeniu, w wyniku czego dyrektorzy skupili się na tematyce wdrożenia zadań wynikających z reformy oświaty. Mimo to zainteresowanie projektem było duże. W trakcie realizacji projektu nie zidentyfikowano przypadków odpływu uczestników. Innym problemem zidentyfikowanym w procesie rekrutacji szkół było obciążenie realizacją innych projektów, dlatego trudno im było podjąć decyzję o udziale w kolejnych formach wsparcia wymagających dużego zaangażowania. Kolejną trudnością było opóźnienie w rekrutacji szkół do projektu, które spowodowało, że przeciągnęła się na okres wakacyjny. Nieobecność dyrektorów w tym czasie spowodowała jej spowolnienie. To oraz reforma oświaty spowodowały, że nie można było rozpocząć niektórych zadań zgodnie z założeniem, dlatego nastąpiły przesunięcia w harmonogramie.

W wywiadach wyjaśniono, że ogólnie zadania w projekcie zostały ułożone zgodnie z harmonogramem funkcjonowania szkół. Jedynie w subregionie białostockim, gdzie wystąpiło opóźnienie związane z przetargiem na wyłonienie doradców zrealizowano zajęcia po odbyciu wizyt studyjnych. W wyniku czego nauczyciele nie mogli zaproponować uczniowi wyboru pracodawcy, którego zakład pracy chciałby odwiedzić w ramach wizyty studyjnej ze względu na swoje predyspozycje zawodowe i zainteresowania. Należy również wspomnieć o problemie z dopasowaniem zajęć z doradztwa do planu lekcji. Zaplanowano przeprowadzenie ich po zakończeniu zajęć lekcyjnych. Aczkolwiek uczniowie niechętnie zostawali po lekcjach, dlatego starano się je realizować na początku dnia.

Ponadto w wyniku powtarzania się poszczególnych działań np. targów edukacyjno-zawodowych partnerzy na podstawie zdobytego doświadczenia w organizacji pierwszej edycji zwiększali swoje kompetencje i organizacja kolejnej cechowała się już wyższym stopniem profesjonalizacji. Można było to zaobserwować po większej liczbie uczestniczących w niej pracodawców. Przykład ten dobrze ilustruje kulturę „uczenia się” wprowadzoną w projekcie. Partnerów cechowała otwartość na doświadczenia i chęć uczenia się. Zebraną wiedzę dzielili się i przetwarzali na efektywniejszą koordynację kolejnych zadań.

Szkoły wskazywały również na przydatność pakietu działań marketingowych. Plany finansowe placówek nie obejmują wydatków na działania informacyjno-promocyjne. Nie zatrudnia się także specjaliści, który byłby odpowiedzialny za przygotowanie materiałów promocyjnych, organizowanie i utrzymywanie kontaktów z mediami. Otrzymana wiedza ekspercka pozwoliła na kompleksowe przeprojektowanie działań promocyjnych. Dostrzegając potrzebę zmian badani rozmówcy chętnie stosowali się do zaleceń. W wyniku udziału w

projekcie szkoły zaistniały także w mediach. Wizyty dziennikarzy mają korzystny wpływ na wizerunek szkół. W związku z dużą użytecznością pakietu warto takie działania skierować do wszystkich uczestników projektu.

Niektóre z przebadanych szkół pozytywnie oceniły również koalicje subregionalne. Stanowiły one platformę wymiany doświadczeń szkół, pracodawców i instytucji rynku pracy. Stworzyły klimat współpracy, pozbawiły szkoły poczucia rywalizacji o ucznia. W trakcie tych spotkań wspólnie debatowano nad tym, jakie działania można podjąć w celu poprawy wizerunku szkół prowadzących kształcenie zawodowe, a także wypracowywano rozwiązania w celu lepszego dopasowania oferty kształcenia do potrzeb rynku pracy. Ważne by na takich spotkaniach były obecne osoby decyzyjne odpowiedzialne za wdrożenie porozumienia. Z przeprowadzonego badania wynika, że szkoły wdrażają rekomendacje powstałe w ramach spotkań koalicji.

Pracodawcy w przeprowadzonym badaniu CAWI dobrze ocenili organizację działań w projekcie, w szczególności wizyty w szkołach prowadzących klasy gimnazjalne, wizyty studyjne w przedsiębiorstwach, targi edukacyjno-zawodowe, kampanię medialną upowszechniającą szkolnictwo zawodowe/ branżowe.

Przedstawiciele szkół prowadzących kształcenie zawodowe wskazywali na złą organizację seminariów otwierających projekt w szkołach gimnazjalnych. W spotkaniach uczestniczyli dyrektorzy i dyrektorki wszystkich szkół uczestniczących w projekcie. Miały one na celu przedstawienie oferty edukacyjnej rodzicom. Jednak ze względu na czas, który miały do dyspozycji poszczególne szkoły nie zdążyły zaprezentować jej w sposób wyczerpujący i atrakcyjny. Lepszym rozwiązaniem byłoby zorganizowanie oddzielnych spotkań dla każdej szkoły.

Rozmówcy zgodni byli co do tego, że bez uzyskanego dofinansowania nie byłby możliwy tak duży udział uczniów w poszczególnych działaniach jak dni otwarte, wizyty studyjne, targi edukacyjno-zawodowe. Zawdzięcza się to zapewnieniu bezpłatnego transportu uczniów ze szkół z mniejszych miejscowości i wsi, które nie dysponują środkami na takie cele.

W projekcie zidentyfikowano utrudnienia, które spowodowały opóźnienia. Wynikały one m.in. z problemów z przetargiem na doradztwo w subregionie białostockim. Bariery okazały się wymogi dotyczące kwalifikacji doradców zawodowych. Duża część z nich będących zatrudnionymi w szkołach ich nie spełniała, stąd proces wyboru trwał dłużej niż przewidywano.

Dla części badanych szkół prowadzących kształcenie zawodowe projekt nie był wcale istotny. Być może powodem takiej opinii była mała liczba działań, którymi były objęte. Świadczyła o tym fragmentaryczna wiedza rozmówców oraz niechęć do udziału w badaniu zarówno szkół gimnazjalnych oraz szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Choć dyrektorzy i dyrektorki uznali go za ciekawą propozycję dla gimnazjalistów i szkół prowadzących kształcenie zawodowe to nie został zachowany w pamięci badanych nauczycieli. Wpływ mieć może na to

brak „namacalnych” efektów, które widać w przypadku takich projektów jak te, których celem jest modernizacja bazy dydaktycznej szkoły.

3.4 Ocena partnerskiej formuły projektu

Zgodnie z Wytycznymi projekt realizowany był formule partnerskiej współpracy z podmiotami dysponującymi odpowiednim doświadczeniem i wiedzą w obszarach objętych wsparciem¹³. Celem partnerstwa było wzmocnienie współpracy oraz poszerzenie skali oddziaływania projektu.

Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr od wielu lat prowadzi działania na rzecz popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim. Posiadane doświadczenie merytoryczne umożliwiło jej opracowanie koncepcji projektu, a skala i zakres wsparcia skłoniły do zastosowania formuły partnerskiej współpracy.

Czynniki takie jak potencjał kadrowy, techniczny, finansowy oraz subregionalne położenie partnerów były podstawą do przyporządkowania zadań projektowych. Lider założył, że podział działań wg lokalizacji partnera będzie nadrzędny. Takie podejście wymagało od BFKK wyposażenia ich w potrzebne umiejętności i wiedzę. Nie oznacza to jednak, że nie mieli oni odpowiednich kompetencji do realizacji projektu. Dysponowanie nimi stanowiło kryterium udziału w projekcie. Poświęcenie czasu na wsparcie partnerów przyniosło oczekiwane skutki. Uczestniczące w badaniu placówki szkolne wskazały jako atut współpracę z lokalną instytucją, która znajduje się w sąsiedztwie, zna specyfikę szkół i lokalnego rynku pracy.

Lider zarządzał projektem, pełnił całościowy nadzór nad przebiegiem zadań zleconych partnerom oraz odpowiadał m.in. za opracowanie narzędzia umożliwiającego komunikację, pakietu content marketingu, organizację seminariów otwierających projekt, targów edukacyjno-zawodowych, eventów podsumowujących projekt, akcji informacyjno-promocyjnych, spotkań mentoringowych, szkoleń dla kadry dydaktycznej szkół prowadzących kształcenie zawodowe, warsztatów dla doradców zawodowych, rekrutację szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Istotnym elementem systemu zarządzania był podział ról między partnerami. Poszczególni partnerzy byli odpowiedzialni za wszystkie zadania związane z zaangażowaniem pracodawców oraz szkół do projektu. Ponadto zajmowali się organizacją warsztatów z zakresu budowania relacji z otoczeniem, spotkań koalicji subregionalnych oraz eventu podsumowującego, zapraszaniem do nich szkół, pracodawców, poszczególnych przedstawicieli lokalnych instytucji rynku pracy. Partnerzy koordynowali także badanie potrzeb szkoły w zakresie rekrutacji i promocji oraz wszelkie działania promocyjne takie jak publikacje artykułów prasowych, emisje programów telewizyjnych, audycje radiowe, kampanię medialną

¹³ Wytyczne Instytucji Zarządzającej w zakresie realizacji projektów z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego.

w Internecie. Pomagali w organizacji targów edukacyjno-zawodowych, wizyt studyjnych u pracodawców, spotkań mentoringowych, prowadzeniu działań dedykowanych rodzicom. Ponadto Stowarzyszenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego pełniło w projekcie funkcję specjalisty w dziedzinie marketingu społecznego. Ich głównym zadaniem było opracowanie strategii PR wraz z zapewnieniem jednolitości i efektywności strategii komunikacyjnej szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Izba Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości w Białymstoku była odpowiedzialna za przeprowadzenie konkursów wiedzy o zawodach i uwarunkowaniach regionalnego rynku pracy, filmowego „Nakręć się na zawód”, plakatowego „Zawód przyszłości”. Część z tych działań była realizowana wspólnie z Liderem.

Z wywiadów IDI z koordynatorami subregionalnymi wynika, że dokonany podział zadań był skutecznym rozwiązaniem. Uwzględnienie w nim lokalizacji partnera i uwarunkowań panujących na danym terenie przyczyniło się do większej efektywności ich działań. Posiadane kontakty ze szkołami i pracodawcami znacznie zoptymalizowało proces pozyskania uczestników do projektu, a później także koordynację zadań. Również badani przedstawiciele szkół wskazywali na ułatwienie jakim było dla nich podejmowanie kontaktu z lokalną instytucją w sprawie projektu. Partnerzy orientowali się w specyfice szkół, mieli rozeznanie na lokalnym rynku pracy, dlatego sprawnie realizowali przydzielone im zadania. Mimo to dla jednego z partnerów problematyczne okazało się nawiązanie kontaktu ze szkołami zlokalizowanymi w miejscowościach i wsiach poza powiatem w subregionie. W tym wypadku, jak sama podkreśliła koordynatorka, dużą rolę w nawiązaniu i podtrzymywaniu kontaktu odgrywało zaangażowanie osoby, która zajmowała się koordynacją projektu ze strony szkoły.

Najważniejszym powodem, dla którego podmioty włączały się do realizacji projektu było zrozumienie istoty potrzeb, na które miał odpowiadać. Zakres przedmiotowy projektu pokrywał się z celami statutowymi podmiotów. Ponadto partnerzy posiadali doświadczenie w realizacji projektów o podobnym zakresie tematycznym. Poprzez zaangażowanie innych instytucji znacznie poszerzono możliwości analizy kondycji szkolnictwa zawodowego. Można w tym wypadku mówić o podejściu interdyscyplinarnym wobec rozwiązania problemu. Wiedza pochodząca z różnych środowisk daje przewagę partnerstwom nad pojedynczymi instytucjami. Co więcej, do wejścia w projekt skłoniła ich dobra ocena współpracy z Białostocką Fundacją Kształcenia Kadr podjętej przy okazji realizacji innych projektów.

Budowanie partnerstwa jest procesem dynamicznym. Konieczne było stworzenie struktury organizacyjnej uwzględniającej potrzebę podejmowania decyzji na poziomie partnerstwa. W tym celu lider wypracował także procedury komunikacyjne, które miały na celu stosowanie spójnych metod działania. W ramach współpracy regularnie odbywały się kontakty bezpośrednie, telefoniczne oraz mailowe między liderem a partnerami oraz między samymi partnerami. Co dwa miesiące BFKK organizowała spotkanie dla koordynatorów subregionalnych, na którym omawiano plan działania, wymieniano się doświadczeniami, zgłaszano występujące trudności. Partnerzy podkreślali, że wzajemna komunikacja była

sprawna, a wszyscy koordynatorzy mieli do siebie pełne zaufanie. Ponadto lider analizował i monitorował zagrożenia dla osiągnięcia rezultatów projektu. Należy pamiętać, że duża liczba partnerów stwarza potencjalnie więcej ryzyk, ponieważ każdy podmiot może cechować się inną kulturą organizacyjną. Mimo wszystko stworzono zgrany zespół, który na bieżąco rozwiązywał pojawiające się problemy.

Można odważyć się na stwierdzenie, że projekt bez zawiązanego partnerstwa nie osiągnąłby założonych celów. Pojedyncza instytucja nie miałaby możliwości wykonania wszystkich zadań, dysponując dostępnymi środkami. Tak fachowe zarządzanie i koordynacja działań byłyby także nie do osiągnięcia przy zaangażowaniu jedynie kadry Fundacji. Wpływ na realizację celu projektu miało także silne przekonanie partnerów, że jedynie wspólne działanie pozwoli osiągnąć korzyści w zaplanowanym zakresie.

Mimo to w trakcie realizacji projektu pojawiały się pewne ryzyka. Dla samorządów występujących w roli partnerów trudnością była konsolidacja zadań w jednym czasie. Czynnikiem obciążającym mogła być sformalizowana struktura urzędu, która nie pozwalała na szybkie podejmowanie decyzji tak jak działo się to w przypadku np. organizacji pozarządowych. W związku z powyższym w wywiadach postulowano redukcję liczby zadań przewidzianych na projekt, w wyniku której zyskałyby one na jakości. Przy ewentualnej kontynuacji projektu jeden z partnerów sugerował ograniczenie działań do organizacji wizyt studyjnych, spotkań mentoringowych dla mniejszych grup dzieci oraz skierowanie większej uwagi w stronę popytowego modelu doradztwa. Według koordynatora działania te miały największe przełożenie na zainteresowanie dzieci własną ścieżką zawodową.

Z wywiadów z koordynatorami wynika, że wpływ na sukces projektu miało doświadczenie merytoryczne partnerów, od których zaangażowania zależało powodzenie zadań realizowanych w poszczególnych subregionach. Istotny wkład miało również doświadczenie we wspólnej realizacji projektów z zakresu szkolnictwa zawodowego z liderem. Praktyka ta usprawniła proces podziału zadań oraz pomogła w zrozumieniu wzajemnych oczekiwań. Innym sprzyjającą okolicznością była nawiązana wcześniej z partnerami współpraca z pracodawcami, którzy tym samym chętniej zgłaszali swój udział w projekcie. Dodatkowo wskazuje się, że czynniki te wpłynęły na zasięg projektu oraz realizację różnych wieloaspektowych działań.

Realizacja projektu w formule partnerskiej przyniosła wiele korzyści. Przede wszystkim przyczyniła się do zwiększenia doświadczenia partnerów w prowadzeniu działań z zakresu szkolnictwa zawodowego. Wzmocniła relacje z lokalnymi pracodawcami, placówkami szkolnymi oraz instytucjami rynku pracy. Partnerzy poznali specyfikę funkcjonowania szkół na swoim terenie, problemy z którymi borykają się uczniowie i ich rodzice. Pomyślnie zakończenie projektu może motywować podmioty do samodzielnego wnioskowania o środki unijne z obszaru edukacji, aby kontynuować realizację własnych celów statutowych. Ponadto skuteczna realizacja projektu wypromowała partnerów jako podmioty, które dzięki posiadanym

kompetencjom, wiedzy i doświadczeniu są w stanie profesjonalnie zorganizować działania skierowane do różnych grup odbiorców. Projekt pokazał, że są wiarygodnymi partnerami, z którymi warto podejmować współpracę.

Współpraca pomiędzy partnerami miała na celu wzmocnienie w województwie kultury współpracy opartej na zaufaniu różnorodnych instytucji. Ponadto pozyskanie lokalnego partnera nadało projektowi oddolnego charakteru. Partnerska formuła realizacji projektu zapewniła kompleksowe i komplementarne działania oraz wymianę wiedzy i doświadczeń. Jednocześnie pozwoliła na zwiększenie skali działań i zapewnienie efektywności i trwałości. Mimo dużego wyzwania jakim było skoordynowanie wszystkich działań oraz dopasowanie określonych kompetencji do poszczególnych zadań to współpraca układała się bardzo dobrze. Partnerzy wraz z liderem deklarowali chęć kontynuacji projektu, gdyby znalazły się na to dostępne środki. Pojawiły się wręcz głosy, że działania prowadzone w ramach projektu powinny zostać włączone na stałe przez szkoły do ich oferty edukacyjnej.

3.5 Wdrażanie projektu – podsumowanie

Należy wskazać na atut projektu jakim była różnorodność zaplanowanych w projekcie zadań.

Działania uzupełniały się ze sobą, stwarzając możliwość kompleksowego objęcia wsparciem ucznia. Z wywiadów z nauczycielami dawnych gimnazjów wynika, że **działania w projekcie realizowane były w odpowiednim czasie dla wszystkich klas**.

Partnerzy zaangażowani do projektu posiadają wiedzę i kompetencje w zakresie kształcenia zawodowego oraz dysponują dużym doświadczeniem w realizacji projektów, dlatego **koordynacja powierzonych im zadań przebiegała sprawnie i bez trudności**. Pozytywnym aspektem partnerstwa był dobór podmiotów według położenia terytorialnego. Dostępność instytucji w bliskim otoczeniu (subregionie) była znacznym ułatwieniem dla beneficjentów.

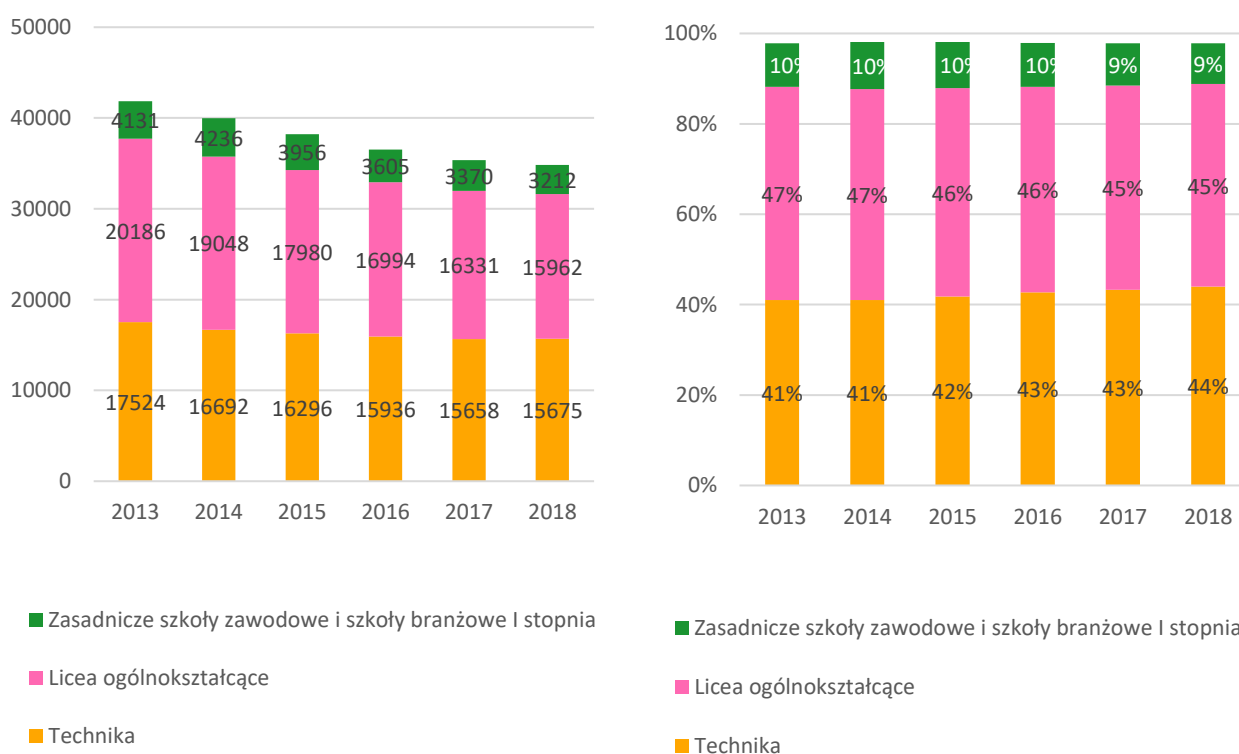
Należy wnioskować, że **realizacja projektu w formie partnerstw przyczyniła się do jego powodzenia**. Nie zidentyfikowano w okresie jego trwania poważnych trudności mimo dużego zasięgu terytorialnego oraz wielości różnorodnych zadań. **Sporym utrudnieniem okazała się rekrutacja szkół do projektu**. Wynikało to z przeobrażenia gimnazjów w szkoły podstawowe w ramach reformy oświaty. Z przeprowadzonych wywiadów z partnerami można wnioskować, że znajomość lokalnych uwarunkowań rynku, szkół i pracodawców znacznie usprawniła organizację działań w subregionach.

4. Losy edukacyjne uczniów

4.1 Losy edukacyjne uczniów uczestniczących i nieuczestniczących w projekcie na tle zmian struktury kształcenia w województwie podlaskim

Według dostępnych informacji w latach 2013-2018 w województwie podlaskim ogólna liczba uczniów uczęszczających do pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych a w późniejszych latach ponadpodstawowych zmniejszyła się z 41855 do 35617, co oznacza spadek o 6238 osób (17 p.p. - punkt procentowy). Wskaźnik skolaryzacji netto spadł z poziomu 102% do 96%.

Wykres 1. Liczba uczniów w klasach I szkół ponadgimnazjalnych / ponadpodstawowych w woj. podlaskim wg typu szkoły: liczba (panel lewy) oraz Wykres 2. Odsetek uczniów w klasach I szkół ponadgimnazjalnych / ponadpodstawowych w woj. podlaskim wg typu szkoły (panel prawy)

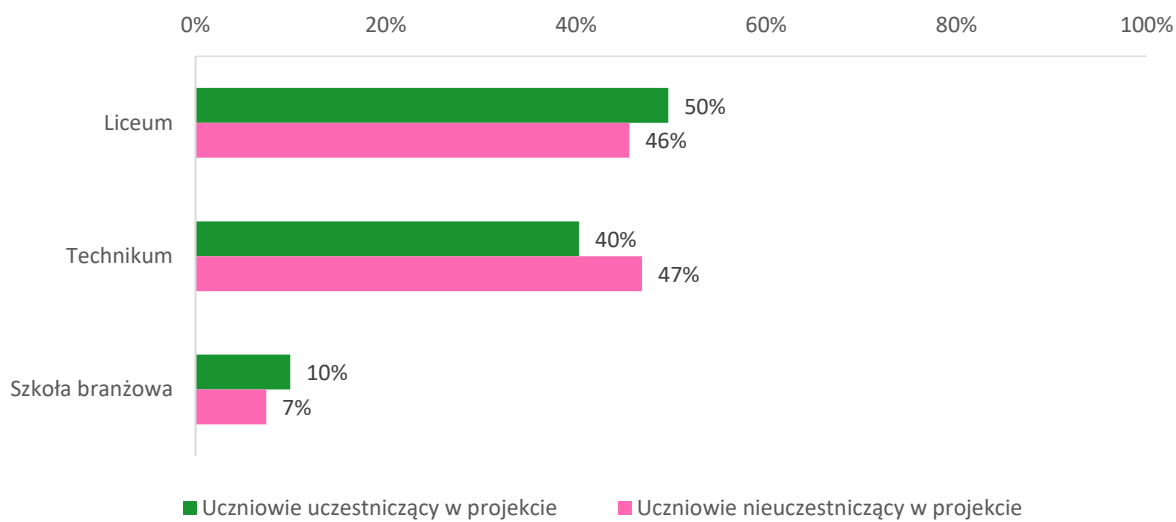

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Porównując odsetki uczniów klas pierwszych uczęszczających do każdego z trzech typów szkół można zauważyć niewielki spadek poziomu popularności liceów. W okresie szczytu

popularności w 2013 roku do szkół tego typu poszła prawie połowa gimnazjalistów (47%). W 2018 roku odsetek ten wyniósł 45%. Coraz większa część podlaskiej młodzieży wybiera kontynuację nauki w technikum. W latach 2013-2018 odsetek uczniów w pierwszych klasach techników wzrósł o 3 punkty procentowe. Jednocześnie coraz mniejsza część młodzieży uczyła się w zasadniczych szkołach zawodowych lub branżowych I stopnia (spadek o 1 p.p. w latach 2013-2018).

Wykres 3. Typ szkoły ponadgimnazjalnej, w której uczą się ankietowani uczniowie

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Do jakiej szkoły teraz chodzisz?”.

Najmniej popularnym wyborem badanych uczestników projektu okazała się być szkoła branżowa. W roku szkolnym 2018/2019 w województwie podlaskim w branżowych szkołach I stopnia uczyło się 10% wszystkich uczniów uczących się w tym roku szkolnym biorących udział w projekcie. W technikum w tym czasie uczyło się 40% uczniów uczestniczących w projekcie, natomiast w liceum ogólnokształcącym 50%. Można zatem powiedzieć, że proporcje trzech typów szkół uczniów uczestniczących w projekcie są zbliżone do populacji uczniów w województwie podlaskim w 2018/2019 roku¹⁴. Z pewnością będzie dotyczyło to uczniów, którzy są obecnie w drugiej klasie (39% badanych), zatem uczęszczali już do szkoły ponadgimnazjalnej w roku szkolnym 2018/2019. W próbie znaleźli się też uczniowie, którzy obecnie uczą się w I klasie (61% badanych). W miarę równo rozkładają się proporcje odsetka uczniów drugich klas uczęszczających do liceum i technikum (odpowiednio 40% i 39%). Wszyscy uczniowie uczestniczący w badaniu ukończyli gimnazjum, a nie ośmioklasową szkołę podstawową, co jest zgodne z założeniami projektu „Dobry zawód-fajne życie”, który był skierowany do uczniów gimnazjum.

¹⁴ Brak danych dla roku szkolnego 2019/2020.

Jeśli chodzi o grupy zawodowe, to najwięcej uczniów (21%), biorących udział w badaniu kształciło się na średni personel nauk fizycznych, chemicznych i technicznych, np. technik robót wykończeniowych, technik rolnik, technik elektryk, technik budownictwa, technik systemów energii odnawialnej. Drugą pod względem liczebności (16%) grupą uczniów byli ci kształcący się w zawodzie technik informatyk.

4.2 Determinanty losów edukacyjnych uczniów – przegląd badań

W „Raporcie o stanie edukacji 2010” wskazuje się na **kapitał społeczno-kulturowy** jako najbardziej istotną determinantę losów edukacyjnych uczniów. Duże znaczenie ma w tym przypadku **status materialny** rodziny. Ubóstwo oraz inne przejawy wykluczenia społecznego mają negatywny wpływ na rozwój dzieci, w tym intelektualny, co ogranicza ich możliwości rozwijania kapitału społecznego i kulturowego. Nierówności dochodowe wpływają na rezultaty edukacyjne osiągane przez uczniów. Czynnikiem, który ma zasadniczy wpływ na dalsze losy edukacyjne uczniów jest **wykształcenie rodziców**. Szanse uzyskania wykształcenia wyższego rosną wraz ze stopniem wykształcenia rodziców. Większość dzieci (87%) z rodzin, gdzie przynajmniej jedno z rodziców ma wykształcenie wyższe magisterskie lub doktorat uczy się w liceach ogólnokształcących. Dzieci rodziców ze średnim i zasadniczym zawodowym wykształceniem najczęściej kontynuowały naukę w technikach i liceach profilowanych. Dzieci rodziców z podstawowym wykształceniem najczęściej kontynuują naukę w zasadniczej szkole zawodowej. Wykształcenie rodziców ma także znaczenie w dalszej edukacji po szkole ponadgimnazjalnej – absolwenci, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem w 89% przypadków kontynuują naukę na studiach.

Uczniowie z niższym kapitałem społeczno-kulturowym, którzy uczą się w liceach ogólnokształcących najczęściej dzięki temu poprawiają swoje umiejętności i motywację do nauki. To sprawia, że mają większą szansę dostać się na studia, niż ich koledzy i koleżanki, którzy wybrali inny typ szkoły. W zasadniczych szkołach zawodowych motywacja uczniów do nauki była znacznie niższa niż w innych typach szkół, natomiast uczniowie techników osiągają zazwyczaj przeciętne wyniki w nauce. W przypadku tych uczniów nie obserwuje się wzrostu kompetencji pomiędzy I a II klasą mierzonych za pomocą testu PISA (Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów)¹⁵.

---

¹⁵ Badanie PISA (*Programme for International Student Assessment*, czyli Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów) realizowane jest przez międzynarodowe konsorcjum nadzorowane przez OECD (Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju) i przedstawicieli krajów członkowskich. Jest to największe międzynarodowe badanie umiejętności uczniów na świecie, realizowane co 3 lata we wszystkich krajach członkowskich OECD, a także w kilkudziesięciu krajach partnerskich (zgodnie z definicją przedstawioną na [stronie Instytutu Badań Edukacyjnych](#), [dostęp: 16.04.2020]).

Na wyniki w nauce, które są istotne dla dalszych losów edukacyjnych, wpływa również uczestnictwo w edukacji przedszkolnej. Ma to szczególne znaczenie dla dzieci, których domy rodzinne charakteryzują się niskim statusem społeczno-ekonomicznym. Nauka w przedszkolu może rekompensować pewnego rodzaju braki występujące w domu.

Kolejnym wyznacznikiem losów edukacyjnych zidentyfikowanym w „Raporcie o stanie edukacji 2010” jest **miejsce zamieszkania**. Gorsze warunki życia i niższe wykształcenie oraz niższe niż w miastach dochody na obszarach wiejskich sprawiają, że obniżają się szanse edukacyjne dzieci. Niemniej jednak nie tylko podział miasto – wieś decyduje o szansach edukacyjnych. Same gminy wiejskie są bardzo zróżnicowane wewnętrznie, a ich zamożność zależy od wielu czynników np. położenia blisko metropolii. Z kolei w dużych miastach obserwuje się duże zróżnicowanie wewnątrz, jeśli chodzi o jakość nauczania w szkołach.

Jedną z determinant losów edukacyjnych, na którą wskazują autorzy „Raportu o stanie edukacji 2010” jest też **pleć**. W edukacji na niższych szczeblach chłopcy osiągają niższe wyniki i częściej, niż dziewczęta powtarzają klasę. Chłopcy częściej też przedwcześnie kończą naukę. Po ukończeniu gimnazjum większość dziewcząt kontynuowała naukę w liceum ogólnokształcącym, natomiast większość chłopców w technikach lub (rzadziej) w zasadniczych szkołach zawodowych.

O losach edukacyjnych może zdecydować też **niepełnosprawność**. Dzieci z niepełnosprawnością kierowane do szkół specjalnych mają ograniczoną drogę do nabycia kompetencji niezbędnych do zdobycia dobrego wykształcenia. W badaniu realizowanym w 2010 roku zauważono, że maleje odsetek szkół specjalnych, jednak dostępność szkół z oddziałami integracyjnymi była wciąż słaba. Sytuacja edukacyjna uczniów z niepełnosprawnościami ma swoje odzwierciedlenie w różnicy w poziomie wykształcenia dorosłych osób sprawnych i z niepełnosprawnością¹⁶.

Z badań Magdaleny Kamienieckiej na temat doradztwa zawodowego wynika, że czynnikiem wpływającym na losy edukacyjne może być również **doradztwo zawodowe**. Niemniej jednak, aby doradztwo spełniało swoje funkcje powinno być nakierowane na indywidualne potrzeby ucznia. Wynika tak z opinii uczniów oraz rodziców, którzy uznają doradztwo za potrzebne, ale w zindywidualizowanej formie. Przytoczone badanie wykazało, że młodzież ma poczucie masowości doradztwa, które nie uwzględnia możliwości finansowych, predyspozycji i planów na przyszłość konkretnych osób¹⁷. Doradztwo może wpływać na decyzje o wyborze dalszego kierunku kształcenia, co determinuje losy edukacyjne. Może być także pewnego rodzaju rekompensatą dla uczniów, którzy nie mają odpowiedniego przygotowania do

---

¹⁶ M. Federowicz, A. Wojciuk i in., Raport o stanie edukacji 2010, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011.

¹⁷ M. Kamieniecka, Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

podjęcia decyzji o dalszej edukacji w domu rodzinnym. Na tę funkcję doradztwa wskazuje Krzysztof Podwójcic w badaniu dotyczącym diagnozy stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego¹⁸. Wobec powyższego niezależnie od swojej formy doradztwo prowadzone w szkole może przyczynić się do dalszych losów uczniów szkół gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych. Może mieć pośredni wpływ na sytuację na rynku pracy absolwentów. Jak wynika z badania dotyczącego świadomości wyboru zawodu przez uczniów w województwie łódzkim, uczniowie mają fragmentaryczną wiedzę na temat zapotrzebowania na konkretne zawody na rynku pracy¹⁹. Informacje o rynku pracy czerpią głównie z Internetu.

Na podstawie wyników analizowanych badań można wysnuć wniosek, że losy edukacyjne uczniów w przeważającej mierze zależą od czynników zewnętrznych, na które uczniowie nie mają wpływu, a w mniejszym stopniu od ich preferencji i od wkładanego przez nich wysiłku w naukę. Niemniej jednak o losach edukacyjnych decydują także wybory samych uczniów. Wybory również często zdeterminowane są czynnikami niezależnymi od ucznia, co przedstawiają kolejne rozdziały niniejszego raportu.

4.3 Wpływ netto projektu i wpływ pozostałych czynników na losy edukacyjne uczniów

Wykorzystując metody kontrfaktyczne, oszacowano wpływ netto projektu i wpływ pozostałych czynników na losy edukacyjne uczestników. Wpływ netto jest tu rozumiany jako wpływ samego udziału w projekcie, wyodrębniony spośród oddziaływania wielu innych czynników. Podejście kontrfaktyczne opiera się na oszacowaniu, za pomocą odpowiednich technik analizy, jakie byłyby dalsze losy edukacyjne uczestników, gdyby nie wzięli udziału w projekcie. Następnie różnica między takim oszacowanym stanem kontrfaktycznym a rzeczywistym stanem po zakończeniu uczestnictwa w projekcie jest interpretowana jako skutek projektu. Głównym źródłem danych do analiz kontrfaktycznych były badania kwestionariuszowe przeprowadzone wśród uczniów uczestniczących i nieuczestniczących w projekcie. Zmiennymi pomiaru efektu netto (czyli tymi, na które wpływ badano) były: uczęszczanie w momencie badania do technikum, uczęszczanie w tym czasie do szkoły branżowej I stopnia oraz uczęszczanie w tym czasie do którejkolwiek z tych szkół (zgodnie z odpowiedzią udzieloną przez respondenta). Stan kontrfaktyczny oszacowano na podstawie wyników badania kwestionariuszowego w grupie kontrolnej, skonstruowanej techniką o nazwie *propensity score weighting*. Polegała ona na takim przeważeniu próby uczniów nieuczestniczących w projekcie, aby była ona jak najbardziej

¹⁸ K. Podwójcic, Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015. s.116

¹⁹ Doradztwo Społeczne i Gospodarcze, Świadomość wyboru zawodu wśród uczniów szkół w województwie łódzkim, Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Łódź 2013.

zbliżona do badanej grupy uczestników pod względem wartości wybranych zmiennych kontrolnych, dzięki czemu eliminowane są oddziaływania na losy edukacyjne związane z tymi zmiennymi kontrolnymi²⁰. Zapewnienie, że na różnice między grupą uczestników a grupą kontrolną nie wpływają czynniki mierzone przez zmienne kontrolne uzasadnia przypisanie tych różnic wpływowi udziału w projekcie.

Wyniki oszacowania efektu netto przedstawiono w tabeli poniżej. W pierwszej kolumnie wskazano zmienną, na którą wpływ netto jest szacowany. W drugiej podano oszacowanie punktowe, czyli konkretną wielkość zmiany, która jest skutkiem udziału w projekcie. Ponieważ zmienne pomiaru efektu mają postać odsetka uczestników, oszacowanie jego zmiany stanowiącej efekt netto jest wyrażone w punktach procentowych. Oszacowanie to jednak, jak każde dokonywane technikami statystycznymi, może być obarczone pewnym błędem. Informują o nim trzy pozostałe kolumny tabeli. Dwie ostatnie podają dolną i górną granicę przedziału ufności. Z ufnością na poziomie 95% można twierdzić, że efekt netto zawiera się między dolną a górną granicą przedziału ufności. Warto zauważyć, że jeśli pierwsza z tych liczb jest ujemna, a druga dodatnia, to nie ma podstaw do uznania, że efekt ten nie jest zerowy, czyli że udział w projekcie miał jakikolwiek wpływ. Taką samą informację, przedstawioną w inny sposób, można odczytać ze środkowej kolumny tabeli. Podano w niej minimalny poziom istotności, jaki należałoby przyjąć, by odrzucić hipotezę o braku efektu netto udziału w projekcie. Poziom istotności jest dopełnieniem poziomu ufności do jedności, czyli standardowemu poziomowi ufności 95% odpowiada poziom istotności 0,05. W związku z tym o istotnym statystycznie oszacowaniu efektu netto mówi liczba mniejsza niż 0,050 w środkowej kolumnie tabeli. Jeżeli zaś liczba ta jest większa niż 0,050, to nie zostało wykluczone, że w rzeczywistości udział w projekcie nie miał żadnego wpływu na analizowaną zmienną, a niezerowana wartość oszacowania punktowego jest jedynie kwestią przypadku.

---

²⁰ Przy dopasowaniu próby kontrolnej uwzględniono następujące zmienne kontrolne: płeć, rok urodzenia, typ miejsca zamieszkania (wg klasyfikacji DEGURBA), subregion, skryształowanie planów dalszej edukacji w drugiej klasie gimnazjum, prowadzenie rozmów z rodzicami na temat wyboru szkoły średniej, poziom wykształcenia rodziców, średnia ocen na koniec gimnazjum.

Tabela 7. Efekt netto – wpływ na podjęcie nauki w szkole danego rodzaju

Wpływ netto	Oszacowanie punktowe	Istotność	Przedział ufności – dolna granica	Przedział ufności – górna granica
Uczęszczanie do technikum	-5,5 p.p.	0,234	-14,5 p.p.	+3,6 p.p.
Uczęszczanie do szkoły branżowej I stopnia	+3,4 p.p.	0,182	-1,6 p.p.	+8,4 p.p.
Uczęszczanie do szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe ²¹	-2,1 p.p.	0,622	-10,7 p.p.	+6,4 p.p.

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” oraz badanie kontrfaktyczne. Przyjęto poziom ufności 95%.

Z taką właśnie sytuacją nieistotności szacowanego efektu netto mamy do czynienia w przypadku zmiennych mówiących o uczęszczaniu do określonych rodzajów szkół. Oznacza to, że **analizy kontrfaktycznie nie potwierdziły wpływu netto projektu na rodzaj szkoły, w której uczestnicy kontynuowali naukę** po opuszczeniu gimnazjum. W szczególności udział w projekcie nie miał istotnego wpływu na odsetek uczestników, którzy podjęli naukę w technikum albo w szkole branżowej I stopnia. Jeżeli potraktować te szkoły łącznie (jako szkoły prowadzące kształcenie zawodowe), oszacowanie efektu netto jest bardzo bliskie zera, co prowadzi do wniosku, że udział w projekcie nie przesądził o podjęciu nauki w szkole kształcenia zawodowego w przypadku znaczącej liczby uczestników.

²¹ Tj. technikum lub szkoły branżowej I stopnia.

Tabela 8. Czynniki, od których zależy kontynuacja nauki w technikum

Zmienna niezależna	Wartość	Kategoria odniesienia	Współczynnik regresji	Istotność	Względna zmiana szans ²²
Płeć	kobieta	mężczyzna	-1,01	0,002	-64%
Rok urodzenia	2002	2003	+0,04	0,906	
Miejsce zamieszkania	obszary gęsto zaludnione	obszary o średniej gęstości zaludnienia	+0,13	0,794	
	obszary słabo zaludnione	obszary o średniej gęstości zaludnienia	-0,06	0,895	
Poziom wykształcenia rodziców (opiekunów) ²³	zasadnicze zawodowe	nieznane lub podstawowe	-0,91	0,157	
	średnie techniczne	nieznane lub podstawowe	-1,34	0,038	-74%
	średnie ogólne	nieznane lub podstawowe	-1,35	0,052	
	wyższe	nieznane lub podstawowe	-1,15	0,065	
Średnia ocen na koniec gimnazjum	powyżej 4,5	nieznane	-0,11	0,856	
	pomiędzy 4 a 4,5	nieznane	1,08	0,080	
	pomiędzy 3 a 3,9	nieznane	1,22	0,044	+240%
	pomiędzy 2 a 2,9	nieznane	1,75	0,017	+477%

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” oraz badanie kontrfaktyczne. Przyjęto poziom ufności 95%.

Do oszacowania znaczenia poszczególnych czynników wśród uczestników projektu wykorzystano technikę ważonej regresji logistycznej²⁴. Pozwoliła ona oszacować, z jaką zmianą szans²⁵ uczęszczania do określonego rodzaju szkoły przez uczestnika projektu wiąże się określona płeć, rok urodzenia, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia rodziców i średnia ocen na koniec gimnazjum. Mówi o tym oszacowana wartość współczynnika przy zmiennej odpowiadającej danemu czynnikowi w równaniu regresji. Również dla tej wartości można określić istotność, która mówi nam, czy można bezpiecznie (tj. z małym ryzykiem błędu) założyć występowanie rzeczywistego wpływu (świadczy o tym minimalny poziom istotności mniejszy niż 0,050), czy też niezerowa wartość współczynnika może być czysto przypadkowa. Sama wartość współczynnika regresji logistycznej nie ma zrozumiałej interpretacji, ale może zostać przeliczona

²² Zmiana ilorazu szans przy wzroście wartości danej zmiennej niezależnej o 1.

²³ Jeśli rodzice różnili się po względem wykształcenia, uwzględniono poziom wykształcenia lepiej wykształconego z nich. Jest to zgodne z wynikami badań, które wskazują, że przy braku homogamii między rodzicami większą rolę odgrywa poziom wykształcenia lepiej wykształconego z nich (M. Rószkiewicz, K. Saczuk (red.), Uwarunkowania decyzji edukacyjnych - wyniki pierwszej rundy badania panelowego gospodarstw domowych, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014).

²⁴ Tego typu metoda łącząca techniki *propensity score weighting* i regresji jest znana pod nazwą *doubly robust*.

²⁵ Szanse są w tym podrozdziale rozumiane, zgodnie z definicją naukową, w kategoriach ilorazu szans, czyli jako równe wartości wzoru $p / (1-p)$, gdzie p to prawdopodobieństwo uczęszczania osoby (w tym przypadku: danej płci) do technikum.

do postaci względnej zmiany szans wiążącej się ze zmianą wartości zmiennej niezależnej z przyjętej wartości odniesienia na inną. Właśnie taką względną zmianę szans podano w tabeli dla tych współczynników, które okazały się istotne statystycznie. Okazało się między innymi, że dla kontynuacji nauki w technikum znaczenie miała płeć uczestnika, o czym świadczy minimalny poziom istotności wynoszący 0,002. Po odpowiednim przekształceniu wartości współczynnika regresji uzyskano oszacowanie, że dla kobiet szanse kontynuacji nauki w technikum były o 64% mniejsze niż dla mężczyzn.

Ponadto stwierdzono, że szanse uczęszczania do technikum istotnie zależą od ocen uzyskiwanych przez niego w gimnazjum oraz od poziomu wykształcenia jego rodziców. Takie wyniki są zgodne z opisanymi wcześniej wnioskami z przeglądu literatury. Nie wszystkie zidentyfikowane zależności wydają się jednak intuicyjne. Uczęszczaniu do technikum nie sprzyjało średnie wykształcenie rodziców, w tym średnie techniczne. Wynika to z tego, że technikum było znacznie popularniejszym miejscem nauki w gronie dzieci osób o wykształceniu niższym niż średnie, a zwłaszcza dzieci, które nie potrafiły lub nie chciały podać wykształcenia rodziców. W ten sposób w wynikach znalazł odzwierciedlenie międzypokoleniowy awans edukacyjny. Ponadto im niższe były oceny ucznia na koniec gimnazjum, tym mniej prawdopodobne było jego przejście do omawianego rodzaju szkoły średniej (o czym mówią rosnące wartości współczynników regresji). Odzwierciedla to proces selekcji, który sprawiał, że uczniowie o wyższych osiągnięciach edukacyjnych częściej kontynuowali naukę w liceum ogólnokształcącym.

Tabela 9. Czynniki, od których zależy kontynuacja nauki w szkole branżowej

Zmienna niezależna	Wartość	Kategoria odniesienia	Współczynnik regresji	Istotność	Względna zmiana szans ²⁶
Płeć	kobieta	mężczyzna	-0,27	0,697	
Rok urodzenia	2002	2003	-0,42	0,508	
Miejsce zamieszkania	obszary gęsto zaludnione	obszary o średniej gęstości zaludnienia	+2,26	0,040	+863%
	obszary słabo zaludnione	obszary o średniej gęstości zaludnienia	+1,70	0,121	
Poziom wykształcenia rodziców (opiekunów) ²⁷	zasadnicze zawodowe	nieznane lub podstawowe	+1,73	0,058	
	średnie techniczne	nieznane lub podstawowe	+0,28	0,788	
	średnie ogólne	nieznane lub podstawowe	-0,55	0,671	
	wyższe	nieznane lub podstawowe	+0,01	0,994	
Średnia ocen na koniec gimnazjum	powyżej 4,5	nieznane	-4,97	0,044	-99%
	pomiędzy 4 a 4,5	nieznane	-2,07	0,044	-87%
	pomiędzy 3 a 3,9	nieznane	-1,06	0,134	
	pomiędzy 2 a 2,9	nieznane	0,21	0,792	

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” oraz badanie kontrfaktyczne. Przyjęto poziom ufności 95%.

Inne wnioski płyną z analizy selekcji do szkoły branżowej I stopnia. Wbrew ogólnym ustaleniom płynącym z przeglądu literatury, przy kontroli pozostałych zmiennych nie wykryto istotnej zależności od płci ani poziomu wykształcenia rodziców. Jest to jednak prawdopodobnie spowodowane zbyt małą liczebnością próby (która utrudnia uzyskanie wyniku istotnego statystycznie), ponieważ same wartości współczynników sugerują występowanie zazwyczaj obserwowanych w badaniach prawidłowości (zwłaszcza tej, zgodnie z którą do szkół branżowych I stopnia szczególnie często trafiają dzieci rodziców o niskim poziomie wykształcenia). Okazało się natomiast, że wyjątkowo duże prawdopodobieństwo uczęszczania do szkoły branżowej I stopnia cechuje uczestników z obszarów gęsto zaludnionych, czyli z dużych miast (Białegostoku, Łomży lub Suwałk). Szanse na kontynuację nauki w szkole

²⁶ Iloraz szans przy wzroście wartości danej zmiennej niezależnej o 1.

²⁷ Jeśli rodzice różnili się po względem wykształcenia, uwzględniono poziom wykształcenia lepiej wykształconego z nich. Jest to zgodne z wynikami badań, które wskazują, że przy braku homogamii między rodzicami większą rolę odgrywa poziom wykształcenia lepiej wykształconego z nich (Rószkiewicz Małgorzata, Saczuk Katarzyna (red.), Uwarunkowania decyzji edukacyjnych - wyniki pierwszej rundy badania panelowego gospodarstw domowych, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014, str. 12).

branżowej spadały wraz ze wzrostem ocen na zakończenie gimnazjum, przy czym zależność ta była znacznie silniejsza niż w przypadku technikum. Potwierdzono więc, że w szkołach branżowych z reguły kontynuowali naukę uczniowie, którzy mieli gorsze wyniki w nauce.

4.4 Losy edukacyjne uczniów – podsumowanie

W ostatnich latach zauważalny jest stopniowy, powolny spadek popularności liceów ogólnokształcących wśród uczniów województwa podlaskiego. Wskazują na to dane ze statystyki publicznej. Jeszcze 7 lat temu znacznie więcej uczniów wybierało liceum, niż technikum, natomiast obecnie proporcje te są wyrównane. Można wnioskować, że **wykształcenie techniczne zyskuje na znaczeniu i coraz więcej uczniów zaczyna dostrzegać jego wartość**. Nie zmienia się natomiast niewielka popularność szkół branżowych (dawniej zawodowych). Tę tendencję częściowo widać wśród uczestników projektu „Dobry Zawód-fajne życie”, którzy najrzadziej jako dalszą ścieżkę kształcenia wybierali szkołę branżową, znacznie częściej technikum, a najczęściej liceum ogólnokształcące. Może być kilka przesłanek wpływających na losy edukacyjne uczestników projektu. Jak wykazały analizy kontrfaktyczne, w przypadku uczniów szkół kształcenia zawodowego nie jest to z pewnością udział w projekcie. Niemniej jednak sam projekt przyniósł uczniom dodatkowe efekty -jak wynika z badania kwestionariuszowego, uczniowie upewnili się, że szkoła kształcenia zawodowego to dobry wybór dla nich. Projekt nie miał wpływu na podjęcie decyzji o wyborze szkoły kształcenia zawodowego, ale wspierał w swojej decyzji uczniów, którzy w momencie przystąpienia do projektu mieli już plan, jaką szkołę wybiorą po nauce w gimnazjum. Można wnioskować, że **projekt miałby większy wpływ na wybór kształcenia zawodowego, gdyby rozpoczął się w momencie, kiedy uczniowie nie mają jeszcze sprecyzowanych planów na przyszłość**. Ta kwestia została rozwinięta w rozdziale 5. Zidentyfikowane w literaturze przedmiotu czynniki determinujące losy edukacyjne uczniów takie jak miejsce zamieszkania, czy wykształcenie rodziców również nie mają tak dużego znaczenia w przypadku uczestników projektu, zwłaszcza uczęszczających do technikum. Analizy kontrfaktyczne pokazały, że **coraz mniej widoczna jest tendencja do dziedziczenia wykształcenia**. Determinantą, która nie traci na znaczeniu jest **pleć – wciąż więcej chłopców, niż dziewcząt kontynuuje naukę w technikum**, co ma odzwierciedlenie w wynikach badania kwestionariuszowego z uczestnikami projektu. Prowadzi to do wniosku, że **rosnąca popularność techników w dużej mierze dotyczy chłopców**, zatem chcąc zwiększyć popularność wyboru technikum jako dalszej ścieżki kształcenia należy działania projektowe ukierunkować na dziewczęta. Badanie kontrfaktyczne wykazało także zależność pomiędzy średnią ocen ucznia, a prawdopodobieństwem wyboru technikum lub szkoły branżowej (dawniej zawodowej) jako dalszej ścieżki kształcenia. Uczniowie z najwyższymi osiągnięciami edukacyjnymi wybierają najczęściej liceum ogólnokształcące, z nieco niższymi technikum, a z najniższymi szkołę branżową. Może to wskazywać na wciąż obecny wśród uczniów stereotyp dotyczący szkół kształcenia zawodowego mówiący o tym, że w szkołach tego

typu jest niższy poziom nauczania, niż w liceum ogólnokształcącym. W powszechnej opinii do liceum ogólnokształcącego trudniej się dostać, niż do technikum. Ponadto szkoły branżowe nie mają dobrej reputacji wśród uczniów i nauczycieli, co ma swoje odzwierciedlenie w trudnościach z jakimi borykają się szkoły biorące udział w niniejszym badaniu w rekrutacji uczniów do szkół branżowych. Warto jednak nadmienić, że **dzięki udziałowi w projekcie zarówno uczniowie, jak i rodzice zaczęli bardziej pozytywnie postrzegać szkoły kształcenia zawodowego**. Ta kwestia została opisana w rozdziale 5. Należy wciąż uświadamiać uczniom, że wyniki w nauce nie powinny być jedyną przesłanką do wyboru typu szkoły ponadpodstawowej. W przypadku uczniów szkoły branżowej zauważono także, że istotnym czynnikiem wpływającym na losy edukacyjne jest zamieszkiwanie w dużym mieście. Jest większe prawdopodobieństwo, że uczniowie z dużych miast wybiorą szkołę branżową. Może to wynikać z bardziej różnorodnej oferty szkół tego typu w miastach i możliwości wyboru spośród wielu placówek.

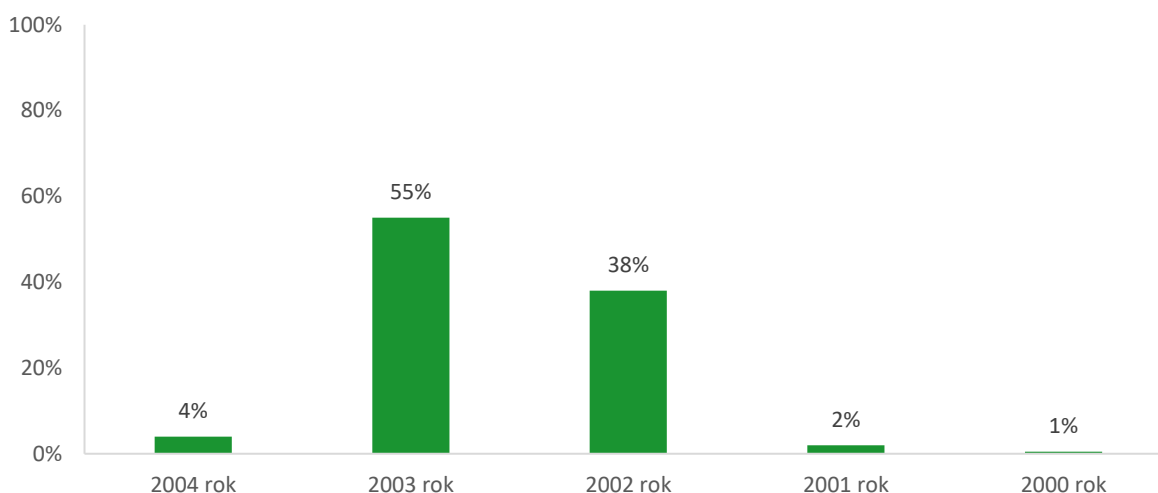
5. Wybory edukacyjne uczniów

5.1 Charakterystyka uczniów i działań do nich adresowanych

Charakterystyka uczniów

W charakterystyce uczniów uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” uwzględniono: rok urodzenia ucznia, płeć, typ szkoły do której obecnie chodzą uczestnicy projektu, powiat zamieszkania oraz obszar zamieszkania ucznia według stopnia urbanizacji DEGURBA²⁸.

Wykres 4. Rok urodzenia²⁹ uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Baza SL2014 uczniów - uczestników projektu „Dobry zawód-fajne życie”.

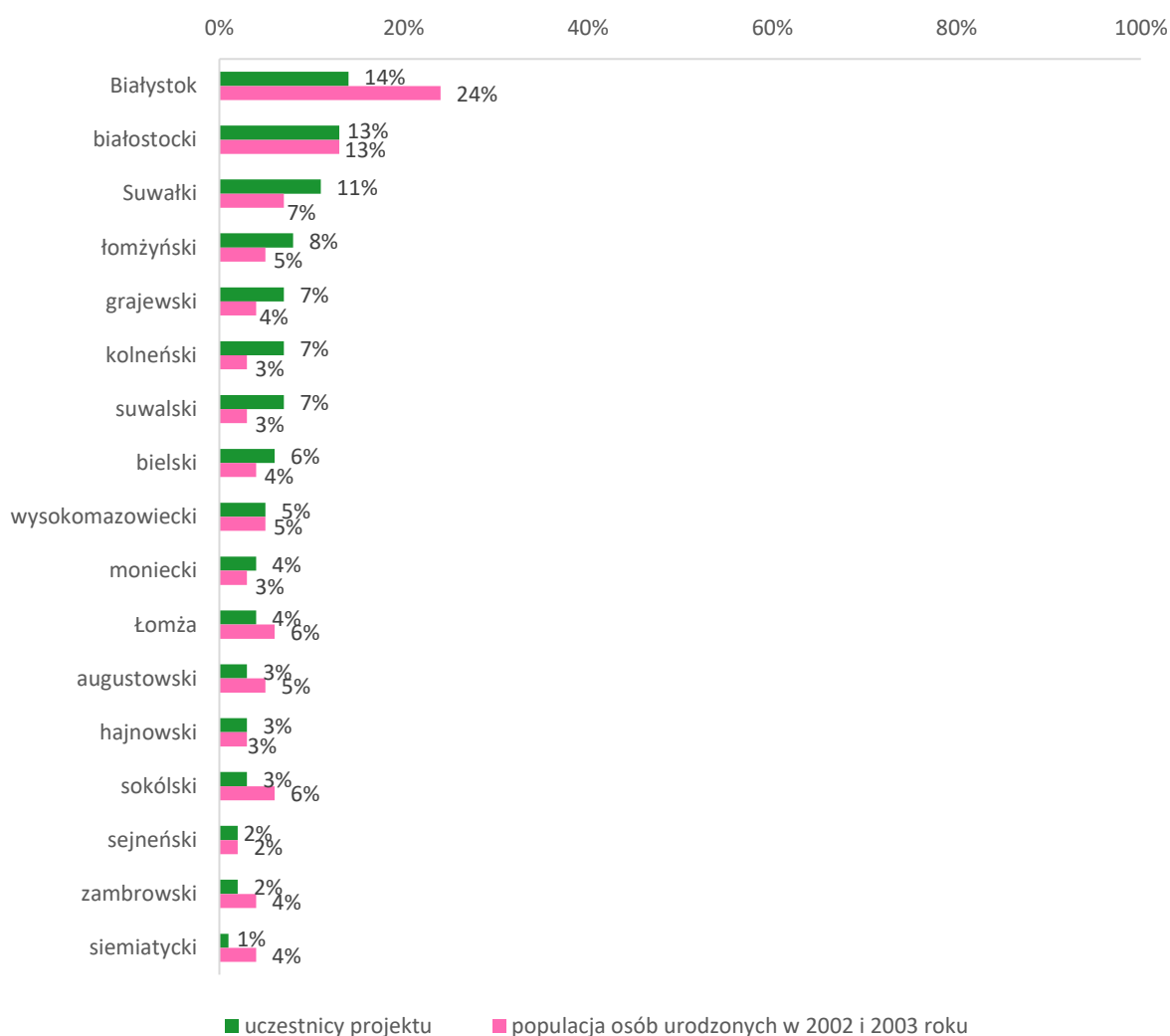
W projekcie łącznie wzięło udział 9400 uczniów gimnazjów. Warto podkreślić, że na etapie planowania projektu³⁰ zakładano zaangażowanie min. 6000 uczniów, zatem nie tylko udało się

²⁸ Według stopnia urbanizacji (DEGURBA) na podstawie GUS: 1) miasta (obszary gęsto zaludnione): lokalne jednostki administracyjne, w których co najmniej 50% ludności mieszka w „ośrodkach miejskich”; 2) małe miasta i przedmieścia (obszary o średniej gęstości zaludnienia): lokalne jednostki administracyjne, w których poniżej 50% ludności mieszka w „ośrodkach miejskich”, jednocześnie poniżej 50% ludności mieszka w „komórkach siatki obszarów wiejskich”; 3) obszary wiejskie (obszary słabo zaludnione): lokalne jednostki administracyjne, w których ponad 50% ludności mieszka w „komórkach siatki obszarów wiejskich”.

²⁹ W projekcie „Dobry zawód-fajne życie” poza wymienionymi rocznikami, uczestniczyło także czterech uczniów urodzonych w roku 1999, sześciu urodzonych w 1998 oraz jeden uczeń urodzony w 1997 roku. Z powodu niewielkiej liczebności tych osób w grupie wszystkich uczniów biorących udział w projekcie, odsetki dotyczące tych roczników nie zostały zaprezentowane na wykresie.

spełnić założenia, ale także znacznie je przekroczyć. Chłopcy częściej, niż dziewczęta wybierają szkoły kształcenia zawodowego. Wśród uczestników projektu „Dobry zawód-fajne życie” również widać tego typu zróżnicowanie. Większość (60%) dziewcząt uczęszczała – w okresie realizacji badania – do liceum ogólnokształcącego, natomiast większość (54%) chłopców uczyła się w technikum. W technikach i branżowych szkołach I stopnia uczyło się dwa razy więcej chłopców – uczestników projektu, niż dziewcząt – uczestniczek projektu³¹.

Wykres 5. Powiat zamieszkania uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

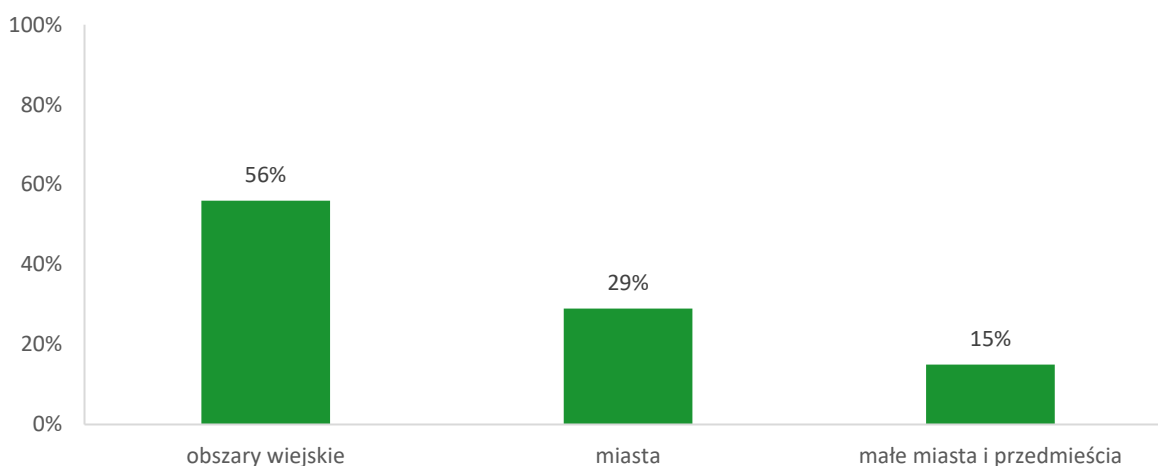
Źródło: Baza SL2014 uczniów - uczestników projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz dane BDL GUS.

³⁰ Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200).

³¹ Tamże.

Najwięcej osób uczestniczących w projekcie to uczniowie zamieszkujący Białystok i okolice oraz Suwałki. Powiat miasto Suwałki był nieco nadreprezentowany wśród uczestników projektu – różnica 4 punktów procentowych pomiędzy populacją uczestników, a wszystkich uczniów z tego powiatu. Podobną różnicę odnotowano w przypadku powiatu kolneńskiego i suwalskiego. Powiat miasto Białystok był najbardziej niedoreprezentowanym powiatem. Różnica pomiędzy uczestnikami projektu a populacją osób urodzonych w 2002 i 2003 roku wynosi 10 p.p.

Wykres 6. Obszar zamieszkania uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Baza SL2014 uczniów - uczestników projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz dane BDL GUS.

Uczniowie uczestniczący w projekcie w większości pochodzą z obszarów wiejskich, następnie z dużych miast. Jak wskazano w rozdziale 4.2, miejsce zamieszkania może być jedną z determinant losów edukacyjnych uczniów. Wyniki przytaczanego w rozdziale 4.2 badania „Raport o stanie edukacji 2010” wskazują, że osoby pochodzące z obszarów wiejskich mają mniejsze szanse edukacyjne, niż osoby z większych miejscowości.

W szkołach badanych w ramach studium przypadków wszyscy uczniowie uczący się w trzeciej klasie gimnazjum brali udział w projekcie. Nie wszyscy uczestnicy projektu brali udział w każdej z jego form, ponieważ nie zawsze zakładały one możliwość wsparcia tak wielu osób. W większości szkół wszyscy uczniowie z klas uczestniczących w projekcie brali udział w doradztwie zawodowym grupowym. W jednej ze szkół tylko chętne osoby. Z doradztwa indywidualnego korzystały osoby, które wyraziły taką potrzebę i chęć. W przypadku wyjazdów na targi edukacyjne i wizyty studyjne w szkołach w zależności od wielkości szkoły brali udział albo wszyscy uczniowie, albo osoby chętne. Te działania cieszyły się dużym zainteresowaniem uczniów stąd w niektórych szkołach konieczna była selekcja. Nauczyciele starali się dobierać uczniów pod kątem ich zainteresowań. W przypadku wyjazdów na wizyty studyjne do szkół ponadgimnazjalnych lub na targi edukacyjne starano się, aby każdy uczeń zobaczył choć jedną szkołę, którą mógłby być potencjalnie zainteresowany. Nauczyciele podkreślali, że zależało im

na tym, żeby w ramach projektu uczniowie otrzymali wsparcie w decyzji dotyczącej wyboru szkoły ponadgimnazjalnej, niezależnie od tego jaki typ szkoły wybiorą. Selekcja była wymuszona czynnikami zewnętrznymi, niezależnymi od projektodawców np. możliwościami logistycznymi szkoły i organizatorów różnego rodzaju wydarzeń kierowanych do uczniów, a w szczególności pojemnością autokaru, którym grupa uczniów jechała na targi czy na wizytę studyjną. Wybranie zainteresowania jako czynnika selekcji wydaje się być optymalnym rozwiązaniem, które daje szansę na skorzystanie ze wsparcia zarówno uczniom osiągającym wysokie wyniki w nauce, jak i tym osiągającym słabsze wyniki.

Uczestnictwo w działaniach wspierających wybory edukacyjne

W ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” uczniowie gimnazjów mogli wziąć udział w szeregu działań do nich adresowanych:

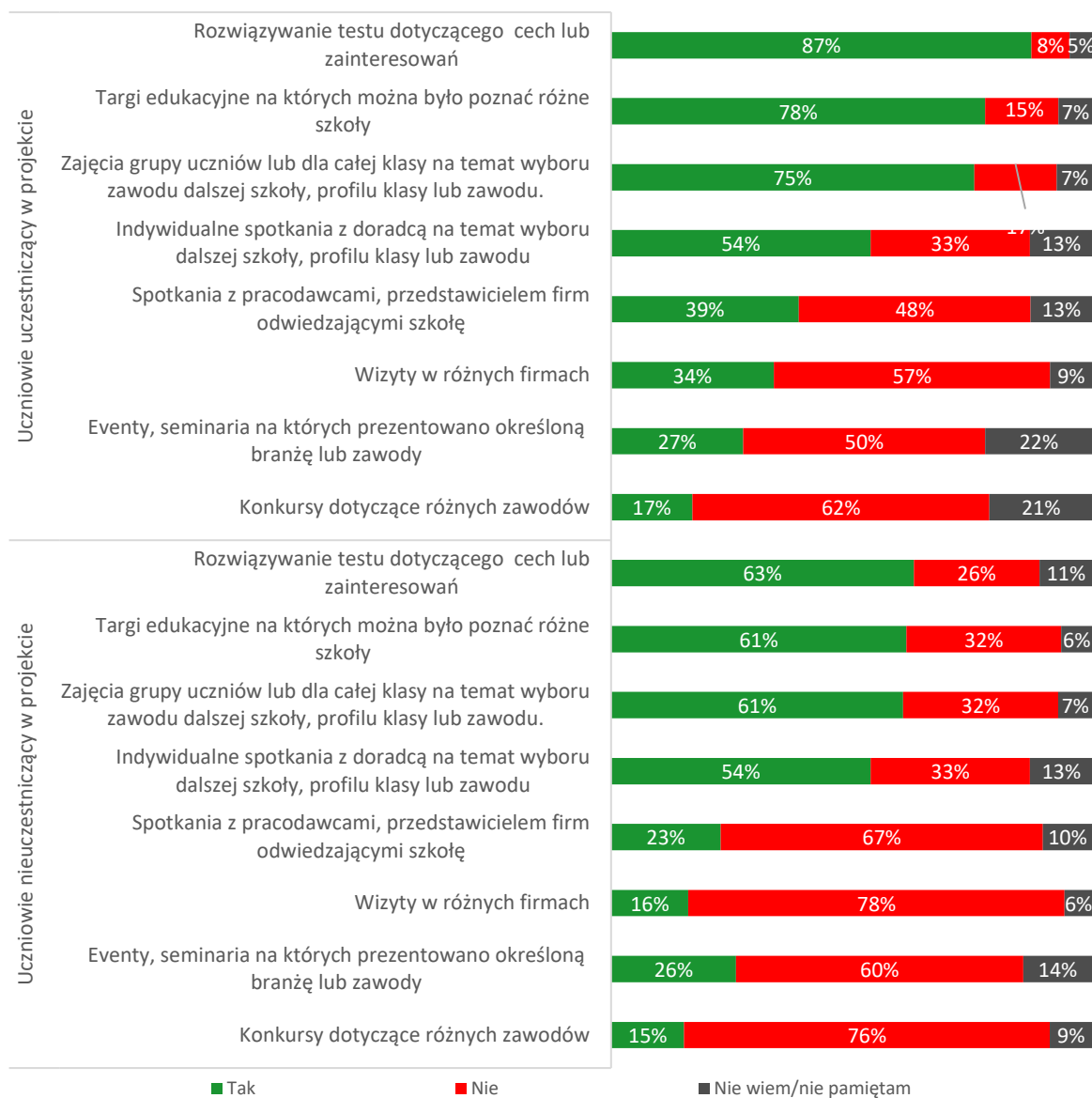
- Doradztwie edukacyjno-zawodowym indywidualnym oraz grupowym,
- Spotkaniach mentoringowych dla uczniów i rodziców,
- Wizytach studyjnych w przedsiębiorstwach i szkołach kształcenia zawodowego,
- Konkursach promujących wiedzę o zawodach,
- Targach edukacyjno-zawodowych,
- Eventach promocyjnych dedykowanych poszczególnym branżom i zawodom³².

---

³² Źródło: wniosek o dofinansowanie projektu „Dobry Zawód-Fajne Życie”.

Wykres 7. Działania, w których uczestniczyli uczniowie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz uczniowie nieuczestniczący w projekcie

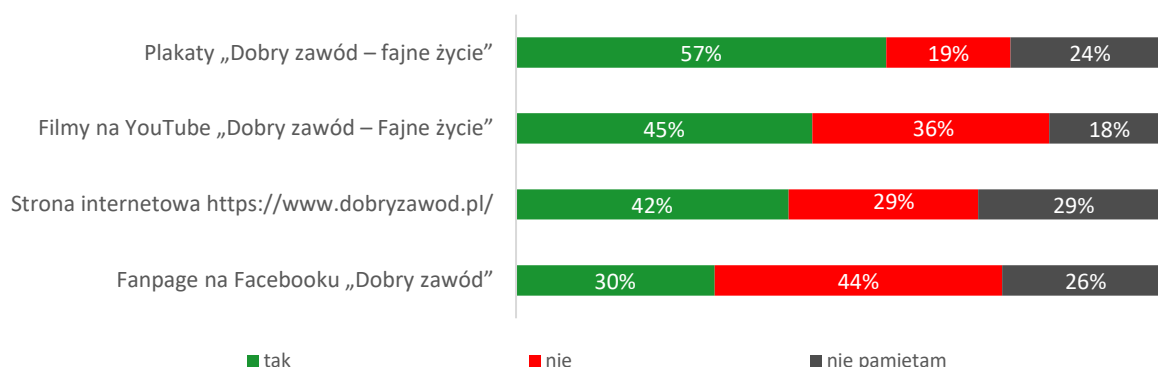
Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Przypomnij sobie okres, kiedy chodziłeś/aś do [drugiej i trzeciej klasy gimnazjum /siódmej i ósmej klasy szkoły podstawowej] i swoje doświadczenia związane z wyborem dalszej szkoły i profilu klasy lub zawodu. Czy w tamtym czasie uczestniczyłeś/aś w następujących działaniach?”.

Deklaracje nauczycieli dotyczące selekcji stosowanej w szkołach w celu zaangażowania uczniów do projektu znajdują swoje odzwierciedlenie w wynikach badania kwestionariuszowego z uczniami. Zdecydowana większość uczestników projektu brała udział w targach edukacyjnych oraz grupowym doradztwie zawodowym. Podobnie większość uczniów nieuczestniczących w projekcie brała udział w tych działaniach, jednak ich odsetek jest mniejszy,

niż w przypadku uczestników projektu. Nieco mniej uczniów (zarówno uczestników, jak uczniów nieuczestniczących w projekcie) brało udział w indywidualnym doradztwie. Z badania ankietowego wynika także, że 60% uczniów, którzy uczestniczyli w doradztwie grupowym, uczestniczyło również w doradztwie indywidualnym. W grupie uczniów nieuczestniczących w projekcie ten odsetek wyniósł 82%. Można wnioskować, że samo doradztwo grupowe jest niewystarczające dla większości uczniów i potrzebują oni konsultacji indywidualnych. Ta kwestia została rozwinięta w kolejnych rozdziałach niniejszego raportu. Badani uczestnicy projektu mieli największą trudność z przypomnieniem sobie, czy uczestniczyli w konkursach dotyczących różnych zawodów oraz wydarzeniach, gdzie prezentowano określoną branżę lub zawody. Uczniom nieuczestniczącym w projekcie najtrudniej było przypomnieć sobie, czy uczestniczyli w wydarzeniach, gdzie prezentowano określoną branżę lub zawody oraz w indywidualnych spotkaniach z doradcą. Mniej więcej połowa uczestników i większość uczniów nieuczestniczących w projekcie deklaruje, że nie brała udziału w działaniach związanych z pracodawcami, poznawaniem konkretnego zawodu.

W odpowiedziach uczniów ujawnia się efekt selekcji. Analiza odpowiedzi badanych uczniów pozwala również stwierdzić, że nie wszyscy uczniowie biorący udział w jednym wydarzeniu związanym z poznaniem zawodu lub branży brali udział również w innych wydarzeniach. Przykładowo w wizytach studyjnych w firmach brało udział 55% uczestników projektu i 47% uczniów w nim nieuczestniczących, uczestniczących również w spotkaniach z pracodawcami odwiedzającymi szkołę. W różnego rodzaju eventach prezentujących branżę uczestniczyło 40% uczestników projektu biorących udział w wizytach w różnych firmach. W przypadku osób, które nie brały udziału w projekcie odsetek ten jest nieco wyższy i wynosi 45%. Można wnioskować, że efekt selekcji nie jest specyfiką projektu, a występuje również w szkołach nieuczestniczących w projekcie.

Wykres 8. Materiały promocyjne, z którymi mieli styczność uczniowie uczestniczący w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy w okresie nauki w poprzedniej szkole spotkałeś/aś się z następującymi materiałami?”.

Najbardziej rozpoznawalnym elementem promującym projekt są plakaty przedstawiające różnego rodzaju zawody. Stosunkowo wielu uczniów oglądało również filmy na YouTube mówiące o różnych zawodach. Filmy oglądało zdecydowanie więcej chłopców (56% badanych), niż dziewcząt (35% badanych) oraz obecnych uczniów technikum (55% badanych) i szkoły branżowej (53% badanych).

Wykres 9. Działania, w których uczestniczyli uczniowie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz poza nim według nauczycieli gimnazjum

Źródło: Badanie CAWI z nauczycielami gimnazjum biorącymi udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: Proszę wskazać działania, w których uczestniczył(a) Pan(i), lub była Pani zaangażowana / był Pan zaangażowany w ich przeprowadzenie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz poza tym projektem. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Według nauczycieli uczniowie w ramach projektu korzystali przede wszystkim z informacji o zawodach i wyborze zawodu na stronie internetowej [Dobry zawód](http://www.dobryzawod.pl). Wypowiedzi uczniów nie potwierdzają tego, jednak należy zwrócić uwagę, że wielu uczniów nie pamiętało, czy korzystali ze strony. Przepuszczalnie strona była wykorzystywana podczas zajęć z doradcą lub lekcji z wychowawcą. Drugim działaniem wspierającym, które w opinii nauczycieli mogło wpłynąć na wybór dalszej ścieżki kształcenia są targi edukacyjno-zawodowe. Warto podkreślić, że ponad 1/3 uczniów, których uczyli nauczyciele biorący udział w badaniu miała również możliwość uczestnictwa w targach poza projektem. Uczniowie również wskazują na targi jako element projektu, w którym brali udział i najlepiej go zapamiętali.

Jak wynika z badania nauczycieli, zasięg projektu był największy w roku szkolnym 2018/2019, potwierdziło to 90% badanych nauczycieli³³. Rok wcześniej projekt był realizowany w mniejszej liczbie szkół. Zgodnie z danymi pozyskanymi z systemu SL najwięcej uczniów uczestniczyło w projekcie w trzeciej klasie gimnazjum, a więc wieku 15-16 lat. Projekt skierowany był wyłącznie do klas gimnazjum³⁴.

Jak wynika z badania Magdaleny Kamienieckiej uczniowie przyznają, że tego typu projekty powinny zaczynać się wcześniej – w drugiej klasie, czyli przedostatniej, co przekładając na aktualny system oświaty można rozumieć jako klasę siódmą. Z wyżej przytoczonego badania uczniów wynika, że w II klasie gimnazjum w myśleniu ucznia pojawiają się kwestie dotyczące wyboru dalszej ścieżki edukacji, jednak wciąż wydaje się to odległe. W opinii uczniów I klasy szkoły ponadgimnazjalnej jest to czas niewykorzystany, który można byłoby zagospodarować na zapoznanie się z ofertą szkół kształcenia zawodowego, spotkanie się z absolwentami i przedstawicielami zawodów³⁵. Jednym z wniosków wynikających z badania *Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo* jest zauważalna wśród doradców tendencja do ukierunkowania doradztwa na uczniów ostatnich klas³⁶.

Z relacji nauczycieli biorących udział w studiach przypadków niniejszej ewaluacji wynika, że w trzeciej klasie gimnazjum, zwłaszcza w drugim semestrze uczniowie są raczej pewni, jaką szkołę i typ klasy wybiorą. Potwierdzali to również rodzice biorący udział w wywiadach telefonicznych, którzy wyrażali często niepokój, jeśli ich dziecko lub dziecko z otoczenia w ostatniej klasie nie ma jeszcze pomysłu, jaki profil kształcenia i typ szkoły wybrać. Już w II klasie gimnazjum 59% uczniów biorących udział w projekcie i 58% uczniów w nim nieuczestniczących³⁷ wiedziało do jakiego typu szkoły chce pójść, z czego nieco ponad 20% badanych obu grup było tego pewnych³⁸.

Przygotowania do podjęcia decyzji o wyborze szkoły, w tym udział w działaniach wspierających wybory edukacyjne, powinno rozpocząć się wcześniej, aby pozwolić uczniom na dokładne rozeznanie w ofercie szkół oraz spokojne dojrzewanie do ostatecznej decyzji. Jest to szczególnie znaczące w przypadku uczniów będących w systemie ośmioklasowej szkoły podstawowej. Z pierwszych obserwacji nauczycieli dawnych gimnazjów, ale także dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych biorących udział w niniejszym badaniu, wynika, że uczniowie ci są zdecydowanie mniej dojrzały do podjęcia decyzji o dalszej edukacji. Przez nauczycieli, a także

---

³³ Badanie CAWI nauczycieli gimnazjum biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86).

³⁴ Źródło: wniosek o dofinansowanie projektu „Dobry zawód-fajne życie”.

³⁵ Tamże.

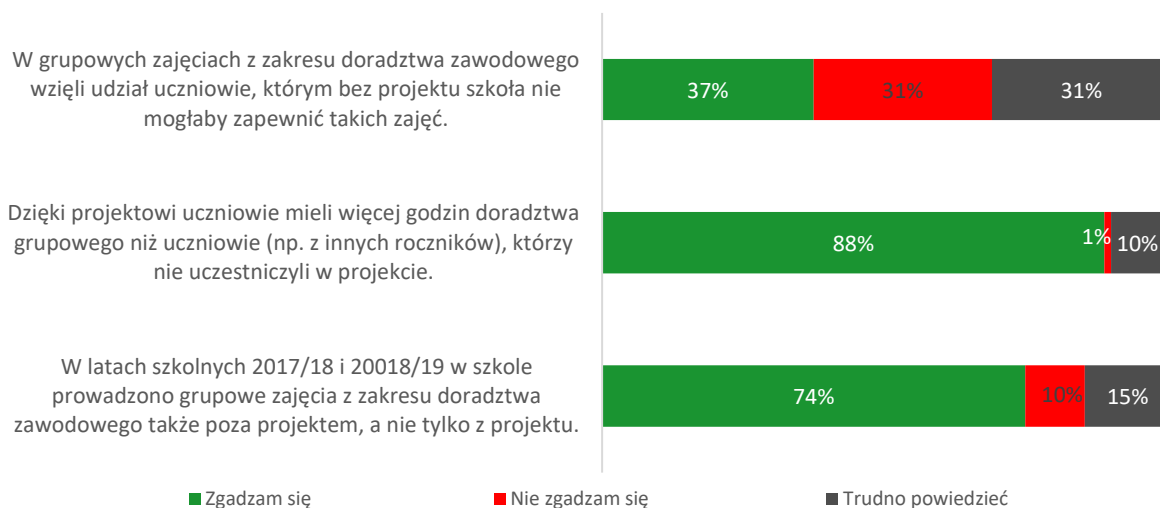
³⁶ Tamże.

³⁷ Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200).

³⁸ Odpowiedzi „zdecydowanie tak”.

rodziców określani są jako bardziej dziecinni, niż uczniowie 3 klas gimnazjum. W związku z powyższym zasadne byłoby prowadzenie działań wspierających już od 7 klasy, aby lepiej przygotować uczniów, również psychicznie do podjęcia decyzji.

Wykres 10. Opinie nauczycieli na temat doradztwa grupowego prowadzonego dla uczniów w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie CAWI z nauczycielami gimnazjum biorącymi udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: Wskazał(a) Pan(i), że w ramach projektu w ramach projektu „Dobry zawód” uczniowie uczestniczyli w grupowych zajęciach z zakresu doradztwa zawodowego. Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami na temat tego doradztwa? Odsetki sumują się do 100%. Obserwowana pozorna niezgodność wynika z zaokrągleń.

Jak wynika z informacji przekazanych przez nauczycieli, w trakcie trwania projektu w większości szkół prowadzono zajęcia z zakresu grupowego doradztwa zawodowego również poza projektem, natomiast uczniowie, którzy uczestniczyli w projekcie mieli więcej godzin doradztwa. Jest to istotne zwłaszcza w sytuacji, kiedy doradztwo grupowe poza projektem jest prowadzone w szkole przez osobę z zewnątrz. Zazwyczaj te osoby nie są w stanie dokładnie poznać uczniów. Z relacji jednego z doradców biorącego udział w studium przypadku wynika, że w praktyce bywał on raz w miesiącu w danej szkole. Uczniowie mieli do dyspozycji jedynie 45 min. Według doradcy jest to zdecydowanie za mało czasu, aby odpowiedzieć na potrzeby każdego ucznia.

Wykres 11. Opinie nauczycieli na temat doradztwa indywidualnego prowadzonego dla uczniów w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie CAWI z nauczycielami gimnazjum biorącymi udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: Wskazał(a) Pan(i), że w ramach projektu w ramach projektu „Dobry zawód” uczniowie korzystali z indywidualnego doradztwa edukacyjno-zawodowego. Czy zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami na temat tego doradztwa? Odsetki sumują się do 100%. Obserwowana pozorna niezgodność wynika z zaokrągleń.

Nauczyciele pomimo iż stosunkowo trudno było im określić, czy bez projektu szkoła byłaby w stanie zapewnić doradztwo indywidualne, częściej, niż w przypadku doradztwa grupowego wskazywali na doradztwo indywidualne jako takie, w którym bez udziału w projekcie uczniowie nie mieliby szans uczestniczyć. W zakresie doradztwa indywidualnego widać wpływ projektu na liczbę godzin doradztwa, którą miał do dyspozycji uczeń. Zdecydowana większość nauczycieli deklaruje, że dzięki projektowi uczeń dostawał więcej godzin doradztwa indywidualnego, niż gdyby było to możliwe bez projektu. Doradztwo indywidualne było prowadzone w większości szkół uczestniczących w projekcie. Jak wskazano w rozdziale 4.2, doradztwo indywidualne może być jednym z ważnych czynników wpływających na losy edukacyjne. Jest ono szczególnie ważne w przypadku uczniów, którzy nie mają wsparcia rodziców w podejmowaniu decyzji o dalszej edukacji. Ponadto uczniowie nie zawsze chętnie mówią o swoich wątpliwościach, ale także zainteresowaniach na forum klasy w obawie przed oceną rówieśników.

5.2 Wybór rodzaju szkoły, a wybór zawodu lub profilu

Jak zauważa Magdalena Kamieniecka, w wyborze dalszej ścieżki kariery wśród uczniów pojawia się dylemat dotyczący tego, czym się kierować – własnymi zainteresowaniami czy zapotrzebowaniem na rynku pracy³⁹. Nauczyciele biorący udział w wywiadach pogłębionych oraz rodzice biorący udział w wywiadach telefonicznych w ramach niniejszego badania podkreślają, że uczniowie kierują się w większości zainteresowaniami. Dotyczy to w szczególności osób, które wybierają szkoły kształcenia zawodowego, głównie technikum. W przypadku tych osób zazwyczaj najpierw pojawia się decyzja o wyborze zawodu, następnie o wyborze szkoły. Zarówno uczniowie biorący udział w projekcie, jak i ci, którzy w nim nie uczestniczyli odpowiadając na pytanie, które kwestie miały wpływ na podjęcie decyzji o wyborze szkoły, w której obecnie się uczą, w zdecydowanej większości wskazali na profil klasy lub możliwość nauki zawodu, który ich interesuje. Na drugim miejscu znalazła się możliwość rozwijania swoich zainteresowań. Mniejsze znaczenie uczniowie przypisywali kierowaniem się zapotrzebowaniem na rynku pracy, co znalazło się na piątej (w przypadku uczestników projektu) i szóstej (w przypadkach uczniów nieuczestniczących w projekcie) pozycji wśród czynników, które miały wpływ na wybór konkretnej szkoły. Ponadto według rodziców o wyborze samej szkoły ponadpodstawowej decyduje także jej bliskość od domu. Jedynie 49% uczniów wskazało na ten powód. Rodzice podkreślali, że nie chcieli tracić czasu i pieniędzy na dojazdy oraz ewentualny internat. Jak można sądzić na podstawie badania jakościowego, wyjątek stanowią uczniowie, którzy decydują się na specyficzny zawód np. chcą pracować w służbach mundurowych lub mają wysokie wyniki w nauce i kierują się renomą szkoły. Należy zaznaczyć, że z obserwacji nauczycieli wynika, że renomą szkoły kierują się zazwyczaj uczniowie idący do liceum ogólnokształcącego, ponieważ dla nich istotne jest dobre przygotowanie do matury. Według nauczycieli to, co decyduje o wyborze liceum ogólnokształcącego to przede wszystkim chęć dostania się na konkretny kierunek studiów. Na ten powód wskazuje 74% uczniów uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Warto zaznaczyć, że nie tylko uczniowie liceum ogólnokształcącego brali ten czynnik pod uwagę wybierając szkołę. W tej grupie znalazły się także osoby uczęszczające do technikum.

Według nauczycieli o wyborze danej szkoły decydują także powszechne, często stereotypowe opinie o jakości kształcenia w placówce. W oczach uczniów i rodziców renomę mają szkoły, które ustalają wysoki próg punktów, którego przekroczenie umożliwia naukę w danej szkole. Stereotypowe myślenie o szkołach ma według nauczycieli i dyrektora szkoły kształcenia zawodowego odzwierciedlenie w rekrutacji. W powszechnej opinii rodziców i

---

³⁹ Tamże.

uczniów, szkoły branżowe charakteryzują się niższym poziomem kształcenia, niż technikum. Dodatkowo rodzice nie mają wiedzy o możliwości kontynuacji nauki w branżowej szkole II stopnia, co umożliwia przystąpienie do egzaminu maturalnego. Brak świadomości o zasadach działania branżowej szkoły powoduje, że w efekcie uczniowie trafiają do technikum, aby nie zamykać sobie drogi do matury. Czynnikiem, który pełni istotną rolę w wyborze danego zawodu poza zainteresowaniami jest również wysokość zarobków, które można uzyskać wykonując dany zawód, a także możliwości zatrudnienia na lokalnym rynku pracy. Uczniowie coraz częściej zwracają uwagę na to, że po szkole kształcenia zawodowego mają konkretny zawód i mogą szybko wejść na rynek pracy. Z relacji nauczycieli wynika, że ten czynnik jest szczególnie istotny dla uczniów z rodzin nisko sytuowanych materialnie. To właśnie ci uczniowie wybierają szkołę branżową, która daje większe możliwości szybszego uniezależnienia się od rodziny. Na ten czynnik wskazuje 60% uczniów uczestniczących w projekcie i 58% uczniów, którzy w nim nie uczestniczyli. Z ostatniej prognozy Barometru Zawodów na rok 2019⁴⁰ wynika, że w województwie podlaskim zatrudnienie z łatwością znajdują głównie osoby uczące się w szkołach kształcenia zawodowego. Z 22 zawodów uznanych za deficytowe tylko w dwóch związanych z medycyną wymagane jest posiadanie wykształcenia wyższego. Do wykonywania większości zawodów wystarczające jest wykształcenie branżowe np. piekarz, kucharz, magazynier, murarz, tynkarz, robotnik budowlany, spawacz, elektryk, krawiec, stolarz itp. W związku z powyższym zasadnym wydaje się pójście do szkoły kształcenia zawodowego, gdy kieruje się popytem na pracę w podejmowaniu decyzji o dalszym kształceniu.

Proces wyboru drogi kształcenia wymaga przede wszystkim samopoznania, a następnie poznania możliwości jakie oferuje rynek pracy, a także szkół przygotowujących do różnych zawodów⁴¹. Uczniowie biorący udział w badaniu M. Kamienieckiej podkreślają, że na decyzję o wyborze dalszej ścieżki edukacji miało wpływ wiele osób, jednak największy ciężar spoczywał na nich samych. W następnej kolejności wskazywali na rodziców lub rodzinę, następnie znajomych w tym rówieśników, osoby, które ukończyły tę samą szkołę, starsze rodzeństwo. Uczniowie najrzadziej wskazywali na nauczycieli jako osoby znaczące w procesie wyboru dalszej szkoły. Badani uczniowie spontanicznie nie wskazali na doradcę. Ich udział w podejmowaniu decyzji oceniono jako znikomy.

Na podstawie raportu z badań „Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo”⁴² można powiedzieć, że większość uczniów korzysta z doradztwa zawodowego grupowego, natomiast nieliczni uczniowie korzystają z doradztwa indywidualnego. Według

---

⁴⁰ Źródło: [Barometr Zawodów](#), [dostęp: 27.03.2020].

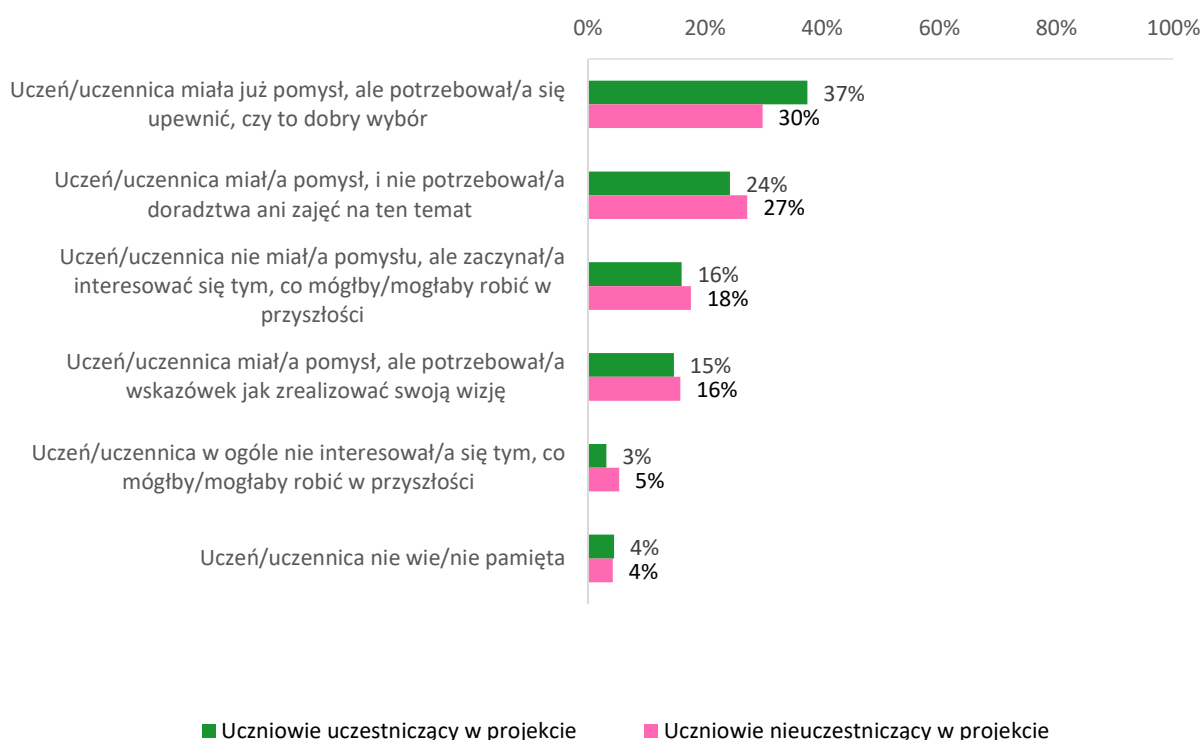
⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

doradców ze szkół gimnazjalnych uczniowie cechują się w większości przeciętną świadomością co do oczekiwań pracodawców na rynku pracy⁴³.

Należy podkreślić, że badanie zrealizowano przed wprowadzeniem obowiązkowego doradztwa zawodowego w szkołach gimnazjalnych. Niemniej jednak pokazuje ono, jak bardzo takie doradztwo jest potrzebne. Doradztwo skierowane w pierwszej kolejności na samopoznanie może pozwolić uczniom na trafniejsze dokonywanie wyborów edukacyjnych.

Wykres 12. Poziom sprecyzowania planów uczniów odnośnie tego, co chcieliby robić w przyszłości, w okresie korzystania ze wsparcia lub podobnych działań w przypadku uczniów nieuczestniczących w projekcie

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=197) i nieuczestniczących (n=310). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy w czasie, kiedy korzystałeś/aś z tych działań, które wcześniej wskazałeś/aś miałeś/aś już pomysł odnośnie tego, co chciałbyś/chciałabyś robić w przyszłości?”.

Zarówno uczniowie, którzy brali udział w projekcie, jak i ci, którzy w nim nie uczestniczyli w większości wiedzieli, co chcieliby robić w przyszłości. Mniej więcej połowa uczniów miała już jakąś wizję, co do przyszłości i projekt służył im do jej skonkretyzowania lub też upewnienia się, czy jest to dobry wybór.

⁴³ Tamże.

Najwięcej osób, które uczestniczyły w indywidualnym doradztwie to właśnie osoby, które potrzebowały się upewnić, czy dobrze wybrały. Warto zwrócić uwagę, że ¼ uczniów była wtedy przekonana o tym co będzie robić w przyszłości i nie potrzebowała wtedy doradztwa. Mimo to, 20% uczniów uczestniczących w doradztwie indywidualnym to właśnie uczniowie, którzy deklarują, że wtedy go nie potrzebowali. Przypuszczalnie uczniowie byli przekonani o swojej decyzji, a doradztwo było obowiązkowym elementem projektu lub też skorzystali oni z doradztwa, ale bez zamiaru zmiany swojej decyzji.

5.3 Wybory edukacyjne a oczekiwania i przekonania uczniów nt. szkół i zawodów

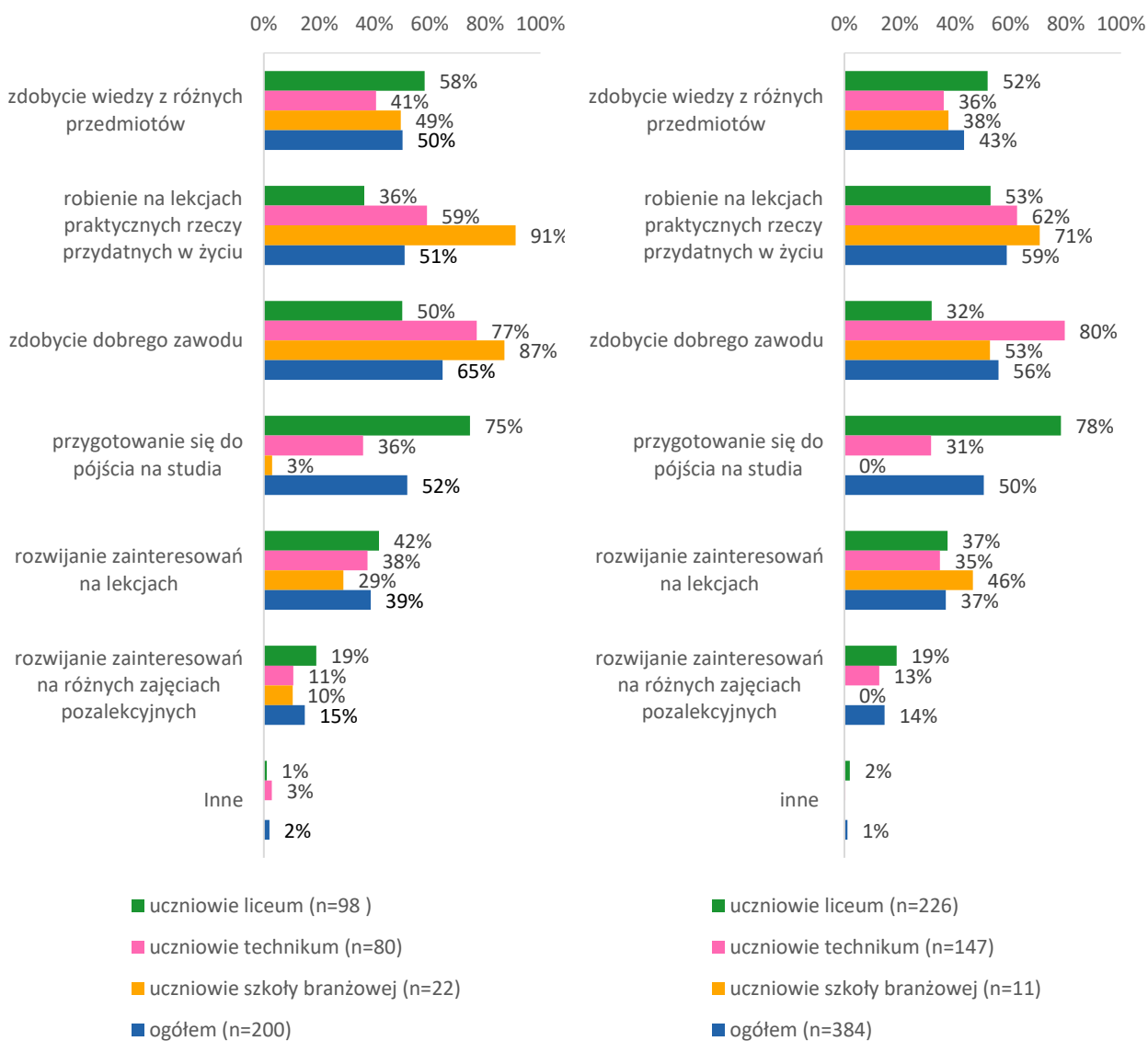
Przy wyborze szkoły ponadgimnazjalnej uczniowie kierowali się wieloma czynnikami, w tym zarówno własnymi oczekiwaniami, jak i powszechnie funkcjonującymi przekonaniem o nauce w danej szkole. Młodzież jest coraz bardziej pewna w artykułowaniu własnych potrzeb⁴⁴. Co więcej, młodzi ludzie są coraz bardziej świadomi swoich potrzeb i oczekiwań, i przede wszystkim oczekują od szkoły, by nadążała za wymaganiami współczesności, a także była otwarta na ich zainteresowania i poszerzała je, oraz przygotowywała do udziału w życiu dorosłym.

Większość uczniów uczestniczących w projekcie uznała, że szkoła powinna przede wszystkim umożliwić zdobycie dobrego zawodu, czyli takiego, który pożądanym jest na rynku pracy. Według połowy uczniów powinna również przygotować na pójście na studia. To znaczy wyposażyć w takie kompetencje i umiejętności, które ułatwią im naukę na uczelni, a później również szybciej znaleźć pracę. O istotności obu aspektów mówili także uczniowie w trakcie wywiadów grupowych. Dla nich dyplom technika stanowi potwierdzenie posiadanych umiejętności, które mogą wykorzystać nie tylko w pracy, ale i na studiach, które dla wielu są przepustką do lepiej płatnej pracy. Ponadto są świadomi swojej przewagi konkurencyjnej na rynku pracy nad koleżankami i kolegami z liceów. Dla podobnego odsetka uczniów ważne jest, by odbywać w szkole zajęcia praktyczne. Mowa tu nie tylko o praktycznej nauce zawodu, ale chęcią, by także lekcje teoretyczne poruszały zagadnienia przydatne w życiu codziennym, np. jak wypełnić wniosek w urzędzie. Dokładnie połowa uczniów oczekuje, by szkoła umożliwiała im zdobycie wiedzy z różnych przedmiotów. Istotne jest dla nich wielowymiarowe poznanie danego zawodu.

---

⁴⁴ J. Augustyniak, Oczekiwania młodzieży wobec współczesnej szkoły, Politechnika Koszalińska, Koszalin 2017.

Wykres 13. Oczekiwania uczniów biorących udział w projekcie wobec swojej szkoły (panel lewy) oraz Wykres 14. Oczekiwania uczniów nieuczestniczących w projekcie (panel prawy).

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Spróbuj zastanowić się, a następnie odpowiedzieć, czego przede wszystkim oczekujesz od szkoły [ponadgimnazjalnej/ponadpodstawowej]? Wybierz trzy najważniejsze dla Ciebie elementy.” Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

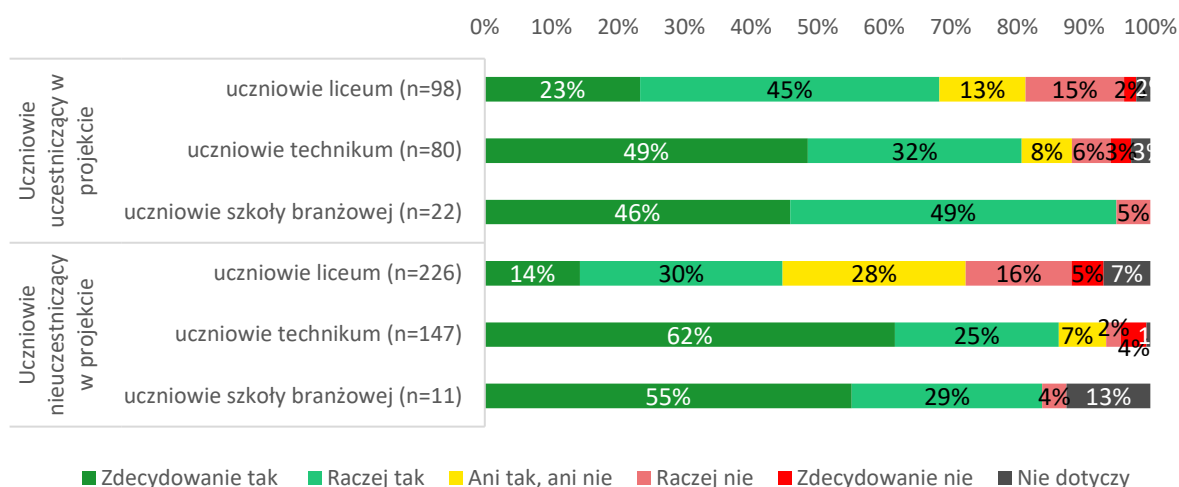
Dla uczniów techników i szkół branżowych uczestniczących w projekcie ważniejsze jest by szkoła umożliwiła zdobycie dobrego zawodu i wykonywania na lekcjach rzeczy praktycznych niż dla ich rówieśników z liceum. Wpływ na nie mają zajęcia zawodowe, które odbywają się w technikum i szkołach branżowych. Ich uczniowie liczą na praktyczną naukę wykonywania zawodu, która kończy się egzaminami zawodowymi. Z kolei uczniowie liceów nie mogą liczyć na takie zajęcia, gdyż szkoła przygotowuje ich tylko do zdania egzaminu maturalnego. Wyniki te pokazują, że uczniowie Ci nie znaleźli się w szkołach kształcenia zawodowego przypadkowo. Ich

wybór edukacyjny podyktowany był pragnieniem zdobycia konkretnych kompetencji do znalezienia pracy po ukończeniu szkoły. Jak widać z powyższego wykresu, uczniowie liceów nastawieni są po ich ukończeniu na pójście na studia. Znacznie mniejszy odsetek uczniów techników i szkół branżowych uczestniczących w projekcie oczekuje tego od ich szkół. Podczas gdy uczniowie techników nie wykluczają aplikowania na uczelnie po ukończeniu szkoły to uczniowie szkół branżowych takich planów nie mają. Aż 87% z nich liczy, że szkoła kształcenia zawodowego umożliwi im zdobycie zawodu, a kontynuowanie dalszej nauki nie będzie konieczne. Zróżnicowanie oczekiwań kształtuje się podobnie wśród uczniów nieuczestniczących w projekcie. Różnicę widać wśród grupy uczniów szkół branżowych i liceów, którzy w mniejszym stopniu niż ich koledzy biorący udział w projekcie oczekują, że kompetencje pozyskane w szkole umożliwią im zdobycie dobrego zawodu. Ponadto mniejszy odsetek uczniów zarówno szkół branżowych i liceów oczekiwał, że będzie robić na lekcjach praktyczne rzeczy przydatne w życiu. Może to być powiązane z przekonaniem, że szkoła nie przygotowuje ich do podjęcia dobrego zawodu.

Wysoki odsetek uczniów, biorących udział w ankiecie, zadeklarował, że to możliwość znalezienia pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły. Wyniki te wskazują na możliwy wpływ projektu, który poprzez swoje wsparcie przygotował uczniów do podejmowania kluczowych decyzji dot. wyboru przyszłej ścieżki zawodowej. Co więcej, m.in. poprzez prowadzone doradztwo edukacyjno-zawodowe zostali wyposażeni w wiedzę nt. zapotrzebowania na pracę na konkretnych stanowiskach w lokalnych firmach, dzięki której mogą sprawniej się po nim poruszać.

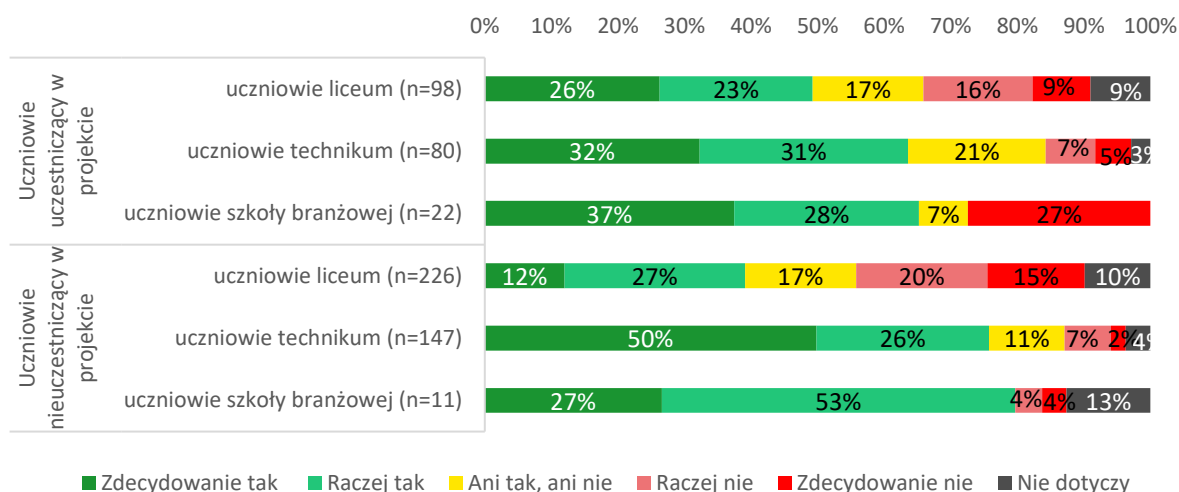
Wykres 15. Odsetek uczniów, dla których możliwość znalezienia pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?”.

Z kolei powyższy wykres pokazuje, że kwestia możliwości znalezienia pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy była ważniejsza przy wyborze szkoły dla większego odsetka uczestników projektu, będących uczniami techników oraz szkół branżowych niż liceów. Wpływ ma na to możliwość zdobycia konkretnych kwalifikacji do wykonywania zawodu, którą daje szkoła kształcenia zawodowego. Nie widać istotnego zróżnicowania między uczniami nieuczestniczącymi w projekcie. Można jedynie wskazać, że uczniowie liceum w mniejszym stopniu niż ich rówieśnicy biorący udział w projekcie kierowali się przy wyborze szkoły możliwością znalezienia pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy.

Wykres 16. Odsetek uczniów, dla których chęć zdobycia zawodu w celu uniezależnienia się finansowo od rodziny miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?”.

Z dokonanego przeglądu badań wynika, że rodziny uczniów uczęszczających do szkół branżowych są mniej zamożne niż rodziny uczniów innych rodzajów szkół, a więc status ekonomiczny wpływa na losy edukacyjne⁴⁵. Stąd zrozumiałe jest, że uczniowie szkół kształcenia zawodowego w większym stopniu niż uczniowie liceum przy wyborze szkoły kierowali się możliwościami szybkiego finansowego uniezależnienia się od rodziny jakie daje ukończenie szkoły. Taka motywacja byłaby też sprzeczna z wyborem liceum, które zawodu nie zapewnia, może więc raczej zaskakiwać, że tak wielu uczniów liceum wskazało, że wybierając szkołę kierowali się chęcią uniezależnienia się finansowego.

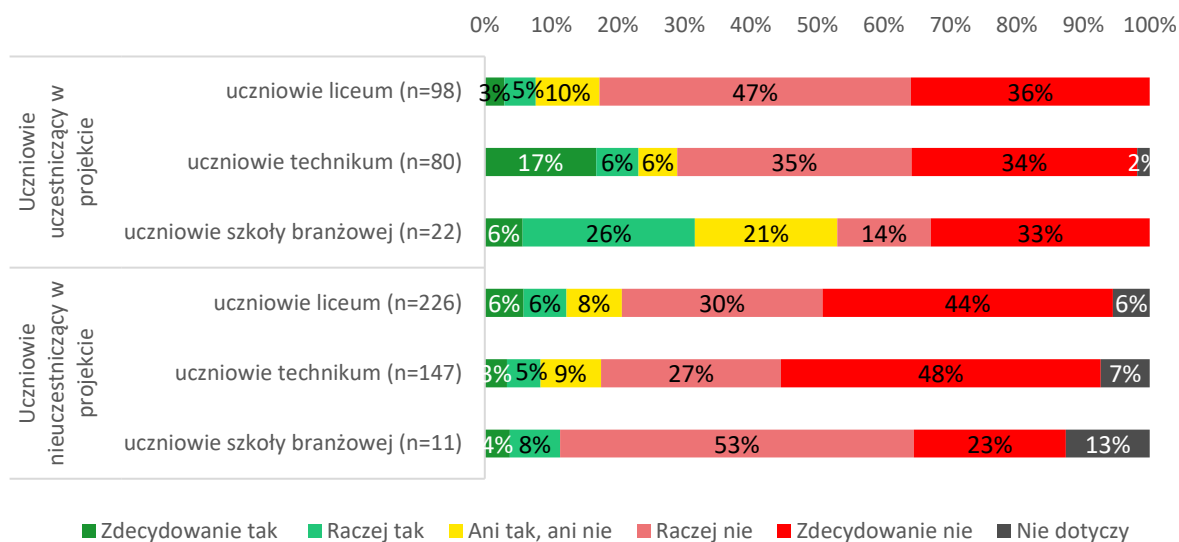
Zdobycie kwalifikacji niezbędnych do wykonywania zawodu, nawet prostego, a później podjęcie zatrudnienia pozwala na odciążenie rodziców. Poprzedni wykres pokazuje, że prawie wszyscy (biorąc pod uwagę odpowiedzi „raczej tak” oraz „zdecydowanie tak”) ankietowani uczniowie BS I stopnia wybrali ją ze względu na szansę znalezienia zawodu pożądanego na rynku pracy. Ponad połowie ankietowanych uczniów techników zależy na finansowym uniezależnieniu się od rodziny. Taką możliwość dają kwalifikacje zawodowe zdobyte w efekcie nauki, a później podjęcie zatrudnienia, co było jednym z głównym czynników podjęcia nauki w tej szkole. Uczniowie techników i szkół branżowych nieuczestniczących w projekcie w większym stopniu przy wyborze szkoły kierowali się chęcią finansowego uniezależnienia się od rodziny.

Wszyscy uczniowie byli świadomymi kandydatami do szkół. Wybór szkoły dla 74% uczniów biorących udział w projekcie nie wynikał z niepewności, że nie dostaną się oni do

⁴⁵ M. Federowicz, A. Wojciuk i in., Raport o stanie edukacji 2010, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011.

innych szkół. W przekonaniu uczniów obawy mogły potwierdzić wyniki egzaminu szóstoklasisty/gimnazjalnego, które decydowały o dostaniu się do danej szkoły.

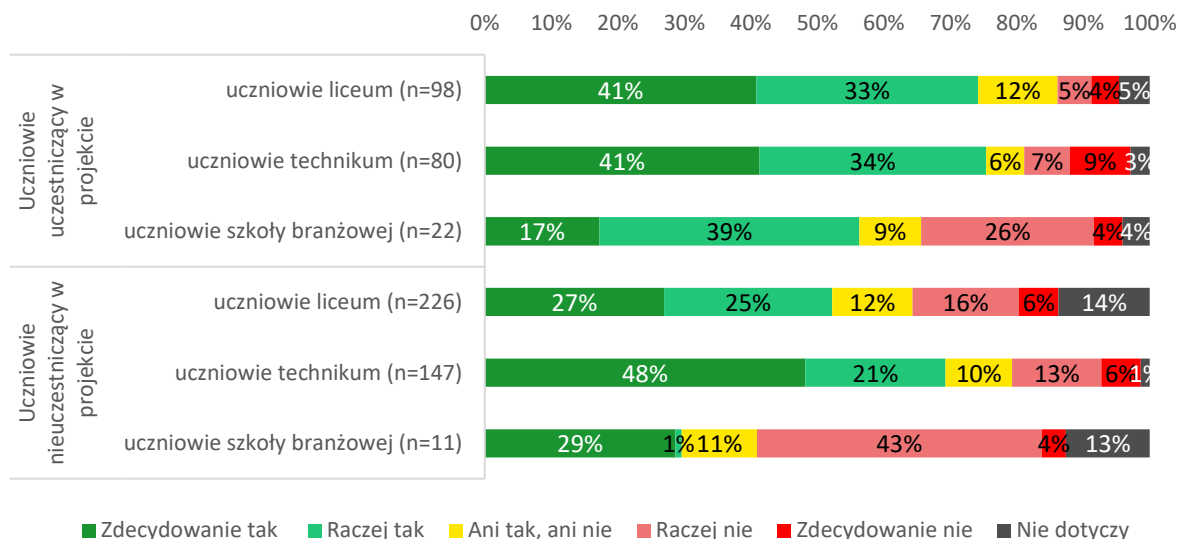
Wykres 17. Odsetek uczniów, dla których obawy nie dostania się do innej szkoły miały wpływ na decyzję o wyborze szkoły

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?”.

Uczniowie liceów byli najbardziej pewni dostania się do wybranej szkoły spośród uczniów pozostałych szkół. Największym niepokojem cechowali się uczniowie szkół branżowych. Tylko 47% z nich była przekonana o dostaniu się do szkoły pierwszego wyboru. Niewielki odsetek uczniów BS I stopnia dostał się do wybranej szkoły (co przedstawiono szczegółowo w dalszej części raportu). Mniej takich obaw mieli ich koledzy z BS I stopnia nieuczestniczący w projekcie - ich odsetek wyniósł 87%.

Wykres 18. Odsetek uczniów, dla których chęć zdobycia konkretnych kwalifikacji zawodowych, które mogłyby być ewentualnie później rozszerzane na studiach miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły

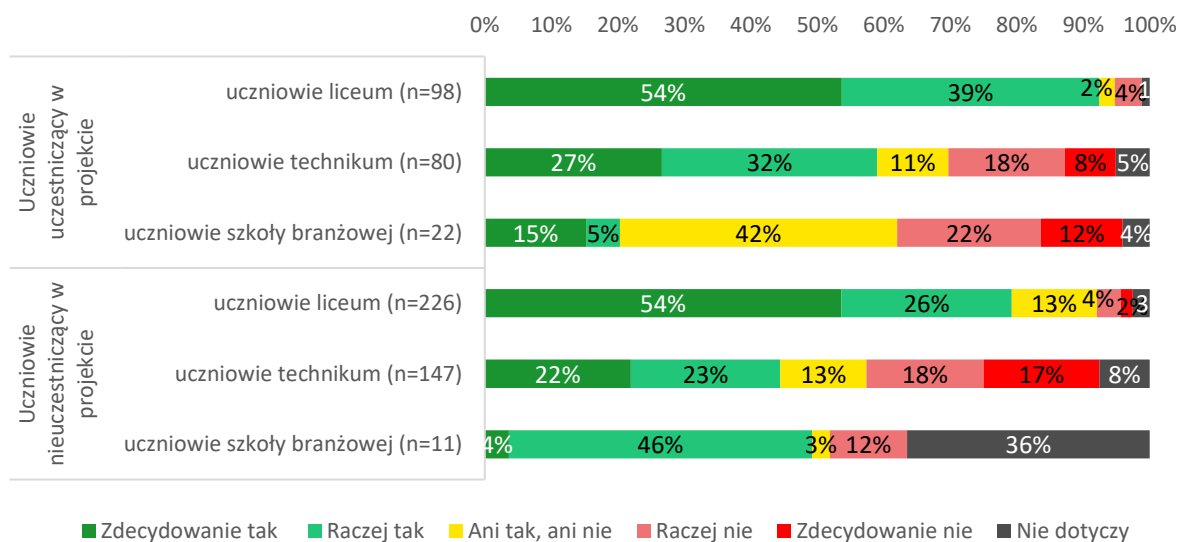
Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?”.

Taki sam odsetek uczniów liceów, jak i techników, będących uczestnikami projektu przy wyborze szkoły kierował się możliwością zdobycia konkretnych kwalifikacji, które później mógłby ewentualnie poszerzyć na studiach. Wynik ten oznacza również, że uczniowie techników nie zamierzają kończyć swojej edukacji na szkole ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej. Świadczy to o ich aspiracjach podniesienia poziomu swojego wykształcenia. Potwierdzają to również opinie wygłoszone w trakcie wywiadu grupowego. Uczniowie przyznawali w nim, że po zakończeniu nauki w technikum czy szkole branżowej będą rozważać kontynuację edukacji. Co więcej są przekonani, że nie będzie im trudniej niż licealistom, wbrew powszechnemu przekonaniu, dostać się na studia.

W trakcie wywiadów grupowych niektórzy uczniowie szkół prowadzących kształcenie zawodowe przyznawali, że kontynuacja nauki zawodu na studiach jest pożyteczna, ponieważ przyczynia się do podniesienia poziomu swoich umiejętności, co w efekcie przełoży się na lepszą płacę. W mniejszym stopniu, bo 56% uczestników projektu i tylko 30% niebiorących w nim udziału, będących uczniami szkół branżowych kierowało się przy wyborze szkoły chęcią pozyskania kwalifikacji możliwych do poszerzenia później na studiach. Dane te potwierdzają inne wyniki świadczące o tym, że uczniowie szkół branżowych nastawieni są podczas nauki na zdobycie jedynie kwalifikacji niezbędnych do wykonywania wybranego przez nich zawodu. Co nie wyklucza sytuacji, że mają oni możliwość poszerzenia ich na kolejnych szczeblach edukacji. Aczkolwiek nie planują oni kontynuacji nauki na studiach wyższych. Między innymi poniższy

wykres pokazuje, że odsetek uczniów BS I stopnia pragnących dostać się na uczelnię wynosi jedynie 20%.

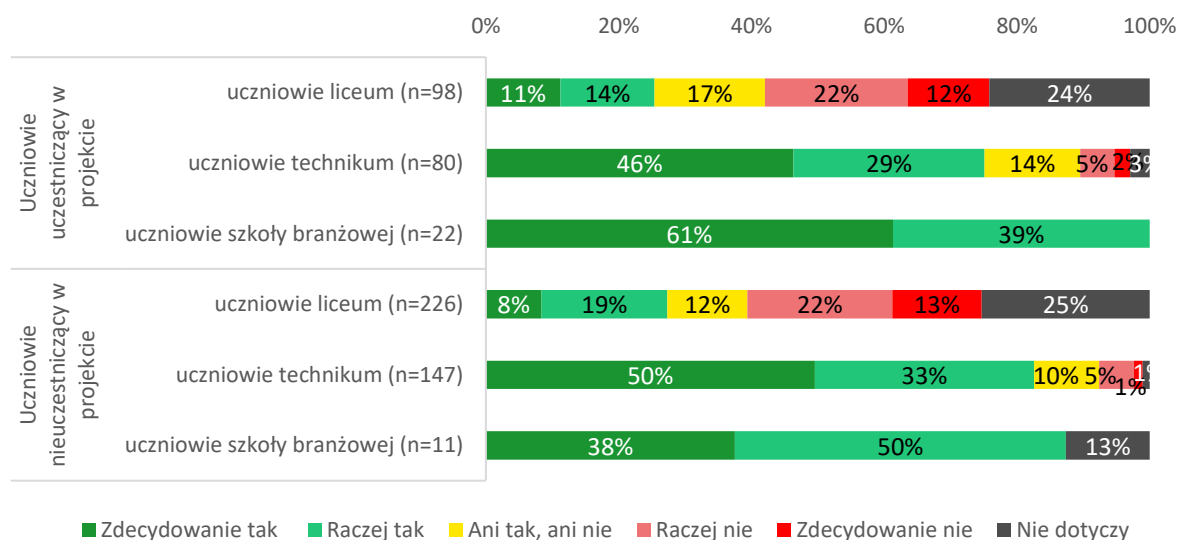
Wykres 19. Odsetek uczniów, dla których chęć dostania się na dobrą uczelnię miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?”.

Za to prawie wszyscy uczniowie liceów (92%), będący uczestnikami projektu przy wyborze szkoły kierowali się chęcią dostania się na studia wyższe. Wpływ na taki wynik może mieć powszechnie panujące przekonanie, że osoby planujące pójście na studia powinny wybrać się do liceów, gdyż tylko one dobrze przygotowują uczniów do zdania egzaminu maturalnego. Stereotyp ten nie odstraszył uczniów technikum, którzy przy wyborze szkoły ponadgimnazjalnej byli świadomi, że nauka w nim nie wyklucza możliwości udania się później na studia wyższe. Zapewne plany te weryfikuje rynek pracy, który dyktuje warunki zapotrzebowania na wykształconych pracowników. Pod tym względem uczniowie techników są elastyczni i w zależności od tych warunków decydują się na podniesienie poziomu wykształcenia w celu zdobycia poszukiwanych kwalifikacji, bądź nie. Przekonanie, że ukończenie szkoły branżowej umożliwi później dostanie się na dobrą uczelnię miało więcej uczniów BS I stopnia niebiorących udziału w projekcie. Połowa z nich uważała, że szkoła im w tym pomoże.

Wykres 20. Odsetek uczniów, dla których oferowanie przez szkołę interesujących praktyk miało wpływ na decyzję o wyborze szkoły

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?”.

Powyższy wykres ilustruje znaczenie jakie ma dla uczniów szkół branżowych oferowanie przez szkołę interesujących praktyk. Atrakcyjny pracodawca, u którego można zdobyć duże doświadczenie w wykonywaniu zawodu, a do tego ewentualnie znaleźć zatrudnienie po ukończeniu szkoły jest pozytywnym aspektem nauki w szkole branżowej i technikum, którym kierowali się wszyscy ankietowani uczniowie BS I stopnia oraz 75% uczniów techników biorących udział w projekcie. Na takie wyniki wpływ może mieć zrealizowane w projekcie doradztwo edukacyjno-zawodowe, które w założeniu miało przygotować uczniów m.in. do podjęcia decyzji o wyborze odpowiedniej szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnazjalnej, w tym zwrócić jego uwagę na poszczególne korzyści z wyboru danej szkoły. Dużą rolę może odgrywać tu także wsparcie w obszarze promocji zaplanowane dla szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Placówka, która w ciekawy sposób zareklamuje zalety podjęcia w niej nauki przyciągnie więcej zainteresowanych kandydatów. W przypadku kwestii praktyk ważna jest ścisła współpraca z pracodawcami. Szkoły, które nawiązały taką współpracę i potrafią jej formy odpowiednio wypromować zyskują na atrakcyjności w porównaniu do szkół, które nie podejmują takiej współpracy. Jednak jak wynika z badań jakościowych, współpraca szkoły z pracodawcami nie jest tym, co uczniowie świadomie uwzględniają wybierając szkołę.

5.4 Rola otoczenia – rodzice, rówieśnicy, nauczyciele

Zarówno rodzice, jak i rówieśnicy oraz nauczyciele mogą pełnić dużą rolę w podejmowaniu przez ucznia decyzji o dalszym kształceniu. Zdecydowana większość uczniów (90% uczestników projektu i 89% uczniów w nim nie uczestniczących) rozmawiała z rodzicami do jakiego typu

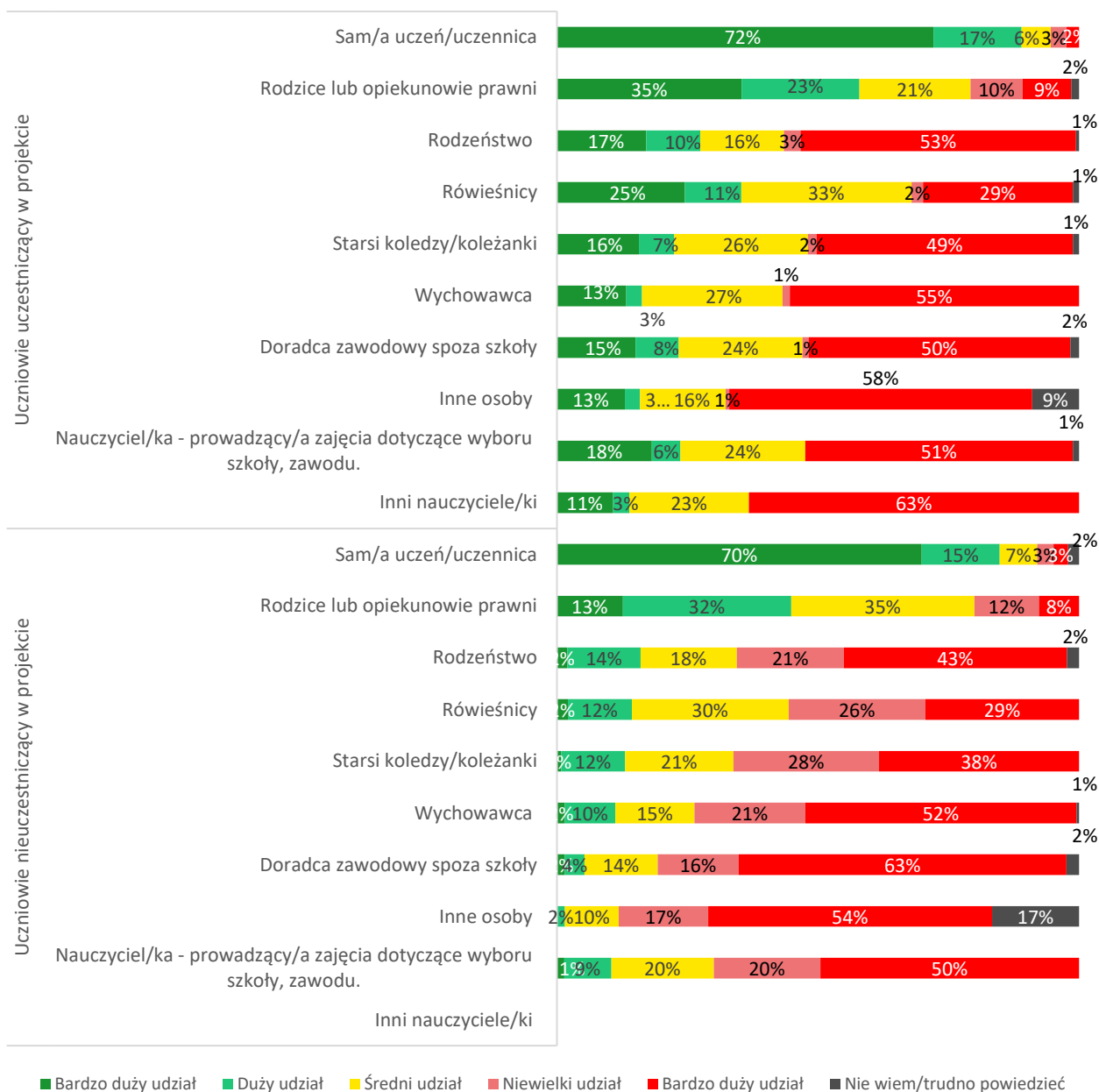
szkoły pójdzie⁴⁶. Uczniowie, którzy nie rozmawiali o tym z rodzicami wskazują na dwa główne powody: było to oczywiste do jakiego typu szkoły pójdą lub też nie chcieli, aby rodzice im doradzali. Uczniowie nieuczestniczący w projekcie wskazywali również trzeci powód – rodzice nie interesowali się ich dalszą edukacją. Żaden z uczniów uczestniczących w projekcie nie wskazał tej odpowiedzi.

---

⁴⁶ Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy rozmawiałeś/aś z rodzicami o tym do jakiego typu szkoły pójdziesz – o tym czy będzie to liceum, technikum, czy szkoła branżowa?”.

Wykres 21. Udział poszczególnych osób w podjęciu decyzji o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej/ponadpodstawowej według uczniów

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Jaki udział w podjęciu decyzji o wyborze Twojej szkoły ponadgimnazjalnej/ponadpodstawowej miały poszczególne osoby?”.

Uczniowie największy udział w decyzji o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej przypisują sobie, jednak widoczny jest również udział rodziców. Uczniowie w większości (73% uczestników i 63% osób nieuczestniczących w projekcie) deklarują, że rozmawiali z rodzicami, jednak to oni sami podjęli decyzję. Niemalże 1/4 uczniów uczestniczących i 1/3 uczniów nieuczestniczących w projekcie deklaruje, że podjęli decyzję wspólnie z rodzicami. Najczęściej wspólnie z rodzicami

decyzję podejmowały osoby, które obecnie uczą się w szkole branżowej – 43% uczestników projektu i 98% osób, które nie brały w nim projekcie, następnie liceum – 24% (w obu grupach) oraz technikum – 19% uczestników i 31% osób nieuczestniczących w projekcie.

Prawdopodobnie, w przypadku osób uczących się w szkole branżowej dominował czynnik ekonomiczny, tj. z uwagi na status materialny rodziny osoby te musiały się szybciej uniezależnić stąd udział rodziców w podejmowaniu decyzji. Pojedyncze badane osoby (2% w obu grupach) przyznają, że rodzice podjęli decyzję za nie. Udział rodziców najczęściej polegał na pomocy w określeniu umiejętności / określeniu w czym uczeń jest dobry w przypadku uczestników projektu. Zadeklarowało tak 42% uczniów. Uczniowie nie biorący udziału w projekcie najczęściej deklarowali, że rodzice pomogli im ocenić, które szkoły, spośród tych które brali pod uwagę, są dla nich najlepsze – odpowiedziało tak 60% badanych. W przypadku prawie ¼ osób biorących udział w projekcie (23% badanych) i ponad 1/3 (38% badanych) osób, które nie brały w nim udziału, rodzice pomogli uczniowi określić, czym się interesuje i co chciałby robić. Niespełna 10% uczniów w obu grupach badanych zadeklarowało, że rodzice wskazali im konkretne szkoły z których oni wybrali tę w której się uczą. Tyle samo osób za radą rodziców zmieniło decyzję co do wyboru szkoły. Jak wynika z badań jakościowych z nauczycielami dawnych gimnazjów oraz z uczniami i rodzicami, wspierający, aktywni w podejmowaniu decyzji o wyborze dalszej szkoły rodzice najczęściej prezentują dwie postawy wobec wyboru typu szkoły:

- Zachęcającą dziecko do wyboru technikum, dzięki któremu dziecko zdobywa „fach w rękę” a dodatkowo, jeśli będzie chciało może zdać maturę i pójść na studia;
- Zachęcającą dziecko do wyboru liceum ogólnokształcącego, które dobrze przygotowuje je do matury, co daje przepustkę na studia lub też dodatkowy czas na podjęcie ostatecznej decyzji, co chciałoby w życiu robić.

Nauczyciele biorący udział w wywiadach zauważali, że rodzice wciąż bardzo rzadko biorą pod uwagę zapotrzebowanie na rynku pracy. Zdarza się, że kierują dzieci do liceum nie zważając na ich predyspozycje i zainteresowania do wykonywania zawodu, którego mogliby nauczyć się w technikum lub szkole branżowej. W świadomości uczniów i rodziców słabo obecny jest aspekt reformy szkolnictwa, która zakłada, że można kontynuować naukę w branżowej szkole II stopnia. Dyrektorzy badanych szkół zaznaczają, że szkoły branżowe nie cieszą się popularnością. W jednej ze szkół od kilku lat nie udało się otworzyć ani jednej klasy branżowej szkoły I stopnia. Wśród rodziców biorących udział w badaniu widać pewnego rodzaju niepokój związany z tym, że dziecko w tak młodym wieku wybiera zawód. Wyrażali opinie, że jest to ukierunkowanie już na zawsze, bez możliwości zmiany. Natomiast z wywiadu grupowego z uczniami uczęszczającymi do szkół kształcenia zawodowego wynika, że wcale nie podzielają oni obaw rodziców. Prezentowali siebie jako świadomie podejmujących decyzję o wyborze konkretnego zawodu. Badani uczniowie w zdecydowanej większości uważali, że podjęli dobrą decyzję i nie zmieniliby teraz zawodu. W grupie badanych znalazły się także osoby, które nie były jeszcze do końca przekonane czy będą pracować w tym konkretnym zawodzie. Uczniowie podkreślali, że

wiele zawodów szkolnych nauczanych w technikum umożliwia pracę na więcej, niż jednym stanowisku.

Rodzice bywają obarczani winą za nietrafione wybory edukacyjne. Według pracodawców biorących udział w badaniu „*Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017...*” często rodzice kierując się tradycją rodzinną naciskają na dzieci, aby również wykonywały dany zawód⁴⁷. Niemniej jednak większość uczniów szkół zasadniczych zawodowych i techników, którzy brali udział w badaniu „*Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017...*” wskazała, że tradycje rodzinne były dla nich nieważne, gdy wybierali szkołę. Z niniejszej ewaluacji wynika, że część uczniów szkół kształcenia zawodowego wybiera zawód, który wykonują rodzice. Zarówno uczniowie, jak i rodzice wskazują na trzy główne powody podjęcia tej decyzji:

- Zainteresowania, które nabyli w okresie dzieciństwa obserwując pracę rodziców np. mechanika samochodowego, rolnika;
- Plany dotyczące przejęcia gospodarstwa rolnego lub rodzinnej firmy;
- Zatrudnienie w przyszłości w firmie rodzica (np. jako kierowca czy mechanik).

Należy zaznaczyć, że nie obserwuje się wywierania szczególnej presji przez rodziców na dzieci w kwestii wyboru zawodu, który wykonują rodzice. W przypadku jednej z respondentek, której syn poszedł w ślady ojca i wybrał szkołę rolniczą było wręcz odwrotnie – rodzice odradzali synowi ten zawód, ponieważ wiedzą, że jest to ciężka praca. Nie można zatem stwierdzić, że uczniowie zawsze kierowali się tradycjami rodzinnymi.

Rodzice biorący udział w niniejszym badaniu przyjęli postawę otwartą, dając dziecku wolny wybór. Jak wskazano na początku podrozdziału, podobną postawę rodziców deklarują uczniowie biorący udział w projekcie. Niemniej jednak, prawie każdy z rodziców rozmawiał z dzieckiem na temat jego wyboru, niekiedy wspólnie wskazując na wady i zalety podjęcia takiej decyzji. W wypowiedziach rodziców wybrzmiewa komunikat, że to nie oni podejmują decyzję. Rodzice nie chcieli być obciążeni ewentualnymi konsekwencjami podjęcia decyzji za dziecko. Ponadto rodzice wyznawali pogląd, że najważniejsze jest to, aby dziecko robiło to, co lubi, co je interesuje, bo to gwarantuje następnie zadowolenie z pracy, co przekłada się na inne sfery życia. W tym przypadku zarówno rodzice jak i uczniowie są zgodni – najważniejsze w wyborze szkoły lub zawodu są zainteresowania. Jak podkreśla Magdalena Kamieniecka w raporcie z badania „*Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych*”, rodzice często starają się zabezpieczyć przed obciążaniem ich winą za niewłaściwe wybory edukacyjne przyjmując postawę otwartą, wspierającą dziecko w wyborze. Rodzice mają świadomość, że wybór szkoły

---

⁴⁷ K. Bulkowski, P. Grygiel, G. Humenny, M. Sitek, J. Stasiowski, T. Żółtak, *Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2019.

ponadgimnazjalnej jest pierwszym, świadomym wyborem dziecka i chcią, by decyzja należała do niego. Badanie Magdaleny Kamienieckiej wykazało, że rodzice jednak niepewnie czują się pozostawiając wybór w rękach dziecka. Ponadto wspieranie dziecka w wyborach edukacyjnych jest dla nich trudne⁴⁸. Wśród rodziców badanych w ramach niniejszej ewaluacji nie pojawiły się jednak obawy, że wybór ich dziecka jest niewłaściwy. Rodzice darzyli zaufaniem dziecko w tym zakresie.

Badaniem jakościowym objęto tych rodziców, którzy w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” uczestniczyli w spotkaniach z doradcami zawodowymi. W rozmowach z doradcami rodzice potrzebowali najbardziej: opisanie możliwych ścieżek edukacji i informacji o rekrutacji, dostępu do informacji o szkołach również spoza okolicy i ich ofercie szczegółowej, nabycia umiejętności emocjonalnego wsparcia dziecka. W odczuciu części z nich pozwoliło im to na uzyskanie umiejętności jak wspierać dziecko. Rodzice wiedzieli wiele o zainteresowaniach swoich dzieci, natomiast nie potrafili do końca określić ich przełożenia na konkretne ścieżki edukacyjne. Jest to wniosek, który również pojawia się w badaniu Magdaleny Kamienieckiej. W przypadku rodziców biorących udział w niniejszej ewaluacji projekt „Dobry zawód-fajne życie” odpowiedział na to wyzwanie. Rodzice rozpatrują także edukację dziecka w kontekście ekonomicznym, dlatego ważne jest dla nich, aby szkoła przygotowywała dobrze do matury i zawodu. Jak zauważa autorka badania „*Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych*”, dużą rolę w podejmowaniu decyzji o wyborze danej szkoły przez ucznia może pełnić również jego starsze rodzeństwo. Siostra lub brat są często źródłem wielu ważnych informacji. Większość uczestników projektu „Dobry zawód-fajne życie” (69%) oraz uczniów, którzy w nim nie uczestniczyli (65%) deklaruje, że rodzeństwo nie miało żadnego lub niewielki wpływ na ich decyzję. Niewielki, choć większy, niż w przypadku rodzeństwa udział mieli również rówieśnicy. Dla rodziców najtrudniejsze jest wsparcie pierwszego dziecka, ponieważ nie posiadają wtedy jeszcze kompetencji dotyczących rekrutacji, funkcjonowania różnych szkół, wymagań szkolnych oraz całej organizacji życia dziecka po zmianie szkoły np. dojazdów. Rodzic biorący udział w niniejszym badaniu podkreślał, że ta kwestia ważna jest również dla rodziców, których starsze dzieci wybierały szkołę wiele lat temu i od tego czasu zmienił się system rekrutacji oraz oferta szkół.

Źródłem informacji o danej szkole często bywają także starsi znajomi. Z perspektywy uczniów warto pójść do szkoły, do której chodzi ktoś znajomy, żeby zminimalizować sobie stres związany z nowym otoczeniem. Jak wynika ze studium przypadku, znajomi uczący się w danej szkole są też wiarygodnym źródłem informacji o tym, czy w danej szkole warto się uczyć. Natomiast badanie ankietowe wykazało, że ich wpływ (podobnie jak wpływ innych osób w otoczeniu) nie jest decydujący. Absolwenci uczestniczący w badaniu „Absolwenci szkół

---

⁴⁸ Tamże.

zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych” wiele większą wagę, niż rodzicom, w podejmowaniu decyzji przypisywali temu, że ich dobrzy znajomi szli do tej samej szkoły. Poza czynnikiem bliskości szkoły, który został uznany za najważniejszy, i chęcią uzyskania dyplomu szkoły, który jest ceniony przez pracodawców, czynnik dotyczący znajomych okazał się trzecim najważniejszym. Warto zaznaczyć, że w przypadku tego badania motyw wyboru bliskości szkoły od miejsca zamieszkania oraz motyw wyboru tej samej szkoły przez znajomych często szły w parze.⁴⁹

Nauczyciele i dyrektorzy szkół podstawowych (dawniej gimnazjów) uczestniczących w projekcie biorący udział w niniejszym badaniu sugerują, że uczniowie w dużym stopniu kierują się w wyborze szkoły tym, do której szkoły idą ich rówieśnicy. Tej tezy nie potwierdzają dyrektorzy szkół kształcenia zawodowego, rodzice biorący udział w badaniu, ani sami uczniowie tych szkół. Z wywiadów grupowych z uczniami wynika natomiast, że kierują się oni opinią starszych kolegów/koleżanek lub rodzeństwa, którzy uczęszczają do różnych szkół. Uczniowie deklarują, że głównie kierowali swoimi się zainteresowaniami. Nauczyciele być może nie przypisują temu czynnikowi pierwszorzędnej wagi, ponieważ uczniowie nie rozmawiają z nimi powszechnie o swoich zainteresowaniach.

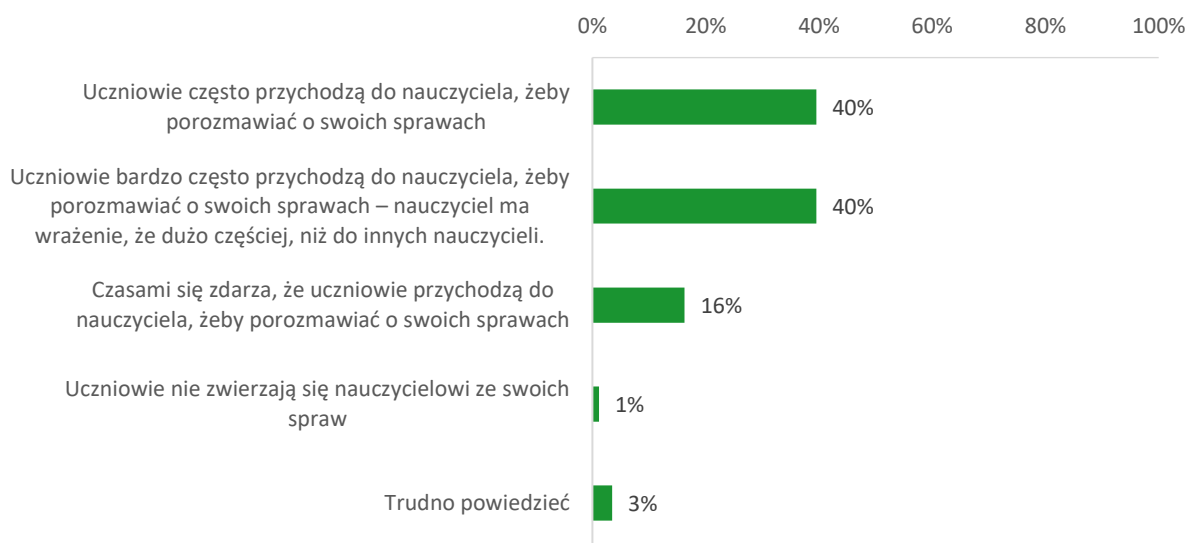
Magdalena Kamieniecka dużą i dość nieoczywistą rolę w procesie podejmowania decyzji o dalszym kształceniu przypisuje wychowawcy⁵⁰. Wychowawca dzięki temu, że ma możliwość obserwacji ucznia przez kilka lat, potrafi wskazać jego mocne strony. Według uczniów nauczyciele mogą być dobrym źródłem informacji z kilku powodów: często znają nauczycieli w szkołach ponadgimnazjalnych, mogą doradzić w wyborze konkretnego profilu, a także znają absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i zapraszają ich na spotkania z uczniami. Nauczyciele wychowawcy mogą być cennym źródłem informacji, ale (jeżeli nie są zarazem doradcami zawodowymi), to nie mają kompetencji do tego, aby wspierać uczniów w podejmowaniu decyzji. W opinii uczniów ich zaangażowanie w tej kwestii jest niewielkie i bazuje tylko na własnych informacjach o uczniu zebranych w toku nauczania w danej klasie. Odzwierciedlają to wyniki badania z uczniami uczestniczącymi w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, którzy wychowawcom przypisują jeszcze mniejszy udział w decyzji o wyborze szkoły, niż starszym kolegom, rodzeństwu i rówieśnikom. Jak wynika z badania IBE, nauczyciele i doradcy często postrzegają uczniów jako biernych co nie jest zgodne z prawdą. Badanie IBE pokazuje, że uczniowie często mają swoje pasje, ale nie są skłonni do dzielenia się nimi na forum.

---

⁴⁹ K. Bulkowski., P. Grygiel, G. Humenny, M. Sitek, J. Stasiowski, T. Żółtak, Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017..., Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2019.

⁵⁰ Tamże.

Wykres 22. Podejmowanie z nauczycielami rozmów o ważnych dla uczniów sprawach, ich problemach lub pomysłach i planach w opinii nauczycieli

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli gimnazjum biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86).

Można wnioskować, że nauczyciele uczestniczący w projekcie prezentują raczej otwartą postawę wobec uczniów i ich spraw. Świadczy o tym duży odsetek badanych, którzy zadeklarowali, że uczniowie przychodzą do nich porozmawiać o swoich sprawach. W większości nauczyciele wskazali, że uczniowie robią to często lub bardzo często, natomiast 40% badanych odniosło wrażenie, że przychodzą do nich częściej, niż do innych nauczycieli. Prawdopodobnie uczniowie darzą tych nauczycieli zaufaniem i poszukują w nich oparcia. Nauczyciele mają szansę stać się znaczącymi osobami w podejmowaniu decyzji o dalszym kształceniu. Z odpowiedzi uczniów – uczestników projektu wynika jednak, że jak dotąd w większości mieli oni niewielki lub żaden udział w tej decyzji.

Z wywiadów pogłębionych z nauczycielami dawnych gimnazjów a obecnie szkół podstawowych wynika, że starają się wspierać uczniów poprzez pomoc w odkrywaniu ich mocnych stron. Nauczyciele podzielali opinię, że wybór dalszej ścieżki kształcenia powinien być podyktowany predyspozycjami i zainteresowaniami uczniów. Nauczyciele zauważali, że są uczniowie, którzy nie lubią uczyć się teorii i interesują ich bardziej praktyczne aspekty np. funkcjonowania różnych urządzeń. Badani nauczyciele nie stygmatyzują uczniów z niższymi wynikami w nauce starając się wskazywać im ich mocne strony poza obszarem nauki.

Uczniowie biorący udział w wywiadach grupowych jednak nie przypisywali dużej roli nauczycielom w podejmowaniu decyzji dotyczących dalszej edukacji. Możliwe, że uczniowie nie dostrzegają wagi pierwszego etapu myślenia o szkole ponadgimnazjalnej, gdzie poznają swoje mocne strony lub też nie traktują go jako czynnik mający wpływ na podjęcie decyzji o dalszym kształceniu. Uczniowie odpowiadając na pytanie, czym kierowali się w wyborze dalszej ścieżki

edukacji oraz kto miał wpływ na ich decyzję wskazywali na praktyczne aspekty wyboru np. starsi znajomi polecający daną szkołę, rodzice zachęcający do pójścia do konkretnego typu szkoły lub wybrania danego profilu, czy też własne pasje i sytuacja na rynku pracy. Należy zauważyć, że wszystkie te aspekty poprzedzone muszą być pewnego rodzaju samopoznaniem, które jest podstawą myślenia o innych czynnikach mających wpływ na podjęcie decyzji. Można przypuszczać, że nauczyciele pełnią ważną i dużą rolę w podejmowaniu decyzji przez uczniów, natomiast uczniowie nie dostrzegają tego.

5.5 Doradztwo zawodowe, w tym realizowane w projekcie

Jak pokazują badania z 2015 r. przeprowadzone przez Krzysztofa Podwójcica⁵¹ na temat doradztwa zawodowego, w systemie oświaty nie było wówczas jednolitego standardu realizacji tych działań (obecnie przepisy oświatowe uległy zmianie, ale nie objęły one uczniów uczestniczących w projekcie). Każdy nauczyciel, zajmujący się tym zagadnieniem w szkole realizował je w taki sposób, jaki uważał za właściwy. Tylko w niektórych przypadkach powierzano realizację zadań doradczych komuś, kto miał kwalifikacje w tym obszarze, gdyż w szkołach brakowało wykwalifikowanych doradców zawodowych. Częściej szkoły wspierały się specjalistami z np. OHP czy Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w realizacji tych zadań. Wynikało to z jednej strony z chęci jak najlepszej odpowiedzi na potrzeby uczniów, a z drugiej strony oddania specjalistom tematu w jakim nauczyciele ze szkoły nie czuli się ekspertami. Jak wskazuje Magdalena Kamieniecka⁵² w raporcie „Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych” w 2015 roku doradztwo w gimnazjach było bardzo zróżnicowane i brakowało jednolitego systemu. Niektórzy uczniowie w ogóle nie mieli do niego dostępu, inni jedynie raz w trakcie całej nauki w gimnazjum, jeszcze inni mieli je regularnie.

Działania realizowane w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” zakładały przeszkolenie pracowników szkoły w taki sposób, aby później mogli oni pracować z uczniami wykorzystując bardziej profesjonalne metody. Jak pokazało badanie realizowane przez Krzysztofa Podwójcica, niemal w 40% szkół doradztwo zawodowe realizowane jest w oderwaniu od rzeczywistego zapotrzebowania na takie usługi⁵³. Doradcy zaś nie posiadają informacji o potrzebach pracodawców.

---

⁵¹ K. Podwójcic, Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, IBE, Warszawa 2015.

⁵² M. Kamieniecka, Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

⁵³ K. Podwójcic, Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, IBE, Warszawa 2015.

W ramach projektu uczestnikom (nauczycielom i uczniom) przybliżana była problematyka lokalnego i subregionalnego rynku pracy. Realizowane było to m.in. poprzez organizowanie wizyt studyjnych w zakładach pracy czy też szkołach kształcących w określonych zawodach, a także spotkania z pracodawcami w gimnazjach, szkolenia dla nauczycieli i doradztwo dla uczniów. Nauczyciele biorący udział w projekcie zostali zapoznani z popytowym podejściem do doradztwa zawodowego – to jest, w dużym skrócie – doradztwa kładącego większy nacisk na potrzeby pracodawców, szczególnie tych z najbliższego otoczenia szkoły, działających lokalnie. To odróżnia doradztwo popytowe od podażowego, zwanego także karierowym, które w większym stopniu jest nakierowane na zainteresowania młodych ludzi i ich aspiracje zawodowe.

Rozmowy z respondentami – nauczycielami biorącymi udział w projekcie – pozwalają zauważyć, że powyższe dwa typy doradztwa (doradztwo kariery i doradztwo popytowe) stosowane były w sposób komplementarny. Było to widoczne w wielu działaniach projektowych. Z wywiadów wynika, że model doradztwa popytowego w większym zakresie sprawdza się u starszych uczniów, których interesuje już bardziej rynek pracy. Potrzebują oni wskazówek jak się na nim odnaleźć. Chodzi tu w głównej mierze o uczniów szkół ponadpodstawowych (dawniej ponadgimnazjalnych). Natomiast w przypadku uczniów z gimnazjum nauczyciele widzieli silniejszą potrzebę poznawania swoich silnych stron i pracy nad ich dobrym wykorzystaniem na dalszych etapach kształcenia.

W badaniu ilościowym uczniowie biorący udział w projekcie zostali poproszeni o określenie na ile przydatne lub nieprzydatne były dla nich poszczególne działania, w których uczestniczyli. Większość uczniów (70%), którzy brali udział w indywidualnych spotkaniach z doradcą na temat wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu, określiło te działania jako „raczej przydatne” lub „bardzo przydatne”. Przeciwnego zdania było tylko 9% uczniów (zsumowane odpowiedzi: „raczej nieprzydatne” i „zupełnie nieprzydatne”), a 21% badanych oceniło je jako „ani przydatne ani nieprzydatne”. Warto dodać, że w indywidualnym zajęciach doradczych uczestniczyło 54% badanych uczniów.

W zajęciach grupowych dotyczących wyboru zawodu, szkoły lub profilu klasy brało udział 76% badanych uczniów. Spośród nich 64% oceniło to działanie jako „przydatne” lub „bardzo przydatne”, 15% było odmiennego zdania (działanie raczej lub zupełnie nieprzydatne), a 21% nie miało na ten temat jednoznacznej opinii. Można więc zauważyć, że oceny przydatności doradztwa grupowego i indywidualnego rozkładały się podobnie. Świadczy to również o tym, że obie z ww. form działań doradczych zostały w projekcie dobrze przygotowane. Inaczej mówiąc, ich autorzy w sposób trafny odczytali potrzeby i oczekiwania uczniów. Wynik ten tym bardziej zasługuje na uwagę, że w szeregu innych badaniach doradztwa zawodowego pojawiał się problem nieadekwatności poruszanej tematyki do oczekiwań odbiorców.

W działaniu polegającym na rozwiązywaniu testu dotyczącego cech i zainteresowań zawodowych wzięło udział 87% uczniów, a spośród nich 58% określiło to zadanie jako przydatne

lub bardzo przydatne, 19% jako raczej lub zupełnie nieprzydatne, a 23% jako ani przydatne ani nieprzydatne.

Wśród uczniów biorących udział w wizytach w zakładach pracy 57% określiło to działanie jako „raczej przydatne” lub „bardzo przydatne”. Przeciwnego zdania było 26% uczniów (odpowiedzi: „raczej nieprzydatne” i „zupełnie nieprzydatne”) a 17% badanych oceniło je jako „ani przydatne ani nieprzydatne”. Warto dodać, że w wizytach w firmach w uczestniczyło 34% uczniów. Także nauczyciele w badaniu jakościowym zauważali, że wizyty w zakładach pracy cieszyły się zainteresowaniem wśród uczniów. Wskazywali na to, że pracodawcy z wielką starannością podchodzili do organizacji wizyt, co niewątpliwie zwiększyło jej atrakcyjność dla uczniów.

Uczniowie (uczestniczący w projekcie oraz nieuczestniczący), którzy ocenili indywidualne spotkania z doradcą jako nieprzydatne lub ci, którzy mieli trudności w ocenie tego czy są one przydatne czy nie, zostali poproszeni o podanie powodów takiego postrzegania tego działania. Wśród uczniów uczestniczących w projekcie, trzy najczęściej wybierane powody to:

- „Nie interesowały ich te branże, zawody lub stanowiska, o których mówił doradca” (60% odpowiedzi);
- Przekonanie, że takie spotkania były tylko dla osób, które nie wiedzą co chcą robić w życiu (43%);
- Opinia, że podczas spotkań nie uzyskali oni wystarczających odpowiedzi na ważne dla nich pytania (27%).

Inaczej ułożyły się odpowiedzi uczniów nieuczestniczących w projekcie. W tym wypadku warto zwrócić uwagę na większą liczbę wskazań uczniów:

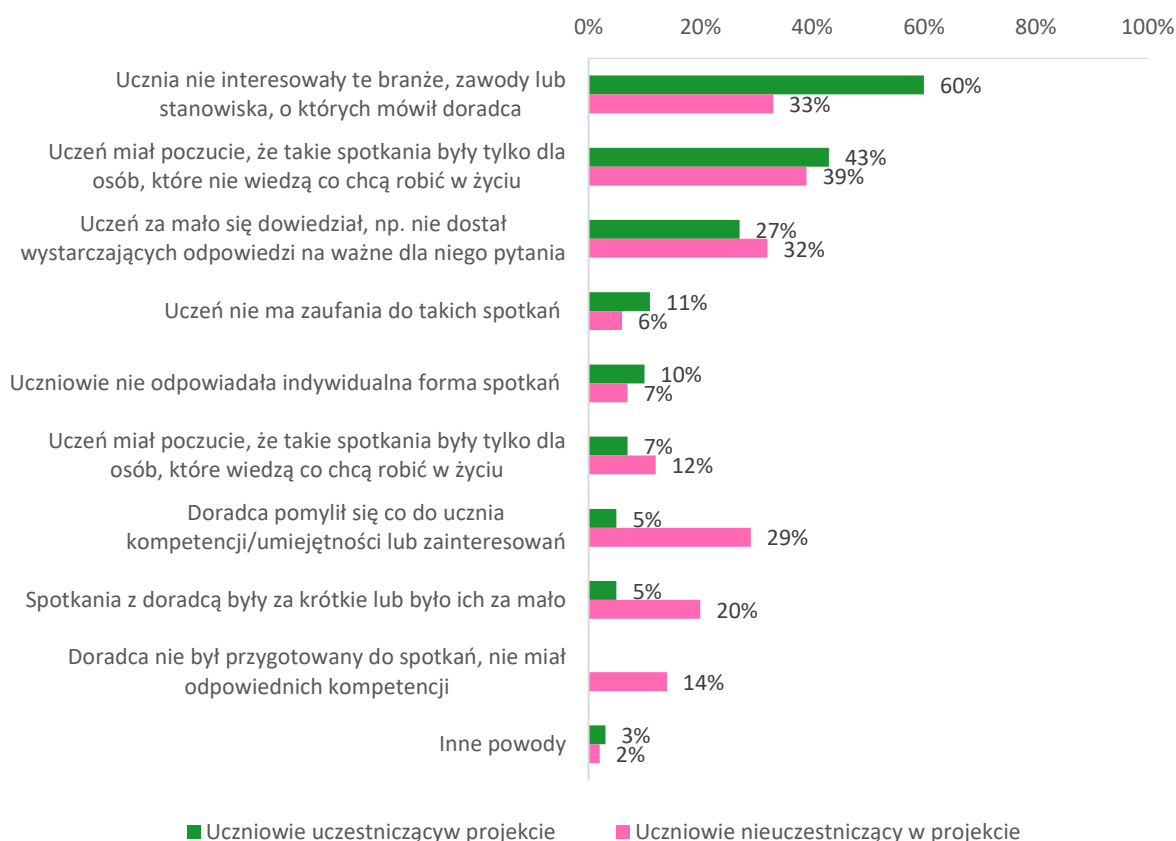
- Przekonanie, że takie spotkania były tylko dla osób, które nie wiedzą co chcą robić w życiu (39%). Wynik ten zasadniczo nie różni się od tego, dla pierwszej grupy uczniów.
- „Nie interesowały ich te branże, zawody lub stanowiska, o których mówił doradca” (33%). Jest to wynik o prawie dwukrotnie niższy niż w pierwszej grupie uczniów. Różnicę tę można tłumaczyć tym, że doradztwo realizowane w projekcie kładzie większy nacisk na oczekiwania pracodawców, stąd też wielokrotnie częściej poruszana na nim tematyka konkretnych zawodów niż to ma miejsce w doradztwie kariery, skupionym na zainteresowaniach i rozpoznawaniu potencjału uczniów.
- Opinia, że podczas spotkań nie uzyskali oni wystarczających odpowiedzi na ważne dla nich pytania (32%). Jest to trochę wyższy wskaźnik niż w pierwszej grupie uczniów i może świadczyć o tym, że doradcy w projekcie są lepiej przygotowani niż doradcy, którzy nie brali udziału w projekcie.
- „Doradca pomylił się co do moich kompetencji” (29%). Rezultat ten jest wielokrotnie wyższy niż dla próby uczniów biorących udział w projekcie. Jest to potwierdzenie tezy

zasygnalizowanej w poprzednim punkcie, iż świadczy to o lepszym przygotowaniu doradców w biorących udział w projekcie.

- „Spotkania z doradcą były za krótkie lub było ich za mało” (20%). Także w tym wypadku wysoki odsetek odpowiedzi wskazuje na lepszą organizację doradztwa w projekcie niż poza projektem.
- „Doradca nie był przygotowany do spotkań” (14%). Odsetek tych wskazań nie był co prawda wysoki, ale warto nadmienić, że żaden z uczniów uczestniczących w projekcie nie zaznaczył tej odpowiedzi. Tym samym jest to kolejny argument wskazujący na lepszą ocenę doradztwa w projekcie niż poza projektem.

Interpretując wyżej przywołane wyniki należy pamiętać, że uczniowie mogli zaznaczać więcej niż jedną odpowiedź. Szczegółowe wyniki prezentuje poniższy wykres.

Wykres 23. Powody, dla których uczniowie wskazywali jako nieprzydatne indywidualne spotkania z doradcą dotyczące wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=29) i nieuczestniczących (n=66). Pytanie kwestionariuszowe: „Dlaczego indywidualne spotkania z doradcą dotyczące wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu nie były przydatne?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Osoby – uczniowie uczestniczących w działaniach projektowych oraz ci, którzy nie brali w nich udziału, które określiły grupowe zajęcia z doradztwa zawodowego jako nieprzydatne lub

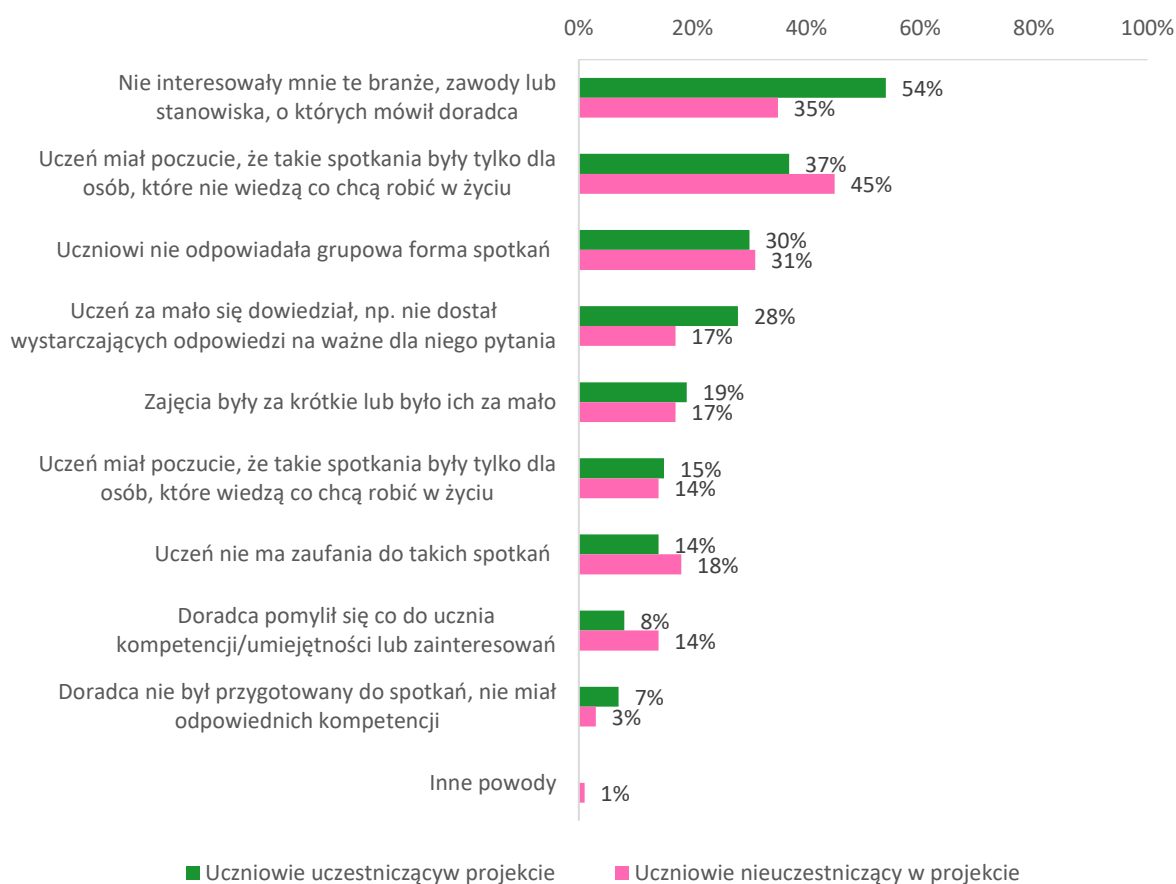
jako ani przydatne ani nieprzydatne, zapytano o powód takiej opinii (łącznie 36% badanych). Uczniowie uczestniczący najczęściej wskazali cztery powody:

- Nie interesowały ich te branże, zawody lub stanowiska, o których mówił doradca (54%);
- Mieli poczucie, że takie zajęcia były tylko dla osób, które „nie wiedzą co chcą robić w życiu” (37%);
- Nie odpowiadała im grupowa forma spotkań (30%);
- Nie uzyskali odpowiedzi na ważne dla nich pytania (28%).

Zbliżone odpowiedzi uzyskano w badaniu uczniów nieuczestniczących w działaniach projektowych. Trzy najczęściej zgłaszane przez nich powody, dla których ocenili grupowe poradnictwo jako nieprzydatne to:

- Poczucie, że zajęcia są dla osób, które nie wiedzą, co chcą robić w życiu (45%). Jest to wynik o kilka punktów procentowych wyższy niż dla pierwszej grupy uczniów. Może on świadczyć o tym, że doradztwo realizowane w projekcie było odbierane jako bardziej konkretne, ukierunkowane na konkretne wyzwania i cele.
- Brak zainteresowania w zakresie zawodów, o których opowiadał nauczyciel (35%). Jest to wynik wyraźnie niższy wśród uczniów uczestniczących (54%). Może to wynikać z faktu, że doradztwo realizowane w projekcie koncentrowało się na w większym zakresie niż doradztwo kariery na kwestiach związanych z rynkiem pracy i zapotrzebowaniem na konkretne zawody na regionalnym rynku pracy.
- Niechęć uczniów wobec grupowej formy spotkań (31%). Jest to wynik zbliżony, jak w przypadku uczniów uczestniczących w projekcie.

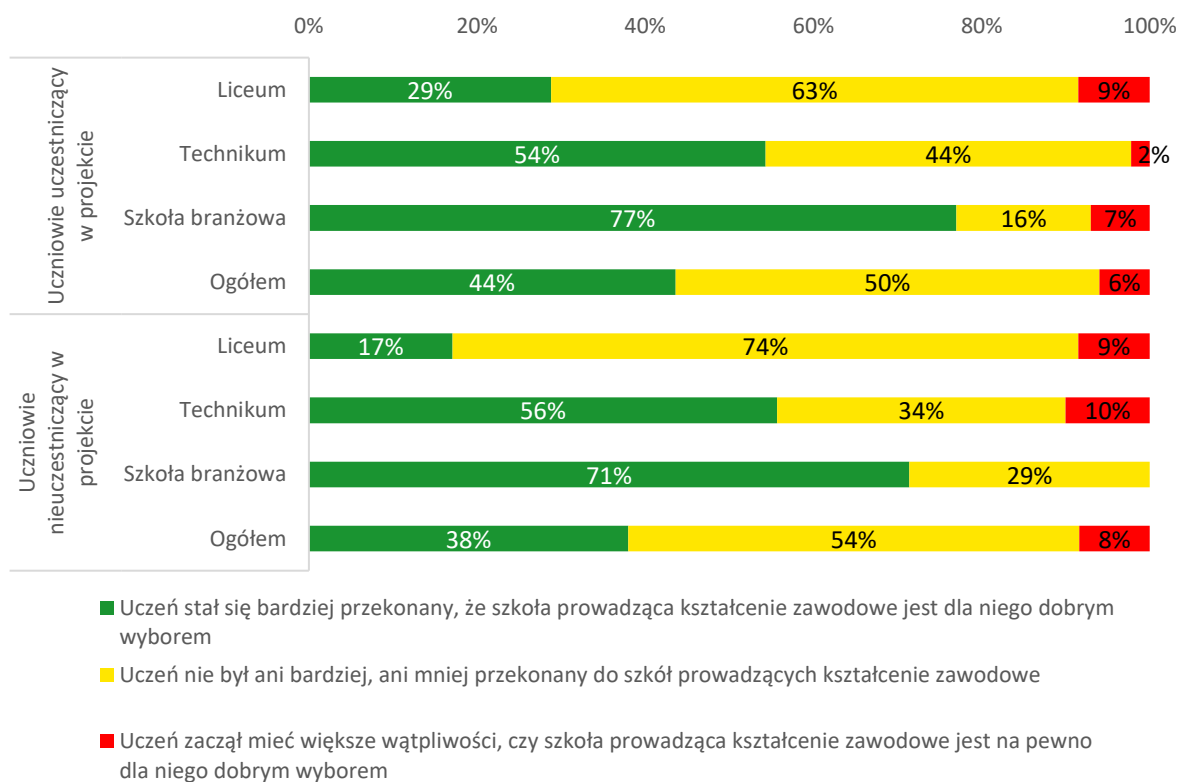
Wykres 24. Powody, dla których uczniowie wskazali jako nieprzydatne zajęcia dla całej klasy z doradcą na temat wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=55) i nieuczestniczących (n=123). Pytanie kwestionariuszowe: „Dlaczego zajęcia dla całej klasy z doradcą na temat wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu nie były przydatne?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Kolejnym etapem badania było zapytanie uczniów czy po udziale w którymś z wcześniej wymienionych działań, w których brali udział, zaczęli inaczej myśleć o tym, czy nauka w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe to dobry wybór dla nich. W odpowiedzi 50% uczniów stwierdziło, że nie wpłynęło to na ich decyzje, 46% badanych zauważyła, że stała się bardziej przekonana, że szkoła zawodowa to dobry wybór, a 6% badanych zaczęło mieć większe wątpliwości odnośnie kształcenia zawodowego. Sytuacja ta jest zróżnicowana w zależności od typu szkoły, do której obecnie uczęszcza uczeń.

Wykres 25. Wpływ udziału w działaniach projektowych lub podobnych działaniach poza projektem na sposób myślenia ucznia o wyborze szkoły kształcenia zawodowego

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=117) i nieuczestniczących (n=166). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy po udziale w którychś z działań, które wcześniej wymieniłeś/aś zacząłeś/ęłaś inaczej myśleć o tym, czy nauka w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe to dobry wybór dla Ciebie?”.

Powyższy wykres pokazuje, że projekt najsilniej wytychnął na uczniów, którzy wybrali kształcenie w szkołach branżowych. W przypadku techników ten wpływ – według deklaracji uczniów – był mniejszy. Mniej więcej połowa obecnych uczniów techników zgodziła się z twierdzeniem, że na skutek udziału w projekcie stali się bardziej przekonani do szkolnictwa zawodowego. Dla uczniów szkół branżowych odsetek tych wskazań wyniósł aż 75% i odpowiednio 71,4% dla uczniów nieuczestniczących w projekcie). Można zatem powiedzieć, 43% obecnych uczniów technikum i tak była przekonana do wyboru tej ścieżki kształcenia, a projekt nie wywarł na nich większego wpływu. W jeszcze większym stopniu dotyczy to obecnych uczniów liceów – prawie 2/3 z nich zadeklarowało, że udział w projekcie nie zmienił ich przekonań odnośnie kształcenia zawodowego. Jednak aż 29% respondentów (spośród uczestników projektu) obecnie uczących się w liceum, po udziale w projekcie rozważało wybór szkoły zawodowej, choć ostatecznie takiej decyzji nie podjęli.

Przechodząc zaś do wyników badań jakościowych warto zacząć do przedstawienia poglądów nauczycieli, którzy zauważali, że projekt nie tylko wpływał na wybór: kształcenie ogólnokształcące vs. zawodowe, lecz także na decyzję o profilu kształcenia. Innymi słowy, dzięki udziałowi w projekcie uczniowie zdecydowani na kształcenie zawodowe mieli szansę

doprecyzować swój wybór – profil kształcenia. Wybór liceum wynikał prawdopodobnie z odsunięcia w czasie konieczności wyboru zawodu. Według informacji uzyskanych od nauczycieli, do projektu najczęściej zapraszano klasy trzecie z gimnazjów, choć zdarzały się sytuacje, że pojawiały się również młodsze roczniki uczniów. Aby uczeń mógł wziąć udział w projekcie, zgodę musiał wyrazić jego rodzic lub opiekun prawny. W opiniach nauczycieli, dla uczniów szczególnie zachęcające do udziału w projekcie były możliwości wyjazdów do innych szkół lub pracodawców. Nie była prowadzona oddzielna rekrutacja na zajęcia z doradztwa zawodowego. Do doradztwa grupowego zapraszano wszystkich uczniów biorących udział w projekcie. Jeśli któryś z uczniów wyraził taką chęć, to mógł także uczestniczyć w indywidualnym doradztwie. Zdaniem badanych nauczycieli wybór do projektu ostatniego rocznika uczniów z gimnazjum był trafny, gdyż decyzje edukacyjno-zawodowe są podejmowane dopiero na tym etapie, a nierzadko nawet po egzaminie gimnazjalnym.

W czasie indywidualnych spotkań (jeżeli miały miejsce) doradca omawiał wyniki testu, do którego uczeń miał dostęp za pomocą platformy projektu. Najczęściej wykorzystywane były testy zainteresowań zawodowych „Młokozz”, jak również inteligencji wielorakich H. Gardnera. Dobór powyższych narzędzi wydaje się trafiony. Obydwa są dostępne nieodpłatnie, a omówione przez specjalistę pozwalają młodemu człowiekowi dostrzec u siebie wiele pozytywnych cech, jak również być może spojrzeć na swoje kompetencje w szerszy sposób. Dzięki temu istnieje możliwość skupienia się na obszarach, które nie były do tej pory rozpatrywane jako zalety. Kwestionariusz inteligencji wielorakich pozwala spojrzeć na świat zawodów trochę pod innym kątem. Zgodnie z tym podejściem każdy jest zlepkiem inteligencji różnego typu. Jednego typu inteligencji mamy więcej, innego mniej. Nie ma tu inteligencji ocenianych jako lepsze lub gorsze. Wszyscy jesteśmy potrzebni na rynku pracy, bo wszystkie inteligencje jest popyt. W jednym zawodzie wykorzystujemy bardziej jeden typ a drugi mniej. Do każdego zawodu można stworzyć oczekiwany, idealny profil-miks inteligencji.

W ramach doradztwa indywidualnego tworzone też z uczniem IPD (Indywidualny Plan Działania), który miał jednak inny charakter niż forma wsparcia stosowana w projektach EFS, np. IPD realizowany przez urzędy pracy. Plan ten był raczej podsumowaniem doradztwa i skupiał się bardziej na pokazaniu młodemu człowiekowi mnogości wyborów i poszukiwaniu tego najodpowiedniejszego na daną chwilę.

5.6 Wpływ projektu na wybory edukacyjne

5.6.1 Perspektywa uczniów

Projekt „Dobry zawód-fajne życie” cieszył się dużym zainteresowaniem uczniów. Nauczyciele biorący udział w indywidualnych wywiadach podkreślają, że młodzi ludzie mają potrzebę rozmawiania o swojej przyszłości. W badanych w ramach studiów przypadków szkołach liczba godzin doradztwa była często niewystarczająca, aby spełnić wszystkie potrzeby uczniów.

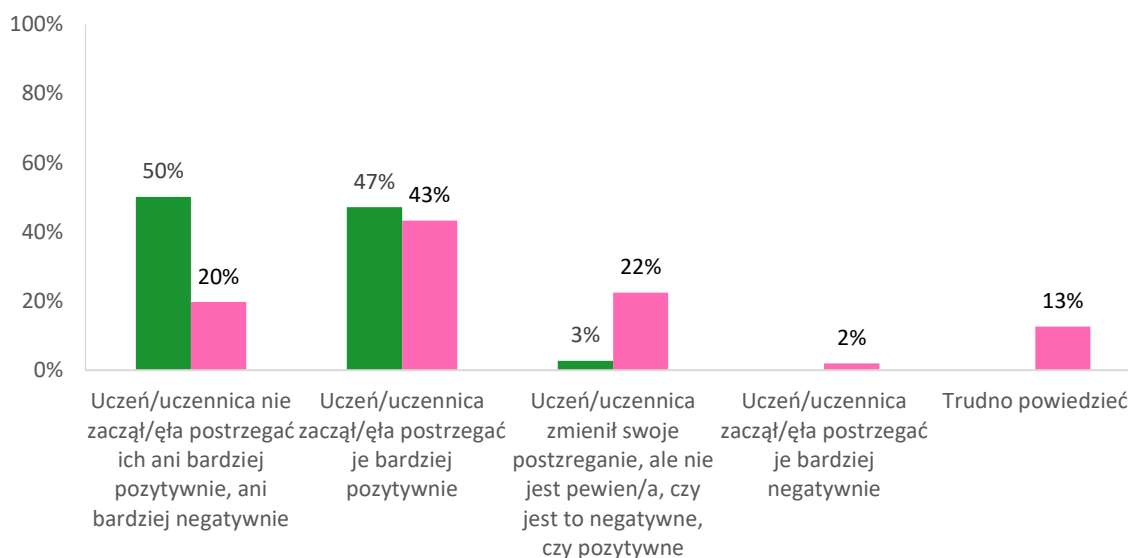
Wykres 26. Ocena przydatności poszczególnych działań przez uczniów

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (384). Pytanie kwestionariuszowe: „Spróbuj określić, na ile przydatne lub nieprzydatne były dla Ciebie poszczególne działania, w których uczestniczyłeś/aś”.

Uczniowie zarówno uczestniczący, jak i nieuczestniczący w projekcie, w większości każde z działań dedykowanych im w projekcie uznali za przydatne. Najbardziej przydatny okazał się kontakt bezpośredni z różnego rodzaju szkołami. Uczniowie biorący udział w wywiadach grupowych również wskazywali na różnego rodzaju spotkania z przedstawicielami szkół jako cenne źródło informacji. Uczniowie biorący udział w wywiadach grupowych podkreślali, że w podjęciu decyzji o wyborze zawodu lub szkoły ponadgimnazjalnej pomocne były szczególnie wizyty (np. na dniach otwartych) w szkołach kształcenia zawodowego oraz spotkania z uczniami szkół kształcenia zawodowego w ich szkołach. Spotkania te odbywały się w ramach zajęć z doradztwa zawodowego. Uczniowie określają wpływ tych działań jako duży w ostatniej fazie podejmowania decyzji. Z relacji uczniów wynika, że dzięki wizytom i spotkaniom upewnili się w swoim wyborze lub zmienili zdanie na temat tego, do której szkoły pójść i jaki zawód wybrać. Podczas wizyt mogli poznać szczegóły oferty danej szkoły. Wielu uczniów przekonała oferta praktyk, staży zagranicznych i możliwości praktycznej nauki zawodu tj. wyposażenie szkoły w profesjonalny sprzęt. Uczniowie biorący udział w badaniach ankietowych, zarówno uczestniczący jak i nieuczestniczący w projekcie, również wysoko cenili sobie udział w wydarzeniach, gdzie prezentowano określoną branżę. Odpowiedzi uczniów obu grup wskazują na ich zainteresowanie działaniami, które dają możliwość poznania i porównania różnego rodzaju ofert. Zdecydowanie mniej przydatne okazały się dla nich działania, które mogły mieć podobny zakres tematyczny jak targi edukacyjne i seminaria branżowe, dotyczące jednej branży lub jednej szkoły. Bardzo przydatnym elementem projektu okazała się również możliwość samopoznania. Jaki wynika z wywiadów pogłębionych z nauczycielami rozwiązywanie testów dotyczących zainteresowań to bardzo popularny element grupowego doradztwa.

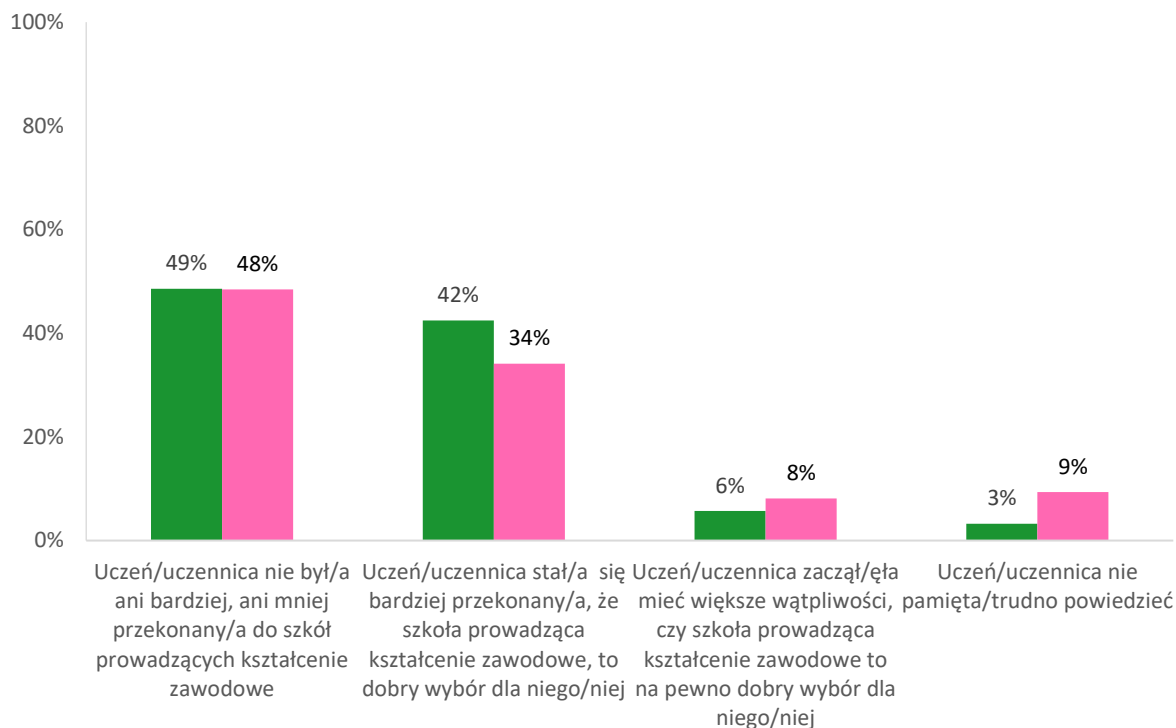
Wykres 27. Zmiana sposobu postrzegania szkół kształcenia zawodowego przez uczniów pod wpływem projektu/podobnych działań kierowanych do uczniów nieuczestniczących w projekcie

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=125) oraz nieuczestniczących (n=194). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy po udziale w którychś z działań, które wcześniej wymieniłeś/aś zacząłeś/ęłaś inaczej patrzeć na szkoły prowadzące kształcenie zawodowe – technika lub szkoły branżowe?”.

Warto zaznaczyć, że prawie połowa uczniów po udziale w jednym lub więcej działań zaczęła bardziej pozytywnie postrzegać szkoły kształcenia zawodowego. Nie widać bezpośredniej korelacji pomiędzy konkretnym typem działania a zmianą nastawienia. Można wnioskować, że na zmianę myślenia o szkołach miał całokształt projektu, a nie konkretne działania.

Wykres 28. Zmiana sposobu myślenia pod wpływem projektu/ podobnych działań kierowanych do uczniów nieuczestniczących w projekcie, czy szkoła kształcenia zawodowego to dobry wybór dla ucznia

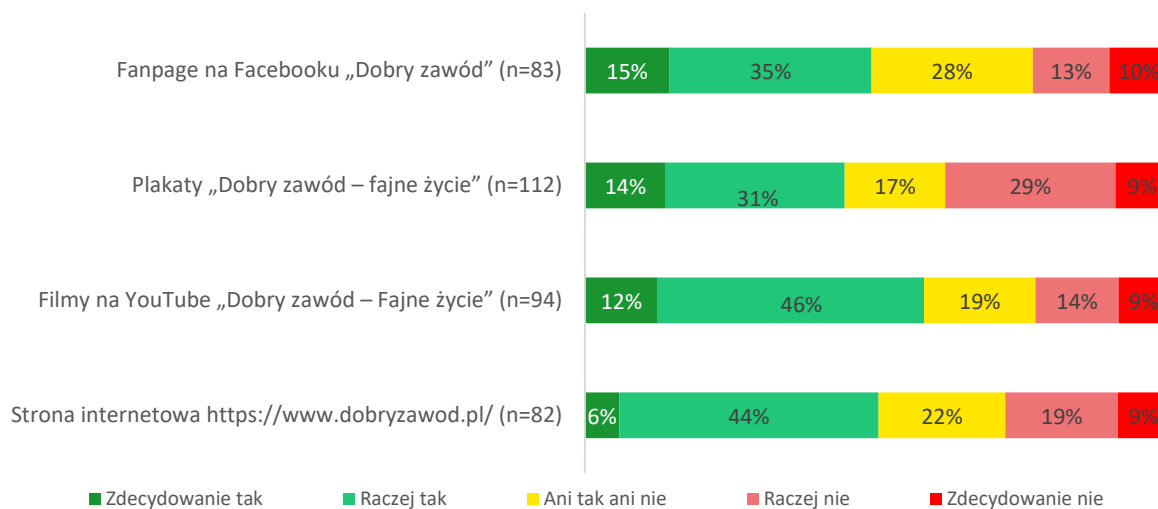

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=123). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy po udziale w którychś z działań, które wcześniej wymieniałeś/aś zacząłeś/ęłaś inaczej myśleć o tym, czy nauka w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe to dobry wybór dla Ciebie?”

Zauważalna jest zależność pomiędzy przekonaniem, że szkoła zawodowa to dobry wybór dla ucznia, a rozwiązywaniem testów predyspozycji. Uczniowie uczestniczący w projekcie⁵⁴, którzy zaczęli mieć wątpliwości, czy szkoła kształcenia zawodowego to dobry pomysł dla nich rzadziej, niż pozostali uczestnicy projektu rozwiązywali testy predyspozycji. Jak wspomniano we wcześniejszych rozdziałach – samopoznanie jest pierwszym krokiem do podjęcia decyzji o dalszym kształceniu. Uczniowie nie znający swoich predyspozycji mogą być bardziej podatni na czynniki zewnętrzne mające wpływ na ich decyzję. W tym przypadku udział w niektórych działaniach projektowych mógł wzbudzić niepewność co do swoich wcześniejszych wyborów. Ponad połowa uczestników projektu uczących się obecnie w technikum (54%) oraz zdecydowana większość uczących się w branżowej szkole I stopnia (77%) po udziale w projekcie stało się bardziej przekonanych, że szkoła kształcenia zawodowego to dobry wybór dla nich.

⁵⁴ 25% wszystkich uczniów, którzy nie rozwiązywali testów predyspozycji biorących udział w badaniu kwestionariuszowym.

Wykres 29. Wpływ materiałów promocyjnych na większe zainteresowanie ucznia szkołami kształcenia zawodowego lub nauką zawodu

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Czy widząc taki plakat lub plakaty bardziej niż wcześniej zainteresowałeś/aś się szkołami kształcenia zawodowego lub nauką zawodu?”

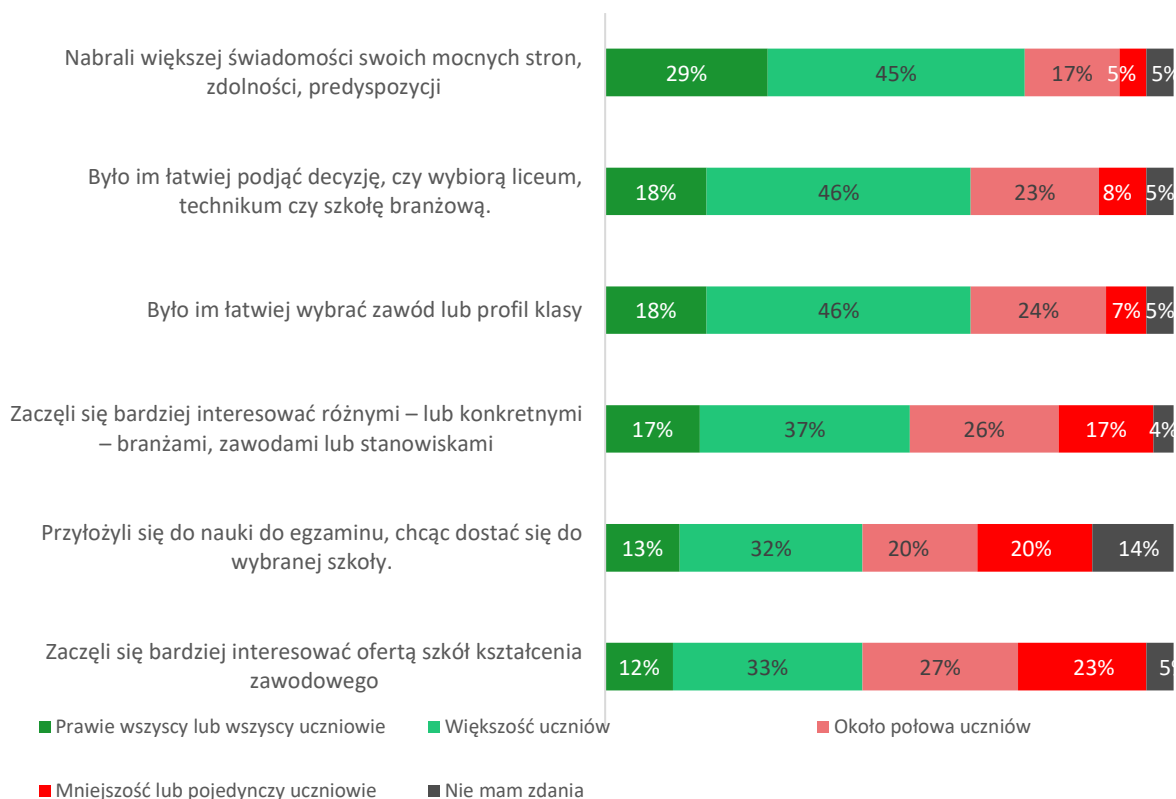
Elementem projektu najbardziej rozbudzającym zainteresowanie⁵⁵ nauką zawodu lub kształceniem zawodowym były filmy na YouTube oraz strona internetowa projektu. Filmy pozwoliły uczniom zobaczyć jak wygląda dany zawód w praktyce. Strona natomiast dostarczyła wielu konkretnych wskazówek dotyczących wyboru zawodu.

5.6.2 Perspektywa nauczycieli

Według nauczycieli dzięki udziałowi w projekcie uczniom przede wszystkim łatwiej było podjąć decyzję, czy wybiorą liceum, technikum czy szkołę branżową. Dzięki projektowi większość uczniów nabrała również świadomości swoich mocnych stron, zdolności i predyspozycji, a także było im łatwiej wybrać zawód lub profil klasy. W najmniejszym stopniu projekt przyczynił się do zainteresowania ofertą szkół kształcenia zawodowego a także bardziej intensywnej nauki do egzaminu.

⁵⁵ Suma odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”.

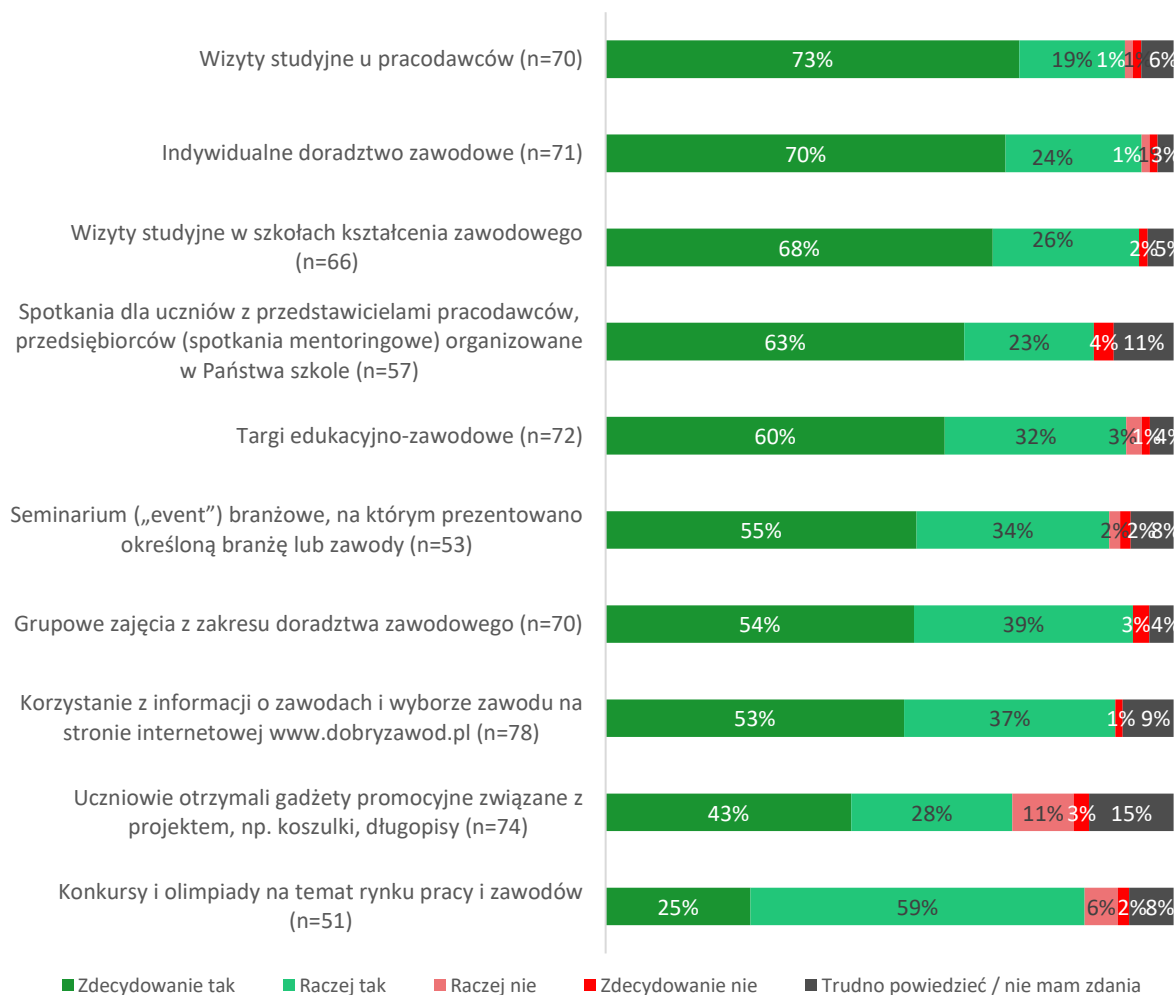
Wykres 30. Zmiany, które wystąpiły u uczniów dzięki uczestnictwu w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” według nauczycieli

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli gimnazjum biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=58). Pytanie kwestionariuszowe: Proszę ocenić, np. na podstawie obserwacji uczniów i rozmów z uczniami, czy dzięki uczestnictwu w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” u uczniów (którzy wzięli w nim udział) wystąpiły następujące zmiany?

Projekt według nauczycieli nie przyczynił się do zainteresowania uczniów ofertą szkół kształcenia zawodowego, ale jednocześnie pomógł uczniom zdecydować jaki typ szkoły wybiorą. Można wnioskować, że projekt był przydatny w szczególności dla uczniów, którzy wahali się pomiędzy branżową szkołą I stopnia, a technikum. Prawdopodobne jest również, że uczniowie mieli już wybrane konkretne szkoły różnych typów, do których chcieliby pójść i projekt pomógł im zdecydować, który typ wybrać. Należy przypomnieć, że z kolei odpowiedzi uczniów wskazywały na to, że udział w projekcie wpływał na zainteresowanie się przez nich szkołami kształcenia zawodowego i na ugruntowanie się w swoim wyborze.

Wykres 31. Stopień w jakim poszczególne działania, w których uczestniczyli uczniowie w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, pomogły im wzbogacić swoją wiedzę o rynku pracy, o tym w jakich zawodach pracownicy są poszukiwani lub jakie kompetencje pomogą im w przyszłości znaleźć dobrą pracę – opinie nauczycieli

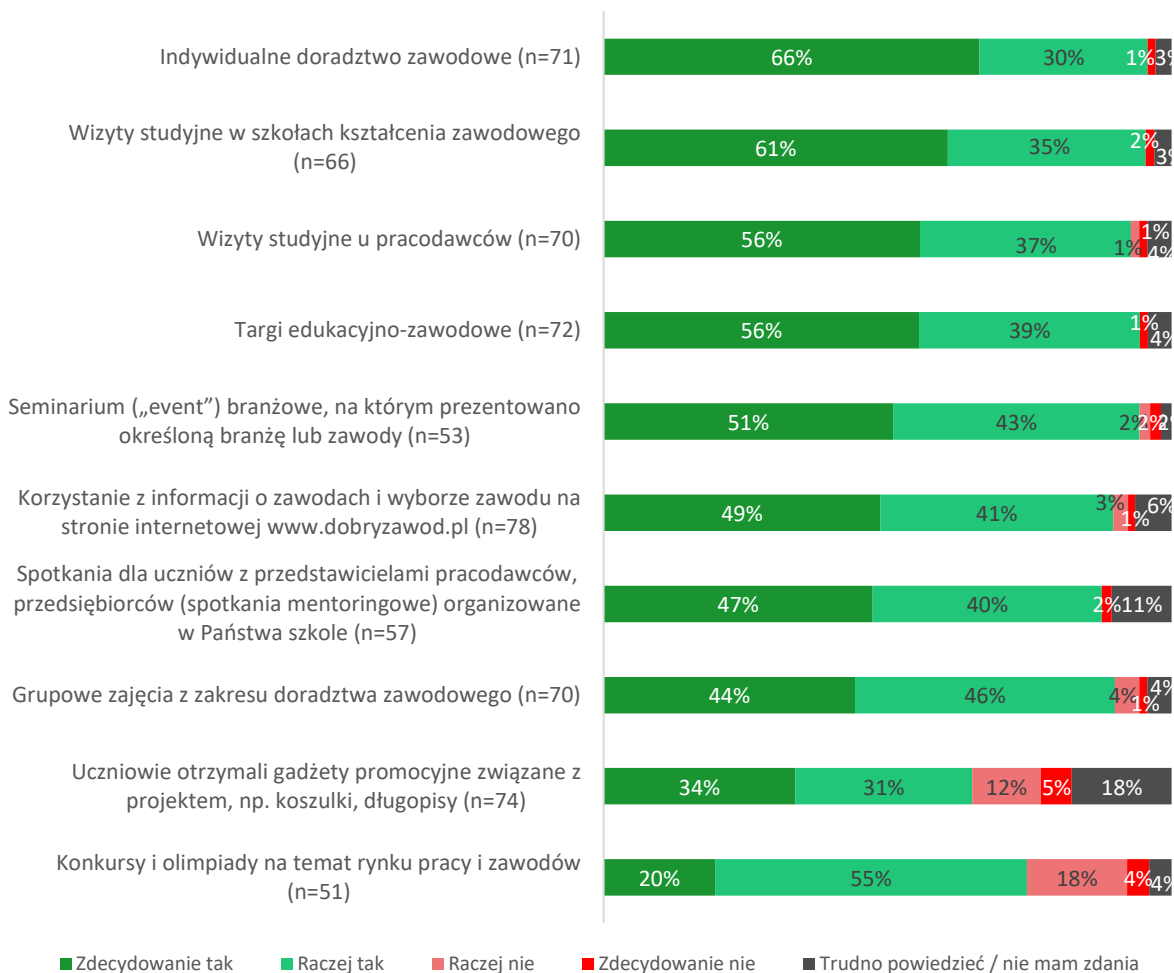

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli gimnazjum biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: Proszę ocenić, np. na podstawie obserwacji uczniów i rozmów z uczniami, czy poszczególne działania, w których uczestniczyli w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, pomogły im wzbogacić swoją wiedzę o rynku pracy, o tym w jakich zawodach pracownicy są poszukiwani lub jakie kompetencje pomogą im w przyszłości znaleźć dobrą pracę?

W opinii ankietowanych nauczycieli do zdobycia wiedzy o rynku pracy, o tym w jakich zawodach pracownicy są poszukiwani lub jakie kompetencje pomogą uczniom w przyszłości znaleźć dobrą pracę najbardziej przyczyniły się wizyty studyjne u pracodawców oraz indywidualne doradztwo zawodowe. Trzecią najbardziej pomocą w tym zakresie formą projektu są według nauczycieli wizyty studyjne w szkołach kształcenia zawodowego.

Wykres 32. Stopień w jakim poszczególne działania w których uczestniczyli uczniowie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” pomogły im w wyborze szkoły (ponadgimnazjalnej) lub w wyborze profilu klasy lub zawodu

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli gimnazjum biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: Proszę ocenić, np. na podstawie obserwacji uczniów i rozmów z uczniami, czy poszczególne działania, w których uczestniczyli w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, pomogły im w wyborze szkoły (ponadgimnazjalnej / ponadpodstawowej) lub w wyborze profilu klasy lub zawodu?

Nauczyciele biorący udział w badaniu ankietowym, jak i indywidualnych wywiadach pogłębionych zauważali jak ważną rolę w projekcie pełniły wizyty studyjne u pracodawców oraz w szkołach kształcenia zawodowego. Podczas wizyt studyjnych u pracodawców uczniowie mogli zetknąć się z pracą w danym zawodzie i zobaczyć, jak jego wykonywanie wygląda w praktyce. Według nauczycieli biorących udział w wywiadach indywidualnych dzięki tym wizytom uczniowie wyrobili sobie zdanie na temat różnego rodzaju zawodów oceniając stopień trudności wykonywania danego zawodu, umiejętności i kompetencje potrzebne do jego wykonywania oraz ogólne zasady i dyscyplinę w miejscu pracy. Na tej podstawie część uczniów wcześniej planujących pracę w danym zawodzie stwierdziła, że nie jest to zawód dla nich lub też

upewniła się, że chce go wykonywać. W opinii nauczycieli uczniowie wcześniej wybierając zawód dla siebie nie myśleli o takich elementach jak dyscyplina pracy, ogólne zasady jakimi należy się w danym miejscu pracy kierować, czy też kompetencje miękkie, które należy posiadać. Trudno byłoby przekazać im tę wiedzę bez bezpośredniego kontaktu z osobami pracującymi w danym zawodzie. Uczniowie dzięki spotkaniom z pracodawcami zdecydowanie pogłębili swoją wiedzę. Wizyty studyjne pomogły poszerzyć ich horyzont i zachęciły do ponownej refleksji nad swoim pierwotnym wyborem. Należy podkreślić, że w wizytach studyjnych uczestniczyli głównie uczniowie, którzy byli zainteresowani danym zawodem i chcieli iść do szkoły kształcenia zawodowego. W przyszłości formą projektu odpowiadającą na potrzeby uczniów, którzy nie do końca są przekonani jaką szkołę wybrać lub jaki zawód chcą wykonywać mogą być wizyty studyjne w szkołach kształcenia zawodowego oraz targi edukacyjno-zawodowe.

Jak wykazało badanie ilościowe, opinie uczniów o przydatności wsparcia kształtowały się podobnie niezależnie od tego, czy uczniowie (według swoich deklaracji) już w drugiej klasie gimnazjum wiedzieli, do jakiego typu szkoły chcą iść (dotyczy to także podgrupy, która uczestniczyła w projekcie już w 2., a nie dopiero w 3. klasie. Wynika stąd, że wymienione formy wsparcia były w zbliżonym stopniu przydatne lub nieprzydatne zarówno dla tych uczniów, którzy mieli bardziej sprecyzowane plany, jak i dla tych, którzy ich jeszcze nie mieli. Nauczyciele biorący udział w wywiadach pogłębionych podkreślali, że te formy projektu nie sprawiły, że uczniowie chcący iść do liceum ogólnokształcącego zmienili zdanie. Według ich obserwacji, po rozmowach z uczniami szkół ponadgimnazjalnych oraz ogólnej prezentacji szkół:

- Uczniowie gimnazjum planujący naukę w szkole kształcenia zawodowego często zmieniali szkołę, do której chcieli iść lub zawód, w którym chcieli pracować;
- Uczniowie nie mający sprecyzowanych planów nabierali przekonania co do tego w jakiej szkole chcieliby się uczyć i jaki profil zawodowy mógłby być dla nich odpowiedni.

W opinii nauczycieli nie można zatem stwierdzić, że projekt wpłynął na popularyzację szkolnictwa zawodowego. Można natomiast sądzić, że przyczynił się do dokonywania przez uczniów bardziej trafnych wyborów.

5.6.3 Perspektywa rodziców

W ramach niniejszego badania zostały przeprowadzone cztery indywidualne wywiady telefoniczne z rodzicami, którzy uczestniczyli w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Badani rodzice dostrzegają wpływ projektu na możliwości pomagania swojemu dziecku w wyborze szkoły, jednak w praktyce nie było to dla nich przydatne. Dzieci badanych rodziców w momencie przystąpienia do projektu były zdecydowane jaką szkołę i profil klasy wybiorą. Jedna z respondentek zaznaczyła jednak, że udział w projekcie pomaga jej wspierać drugiego syna,

który ma trudności z podjęciem decyzji. Niemniej jednak respondenci wysoko oceniają udział w projekcie. Rodzice dzięki spotkaniom poznali nowe zawody lub też dowiedzieli się szczegółów na temat wykonywania danego zawodu. Rodzice poznali także zasady rekrutacji do szkół. Za ważne zostały uznane spotkania z przedstawicielami szkół ponadgimnazjalnych. Rodzice cenili sobie bezpośredni kontakt z przedstawicielami szkół, którzy mogą wyjaśnić szczegóły oferty danej szkoły. Jak podkreśliła jedna z respondentek, spotkania te były niezwykle przydatne, ponieważ nie wszystko łatwo jest znaleźć w Internecie. Zaznaczyła jednak, że powinny one trwać dłużej, ponieważ nie wszyscy rodzice uzyskali wyczerpujące odpowiedzi na postawione pytania. Niektórzy rodzice choć mieli ogólne pojęcie o tym jakie są zawody, często nie widzieli przełożenia ich na rynek pracy. Projekt pozwolił odpowiedzieć na tę potrzebę. Niemniej jednak doświadczenie rodziców pokazuje, że działania projektowe powinny rozpocząć się wcześniej, kiedy młodzi ludzie nie podjęli jeszcze decyzji.

Wykres 33. Efekty spotkań dla rodziców z doradcami zawodowym i przedstawicielami szkół kształcenia zawodowego według nauczycieli

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli gimnazjum biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=61). Pytanie kwestionariuszowe: Wskazał(a) Pan(i), jako jedno z działań w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”, spotkania dla RODZICÓW z doradcami zawodowym i przedstawicielami szkół kształcenia zawodowego. Czy zaobserwował(a) Pan(i) u rodziców następujące efekty tych spotkań?”.

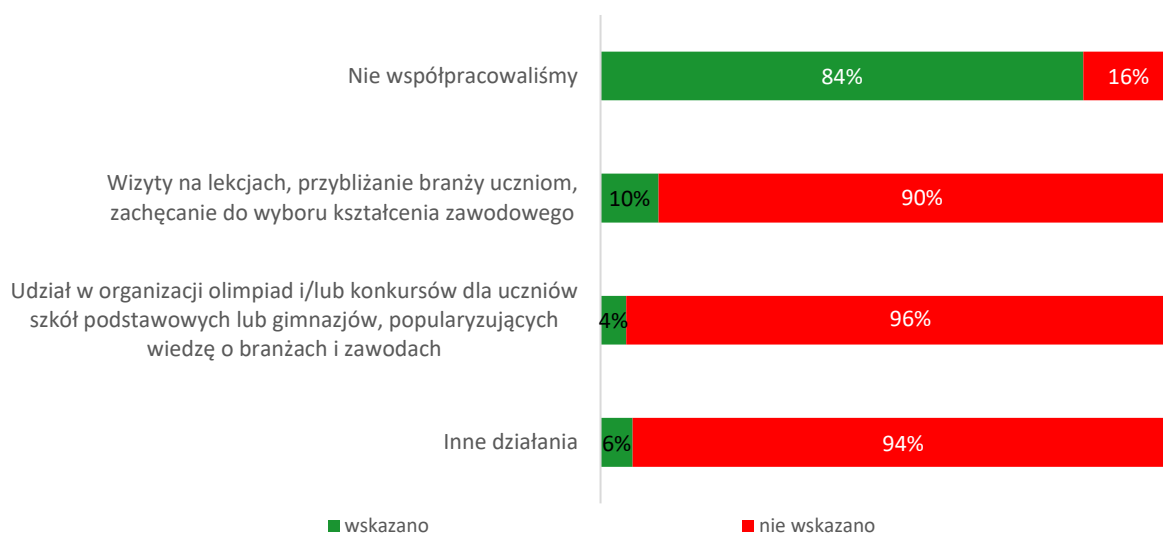
Opinie nauczycieli są zbieżne z opiniami rodziców biorących udział w indywidualnych wywiadach telefonicznych. Projekt odpowiedział na potrzebę aktualizacji wiedzy o rynku pracy i zawodach przez rodziców. Warto podkreślić, że informacje o szkołach oraz zawodach to elementy spotkań z doradcami, które badani rodzice najbardziej zapamiętali. Niemniej jednak z obserwacji nauczycieli wynika, że nie były to jedyne efekty projektu dla rodziców. Według nauczycieli udało się w dużej mierze także zmienić postrzeganie przez rodziców szkół kształcenia zawodowego. Można jednak przypuszczać, że nie przełożyło się to na decyzje edukacyjne ich dzieci, biorąc pod uwagę wyniki badań uczniów i wywiady jakościowe z rodzicami. Niemniej jednak możliwe, że zmiana postrzegania szkolnictwa zawodowego sprawi,

że rodzice biorący udział w projekcie w inny sposób będą wspierać swoje młodsze dzieci w wyborze szkoły. Warto jednak zwrócić uwagę na efekty projektu odnoszące się do samych rodziców, jak dowartościowanie rodziców z niższym wykształceniem, nabranie pewności we wspieraniu dziecka w procesie wyboru klasy i zawodu, a także wyzbycie się przekonania, że za wszelką cenę należy iść do liceum.

5.6.4 Perspektywa pracodawców

Pracodawcy współpracują głównie ze szkołami kształcenia zawodowego. Najczęściej w ramach praktycznej nauki zawodu, w tym praktyk lub staży zawodowych⁵⁶. W ramach badania stwierdzono, że zaangażowanie pracodawców w popularyzację szkolnictwa zawodowego jest niewielkie. Jednak jak wskazano w poprzednich podrozdziałach zaangażowanie pracodawców może znacząco wpłynąć na podejmowanie przez młodzież decyzji o dalszym kształceniu.

Wykres 34. Działania prowadzone przez pracodawców w okresie 2 lat poprzedzających badanie we współpracy ze szkołami podstawowymi lub gimnazjami, aby zachęcić uczniów do wyboru kształcenia zawodowego zgodnego z potrzebami branży

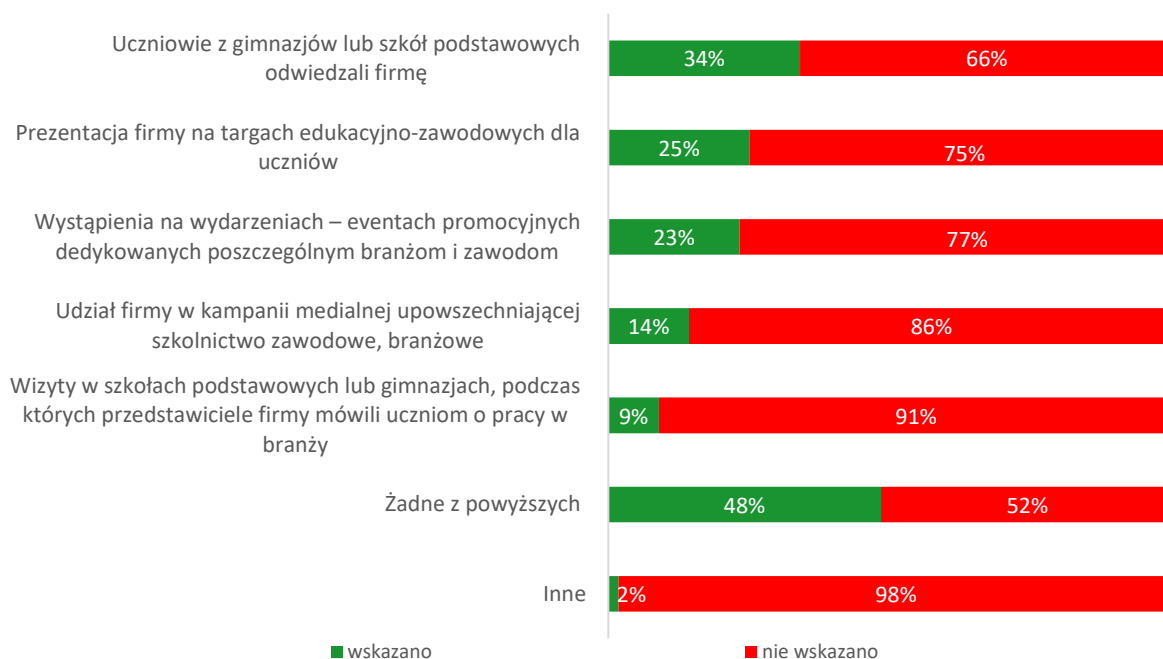
Źródło: Badanie CATI pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=89). Pytanie kwestionariuszowe: Czy w okresie ostatnich dwóch lat prowadzili Państwo następujące działania we współpracy ze szkołami podstawowymi lub gimnazjami, aby zachęcić uczniów do wyboru kształcenia zawodowego zgodnego z potrzebami Państwa branży?

Badani pracodawcy w większości nie współpracowali ze szkołami podstawowymi lub gimnazjami. Wśród innych działań pracodawcy wskazali organizację warsztatów, dni otwartych i wizyt dla uczniów szkół podstawowych (dawniej – gimnazjów). Nawet jeśli pracodawcy z nimi

⁵⁶ Źródło: Badania CATI oraz IDI z pracodawcami.

współpracują, to w większości⁵⁷ (65%) nie wiedzą jak ich działania wpłynęły na uczniów. W przypadku 5 badanych pracodawców efektem działań było zainteresowanie uczniów branżą. Przejawiało się to w kontynuacji nauki w kierunku uczenia się danego zawodu, a także skorzystaniu z oferty praktyk u pracodawcy. Uwidacznia to z jednej strony potrzebę lepszej komunikacji pomiędzy pracodawcami i współpracującymi z nimi szkołami podstawowymi, z drugiej zaś pokazuje zasadność takich działań.

Wykres 35. Uczestnictwo pracodawców w innych, niż badanie ankietowe działaniach w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie CATI pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=56). Pytanie kwestionariuszowe: Państwa firma uczestniczyła w badaniu na temat stanowisk, na jakich zatrudniają Państwo pracowników, przeprowadzonym przez Białostocką Fundację Kształcenia Kadr w ramach projektu „Dobry zawód- fajne życie – popularyzacja kształcenia zawodowego w województwie podlaskim”. Poza wypełnieniem ankiety na temat stanowisk, niektórzy pracodawcy uczestniczyli też w innych działaniach w ramach projektu „Dobry zawód”. Czy Państwa firma brała udział w następujących działaniach?

Pracodawcy, którzy uczestniczyli w innych działaniach, niż badanie ankietowe w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” organizowali głównie wizyty studyjne u siebie w firmie, następnie prezentowali branżę na targach edukacyjno-zawodowych i występowali na różnego rodzaju wydarzeniach promujących branżę. Biorąc pod uwagę opinie uczniów i nauczycieli na temat działań projektowych, które miały duży wpływ na podjęcie decyzji przez uczniów, działania podejmowane przez pracodawców można ocenić jako trafne. Niewątpliwie mogłyby przyczynić się w dużym stopniu do popularyzacji szkolnictwa kształcenia zawodowego, gdyby

⁵⁷ Źródło: Badanie CATI pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=14).

były prowadzone przez większość pracodawców. Pracodawcy deklarowali, że wizyty studyjne uczniów w ich firmach oraz wizyty przedstawicieli firmy w szkołach gimnazjalnych przyczyniły się do rozwinięcia współpracy ze szkołami tego etapu edukacyjnego.

5.6.5 Wpływ netto projektu na wybór rodzaju szkoły

Wykorzystując wyniki badań kwestionariuszowych wśród uczniów, którzy byli uczestnikami projektu, oraz tych, którzy nimi nie byli, oszacowano wpływ netto udziału w projekcie na wybór rodzaju szkoły, do której uczniowie składali dokumenty kończąc gimnazjum. Uczniów pytano, czy składali dokumenty do liceum ogólnokształcącego, technikum i szkoły branżowej I stopnia. Odpowiedzi te nie były rozłączne, ponieważ ten sam uczeń mógł składać dokumenty do więcej niż jednego rodzaju szkoły. Analizowano zatem wpływ udziału w projekcie na trzy zmienne: złożenie dokumentów do liceum ogólnokształcącego, złożenie dokumentów do technikum i złożenie dokumentów do szkoły branżowej I stopnia. Dodatkowo utworzono czwartą zmienną przez łączne potraktowanie techników i szkół branżowych I stopnia, badając w ten sposób wpływ uczestnictwa na złożenie dokumentów do jakiegokolwiek szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe. Rzeczywisty wpływ udziału w projekcie oszacowano za pomocą metody kontrfaktycznej o nazwie *propensity score weighting*, która pozwoliła na konstrukcję grupy kontrolnej dopasowanej do analizowanej próby uczestników projektu⁵⁸. Wyniki oszacowania efektu netto przedstawiono w tabeli poniżej. Sposób interpretacji zawartych w niej wartości wyjaśniono w rozdziale 4.3.

Tabela 10. Efekt netto – wpływ na wybór rodzaju szkoły

Wpływ netto	Oszacowanie punktowe	Istotność	Przedział ufności – dolna granica	Przedział ufności – górna granica
Złożenie dokumentów do liceum	+4,9 p.p.	0,252	-3,5 p.p.	+13,4 p.p.
Złożenie dokumentów do technikum	-3,8 p.p.	0,420	-13,1 p.p.	+5,5 p.p.
Złożenie dokumentów do szkoły branżowej I stopnia	+4,0 p.p.	0,260	-2,9 p.p.	+10,8 p.p.
Złożenie dokumentów do szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe	-1,4 p.p.	0,758	-10,1 p.p.	+7,3 p.p.

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” oraz badanie kontrfaktyczne. Przyjęto poziom ufności 95%.

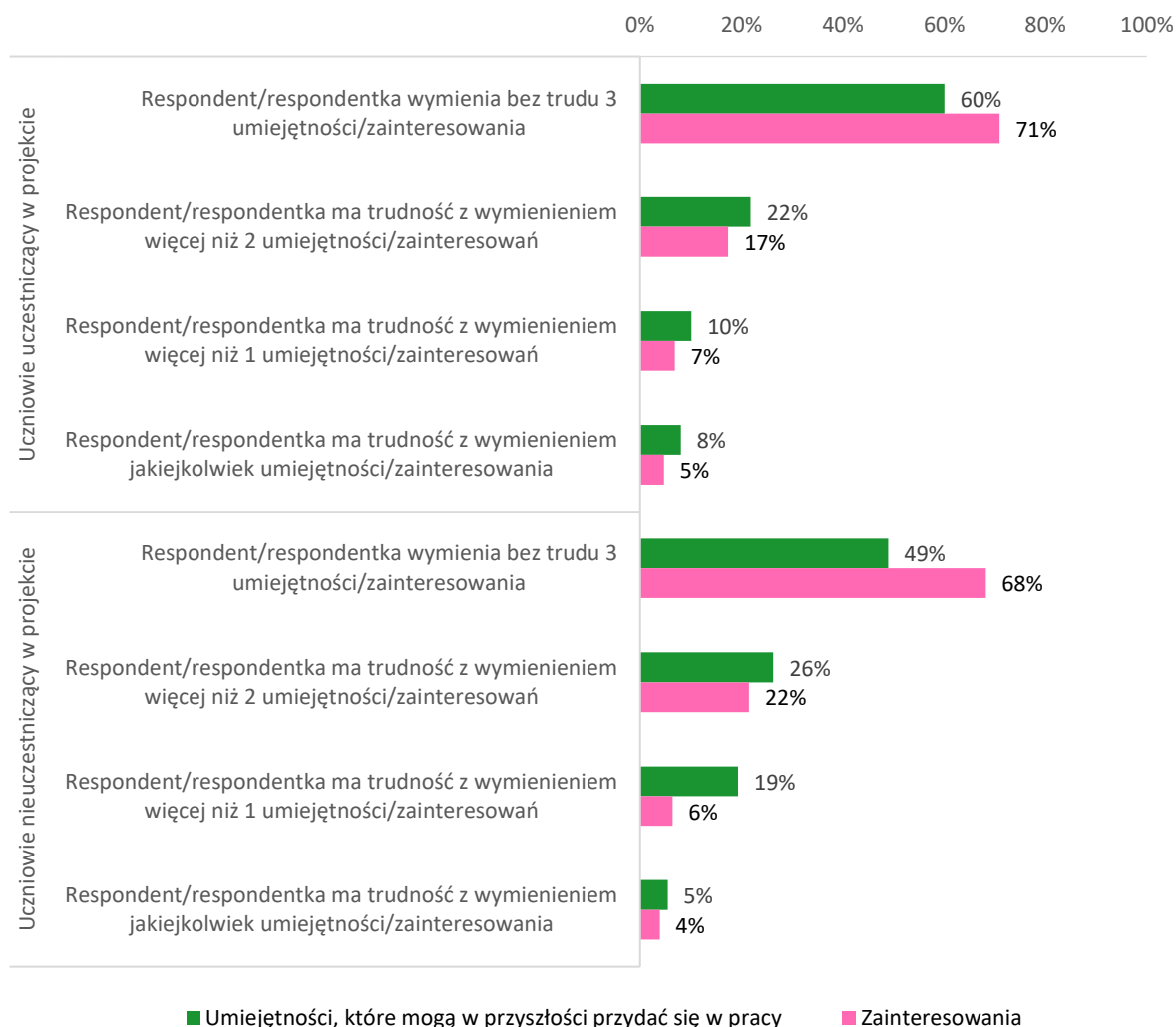
⁵⁸ Przy dopasowaniu próby kontrolnej uwzględniono następujące zmienne kontrolne: płeć, rok urodzenia, typ miejsca zamieszkania (wg klasyfikacji DEGURBA), subregion, skrytyzowanie planów dalszej edukacji w drugiej klasie gimnazjum, prowadzenie rozmów z rodzicami na temat wyboru szkoły średniej, poziom wykształcenia rodziców, średnia ocen na koniec gimnazjum.

W analizach przyjęto poziom ufności 95% i, interpretując zgodnie z tym założeniem wyniki, należy sformułować konkluzję, że analizy kontrfaktycznie nie potwierdziły wpływu netto projektu na wybór rodzaju szkoły, ponieważ efekt netto nie okazał się statystycznie istotny (o czym świadczą wartości w środkowej kolumnie tabeli przekraczające 0,05). Jeżeli wpływ taki faktycznie występował, to był zbyt słaby, by został wykryty w badaniach. W świetle rezultatów analiz nie wydaje się prawdopodobne, by projekt przyczynił się do składania przez uczestników dokumentów do technikum. Wartość podanego w tabeli oszacowania punktowego efektu netto jest bowiem nawet ujemna (-3 p.p.), przy czym minimalny poziom istotności 0,420 wskazuje na znaczne prawdopodobieństwo, że jest to jedynie przypadkowe odchylenie od zera. Wniosek, że projekt zmniejszył skłonność uczestników do wyboru technikum nie byłby zatem uzasadniony. Nieco bardziej prawdopodobne jest, że zwiększył odsetek uczestników ubiegających się o przyjęcie do szkoły branżowej I stopnia (jednak nie więcej niż o 11 punktów procentowych, bo tyle wynosi górna granica przedziału ufności) oraz do liceum ogólnokształcącego. Wyniki analiz sugerują możliwość takiego oddziaływania, lecz, jak stwierdzono wyżej, nie stanowią dowodu naukowego na jego występowanie. Jeżeli szkoły prowadzące kształcenie zawodowe potraktować jako jedną kategorię, oszacowany efekt netto jest nie tylko nieistotny, ale bardzo bliski zeru, co przemawia na rzecz wniosku, że projekt nie skłonił na tyle znaczącej liczby uczniów do złożenia dokumentów w tego rodzaju szkole, by było to zauważalne w wynikach analizy efektu netto.

5.6.6 Rola zainteresowań

Analiza odpowiedzi uczniów – byłych uczestników projektu pozwoliła na sformułowanie wniosku, że uczniowie w wyborze dalszej ścieżki kształcenia kierują się przede wszystkim zainteresowaniami. Aż 84% uczniów wskazało, że oczekiwanie, że w danej szkole będą mieli możliwość rozwoju swoich zainteresowań wpłynęło na to, że wybrali daną szkołę. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w poziomie samoświadomości własnych zainteresowań. Zdecydowana większość uczniów bez trudu wymieniała swoje zainteresowania. Nieco gorzej uczniowie radzili sobie z wymienieniem umiejętności, które mogą im się przydać na rynku pracy. Niemniej jednak wciąż większość uczniów potrafiła wymienić przynajmniej jedną z nich.

Wykres 36. Świadomość własnych zainteresowań i umiejętności według ucznia

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200). (Ocena dokonana przez ankietera). Pytania kwestionariuszowe: „Spróbuj wymienić trzy swoje zainteresowania” oraz „Spróbuj wymienić trzy swoje umiejętności, które mogą w przyszłości przydać Ci się w pracy”

Można powiedzieć, że uczniowie charakteryzują się dość wysokim samopoznaniem. Trudność z wymienieniem jakiegokolwiek umiejętności mieli głównie uczniowie, których rodzice mają wykształcenie średnie techniczne oraz podstawowe w przypadku uczniów nieuczestniczących w projekcie i zasadnicze zawodowe w przypadku uczestników projektu. Jednocześnie zdecydowana większość dzieci osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (81% uczestników i 63% osób nieuczestniczących w projekcie) potrafiła wymienić swoje 3 zainteresowania. W obu grupach badanych jest to wyższy odsetek, niż wśród uczniów, których rodzice mają wykształcenie średnie ogólne i nieco niższy w grupie uczestników projektu (o 6 pkt procentowych) od tych, których rodzice mają wykształcenie wyższe. Wśród osób uczestniczących w projekcie różnica ta wynosi 20 pkt procentowych. Można wnioskować, że

wykształcenie rodziców nie pełni dużej roli w kształtowaniu samoświadomości własnych zainteresowań uczniów. Widoczne jest zróżnicowanie świadomości własnych zainteresowań wśród uczniów różnych typów szkół. Bez trudu trzy zainteresowania wymieniło 81% uczestników i 77% osób nieuczestniczących w projekcie, uczących się aktualnie w liceum, 65% i 69% uczniów technikum oraz 45% i 13% uczniów szkoły branżowej. W przypadku wskazywania swoich umiejętności tendencja jest podobna – wciąż najwięcej uczniów liceum jest w stanie wymienić najwięcej umiejętności, natomiast najmniej uczniowie branżowej szkoły I stopnia. Nie można przy tym wykluczyć, że to zróżnicowanie jest efektem zróżnicowanych kompetencji językowych, a nie jedynie wskaźnikiem rzeczywiście bardziej lub mniej różnorodnych zainteresowań.

Zarówno uczniowie biorący udział w wywiadach grupowych jak i rodzice uczestniczący w wywiadach telefonicznych przypisują dużą rolę w dalszej nauce zainteresowaniom. Rodzice podkreślali często, że sami nie wybrali szkoły zgodnie z zainteresowaniami i nie byli z tego wyboru zadowoleni. Nie chcieliby, aby ich dziecko również popełniło ten błąd. W opinii badanych zgodność nauki i dalszego zawodu z zainteresowaniami warunkuje w pewnym stopniu zadowolenie z pracy. Wszyscy rodzice deklarują, że ich dzieci wybrały szkołę i ewentualny zawód zgodnie z zainteresowaniami. Według rodziców w większości uczniowie świadomie wybrali szkołę pod kątem tego co chcą robić w przyszłości. Uczniowie biorący udział w wywiadzie grupowym deklarowali, że zawód, który wybrali jest zgodny z ich zainteresowaniami. Wybór zawodu i szkoły był pewnego rodzaju kompromisem pomiędzy możliwościami jakie daje lokalny rynek pracy, ofertą lokalnych szkół a własnymi zainteresowaniami. O zgodności nauki z zainteresowaniami może świadczyć m.in. bardzo duże zainteresowanie uczniów praktykami, a także podejmowanie pracy w trakcie edukacji.

Uczniowie szkół kształcenia zawodowego przede wszystkim spodziewali się, że w szkole którą wybrali będą mogli rozwijać swoje zainteresowania oraz zdobędą konkretne kwalifikacje, które później ewentualnie będą mogli rozwijać na studiach. Nie widać znaczących różnic w odpowiedziach dziewcząt i chłopców poza tym, że chłopcy w obu grupach badanych częściej, niż dziewczęta byli bardziej zdecydowani w odpowiedziach, gdy do wyboru szkoły zachęcił ich profil klasy lub nauka konkretnego zawodu⁵⁹. Uczestnicy projektu – obecni uczniowie technikum i branżowej szkoły I stopnia częściej, niż uczniowie liceum spodziewali się, że po szkole będą mieli możliwość znalezienia pracy na którą jest zapotrzebowanie na rynku przy czym uczniowie szkoły branżowej wskazywali na tę odpowiedź nieco częściej. W przypadku uczniów nieuczestniczących w projekcie nie zidentyfikowano istotnej zależności pomiędzy typem szkoły, do której uczęszczają, a czynnikami, które miały wpływ na wybór szkoły.

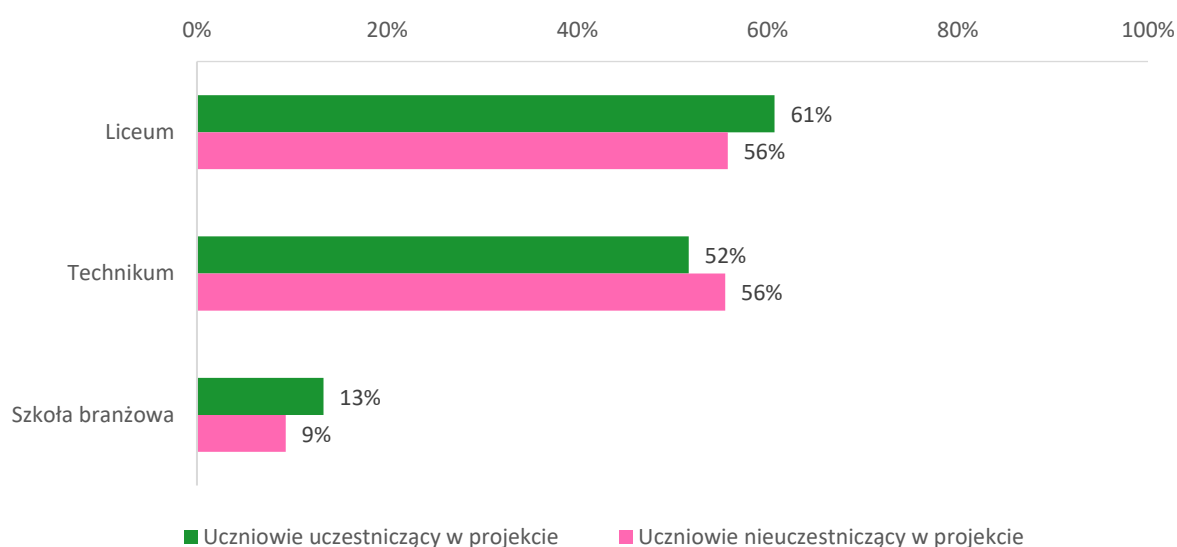
---

⁵⁹ Dotyczy pytania kwestionariuszowego: Czy na decyzję o wyborze tej szkoły, w której teraz się uczysz miały wpływ poszczególne kwestie, które przeczytam?

5.6.7 Wybory uczniów, a ich rzeczywiste losy edukacyjne

Zainteresowania mają kluczowy wpływ na wybory edukacyjne uczniów. Jednak na etapie rekrutacji do szkół ponadpodstawowych (dawniej ponadgimnazjalnych) mogą się one różnić od ich rzeczywistych losów edukacyjnych. Wpływ ma na to wiele czynników. Są to m.in. nieuruchamianie naborów na poszczególne kierunki, mniejsze szanse dostania się do szkół ze względu na zbyt wiele chętnych na jedno miejsce, wyniki egzaminu gimnazjalnego. Biorąc pod uwagę różne czynniki uczniowie składali dokumenty rekrutacyjne do więcej niż jednej szkoły w celu zabezpieczenia się przed ewentualnym niedostaniem się do żadnej placówki.

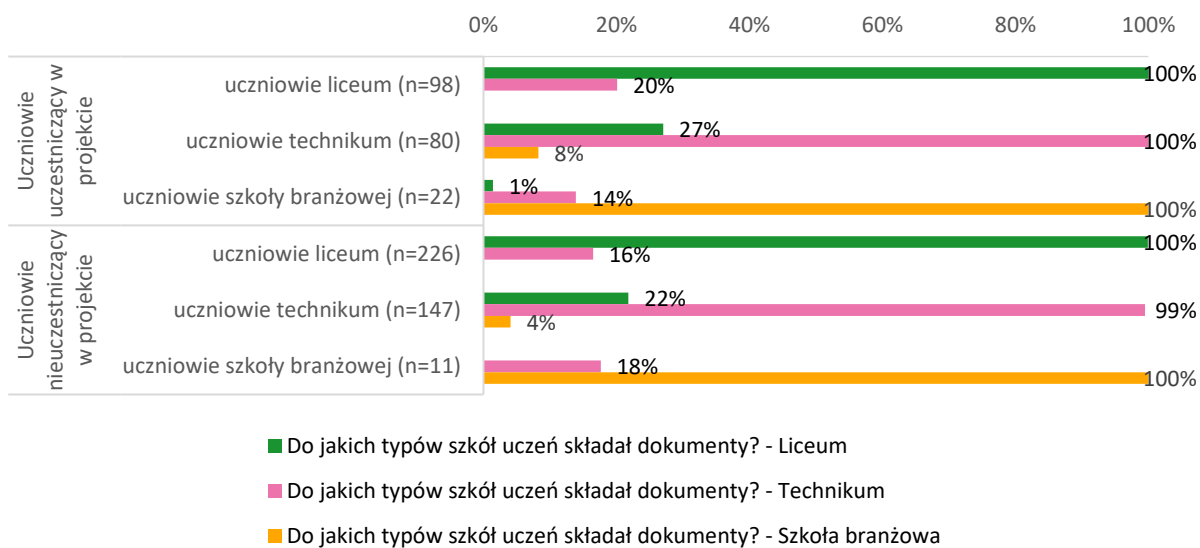
Wykres 37. Typy szkół, do których uczniowie składali dokumenty w procesie rekrutacji

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Do jakich typów szkół składałeś/aś dokumenty?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Powyższy wykres ilustruje, że 61% uczniów klas gimnazjalnych, uczestniczących w projekcie złożyło dokumenty do liceów. W wywiadzie grupowym pojawiło się spostrzeżenie uczniów o tym, że ich koledzy i koleżanki podejmowali naukę w liceum z powodu braku sprecyzowanych planów na przyszłość. Najmniej uczniów uczestniczyło w rekrutacji do szkół branżowych. Nie zaobserwowano istotnej różnicy między uczniami niebiorącymi udziału w projekcie.

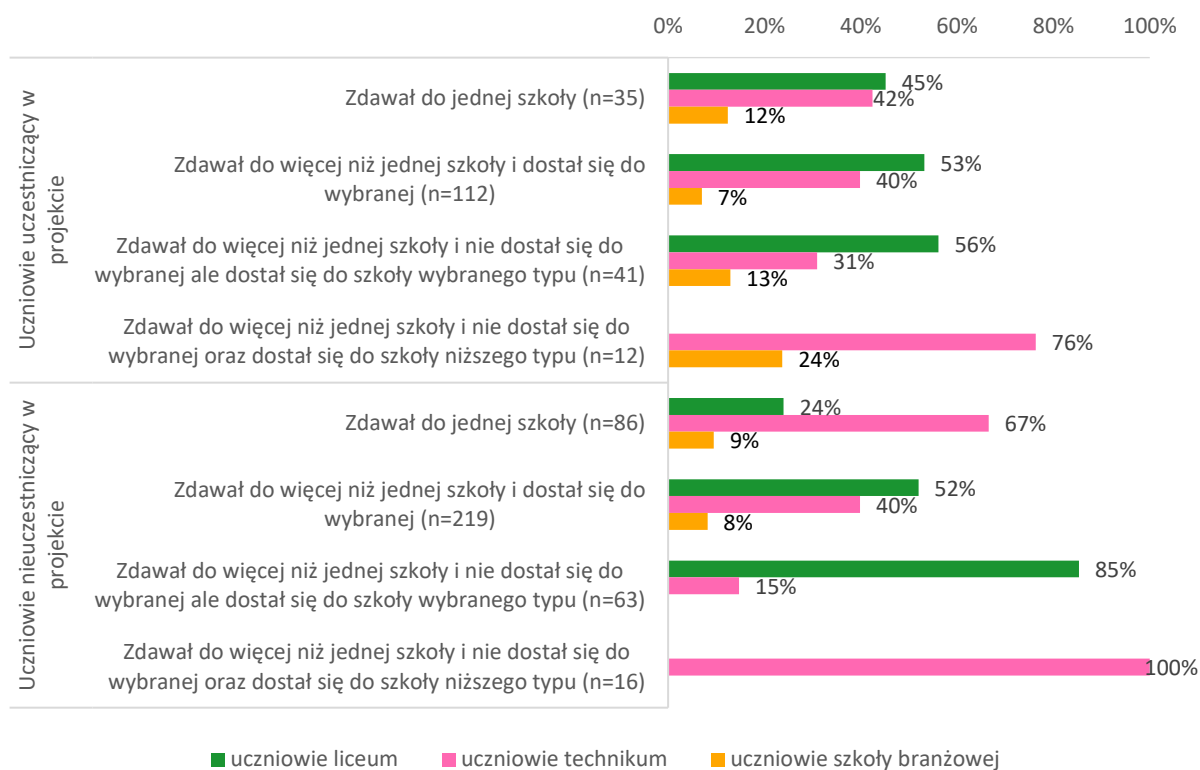
Wykres 38. Typy szkół, do których uczniowie składali dokumenty w procesie rekrutacji

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Do jakich typów szkół składałeś/aś dokumenty?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Z przeprowadzonego badania kwestionariuszowego wynika, że uczniowie liceów i techników uczestniczący w projekcie składali dokumenty średnio do trzech placówek, natomiast szkół branżowych do dwóch. Podobnie rozłożyły się średnie wśród uczniów niebiorących udziału w projekcie. Najwięcej licealistów uczestniczących we wsparciu składało dokumenty, poza liceum, także do technikum. Z kolei co piąty uczeń technikum startował także w rekrutacji do liceów. Wyniki ankiety pokazują, że uczniowie szkół branżowych uczestniczyli w rekrutacji do techników w niewielkim stopniu. Co pozwala zakładać o ich przekonaniu o dostaniu się do szkoły pierwszego wyboru. Wykres pokazuje, że przekonania połowy z nich się potwierdziły. Podobnie wyglądają odsetki wśród uczniów niebiorących udziału w projekcie.

Wykres 39. Dostanie się do wybranej szkoły w przypadku uczniów zdających do kilku szkół

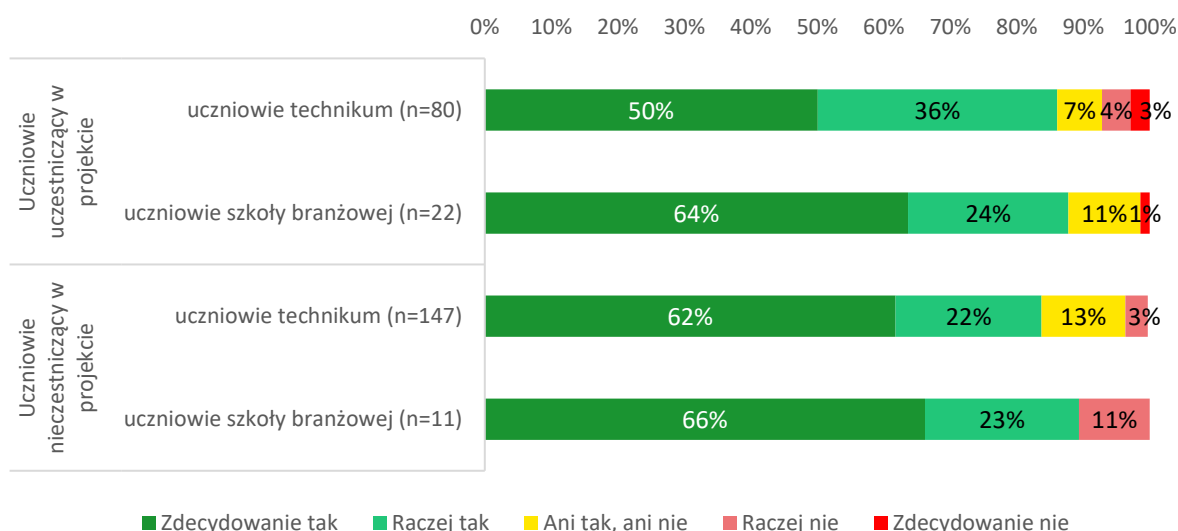

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy dostałeś/aś się do szkoły swojego pierwszego wyboru, tej do której najbardziej chciałeś/aś się dostać?”.

W przypadku uczniów liceum i technikum uczestniczących w projekcie odsetek tych, którzy zdawali do jednej szkoły oscyluje na podobnym poziomie. Są to szkoły „wymarzone” przez uczniów. W przypadku osób niebiorących udziału w projekcie to więcej uczniów technikum niż liceum i szkoły branżowej dostało się do wybranej szkoły. Nie zaobserwowano różnic między uczniami uczestniczącymi w projekcie, a tymi którzy nie brali w nim udziału w przypadku tych, którzy zdawali do więcej niż jednej szkoły i dostali się do wybranej. Połowa uczniów liceów i niewiele mniej, bo 40% uczniów techników uczestniczących w projekcie składało dokumenty do więcej niż jednej szkoły, ale dostało się do wybranej. Natomiast niewiele uczniów szkół branżowych może powiedzieć to samo o sobie. Jedynie 7% tych, którzy brali udział w projekcie dostało się do wymarzonej szkoły. Na podobnym poziomie zarysowały się odsetki uczniów biorących udział w projekcie, którzy nie dostali się co prawda do upragnionej konkretnej szkoły, ale zostali przyjęci do liceów i techników. W tym przypadku widać istotną zmianę wśród młodzieży nieuczestniczącej w projekcie. Aż 85% uczniów dostało się do liceum, ale nie do upragnionej szkoły. Niewiele, bo tylko 15% uczniów zostało przyjętych do technikum, ale nie pierwszego wyboru. W ankiecie zapytaliśmy również o to, czy uczniowie mimo zdawania do wielu szkół dostali się do tej niższego typu. Większość (76%) uczniów

technikum i co czwarty uczeń BS I stopnia biorących udział w projekcie udzieliło takiej odpowiedzi.

Wykres 40. Zainteresowania uczniów zgodne z zawodami, którego się uczą

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=102) i nieuczestniczących (n=158). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy zawód, którego się uczysz jest zgodny z Twoimi zainteresowaniami?”.

Powróćmy do kwestii zainteresowań ucznia. Dla większości uczniów techników i szkół branżowych zawod, którego się uczą jest zgodny z ich zainteresowaniami. Z przeprowadzonych wywiadów z uczniami szkół prowadzących kształcenie zawodowe również wynika, że zainteresowania uczniów pokrywają się z zawodami, których się uczą. To właśnie nimi kierowali się przy wyborze kierunku. Ponadto uczniowie radzą swoim młodszym kolegom i koleżankom, żeby w wyborze swojej ścieżki edukacyjno-zawodowej kierowali się właśnie zainteresowaniami. Co więcej, u części nieprzekonanych do kierunku uczniów szkoła rozbudziła te zainteresowania, co spowodowało większą chęć do zdobycia kwalifikacji w danym zawodzie. Jednocześnie uczniowie wręcz oczekują od szkoły rozwijania zainteresowań w obszarze danego zawodu. Gdy robi to skutecznie, niektórzy decydują się na podjęcie studiów, które umożliwiają dodatkowe poszerzenie wiedzy i umiejętności.

Z drugiej strony pojawiły się głosy uczniów, że nie udało im się podjąć nauki zawodu zgodnie ze swoimi zainteresowaniami ze względu na zbyt niską liczbę chętnych wymaganą do otwarcia kierunku. Przy zbyt małej liczbie chętnych klasy nie są otwierane i osoby zainteresowane danym zawodem muszą rewidować swoje wybory. Zebrane opinie innych rozmówców również świadczą o tym, że mimo rozpoczęcia nauki na innym kierunku ostatecznie uczniowie są zadowoleni z jego wyboru.

5.6.8 Wpływ netto projektu na zgodność zawodu z zainteresowaniami u uczniów szkół kształcenia zawodowego

Ograniczając analizy do uczniów szkół kształcenia zawodowego, oszacowano wpływ netto udziału w projekcie na wyrażane przez nich w badaniu kwestionariuszowym przekonanie o zgodności zawodu, w którym się kształcą, z ich zainteresowaniami, oraz na deklarowanie przez nich bardzo wysokiego stopnia spełnienia ich oczekiwań przez aktualną szkołę. Rzeczywisty wpływ projektu oszacowano za pomocą metody kontrfaktycznej o nazwie *propensity score weighting*, która pozwoliła na konstrukcję grupy kontrolnej dopasowanej do analizowanej próby uczestników projektu⁶⁰. Wyniki oszacowania efektu netto przedstawiono w tabeli powyżej. Sposób interpretacji zawarty w niej wartości wyjaśniono w rozdziale 4.3.

Tabela 11. Efekt netto – wpływ na zgodność zawodu z zainteresowaniami

Wpływ netto	Oszacowanie punktowe	Istotność	Przedział ufności – dolna granica	Przedział ufności – górna granica
Spełnienie oczekiwań w bardzo dużym stopniu	+3,2 p.p.	0,615	-9,3 p.p.	+15,7 p.p.
Zawód zdecydowanie zgodny z zainteresowaniami	-11,0 p.p.	0,111	-24,7 p.p.	+2,5 p.p.

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” oraz badanie kontrfaktyczne. Przyjęto poziom ufności 95%.

Wyniki analiz kontrfaktycznych wskazują na to, że **realizacja projektu nie przyczyniała się do większego stopnia spełnienia oczekiwań uczniów przez szkołę, w której kontynuowali naukę, ani do większej zgodności zawodu, w którym się kształcili, z ich zainteresowaniami.** Ujemny oszacowany punktowo efekt netto sugeruje raczej, że udział w projekcie zmniejszył zgodność zawodu z zainteresowaniami (na przykład sprawiał, że uczniowie w większym stopniu kierowali się innymi kryteriami wyboru zawodu i szkoły niż własne zainteresowania). Mogłoby to wskazywać na wpływ doradztwa zawodowego w modelu popytowym, czyli na kierowanie się przez uczniów nie tylko własnymi zainteresowaniami, ale także sytuacją na rynku pracy. Jeżeli jednak taki efekt wystąpił w niektórych przypadkach, to był zbyt słaby, by było można go potwierdzić w analizie kontrfaktycznej (nie okazał się statystycznie istotny, o czym informuje środkowa kolumna tabeli).

Warto zauważyć, że uczniowie z reguły deklarowali wysoką satysfakcję z aktualnej szkoły i zawodu, w którym się kształcą, nawet gdy nie brali udziału w projekcie. W tej sytuacji trudno byłoby oczekiwać istotnego oddziaływania projektu, ponieważ występuje „efekt sufitu” – wysoki ogólny poziom satysfakcji pozostawia bardzo niewiele pola na poprawę.

⁶⁰ Przy dopasowaniu próby kontrolnej uwzględniono następujące zmienne kontrolne: płeć, rok urodzenia, typ miejsca zamieszkania (wg klasyfikacji DEGURBA), subregion, skryształizowanie planów dalszej edukacji w drugiej klasie gimnazjum, prowadzenie rozmów z rodzicami na temat wyboru szkoły średniej, poziom wykształcenia rodziców, średnia ocen na koniec gimnazjum.

5.7 Wybory edukacyjne uczniów – podsumowanie

Uczniowie w wyborze szkoły kształcenia zawodowego kierują się przede wszystkim zainteresowaniami. Uczestnicy projektu, jak i uczniowie biorący udział w studiach przypadków charakteryzują się wysokim samopoznaniem. Można wnioskować, że **samopoznanie determinuje świadome podjęcie decyzji o dalszej ścieżce kształcenia**. Projekt „Dobry Zawód-fajne życie” z pewnością przyczynił się do świadomego podjęcia przez uczniów decyzji poprzez umożliwienie im odkrycia swoich mocnych stron i zainteresowań np. za pomocą testów predyspozycji, czy dzięki uczestnictwu w doradztwie indywidualnym. Na świadome podjęcie decyzji wskazuje także niewielki stopień kierowania się w swoich wyborach opiniami rówieśników, czy rodziców przez uczniów biorących udział w projekcie. W celu rozwijania swoich zainteresowań uczestnicy projektu – obecni uczniowie szkół kształcenia zawodowego poszukiwali odpowiedniego profilu klasy, następnie konkretnej szkoły. Nasuwa się wniosek, że **atrakcyjności szkoły przede wszystkim świadczy oferta kształcenia rozumiana jako możliwość nauki konkretnego zawodu**. Jeśli uczniowie mają do dyspozycji dwie szkoły, które oferują ten sam profil kształcenia najprawdopodobniej wybiorą tę, która oferuje ciekawsze praktyki i staże lub też ma lepsze wyposażenie do praktycznej nauki zawodu. Uczniowie techników mają duże oczekiwania wobec szkoły, nie wystarczy jedynie wysoka jakość nauczania, coraz częściej szkoła staje się dla nich miejscem rozwijania swoich zainteresowań. Uczniowie od szkół wymagają, żeby były nowoczesne, przede wszystkim pod względem technologicznym. Szkoły, które nie sprostały tym wyzwaniom będą prawdopodobnie częściej borykały się z trudnościami rekrutacyjnymi. Co więcej, uczniowie szkół kształcenia zawodowego wymagają także, aby to, czego uczą się podczas zajęć teoretycznych było użyteczne na co dzień. Uczniowie techników i liceów ogólnokształcących różnią się motywacją do wyboru konkretnego typu szkoły ponadgimnazjalnej. Dla uczestników projektu - uczniów technikum możliwość znalezienia pracy, na którą jest zapotrzebowanie na rynku pracy, jest ważniejsza niż dla uczestników projektu – obecnych uczniów liceów ogólnokształcących. **Uwzględnianie przez uczniów w procesie decyzyjnym sytuacji na lokalnym rynku pracy jest prawdopodobnie efektem ich uczestnictwa w projekcie**. Zgodnie z założeniami projektowymi, na zajęciach z doradztwa przekazywano uczniom wiedzę o tym na jakich stanowiskach mogą lokalnie pracować oraz gdzie jest największe zapotrzebowanie. Uczniowie liceum chcą przede wszystkim dobrze przygotować się do matury, aby dostać się na studia. W przypadku uczniów szkół branżowych wybór jest motywowany dodatkowo sytuacją materialną rodziny, chęcią szybkiego uniezależnienia się finansowego. Zatem choć wybór jest świadomy to mogą oni być mniej zadowoleni z wyboru szkoły, niż uczniowie technikum, czy liceum ogólnokształcącego. Niewątpliwie wybór dalszej ścieżki kształcenia jest zależny od sytuacji materialnej rodziny. Uczniowie, którzy chcą szybko wejść na rynek pracy trafnie wybierają szkoły branżowe. Trendy na podlaskim rynku pracy wskazują, że zawody deficytowe to właśnie te, które można wykonywać po szkole branżowej. O możliwym kierowaniu się popytem na rynku pracy w podjęciu decyzji o wyborze szkoły

ponadgimnazjalnej przez uczestników projektu świadczą wyniki analiz kontrfaktycznych. Analizy wykazały pewien dysonans pomiędzy zawodem, którego uczą się uczestnicy projektu – obecni uczniowie szkół branżowych, a ich zainteresowaniami. Inną przyczyną tego stanu może być niepowodzenie w rekrutacji uczestników projektu obecnie uczących się w szkołach branżowych w dostaniu się do szkoły pierwszego wyboru, co wykazało badanie kwestionariuszowe. Biorąc pod uwagę powyżej opisane preferencje uczniów w wyborze szkoły, wyniki badań kwestionariuszowych oraz analiz materiałów zebranych w ramach studiów przypadku, a także cel projektu najbardziej efektywną jego formą wydają się być **targi edukacyjno- zawodowe**. Jest to działanie, które poprzez swoją kompleksowość i bezpośredniość kontaktu ucznia z przedstawicielami zawodów lub innych szkół ma szansę realnie wpłynąć na podjęcie decyzji o dalszym kształceniu. Jak wynika z badania, skutecznym działaniem, które wzbudza w uczniach zainteresowanie nauką zawodu lub kształceniem zawodowym jest tworzenie filmów w serwisie YouTube, czy też strony dedykowanej uczniom. Można wnioskować, że poprzez pokazywanie praktycznych aspektów danego zawodu i przekazywanie konkretnych, zrozumiałych dla uczniów informacji, można zainteresować ich nauką w szkole kształcenia zawodowego. Świadczy o tym chociażby duże zainteresowanie uczniów takimi działaniami projektowymi jak eventy i seminaria, na których prezentowano różne branże, czy też wspomniane już targi edukacyjno- zawodowe. Należy natomiast zastanowić się nad efektywnością doradztwa grupowego w kontekście realizacji przyszłych projektów, zwłaszcza, że doradztwo grupowe jest już obligatoryjnie prowadzone w szkołach podstawowych. **O niskiej efektywności i zarazem użyteczności doradztwa grupowego może świadczyć nie tylko opinia uczniów biorących udział w badaniu kwestionariuszowych, ale także ich duże zainteresowanie doradztwem indywidualnym**. Brali w nim udział w większości również uczniowie, którzy uczestniczyli w doradztwie grupowym. Doradztwo grupowe okazało się niewystarczające. Jednocześnie należy podkreślić, że **dzięki projektowi w doradztwo indywidualne stało się bardziej dostępne dla uczniów szkół, w których projekt był realizowany**. Duże zainteresowanie uczniów doradztwem indywidualnym świadczy również o tym, że uczniowie interesują się swoją przyszłością i mają potrzebę zdobywania wiedzy, która będzie im pomocna w wyborze ścieżki kariery zawodowej. Warto zwrócić także uwagę na wsparcie kierowane do rodziców, które może być użyteczne, ponieważ jak wykazało badanie, rodzice mieli duży wpływ na wybór szkoły przez ucznia. Jednocześnie wpływ ten polegał głównie na pomocy dziecku w odkryciu jego mocnych stron i zainteresowań. Można wnioskować, że kierowanie się zainteresowaniami przez uczniów w wyborze szkoły jest w dużej mierze zasługą rodziców. Nie widać wpływu projektu na większe zainteresowanie się rodziców zapotrzebowaniem na rynku pracy, a nawet jeśli to nastąpiło to wydarzyło się w momencie, gdy uczniowie mieli już sprecyzowane plany na przyszłość. **Przyczyn, dla których projekt nie miał znaczącego wpływu na wybór szkoły kształcenia zawodowego należy upatrywać w kierowaniu działań projektowych do niewłaściwej grupy odbiorców tj. głównie uczniów klas III**. Ze studiów przypadków, wywiadów z rodzicami, a także badań kwestionariuszowych wynika, że uczniowie w III klasie gimnazjum

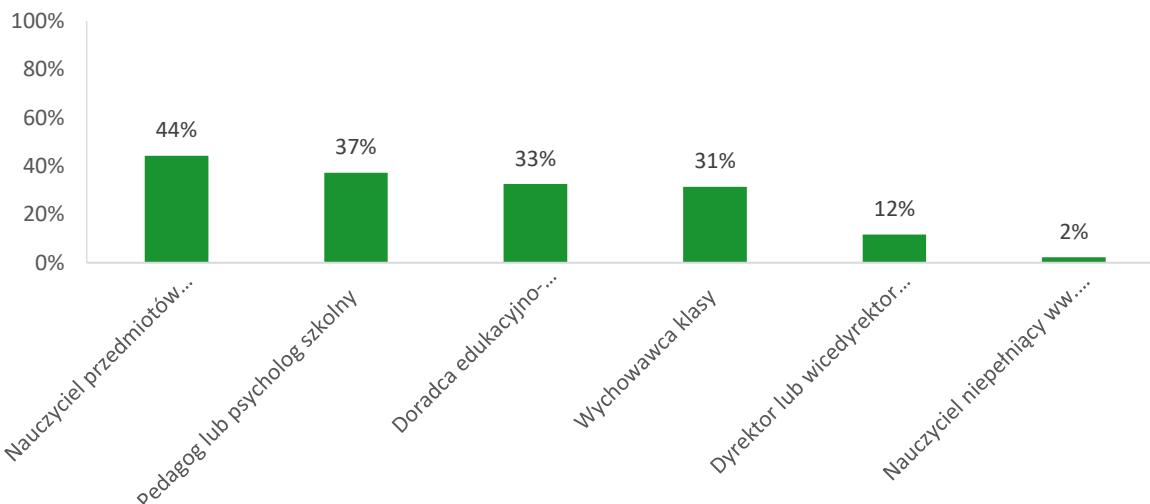
wiedzieli jaką szkołę ponadgimnazjalną wybiorą. W tym miejscu należy podkreślić, że udział w projekcie, choć nie miał wpływu na to, jaki typ szkoły wybrali uczestnicy to pomógł im doprecyzować swoje plany na przyszłość.

6. Wpływ projektu na nauczycieli dawnych gimnazjów oraz prowadzone przez nich działania doradcze i wspierające

6.1 Charakterystyka szkół prowadzących klasy gimnazjalne objętych projektem, nauczycieli i działań do nich adresowanych

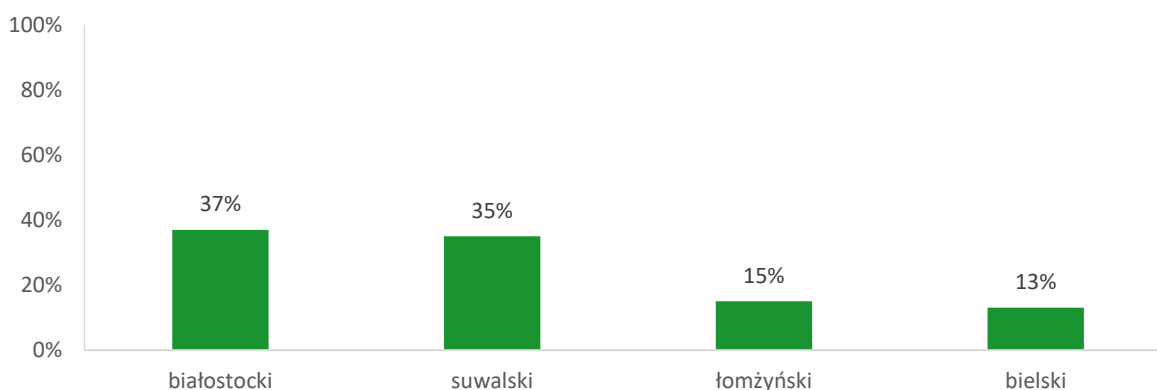
W projekcie wzięło udział 146 gimnazjów z województwa podlaskiego co stanowiło minimum 60% gimnazjów, z każdego subregionu z tego województwa. Wśród nauczycieli gimnazjów, którzy byli objęci wsparciem w ramach projektu i wzięli udział w badaniu, tylko 44% było w czasie trwania projektu nauczycielami przedmiotów szkolnych, przy czym 31% pełniło funkcję wychowawcy klasy. Ponadto 33% z nich pracowało jako doradcy edukacyjno-zawodowi, zaś 37% jako pedagog lub psycholog, natomiast tylko 12% stanowili członkowie dyrekcji szkół. A zatem w warsztatach dla nauczycieli wzięli udział nauczyciele pełniący różne funkcje, w tym szczególnie licznie doradcy zawodowi. Należy również zauważyć, że nauczyciele mogli i pełnili najczęściej więcej niż jedną funkcję.

Wykres 41. Stanowiska zajmowane przez uczestniczących w projekcie nauczycieli w szkole

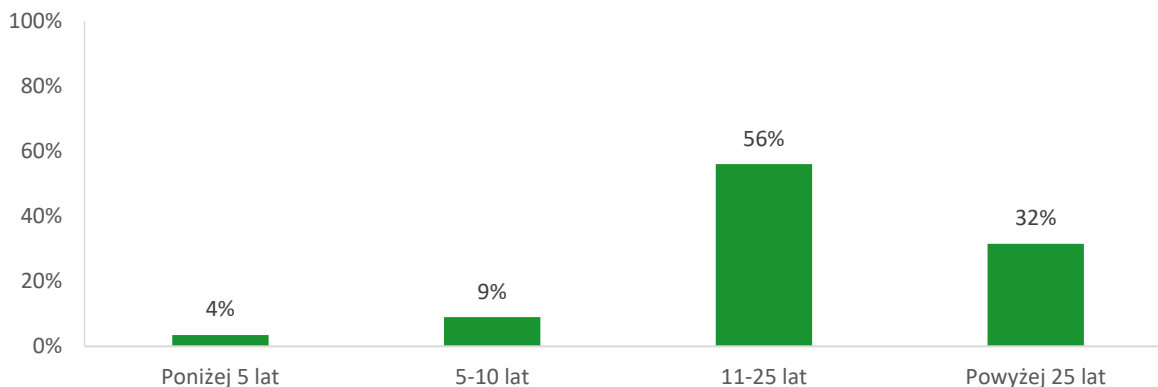
Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy w okresie realizacji projektu „Dobry zawód” był(a) Pan(i) zatrudniona/y w tej szkole na następujących stanowiskach lub pełnił(a) Pan(i) wymienione funkcje?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Wykres 42. Subregiony, z których zrekrutowano nauczycieli do badania

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86).

Najwięcej spośród nauczycieli pochodziło z subregionu białostockiego (37%) i suwalskiego (35%). Wśród badanych nauczycieli klas gimnazjalnych, 94% stanowiły kobiety. Mediana wieku badanych wynosiła 44 lata – połowa z nich miała mniej niż 44 lata, a połowa więcej. Większość nauczycieli miała staż pracy powyżej 10 lat: 56% w przedziale 11-25 lat i 32% powyżej 25 lat.

Wykres 43. Staż pracy nauczycieli uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86).

Jak wynika z badania ilościowego ponad połowa/większość nauczycieli biorąca w nim udział posiadała doświadczenie zawodowe w szkole powyżej 10 lat. Osoby mające od 11-25 lat stażu pracy stanowili 56% badanych, natomiast nauczyciele pracujący w szkole powyżej 25 lat stanowili 32%. Nauczyciele młodzi stażem, czyli tacy, którzy pracowali w szkole mniej niż 5 lat stanowili 3,5% badanych a nauczyciele legitymujący się stażem między 5 a 10 lat – 9%. W okresie realizacji badania 85% badanych nauczycieli nadal pracowało w tej szkole, w której pracowali w okresie uczestnictwa w projekcie lub w szkole innego typu, w którą tamta została przekształcona.

6.2 Ocena działań dla nauczycieli szkół gimnazjalnych

W badaniu poproszono nauczycieli o wskazanie, które działania realizowali w projekcie, które poza projektem a w których w ogóle nie brali udziału. Warto pamiętać, że nauczyciele mogli części działań realizować tak w projekcie jak i poza projektem. Poniższy wykres wskazuje odsetek nauczycieli, którzy zaznaczyli, w jaki sposób realizowali poszczególne działania.

Wykres 44. Udział nauczycieli w działaniach w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę wskazać działania, w których uczestniczył(a) Pan(i), lub była Pani zaangażowana / był Pan zaangażowany w ich przeprowadzenie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz poza tym projektem.” Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Uzyskane wyniki wskazują, że w efekcie udziału w projekcie poszerzeniu uległo spektrum działań o charakterze doradztwa edukacyjno-zawodowego. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że doradztwo zawodowe to nie tylko zajęcia z osobą, która jest doradcą zawodowym. Termin ten należy pojmować szerzej, jako cały zbiór działań, w efekcie których młodzież z jednej strony lepiej poznaje swoje kompetencje i umiejętności, które może w późniejszym okresie wykorzystać na rynku pracy, a z drugiej strony rozumie uwarunkowania i oczekiwania rynku pracy względem nowych pracowników. W takim ujęciu doradztwo zawodowe jest realizowane w szkole przez szereg osób, w tym m.in. nauczycieli przedmiotowych, którzy odkrywają talenty

swoich uczniów. Interpretacja ta jest również zgodna z zapisami ustawy Prawo oświatowe, która to za jedno z zadań szkoły uznaje przygotowanie ucznia do dalszych wyborów edukacyjno-zawodowych.

Badani nauczyciele byli proszeni o ocenę projektu ze względu na to, jaki wywarł on wpływ na ich pracę z uczniami oraz prowadzone przez nich zajęcia z obszaru doradztwa edukacyjno-zawodowego. Uzyskane wyniki wskazują na wysoką ocenę projektu i to praktycznie niezależnie od funkcji, jaką pełnił w szkole badany nauczyciel. Szczególnie warto pamiętać, że nie ma istotnych różnic pomiędzy osobami zatrudnionymi na etacie doradcy a pozostałymi respondentami:

- Najwięcej osób (99%) zgodziło się ze stwierdzeniem, że dowiedzieli się nowych rzeczy na temat rynku pracy, branż lub zawodów;
- Niewiele mniej, bo 96% potwierdziło, że poszerzyli swoją wiedzę na temat czynności i umiejętności zawodowych potrzebnych na konkretnych stanowiskach;
- Podobny odsetek (95%) badanych uznało, że lepiej zrozumieli jakie kompetencje pomogą w przyszłości ich uczniom znaleźć dobrą pracę;
- Z kolei 93% respondentów zgodziło się z twierdzeniem, że w efekcie udziału w projekcie poczuli się lepiej przygotowani do tego, by pomagać uczniom podjąć decyzję, czy powinni wybrać liceum, technikum czy szkołę zasadniczą/branżową;
- Równocześnie 92% nauczycieli wskazało, że dowiedzieli się nowych rzeczy nt. doradztwa zawodowego;
- Tyle samo (92%) nauczycieli uznało, że w efekcie udziału w projekcie lepiej zrozumieli w jakich zawodach poszukiwani są pracownicy;
- Również 92% nauczycieli wskazało, że lepiej zrozumieli, na jakie stanowiska pracodawcy poszukują pracowników (z uwzględnieniem stanowisk, które wykraczają poza jeden zawód lub obejmują tylko część zawodu);
- Ponadto 91% nauczycieli wskazało, że poczuli się lepiej przygotowani do tego, by pomagać uczniom w wyborze profilu klasy lub zawodu;
- Podobnie 91% badanych zgodziło się z twierdzeniem, że dzięki projektowi poszerzyli wiedzę o tym, jak uwzględniać w procesie doradztwa te kompetencje, które uczniowie nabyli poza szkołą (np. poprzez doświadczenia, wpływ rodziny czy rozwój zainteresowań);
- Warto zauważyć, że 85% badanych uznało, że dowiedzieli się nowych rzeczy na temat oferty szkół kształcenia zawodowego;
- Trzeba również zaznaczyć, że 71% ankietowanych przyznało, że zaczęli mieć lepsze zdanie o szkołach kształcenia zawodowego. Z tym twierdzeniem nie zgodziło się tylko 6% badanych, a dla 23% projekt nie miał wpływu na ich opinię o szkolnictwie zawodowym;

- Z drugiej strony, 18% respondentów zauważyło, że po udziale w projekcie, zaczęło mieć gorsze zdanie o szkołach kształcenia zawodowego⁶¹. Jednocześnie jednak aż 70% respondentów nie zgodziło się z tym twierdzeniem. Innymi słowy w badaniu ankietowym 70% respondentów zaprzeczyła zdaniu: „zaczęłam / zacząłem mieć gorsze zdanie o szkołach kształcenia zawodowego”, 18% zgodziła się z nim, a 12% zaznaczyło odpowiedź: „ani się zgadzam, ani się nie zgadzam”.

W wywiadach pogłębionych nauczyciele przyznawali, że uczestnictwo w projekcie pozwoliło im na zmianę własnych, stereotypowych i często powielanych przeświadczeń na temat szkolnictwa zawodowego, wedle których szkoły kształcenia zawodowego przeznaczone są dla tych uczniów, którzy się nie uczą. Z drugiej strony niektórzy nauczyciele kładli w wywiadach nacisk na to, że już wcześniej dążyli do obalania tego stereotypu, zwłaszcza w rozmowach z rodzicami.

Dzięki udziałowi w projekcie wielu nauczycieli wskazało, że przestali postrzegać szkoły kształcenia zawodowego jako szkoły negatywnego wyboru. Bardzo pomocne, czy wręcz „pouczające” – jak zaznaczył jeden z rozmówców – były wizyty w szkołach kształcenia zawodowego, w trakcie których poznał on ich zaplecze techniczne i ich potencjał.

Większość nauczycieli, z którymi prowadzono wywiady pogłębione, brała udział w seminariach subregionalnych i spotkaniach informacyjnych. Nauczyciele gimnazjów dobrze oceniali seminaria subregionalne podobnie jak i spotkania informacyjne. Wskazywali oni na główne zalety seminariów i spotkań informacyjnych, w tym przede wszystkim na:

- Umożliwienie zapoznania się potencjalnych uczestników z projektem;
- Prezentację zmian, jakie zaszły w kształceniu zawodowym – tak na poziomie całego kraju jak i konkretnie regionu, w którym pracuje dany nauczyciel;
- Pokazanie różnym interesariuszom projektu korzyści, jakie mogą oni odnieść dzięki uczestnictwu w projekcie – w tym przede wszystkim dla gimnazjów i szkół kształcenia zawodowego;
- Szerokie informowanie rodziców uczniów o projekcie, przy jednoczesnym wskazaniu na zmiany, które zaszły w kształceniu zawodowym;
- Prezentowanie zmian na rynku pracy i zawodów przyszłości;

---

⁶¹ Wynik ten nie odbiega zasadniczo od pozytywnej oceny projektu, doradztwa i szkolnictwa zawodowego. Tutaj proszę zwrócić uwagę na wynik z poprzedniego pytania. Te 70% pozytywnych ocen wynika zapewne z konstrukcji narzędzia badawczego. Wszystkie pytania powyżej miały taką samą kafeterię odpowiedzi zgodnie, z którą, odpowiedź „Raczej się zgadzam” i „Zdecydowanie się zgadzam” były odzwierciedleniem pozytywnej opinii. W ostatnim przypadku pytanie zostało ułożone w formie zaprzeczenia, więc logika odpowiedzi uległa zmianie, najwidoczniej część badanych nie zauważyła tego. Nie jest to jednak błąd narzędzia, bo jest to często stosowana praktyka w badaniach kwestionariuszowych – chodzi o to, aby pobudzić respondenta, odczytać go automatycznego odpowiadania na kolejne pytania ankiety. W kwestii oceny wpływu projektu na opinię o kształceniu zawodowym za bardziej miarodajne uznałbym poprzednie pytanie.

6.3 Wpływ projektu na dostępność i model doradztwa edukacyjno-zawodowego

Stan prawny

Obecnie głównym aktem prawnym, który porusza tematykę doradztwa edukacyjno-zawodowego jest Ustawa Prawo Oświatowe z dnia 14 grudnia 2016r.⁶², zgodnie z którą:

- Szkoła przygotowuje uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia;
- Zajęcia dotyczące doradztwa w szkole realizowane są poprzez zajęcia prowadzone w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz w ramach lekcji z doradztwa zawodowego;
- W statucie szkoły zawarte są informacje na temat organizacji (WSDZ - Wewnętrzny System Doradztwa Zawodowego)

Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół⁶³ określa natomiast minimalny wymiar godzin zajęć z zakresu doradztwa zawodowego w ilości:

- Nie mniej niż 10 godzin w klasie 7. oraz 8. szkoły podstawowej;
- Nie mniej niż 10 godzin na cały cykl kształcenia w branżowej szkole I stopnia; technikum oraz w liceum ogólnokształcącym.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty wprowadziła zasadnicze zmiany w systemie oświaty, w tym m.in.:

- Przekształcenie sześciolletnich szkół podstawowych w ośmioletnie szkoły podstawowe;
- Wygaszanie trzyletnich gimnazjów;
- Zmianę długości kształcenia w liceum ogólnokształcącym z 3 na 4 lata;
- Zmianę długości kształcenia w technikum z 4 do 5 lat;
- Zastąpienie trzyletnich zasadniczych szkół kształcenia zawodowego trzyletnimi branżowymi szkołami I stopnia.

Wprowadzono także branżowe szkoły II stopnia, w których naukę będą mogli pobierać jedynie absolwenci szkół branżowych I stopnia, jeśli istnieje kontynuacja kwalifikacji uzyskanej w tej szkole przez kolejną na poziomie technikum. W okresie przejściowym, do czasu

⁶² Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 996 z późn. zm.).

⁶³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół Dz. U. z 2019r. poz. 639.

wygaśnięcia gimnazjów, uczniowie gimnazjum mogli kontynuować naukę w trzyletnim liceum ogólnokształcącym, czteroletnim technikum oraz trzyletniej szkole branżowej I stopnia.

Dnia 16 sierpnia 2018 r. wprowadzono Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie doradztwa zawodowego⁶⁴. Zostało ono znowelizowane 12 lutego 2019 r⁶⁵. Rozporządzenie to wprowadziło obowiązek zatrudnienia osoby posiadającej kwalifikacje doradcy zawodowego po roku szkolnym 2021/2022. Do tego czasu dyrektor szkoły może wyznaczyć osobę, która będzie realizowała zadania doradcy w szkole i nie musi posiadać takich kwalifikacji. W rozporządzeniu określono też cztery obszary, których realizację powinno obejmować doradztwo zawodowe. Obszary wskazywane w rozporządzeniu to:

1. Poznawanie własnych zasobów;
2. Świat zawodów i rynek pracy;
3. Rynek edukacyjny i uczenie się przez całe życie;
4. Planowanie własnego rozwoju i podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych.

Problemy w dostępie doradztwa edukacyjno-zawodowego w świetle wcześniejszych badań i obecnie

Raport „Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych”⁶⁶ ukazuje doradztwo w gimnazjach w 2015 roku. Jak wynika z badania, niektórzy uczniowie w ogóle nie mieli do niego dostępu, inni jedynie raz w trakcie całej nauki, a jeszcze inni mieli je regularnie. Większość badanych uczniów należała do grupy, która doradztwa nie miała wcale i nie korzystała z niego również poza szkołą. Jeśli zajęcia były realizowane, to w wielu wypadkach były niesystematyczne i przybierały zróżnicowaną formę – jedni doradcy skupiali się na odkrywaniu mocnych stron i zainteresowań uczniów a inni przedstawiali typy szkół i możliwości dalszej edukacji po ich ukończeniu. Doradcy, którzy skupiali się na zainteresowaniach uczniów głównie posługiwali się testami, nie interpretując ich. Obie wyżej wymienione formy zostały przez uczniów ocenione jako bezużyteczne. Lepszą opinią cieszyły się zajęcia systematyczne, ale także do tych zajęć uczniowie mieli szereg zastrzeżeń. Testy, którymi posługiwali się doradcy, albo potwierdzały to, co uczniowie już wiedzieli na swój temat, albo dostarczały nowych informacji, ale bez interpretacji ich i możliwości wykorzystania. Pozytywnie badania testowe oceniali uczniowie, którzy mieli możliwość ich omówienia przez specjalistę.

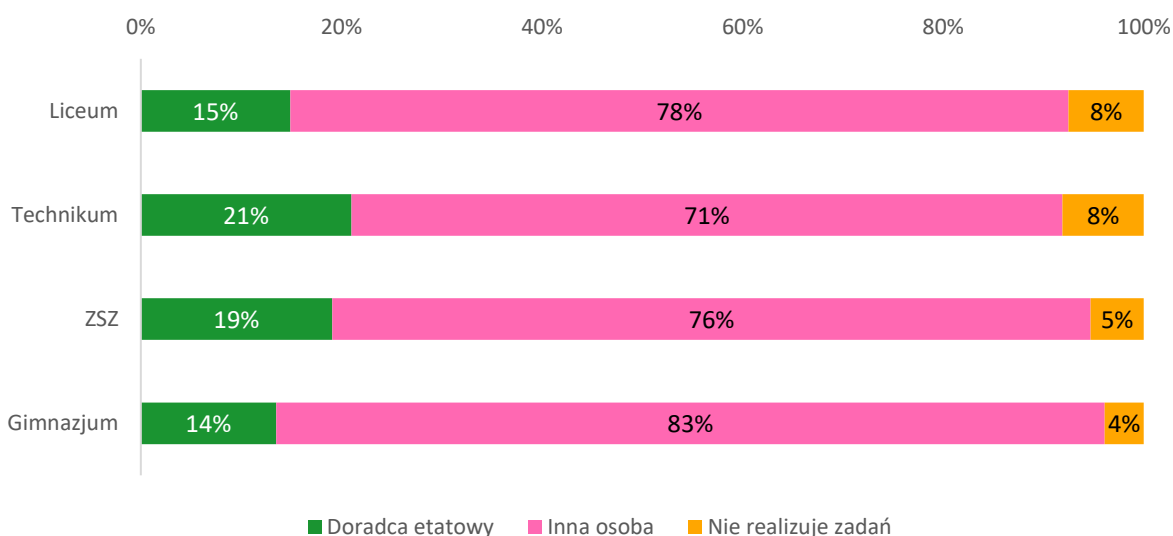
⁶⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r w sprawie doradztwa zawodowego Dz.U. z 2018r Poz. 1675.

⁶⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego Dz.U. z 2019r Poz. 325.

⁶⁶ M. Kamieniecka, Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

Jak wskazuje ww. badanie dostępności doradztwa służy zatrudnienie do jego prowadzenia osoby, która pracuje w danej szkole. Według doradców na jakość doradztwa wpływa także brak możliwości pracy w tematycznych podgrupach, co uwarunkowane jest 45 minutową lekcją. Analizując raport „Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo” nie trudno zauważyć problem niedostępności doradztwa zawodowego w polskich szkołach. Jedynie 13,5% gimnazjów zatrudniała doradcę zawodowego, trochę lepiej wyglądało to w przypadku szkół kształcenia zawodowego, dla których 21% techników i odpowiednio 19% zasadniczych szkół zawodowych miało doradcę na etacie. W przypadku liceów odsetek ten wynosił 15%⁶⁷. W pozostałych przypadkach mniej więcej w 70% do 80% inna osoba w szkole realizowała zadania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego, a 4% do 8% szkół tych zadań nie realizowało w ogóle.

Wykres 45. Zatrudnienie doradców zawodowych w poszczególnych typach szkół

Źródło: K. Podwójcic, *Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo*, IBE, Warszawa 2015.

Na podstawie tego wykresu uwypukla się również kolejny problem – jakości świadczonego doradztwa. Zadania doradcze były realizowane przez innych pracowników szkoły. Nierzadko osoby te w swojej pracy łączyły wiele funkcji. Ciężko było zatem oczekiwać od nich by były specjalistami w zakresie każdej z pełnionych w szkole ról. W raporcie tym można znaleźć także rekomendacje mówiące o tym, co wpłynęłoby na zwiększenie dostępności doradztwa. Najwięcej wskazań uzyskało twierdzenie: *Zatrudnić doradcę lub wprowadzić stały etat*, kolejnym było *Wprowadzić przedmiot „doradztwo zawodowe” do programu nauczania na*

⁶⁷ K. Podwójcic, *Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo*, IBE, Warszawa 2015.

różnych etapach nauczania. Można zatem stwierdzić, że po wielu latach od przeprowadzenia badania ta ostatnia rekomendacja została wprowadzona w życie, a przedostatnia jeszcze jest przed nami.

W ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” realizowano zarówno doradztwo grupowe jak i indywidualne. W szkołach nie zawsze znajdował się nauczyciel posiadający odpowiednie kwalifikacje, dlatego oba te typy działań były realizowane przez specjalistę z zewnątrz. Osoby te były zatrudniane poprzez wyłonienie doradcy z wykorzystaniem procedury zamówień publicznych.

Popytowy model doradztwa zawodowego

Model popytowy doradztwa opisywany już w podrozdziale 5.5 miał za zadanie zwrócić uwagę doradców na potrzeby kompetencyjne pracodawców, a nie tylko na perspektywę młodych ludzi, jak było to do tej pory w doradztwie podażowym nazywanym też doradztwem kariery. W podejściu popytowym w centrum zainteresowania stawia się środowisko pracy a uczniowie traktowani są jako potencjalni kandydaci do pracy. Zmienia się zatem rola doradcy zawodowego, który już nie zajmuje się pomocą w odkrywaniu marzeń i zainteresowań młodych ludzi, ale staje się specjalistą poznającym i przedstawiającym konkretne środowiska pracy. Jest ekspertem od czynności i zadań zawodowych. Działa on przy wsparciu pracodawców z lokalnego rynku pracy. W związku z tym, że doradca ten zna bardzo dobrze regionalny rynek pracy, zna realia takie jak np. poziom wynagrodzeń oferowany w danych firmach na określonych stanowiskach. Nie pracuje zatem z klientem na jego wyobrażeniach, ale staje się pomocny w znalezieniu realnej pracy.

W projekcie starano się przybliżyć uczniom aktualny rynek pracy z ich regionu. Prowadzono spotkania zarówno z uczniami jak i rodzicami, na których starano się pokazywać możliwości kształcenia różnego typu. Organizowano także dla uczniów i nauczycieli wyjazdy do zakładów pracy, gdzie pracodawcy omawiali specyfikę zatrudnienia na różnych stanowiskach oraz swoje oczekiwania związane z kwalifikacjami i kompetencjami przyszłych pracowników. Organizowano także targi, które pozwalały spojrzeć na kształcenie zawodowe w szerszy sposób i zmienić stereotypowe (najczęściej negatywnie postrzeganie) myślenie na temat kształcenia zawodowego. Jak wynika z badania jakościowego wizyty u pracodawców były w opinii nauczycieli bardzo przydatne dla uczniów. Sami nauczyciele zauważyli również, że wizyty u pracodawców i w szkołach kształcenia zawodowego były dla nich okazją do zmiany stereotypów ma temat kształcenia zawodowego, w których tkwili. Zauważali, że kształcenie zawodowe zmienia się i nie jest już tylko dla uczniów, którzy sobie w szkole radzą najgorzej.

Popytowy model doradztwa w praktyce badanych nauczycieli

Badani nauczyciele byli pytani o to, co biorą pod uwagę, gdy doradzają uczniowi wybór konkretnej ścieżki edukacyjnej. Na podstawie udzielonych odpowiedzi można zauważyć, że:

- Najważniejsze są dla nich zainteresowania ucznia. Ta odpowiedź uzyskała średnio 9,1 pkt na 10 możliwych;
- Na drugim miejscu, z tylko nieznacznie niższym wynikiem, uplasowała się odpowiedź: „zapotrzebowanie pracodawców na pracowników mających określone kompetencje” uzyskując przeciętnie 8,2 pkt. na 10;
- Trzecie miejsce przypadło twierdzeniu „wyniki w nauce różnych przedmiotów osiągnięte przez ucznia”, które uzyskało przeciętnie 7,6 pkt na 10.

Podsumowując ten wynik można zauważyć, że nauczyciele – mimo dużej aprobaty wobec popytowego modelu doradztwa – chętniej stosują się do założeń doradztwa kariery, czyli stawiają na pierwszym miejscu zainteresowania i możliwości ucznia, a dopiero potem oczekiwania rynku pracy. Z drugiej jednak strony należy odwołać się do wcześniej już przytaczanych uwag niektórych nauczycieli, którzy mówili, że kwestie związane ze światem zawodów są zagadnieniami dla uczniów starszych, bo w pierwszej kolejności powinni oni dobrze znać siebie⁶⁸. Analizując wyniki badań ilościowych i jakościowych można postawić tezę, że być może model doradztwa popytowego nie jest tak bliski doradcom jak koncentrowanie się na zainteresowaniach uczniów (doradztwo podażowe, doradztwo kariery). Może to także wynikać z faktu, że nauczyciele rozpatrują doradztwo popytowe jako skierowane do starszych uczniów.

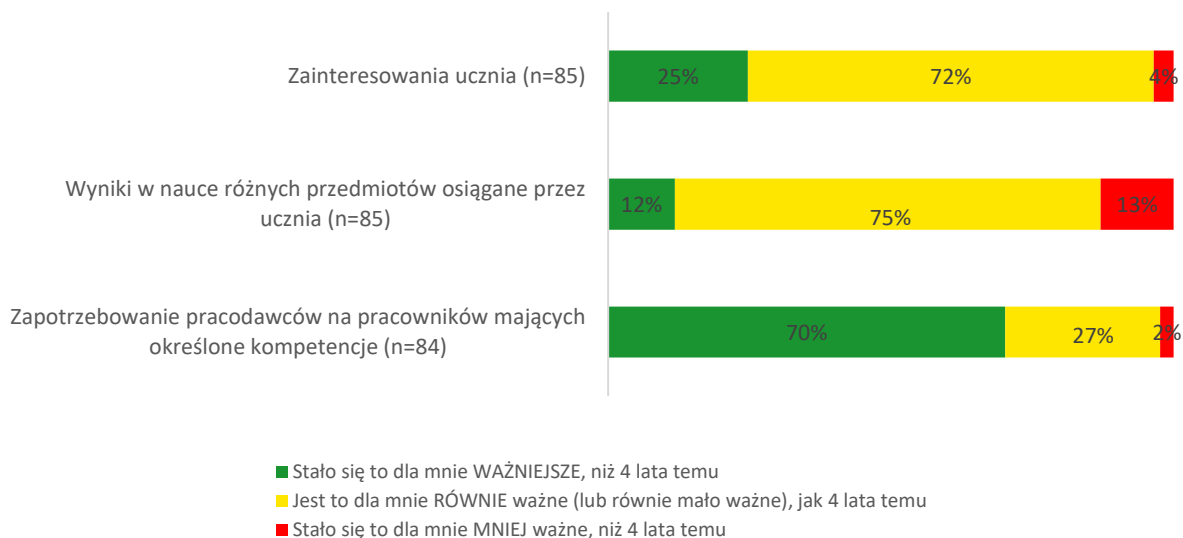
Jak wynika ze studium przypadku przeprowadzonego w powiecie zambrowskim jedna z nauczycielek, z którą przeprowadzono wywiad wskazała na to, że mimo przebytego szkolenia dotyczącego popytowego modelu doradztwa zawodowego, nie włączyła go w doradztwo prowadzone przez siebie. Zapytana o powód tego podzieliła się uwagą, że podczas szkolenia zabrakło jej praktycznych wytycznych, które pomogłyby zastosować model szkolenia w codziennej pracy. Widać zatem, że model popytowy, chociaż w deklaracjach cieszący się dobrymi opiniami, napotykał na praktyczne bariery we wdrożeniu.

Nauczycieli zapytano też czy i w jaki sposób zmienili swój sposób doradzania uczniom dalszej drogi edukacyjno-zawodowej. Poniższy wykres pokazuje, że obecnie znacznie większą wagę nauczyciele przykładają w doradztwie do zapotrzebowania pracodawców na pracowników o określonych kompetencjach. Wynik ten można uznać za wpływ projektu na doradztwo zawodowe, które realizują nauczyciele – jest to przejście od doradztwa podażowego w kierunku popytowego. Warto zauważyć, że nie jest to zmiana modelu doradztwa a raczej uzupełnienie go czy też położenie większego akcentu na kwestię potrzeb pracodawców. Równocześnie może się to wiązać ze zmianą postrzegania kształcenia zawodowego jako drogi edukacyjnej dla słabszych uczniów. Tym samym kształcenie zawodowe staje się równoprawnym

⁶⁸ Warto zauważyć, że staż pracy nauczyciela, jego wiek, płeć, funkcja pełniona w szkole oraz subregion, w którym znajduje się szkoła nie miał istotnego wpływu na wyrażenie ww. opinii.

i równie wartościowym wyborem edukacyjnym, pozbawionym wcześniejszej, negatywnej konotacji.

Wykres 46. Ocena stopnia ważności poszczególnych aspektów w pomocy uczniowi w wyborze szkoły, profilu klasy czy zawodu w ciągu ostatnich dwóch lat w porównaniu do okresu wcześniejszego

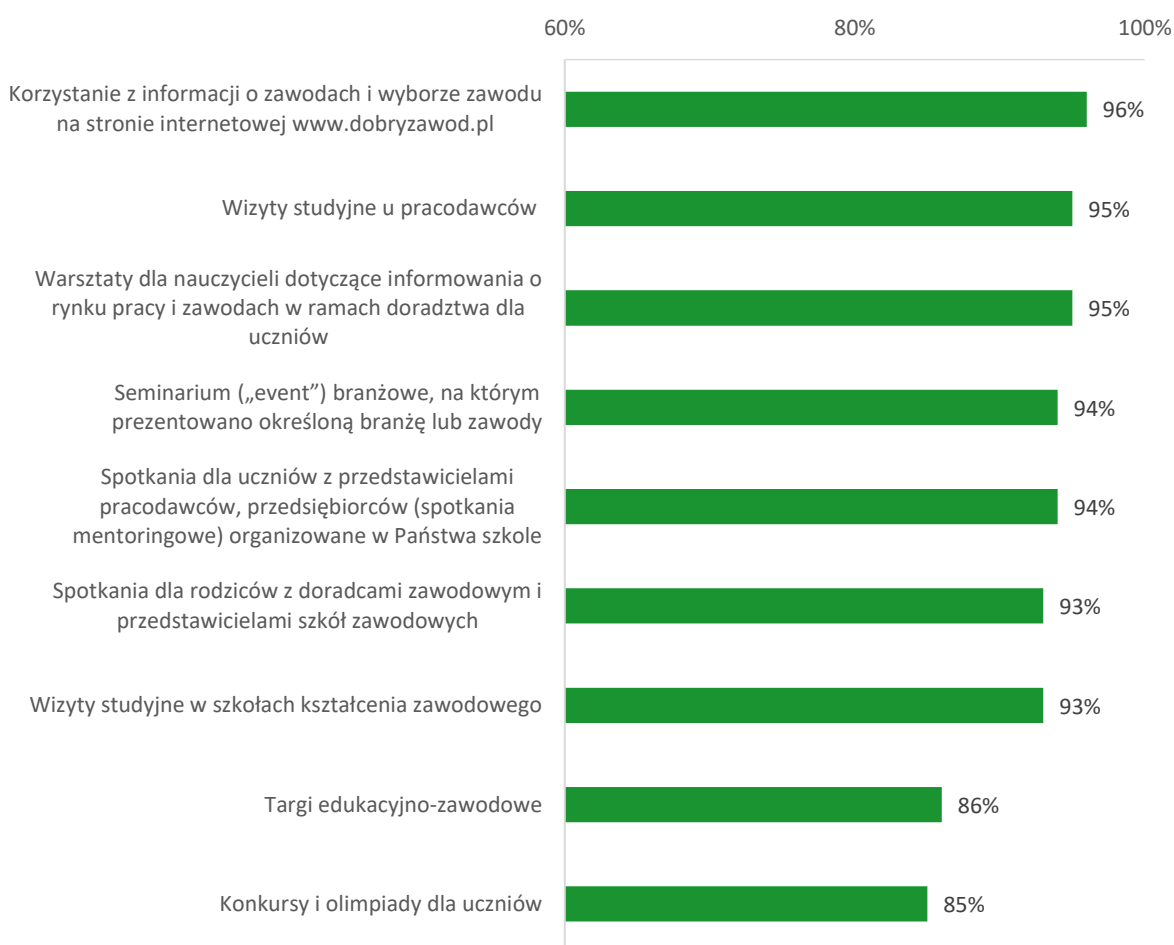
Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Jeżeli porówna Pan(i) swoją pomoc uczniom w wyborze szkoły, profilu klasy czy zawodu w ostatnich dwóch latach szkoły, z tym, jak pomagał(a) Pan(i) uczniom cztery lata temu, to na ile ważne były dla Pani/Pana wymienione kwestie?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Nauczyciele byli również proszeni o zdefiniowanie, czym według nich jest popytowy model doradztwa zawodowego. Mimo tak zróżnicowanej grupy respondentów, otrzymane odpowiedzi były do siebie bardzo podobne. Tylko dwóch nauczycieli do swojej definicji doradztwa popytowego dołączyło, prócz oczekiwań rynku pracy, rolę ucznia i jego predyspozycji oraz kompetencji.

Połowa badanych nauczycieli spotkała się z pojęciem doradztwa popytowego, ale tylko niespełna 11% respondentów uważało, że podejście (popytowe) jest mi bardzo dobrze znane jeszcze przed udziałem w projekcie. Pozostałe 33% badanych nie słyszało o tym podejściu, a reszta – 6% nie wyraziła jednoznacznego stanowiska.

Nauczyciele byli następnie pytani o ocenę poszczególnych działań w projekcie w kontekście tego, czy wzbogaciły one ich wiedzę na temat rynku pracy. Praktycznie rzecz biorąc każde z działań projektowych zostało wysoko ocenione pod tym względem, a szczegółowe wyniki dostarcza poniższy wykres.

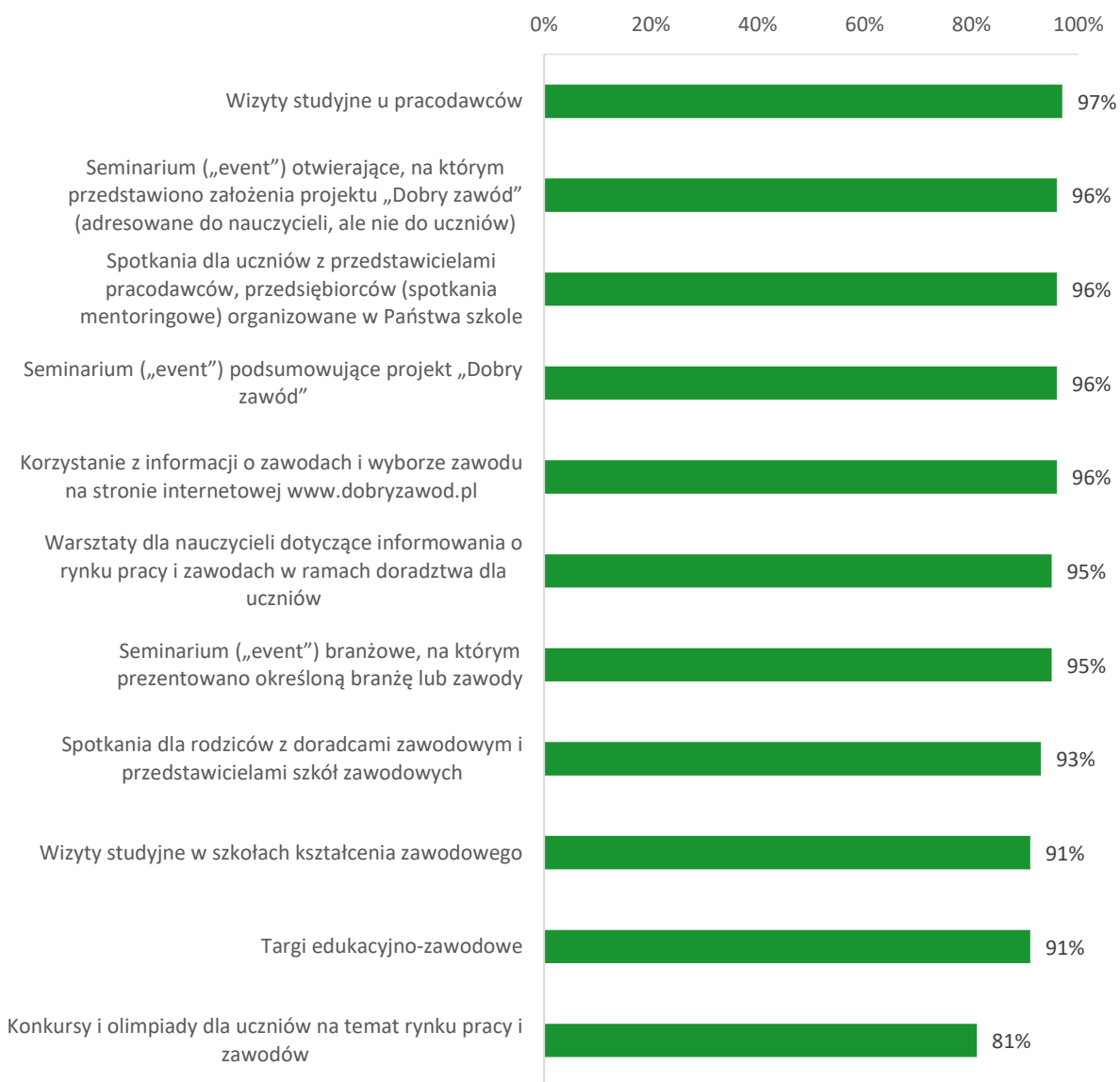
Wykres 47. Ocena poszczególnych działań ze względu na to, czy wzbogaciły one wiedzę nauczycieli o rynku pracy

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy te działania, w których Pan(i) uczestniczył(a) w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” pomogły Pani/Panu wzbogacić swoją wiedzę o rynku pracy, o tym w jakich zawodach lub na jakie stanowiska są poszukiwani pracownicy?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Działania, które w największym stopniu (zsumowane wskazania „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) pomogły respondentom wzbogacić ich wiedzę o tym, jakie kompetencje będą potrzebne uczniom za kilka lat (od 3 do 9 lat) - gdy ukończą obecną szkołę, zostały przedstawione na poniższym wykresie. Także w tym wypadku wszystkie działania projektowe zostały wysoko ocenione przez nauczycieli.

Wykres 48. Ocena poszczególnych działań ze względu na to, czy wzbogaciły one wiedzę nauczycieli o kompetencjach potrzebnych uczniom za kilka lat.

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy te działania, w których Pan(i) uczestniczył(a) w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” pomogły Panu/Pani wzbogacić swoją wiedzę o tym, jakie kompetencje będą potrzebne Pani/Pana uczniom za kilka lat (od 3 do 9 lat), czyli wtedy, gdy ukończą oni szkołę branżową, szkołę średnią lub studia i będą szukali pracy?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Nauczyciele byli również proszeni o wskazanie tych działań, które w ich opinii, najlepiej przygotowały ich do pomocy uczniom w wyborach edukacyjno-zawodowych. Można zatem uszeregować ww. działania od najwyższej ocenionych (zsumowane odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak”), co przedstawia poniższy wykres.

Wykres 49. Ocena poszczególnych działań ze względu na to, czy były pomocne nauczycielom w przygotowaniu uczniów do wyborów edukacyjno-zawodowych.

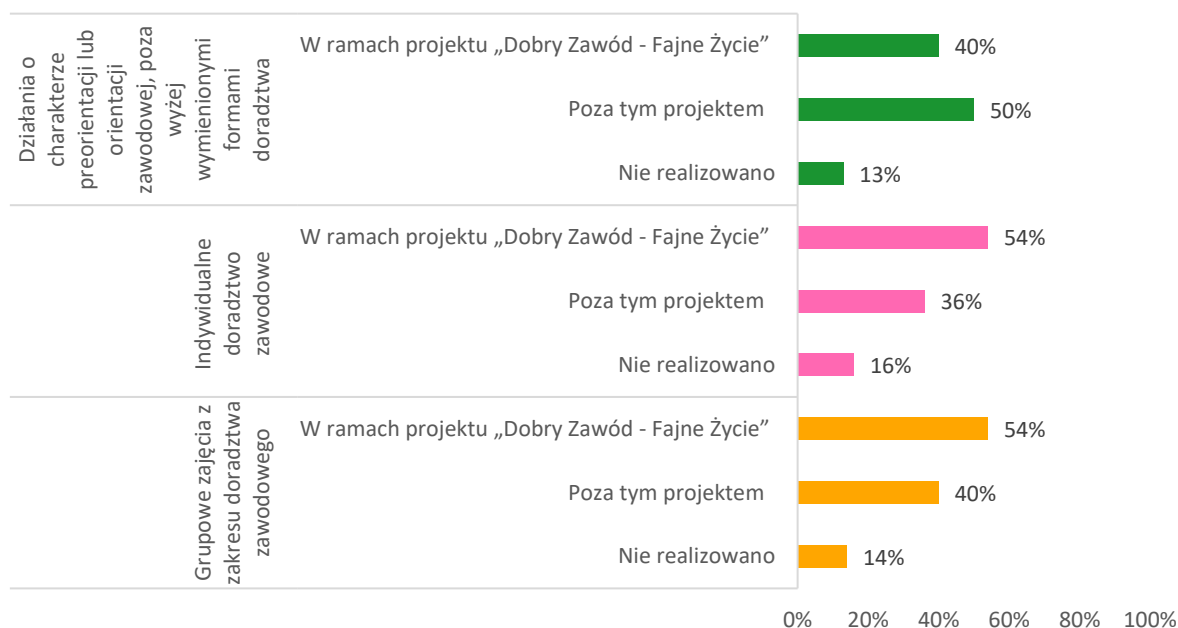

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy w efekcie udziału w wymienionym działaniu w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” poczuł(a) się Pan(i) lepiej przygotowana / lepiej przygotowany do tego, by pomagać uczniom w wyborze szkoły (ponadgimnazjalnej / ponadpodstawowej) lub w wyborze profilu klasy lub zawodu?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Powyższe wyniki jasno pokazują, że działania realizowane w projekcie zostały w większości bardzo wysoko ocenione przez nauczycieli, biorąc także pod uwagę różne płaszczyzny oceny. Na tym tle wyróżnia się trochę niższa ocena targów edukacyjno-zawodowych i spotkań dla rodziców z doradcami zawodowymi oraz najniższa konkursów i olimpiad dla uczniów (popularyzujących wiedzę o zawodach). Taki rozkład ocen jest zrozumiały, gdyż formy, które zostały ocenione trochę niżej, były adresowane przede wszystkim do uczniów lub rodziców. Można więc także te formy uznać za bardzo przydatne, gdyż pomimo, że nauczyciele podczas ich realizacji pełnili głównie rolę opiekunów, to dużo z nich wynieśli.

Nauczyciele byli również pytani o realizowanie wybranych form działań w swojej pracy doradczej uwzględniając również to, czy się ich podejmowali w projekcie lub poza projektem (istniała możliwość, że daną formę działań realizowano tak w projekcie jak i poza nim – stąd też odsetki nie sumują się do 100%). Uzyskane wyniki wskazują, że projekt poszerzył spektrum działań realizowanych przez nauczycieli, w tym szczególnie zwiększył skalę indywidualnych i grupowych zajęć z uczniami. Działania o charakterze preorientacji zawodowej były zaś częściej organizowane przez nauczycieli poza projektem niż w projekcie.

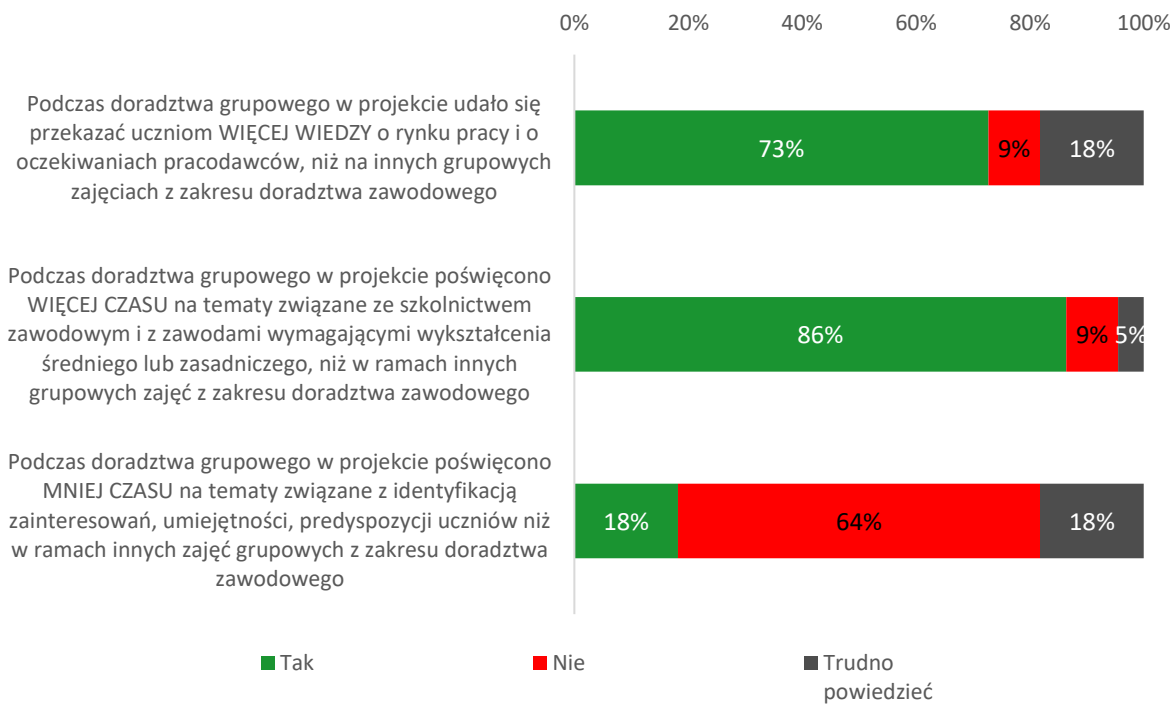
Wykres 50. Realizacja doradztwa zawodowego przez nauczycieli w ramach projektu i poza projektem

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę wskazać działania, w których Pani/Pana uczniowie uczestniczyli w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz poza tym projektem.” Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

W dalszej części badania nauczyciele byli proszeni o ocenę realizowanych przez siebie zadań doradczych w projekcie mając na uwadze sposób ich realizacji przed projektem. Tego rodzaju samooceny dokonali oni dla zajęć grupowych jak i indywidualnych.

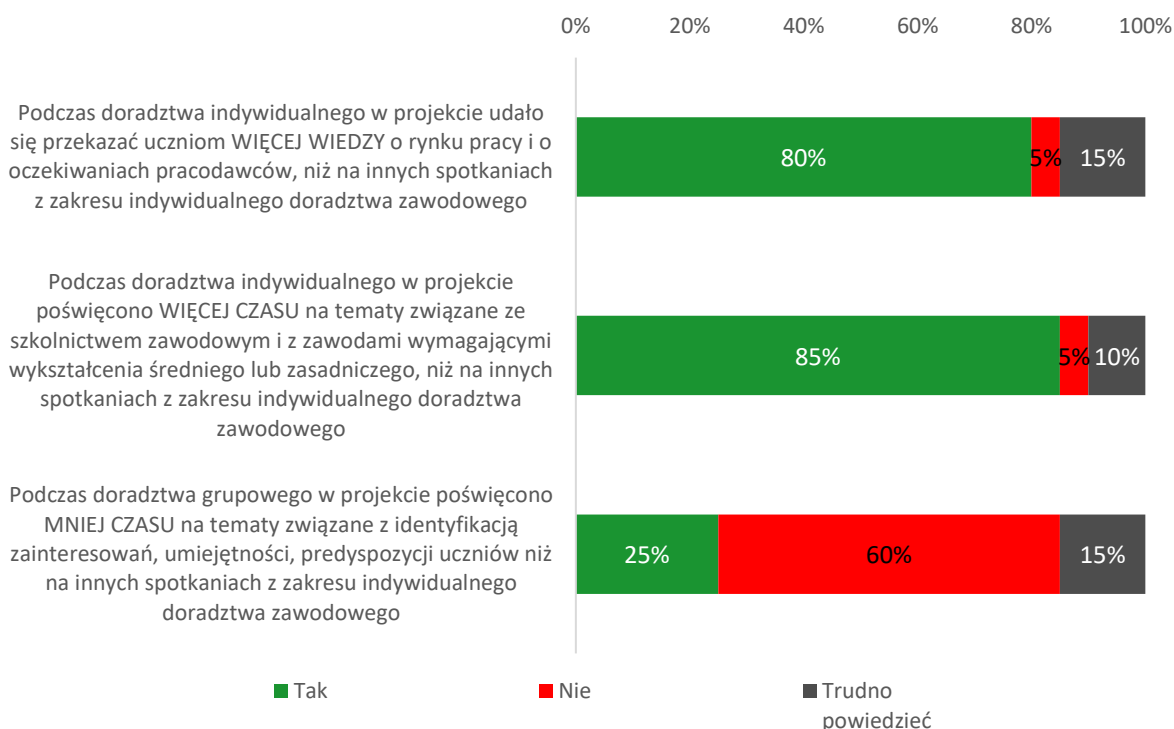
Wykres 51. Rodzaj wiedzy przekazywanej na zajęciach z doradztwa grupowego przez nauczycieli uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=22). Pytanie: „Wskazał(a) Pan(i), że prowadziła(a) Pan(i) doradztwo grupowe dla uczniów zarówno w ramach projektu, jak i poza projektem. Proszę wskazać właściwe odpowiedzi na temat doradztwa grupowego, które prowadził(a) Pan(i) w projekcie.” Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Wykres 52. Rodzaj wiedzy przekazywanej na zajęciach z doradztwa indywidualnego przez nauczycieli uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”

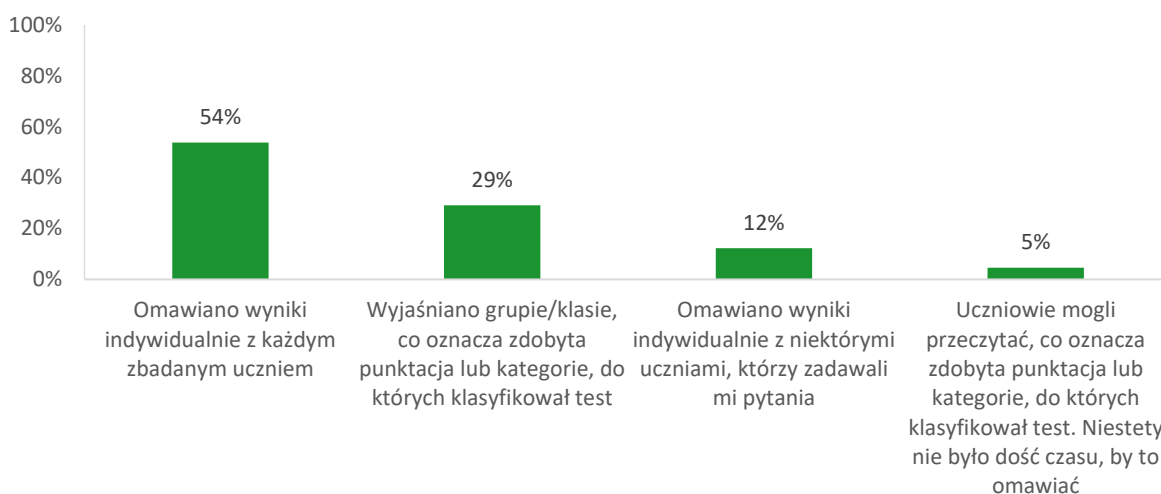

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=20). Pytanie kwestionariuszowe: „Wskazał(a) Pan(i), że prowadziła(a) Pan(i) doradztwo indywidualne dla uczniów zarówno w ramach projektu, jak i poza projektem. Proszę wskazać właściwe odpowiedzi na temat doradztwa indywidualnego, które prowadził(a) Pan(i) w projekcie.” Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Na podstawie odpowiedzi na dwa powyższe pytania można jednoznacznie ocenić zmianę, jaka zaszła tak w doradztwie grupowym jak i indywidualnym. Dla obu form widać większy akcent kładziony na wiedzę o oczekiwaniach występujących na rynku pracy oraz tematykę szkolnictwa zawodowego. Jednocześnie – jak zadeklarowali nauczyciele – nie stało się to kosztem zagadnień związanych z zainteresowaniami uczniów i ich predyspozycjami.

Kolejna część badania poświęcona była realizacji przez uczniów testów predyspozycji zawodowych na zajęciach doradczych.

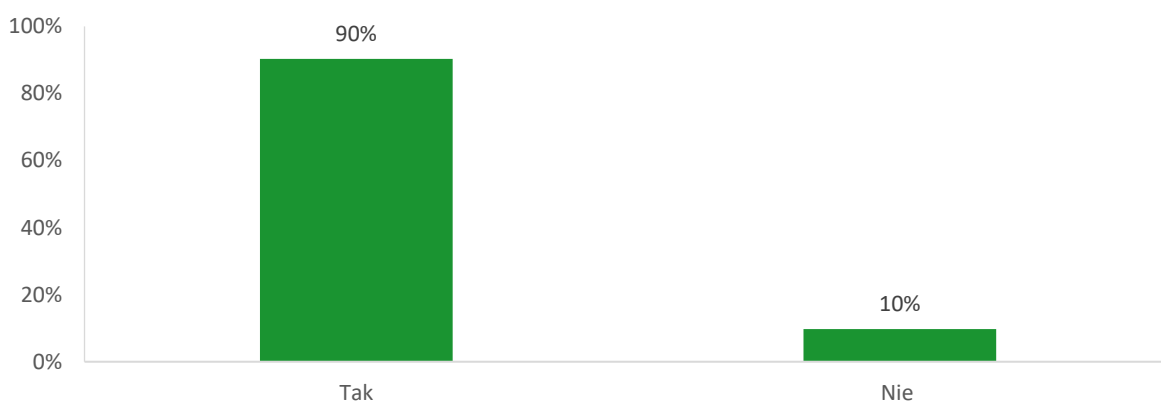
Wykres 53. Sposoby, w jakie uczniowie zapoznawali się z interpretacją swojego wyniku testu predyspozycji zawodowych

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=65).

Badanie pokazało, że testy predyspozycji zawodowych są bardzo często formą działań doradczych. Większość z testów, z których korzystali nauczyciele, pochodziła ze strony internetowej [Dobry zawód](#). Warto zauważyć, że nauczyciele w dużej mierze mieli możliwość i z niej korzystali, aby wyniki testów omówić indywidualnie z każdym zbadanym uczniem (54% wskazań) lub chociaż z niektórymi (12%). Tym samym w 2/3 przypadków wyniki były omawiane indywidualnie.

Wykres 54. Wypełnianie przez uczniów testów predyspozycji zawodowych na prowadzonych przez nauczyciela lekcjach w okresie od 2017 r.

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=72).

Wyniki badania ilościowego znajdują potwierdzenie w badaniach jakościowych, gdzie czasie wywiadu pogłębionego jedna z nauczycielek stwierdziła, że szkolenie na temat doradztwa zawodowego było ciekawie poprowadzone i dostarczało jej potrzebnej wiedzy. Analiza ankiet wskazała natomiast, że wielu nauczycieli w ramach uczestnictwa w projekcie dowiedziało się

nowych rzeczy na temat doradztwa zawodowego jak również czynności i umiejętności zawodowych potrzebnych na konkretnych stanowiskach.

Jak wynika ze studium przypadku z powiatu sejneńskiego, wiedza wyniesiona z projektu jest w opinii badanych nauczycielek przydatna nie tylko w pracy z uczniami, ale również w rozmowach z ich rodzicami. Współpraca z nimi jest bardzo ważnym aspektem procesu doradczego. Ich wpływ na decyzje uczniów są podkreślane w wielu wypowiedziach, które wskazują na to, że dzieciom łatwiej jest podjąć decyzję dotyczącą kolejnego kroku edukacyjnego jeśli rodzice wykazują zaangażowanie w tej kwestii. Nawet jeśli rodzice nie prowadzą z dziećmi rozmów dotyczących wyboru szkoły to swoim nastawieniem (np. do szkoły kształcenia zawodowego) wpływają na wybory swoich pociech. Ważne jest zatem by pracować z rodzicami i urealniać im aktualny rynek edukacyjny i rynek pracy.

6.4 Efekty projektu dla nauczycieli dawnych gimnazjów – podsumowanie

Udział w projekcie wpłynął zarówno za zakres i organizację prowadzonego w szkołach doradztwa jak i na jego tematykę. Dzięki projektowi zajęć z doradztwa edukacyjno-zawodowego było więcej, co odpowiadało na zapotrzebowanie uczniów. Przejawiało się to m.in. w większej niż do tej pory możliwościach indywidualnej pracy z uczniem – w tym poprzez indywidualne omówienie wyników testu predyspozycji zawodowych. Doradztwo realizowane w projekcie zostało wzbogacone o szereg form, które były szczególnie interesujące tak dla nauczycieli jak i dla uczniów. To nie były tylko zajęcia, które są dominującą praktyką w szkołach, ale również wizyty studyjne w zakładach pracy czy też spotkania z pracodawcami w szkole. Te nowe kanały komunikacji treści doradczych – bo za takie można uznać wyżej wspomniane formy – cechują się znacznym stopniem skuteczności i efektywności.

Bardzo duża zmiana zaszła w treści świadczonego doradztwa. W projekcie realizowano głównie model podażowy – to jest zwrócenie uwagi na potrzeby pracodawców i rynku pracy. Spotkało się to z dobrym odbiorem wśród nauczycieli, choć należy zauważyć, że nie tyle zmieniło to ich perspektywę prowadzenia doradztwa, ile poszerzyło obecnie realizowaną tematykę o nowe treści. Szereg nauczycieli z jednej strony zgodził się z założeniami teoretycznymi modelu podażowego i wprowadziło go do swojej praktyki, jednak z drugiej strony nie porzucili oni podejścia popytowego – tj. zorientowanego na potrzeby i zainteresowania ucznia. Tym samym można raczej mówić o przeformowaniu dotychczas świadczonego doradztwa niż o implikacji nowego modelu.

Innym efektem projektu jest poprawa wizerunku szkół kształcenia zawodowego wśród nauczycieli. Co jest dość interesujące, odbyło się to m.in. dzięki wizytom w szkołach z regionu. Nauczyciele gimnazjów, mimo iż w zawodzie pracują od lat i od lat zamieszkują w swoich miejscowościach, często nie zauważyli jak pozytywnym zmianom uległo szkolnictwo zawodowe

w ich najbliższym otoczeniu. Udział w projekcie był dla nich z tego punktu widzenia bardzo użyteczny. Efekt ten był niejako przekazywany dalej – dobre poznanie regionalnego szkolnictwa zawodowego umożliwił im lepsze przekazanie tych wiadomości uczniom oraz ich rodzicom. Ci ostatni, w opinii nauczycieli, nadal pozostają ważnymi ‘doradcami’ dla swoich dzieci.

Poszczególne formy wsparcia oferowane w projekcie dla nauczycieli zostały przez nich ocenione bardzo wysoko i to niezależnie od płaszczyzny tej oceny - po pierwsze pod kątem dostarczenia nowej wiedzy o lokalnym rynku pracy, po drugie jako wzbogacenie wiedzy o popycie na kompetencje a po trzecie jako wsparcie w przygotowaniu nauczycieli do lepszej pomocy uczniom w czekających ich wyborach edukacyjno-zawodowych. Najwyżej zostały ocenione wizyty u pracodawców oraz warsztaty.

Celem konkluzji można postawić tezę, wszystkie zastosowane formy wsparcia dla nauczycieli okazały się skuteczne, różniąc się nieznacznie efektywnością finansową. Warto jednak dodać, co może umykać analizom, że szereg form ma charakter komplementarny wobec siebie. Innymi słowy, choć jedno działanie może zostać wyżej ocenione w porównaniu do drugiego – szczególnie w wymiarze efektywności ekonomicznej, realną wartością dodaną jest zastosowanie obu takich działań. Znajduje do uzasadnienie w literaturze poświęconej doradztwu zawodowemu dla uczniów, w której to autorzy wskazują na wysoką jakość doradztwa, gdy jest ono realizowane za pomocą szerokiego wachlarza środków.

7. Ocena użyteczności szkolnictwa zawodowego / branżowego

7.1 Użyteczność szkolnictwa zawodowego w świetle analizy danych zastanych

Adekwatność oferty szkolnictwa zawodowego

Zgodnie z przepisami system oświaty zapewnia dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku, a kształcenie zawodowe ma na celu przygotowanie osób uczących się do wykonywania pracy zawodowej i aktywnego funkcjonowania na zmieniającym się rynku pracy⁶⁹. Konieczność dopasowania kształcenia do rynku pracy podkreślają również dokumenty strategiczne województwa podlaskiego. Przyjęta w 2013 roku „Strategia Województwa Podlaskiego do 2020 roku” jako jeden z deficytów regionu wymienia słabe powiązanie szkolnictwa ze sferą gospodarczą oraz zmniejszający się udział kształcenia zawodowego w systemie edukacyjnym województwa. Dlatego w ramach przyjętego w Strategii celu operacyjnego 1.3 „Rozwój kompetencji do pracy i wsparcie aktywności zawodowej mieszkańców regionu” wymieniono konieczność rozwoju współpracy pomiędzy pracodawcami i szkołami, zwłaszcza zawodowymi i wyższymi oraz podniesienie atrakcyjności i elastyczności kształcenia i szkolenia zawodowego⁷⁰.

Jak wynika z wcześniejszych badań, pracodawcy niezbyt często oceniali pozytywnie użyteczność szkolnictwa zawodowego pod względem dopasowania oferty kształcenia w zawodach do ich potrzeb, np. według jednego z ważniejszych opracowań było to tylko 43% pracodawców⁷¹. Pracodawcy krytycznie oceniali fakt, że kształcenie zawodowe było wyspecjalizowane i nastawione na uczenie wąsko rozumianych czynności i umiejętności w danym zawodzie, podczas gdy pracodawcy (szczególnie prowadzący mniejsze firmy)

---

⁶⁹ Ustawa „Prawo oświatowe” z dnia 14 grudnia 2016 r., Dz. U. 2017 poz. 59.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego.

⁷⁰ Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020, Białystok 2013.

⁷¹ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

potrzebowali pracowników dużo bardziej wszechstronnych⁷². Wynika stąd, że oczekiwaniom pracodawców nie odpowiadała podstawa programowa kształcenia w zawodach, w niewystarczającym stopniu zakładająca wyposażenie uczniów w umiejętności spójne z zadaniami faktycznie wykonywanymi na rzeczywistych stanowiskach. Trudno ocenić, na ile oczekiwania pracodawców były w tym zakresie realistyczne, tj. czy uczeń mógłby w danym czasie zdobyć tak szeroki wachlarz umiejętności, jak ten którego potrzebowali pracodawcy. O niewystarczającym dopasowaniu oferty kształcenia do potrzeb pracodawców może też świadczyć to, że absolwenci najczęściej znajdowali pracę w zawodzie niezgodnym z zawodem wyuczonym. Częściej dotyczyło to absolwentów technikum (63%) niż ZSZ (52%)⁷³.

Proces dopasowywania oferty kształcenia zawodowego do rynku pracy zachodził przeważnie wolniej niż zmiany na nim. Wynika to stąd, że cykl kształcenia jest kilkuletni i że szkoły kształtują ofertę w oparciu o posiadane zasoby: kompetencje nauczycieli, wyposażenie i – ograniczone – środki na inwestycje. Trzema najbardziej powszechnie uwzględnianymi przez dyrektorów szkół kształcenia zawodowego czynnikami przy kształtowaniu oferty edukacyjnej były: odpowiednie zaplecze do realizacji praktycznej nauki zawodu, dostępność wykwalifikowanej kadry oraz (trochę rzadziej) zapotrzebowanie na zawody identyfikowane np. na podstawie badań i informacji od konkretnych pracodawców. Ponadto uwzględniano ofertę edukacyjną konkurencyjnych szkół i rzadziej inne czynniki⁷⁴. Kształtowanie oferty edukacyjnej w oparciu o kompetencje nauczycieli jest koniecznością z powodu z niedoboru wykwalifikowanej kadry i kandydatów do pracy. Dyrektorzy i przedstawiciele organów prowadzących doświadczali trudności w ich rekrutacji i utrzymaniu nauczycieli w szkołach⁷⁵. Wspominali o nim również przedstawiciele szkół objętych badaniami jakościowymi w ramach niniejszej ewaluacji.

Ponadto do ważnych uwarunkowań kształtujących ofertę szkół należą preferencje kandydatów i konkurowanie o nich. Jeżeli preferencje kandydatów są rozbieżne z potrzebami pracodawców lub uczniowie nie znają tych potrzeb, to przekłada się na strukturę kształcenia niedopasowaną do rynku⁷⁶. Dodatkowo niż demograficzny wzmacnia rolę preferencji: skłania

---

⁷² CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania działania 9.2 PO KL. Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

⁷³ M. Sitek, J. Stasiowski, Losy edukacyjne i zawodowe absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych [w:] U. Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

⁷⁴ Tamże.

Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011.

M. Federowicz, A. Wojciuk i in., Raport o stanie edukacji 2011, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ U. Sztanderska, W. Wojciechowski, Czego (nie) uczą polskie szkoły, Fundacja FOR, Warszawa 2008.

szkoły do podejmowania prób przyciągnięcia uczniów nowymi zawodami⁷⁷, ale też powoduje że ewentualna liczba zainteresowanych może być za mała, by móc sfinansować i uruchomić kształcenie w nowym zawodzie. Stąd inną strategią jest doskonalenie kształcenia w ramach prowadzonych i popularnych zawodów⁷⁸.

Dodatковым czynnikiem utrudniającym dopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców była ograniczona dostępność danych na temat tych potrzeb⁷⁹. Jednak w ostatnich latach poprawiła się ona: oprócz monitoringu prowadzonego przez publiczne służby zatrudnienia realizowane jest badanie „Barometr Zawodów” oraz publikowana przez MEN prognoza zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego. Dostępność danych jest większa w województwie podlaskim dzięki analizom przeprowadzonym w ramach projektu „Centrum Kompetencji BOF”, które dostarczyły wiedzy o brakach kompetencyjnych kandydatów do pracy⁸⁰ oraz o tym, jakie specjalistyczne kompetencje potrzebują rozwinać pracownicy według ich pracodawców⁸¹. Mogą one być wskazówką dla szkół na obszarze BOF i w województwie o tym jakie aspekty kształcenia warto wzmocnić oraz jakie dodatkowe kursy i szkolenia warto uczniom zapewnić w miarę możliwości. Natomiast nadal brakuje prognoz wieloletnich.

Do rekomendowanych sposobów poprawy dopasowania oferty edukacyjnej do rynku pracy należy rozwijanie dualnego systemu kształcenia z udziałem kształcenia w rzemiośle⁸². W Polsce system dualny oznacza co innego niż (postrzegany jako wzorcowy także przez polskich specjalistów) system niemiecki, gdzie za kształcenie zawodowe są odpowiedzialni głównie pracodawcy. Kształcą oni uczniów na swoje potrzeby i nie otrzymują za to dofinansowania ale mają dużo większy wpływ na program kształcenia⁸³. Rozwijaniu polskiego modelu dualnego w

---

CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania działania 9.2 PO KL. Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

⁷⁷ I. Wolińska, M. Zub, B. Leszczyńska i inni, *Formy nauki zawodu*, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Warszawa 2011.

⁷⁸ M. Federowicz, A. Wojciuk i in., *Raport o stanie edukacji 2011*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011.

⁷⁹ J. Ratajczak, W. Pieniążek i inni, *Ewaluacja stopnia osiągnięcia wskaźników Priorytetu IX PO KL Działania 9.2 Podniesienie jakości i atrakcyjności szkolnictwa zawodowego*, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2011.

CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania działania 9.2 PO KL. Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

⁸⁰ B. Pławgo (red.), *Zapotrzebowanie na staże i praktyki w kształceniu zawodowym białostockiego obszaru funkcjonalnego*, Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr, Białystok 2019.

⁸¹ B. Pławgo (red.), *Zapotrzebowanie na staże i praktyki w kształceniu zawodowym białostockiego obszaru funkcjonalnego*, Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr, Białystok 2019.

⁸² M. Skarżyński (red.), *Przyszłość edukacji zawodowej. Metody modernizacji szkół zawodowych i zwiększenia adaptacyjności pracowników oświaty, Izba Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości w Białymstoku*, Białystok 2015

⁸³ Mazik-Gorzelańczyk M., *Kształcenie zawodowe w Polsce w perspektywie zmian i potrzeb gospodarki*, Friedrich - Ebert-Stiftung, Warszawa 2016.

ramach kształcenia w rzemiośle nie sprzyja jednak rywalizacja o uczniów pomiędzy systemem oświaty a rzemiosłem. Młodociany pracownik ma mniejszy wymiar przedmiotów teoretycznych od zwykłego ucznia szkoły, co wiąże się z mniejszą subwencją dla szkoły. Jest to sytuacja dla szkoły niekorzystna, do tego stopnia, że odnotowano nawet przypadki wywierania przez szkoły presji na pracodawców, by zamienili umowę o pracę na umowę cywilnoprawną po to by osoba ucząca się zawodu uzyskała status ucznia, a nie młodocianego pracownika⁸⁴.

Kształcenie praktyczne

Wyzwaniem w prowadzeniu kształcenia praktycznego we współpracy z pracodawcami jest uzgodnienie programu praktyk. Z perspektywy szkół program kształcenia praktycznego realizowanego w szkole i u pracodawcy powinny się uzupełniać i łącznie zapewniać realizację całości podstawy programowej. Uwzględniając potrzeby pracodawców rekomendowano, by oprzeć program praktyk na wynikach analizy luki kompetencyjnej uczniów, tak by praktyki pozwoliły ją zniwelować⁸⁵. Jednak część pracodawców nie ma możliwości zapewnić uczniom tak kompleksowego kształcenia jak to określono w programach praktyk. Wynika to z profilu firm (zwłaszcza mniejsze firmy miały węższą specjalizację), stosowanej technologii, czy uwarunkowań organizacyjnych i kadrowych⁸⁶. Można dostrzec tutaj pewną sprzeczność: w opisaney sytuacji chociaż szeroko rozumiani pracodawcy potrzebują, by absolwenci znali szereg zadań zawodowych i technologii z praktyki, to konkretni pracodawcy przyjmujący praktykantów nie zapewniają uczniom możliwości zdobycia takiej wiedzy i umiejętności w potrzebnym zakresie.

Efekty kształcenia zawodowego i ich znaczenie

Jeżeli przyjąć efekty kształcenia zawodowego za miarę jego jakości, to w województwie podlaskim kształtuje się ona na takim poziomie, jak w całej Polsce. Wskazuje na to poziom zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodach. W 2019 r. kwalifikacje uzyskało 77,4% przystępujących do egzaminu w województwie podlaskim i 77,3% w całej Polsce.

---

⁸⁴ A. Morysińska, M. Sochańska-Kawiecka, E. Makowska-Belta, Współpraca pracodawców i organizacji pracodawców ze szkołami zawodowymi – badanie jakościowe w subregionach raport końcowy, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Warszawa 2011.

⁸⁵ M. Skarżyński (red.), Przyszłość edukacji zawodowej. Metody modernizacji szkół zawodowych i zwiększenia adaptacyjności pracowników oświaty, Izba Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości w Białymstoku, Białystok 2015.

⁸⁶ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014.

Z badań prowadzonych przez MEN i w ramach projektu „Bilans Kapitału Ludzkiego” wynikało, że pracodawcy nie przywiązywali dużej wagi do wykształcenia kandydatów, a więc nie cenili dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Cenniejszym wskaźnikiem umiejętności kandydata było dla nich doświadczenie zawodowe. Niemniej znaczenie wykształcenia jest zróżnicowane w zależności od zawodu do którego jest rekrutowany kandydat. Pracodawcy częściej przywiązywali wagę do zawodu wyuczonego kandydata w przypadku prac o większej złożoności⁸⁷.

Niewielkie znaczenie dyplomu wynikało stąd, że podstawa programowa, wymagania egzaminacyjne i sposób przeprowadzania egzaminu nie są wystarczająco dobrze dopasowane do realiów pracy. Egzamin praktyczny powinien być przeprowadzony w warunkach które powinny oddawać rzeczywiste warunki pracy. Jednak nie zawsze tak jest w rzeczywistości, bo w przypadku części egzaminów uczeń zamiast wytworzyć wyrób lub usługę przygotowuje tylko dokumentację – opisuje jak wykonałby zadanie w rzeczywistości. Na problem pisemnej formuły egzaminu „praktycznego”, nieweryfikującej umiejętności praktycznych, zwracano uwagę już od lat. Niestety, jak wynika z nowszych analiz, jak i z niniejszego badania ewaluacyjnego, taka formuła egzaminu nadal jest obecna⁸⁸.

Warto też zaznaczyć, że egzamin czeladniczy w rzemiośle trwa od 120 minut do nawet 24 godzin (podzielonych na kilka dni), a egzamin praktyczny w systemie oświaty tylko od 120 do 140 minut⁸⁹. W związku z tym weryfikacja umiejętności kandydata ma szansę być dużo bardziej kompleksowa w przypadku egzaminu w rzemiośle.

Pomimo opisanych powyżej problemów, na podstawie nowszych badań losów absolwentów można przypuszczać, że wartość dyplomu poświadczającego kwalifikacje zawodowe wzrosła. Stwierdzono, że absolwenci szkół kształcenia zawodowego którzy zdali egzamin mieli mniejsze szanse na znalezienie się w kategorii NEET, czyli niekontynuujących nauki i niepracujących⁹⁰. Można poszukiwać różnych interpretacji tej zależności. W ocenie redaktorów przywołanego opracowania może to wskazywać na lepszą jakość kształcenia i

---

⁸⁷ A. Szczucka i inni, Wykształcenie zawodowe – bariera czy szansa na rynku pracy? Wyniki badania Bilans Kapitału Ludzkiego [w:] U. Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

⁸⁸ Tamże

M. Sitek, J. Stasiowski, Losy edukacyjne i zawodowe absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych [w:] U. Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ M. Sitek, J. Stasiowski, Losy edukacyjne i zawodowe absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych [w:] U. Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

egzaminów oraz wzrost zaufania pracodawców do wyników egzaminu. W ocenie ewaluatora wyższe szanse tych osób na dalszą naukę lub pracę mogą wynikać stąd, że osoby które zdały egzamin miały wyższe kompetencje. Jest możliwe, że egzamin mierzył te kompetencje trafniej niż dawniej, czyli jego wartość wzrosła.

Opinie pracodawców na temat kompetencji, czyli osiągniętych przez absolwentów efektów kształcenia zawodowego były silnie zróżnicowane. Nie brakowało ocen pozytywnych, ale też nie były one dominujące. Pracodawcy najchętniej oceniali przygotowanie absolwentów w tym obszarze, który był dla nich najważniejszy, tj. przygotowania praktycznego. Częściej oceniali pozytywnie wiedzę teoretyczną absolwentów. Ponadto powtarzała się prawidłowość, że pracodawcy oceniali kształcenie zawodowe niżej niż nauczyciele i uczniowie⁹¹.

W starszych badaniach powtarzały się stwierdzenia o anachroniczności kształcenia, w tym o przestarzałej bazie dydaktycznej⁹². Na podstawie opinii nauczycieli można sądzić, że następuje poprawa w tym zakresie i szkoły coraz lepiej wyposażają absolwentów w kompetencje przydatne na rynku pracy⁹³. Jak opisano dalej w niniejszym raporcie, wyposażenie nadal odbiega od potrzeb, ale można odnieść wrażenie, że nastąpiła duża poprawa, przy istotnym udziale m. in. funduszy strukturalnych.

Natomiast dane na temat opinii pracodawców o kompetencjach społecznych absolwentów są niejednoznaczne. Z części badań wynika, że pracodawcy oceniali kompetencje społeczne absolwentów wyżej od wiedzy i umiejętności zawodowych i znajomości języków obcych, którą z kolei pracodawcy oceniali najniżej. Natomiast w innych badaniach akcentowano deficyty kompetencji społecznych, zwłaszcza komunikacyjnych i umiejętności obsługi klienta, a także postaw. Wskazywano na braki motywacji do rozwoju i do pracy oraz kultury i etosu pracy, cech takich jak pracowitość, staranność, rzetelność, dyscyplina, uczciwość. Pracodawcy chcieliby, by absolwenci byli już ukształtowani pod tym względem, i byli zdania, że ucząc absolwentów takich cech zastępują szkołę w jej zadaniach⁹⁴. Jak opisano dalej, z niniejszej

---

⁹¹ CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

⁹² Tamże.

⁹³ J. Górniak, M. Kocór i inni, Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa – Kraków 2015.

⁹⁴ CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

A. Muzyk(red.), Podlaski absolwent. Analiza sytuacji w zakresie kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w latach 2010 – 2012, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2014.

ewaluacji wynika, że absolwenci znacząco różnią się między sobą pod względem kompetencji społecznych i postaw wobec pracy.

Zatrudnienie absolwentów jako miara użyteczności kształcenia

W ubiegłych latach osobom które poszukiwały pracy było trudniej ją znaleźć w województwie podlaskim, niż przeciętnie w kraju – wskazywały na to różnice w stopie bezrobocia. Stąd i aktywność zawodowa młodych ludzi kształtowała się inaczej. Natomiast od 2017 r. niemal w ogóle nie występują różnice w aktywności zawodowej osób w podgrupie wiekowej od 15 do 29 lat pomiędzy województwem podlaskim a całą Polską. W okresie 2012-2018 współczynnik aktywności zawodowej w wymienionej grupie wiekowej w województwie podlaskim wzrósł z 48% do 55%, podczas gdy w całym kraju zaledwie z 53% do 54%. W tym samym okresie a wskaźnik zatrudnienia wzrósł z 39% do 51% w podlaskim i z 43% do 50% w całej Polsce⁹⁵. Aktywność zawodowa młodych mieszkańców województwa podlaskiego, w tym poziom zatrudnienia, zrównały się więc ze średnią krajową.

Można więc stwierdzić, że zarówno jakość przygotowania młodych ludzi w ramach szkolnictwa zawodowego, jak i prawdopodobieństwo znalezienia przez nich pracy są takie, jak w całym kraju. Oczywiście, rynek pracy jest zróżnicowany wewnątrzregionalnie. W związku z tym w 2018 r. udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w wieku 18-24 lata wśród ludności w tym wieku wynosił od 2,3% w powiecie suwalskim i 2,5% w Suwałkach, do 8,7% w sąsiadującym z nimi powiecie sejneńskim, i aż 13,3% w kolneńskim, i to pomimo, że w sąsiadującej z nim Łomży było to tylko 4%⁹⁶. Wyniki te wskazują na duże dysproporcje rozwoju rynku pracy sąsiadujących powiatów. Natomiast nie świadczą o poziomie mobilności młodych ludzi, gdyż ci mogą dojeżdżać do pracy w sąsiednim powiecie, ale w przypadku bezrobocia są odnotowywani w swoim. Z perspektywy szkolnictwa zawodowego można natomiast wnioskować, że organy prowadzące powinny tak kształtować ofertę kształcenia w zawodach, by absolwenci z danego powiatu byli przygotowani do zawodów poszukiwanych na rynku subregionalnym, a nie jedynie przyjmować za punkt odniesienia rynek lokalny zwłaszcza gdy popyt na pracę jest na nim niski.

Wykształcenie zawodowe nadal nie zapewnia przewagi na rynku pracy względem innych rodzajów wykształcenia. Absolwenci dość długo szukają pracy – dopiero po pół roku od ukończenia szkoły udział kategorii NEET spadał poniżej 20%⁹⁷. Udział osób z wykształceniem zawodowym wśród bezrobotnych i biernych zawodowo jest nieproporcjonalnie wysoki w stosunku do populacji ogółem. Sytuację absolwentów pogarsza też fakt, że kształcenie

---

J. Górniak, M. Kocór i inni, Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa – Kraków 2015.

⁹⁵ Źródło: GUS BAEL.

⁹⁶ Źródło: BDL GUS, Brak danych dla 2019 r.

zawodowe jest rozpowszechnione wśród młodzieży z terenów słabiej zurbanizowanych, podczas gdy to w miastach jest większy popyt na pracę. W związku z niewystarczającą mobilnością absolwentów występuje „względny nadmiar osób z wykształceniem zasadniczym i średnim zawodowym w mniejszych ośrodkach i niezrealizowany popyt na ich pracę w ośrodkach większych”⁹⁸.

Wynagrodzenia a atrakcyjność szkolnictwa zawodowego

Przyjmując, że uczniowie mają co najmniej częściowo adekwatną wiedzę o rynku pracy (np. za pośrednictwem rodzin), za ważny czynnik wyboru ścieżki edukacyjno-zawodowej należałoby uznać względną atrakcyjność wynagrodzeń. Osoby z wykształceniem zawodowym uzyskują (na poziomie przeciętnym) gorsze zarobki od osób z wyższym wykształceniem, a osoby z wykształceniem zasadniczym – także od tych z wykształceniem średnim ogólnym. Jeżeli wziąć pod uwagę względną atrakcyjność wynagrodzeń, to atrakcyjność różnych typów wykształcenia stała się bardziej zbliżona do siebie wzajemnie. Relacja średnich zarobków osób z wyższym wykształceniem do średniego wynagrodzenia w gospodarce pogorszyła się w latach 2008-2016 ze 141% do 117%. Zatem wyższe wykształcenie nadal zapewnia przewagę nad średnim i zasadniczym zawodowym, chociaż różnice znacznie się zmniejszyły⁹⁹. Jednocześnie w przypadku osób z wykształceniem średnim zawodowym nastąpiło pogorszenie tej relacji z 90% do 85%, a u osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – z 75% do 72%. Zatem jednocześnie zmniejszyły się różnice zarobków pod względem rodzaju wykształcenia i obniżyła się względna atrakcyjność wykształcenia zawodowego. Stwierdzono też, że niekorzystne relacje wynagrodzeń są zjawiskiem trwałym. Oczekiwany strumień zarobków w cyklu życia jest niższy dla osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym niż dla osób ze średnim ogólnym, oraz niższy dla osób z wykształceniem średnim technicznym niż dla osób z wykształceniem wyższym, mimo że analizowane różnice zmniejszyły się w okresie 2004-2016¹⁰⁰. Jak wynika z przedstawionych wcześniej danych GUS, w województwie podlaskim (podobnie jak w całej Polsce) utrzymuje się wysoki udział uczniów klas pierwszych, którzy rozpoczynają naukę w liceach, a nie w szkołach kształcenia zawodowego. Analizując zarobki można oczekiwać, że osoby, którym osiągnięcia

⁹⁸ U. Sztanderska, G. Grotkowska, Wykształcenie zawodowe – miejsce w systemie edukacji i na rynku pracy [w:] U. Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

L. Wincenciak, Indywidualna opłacalność kształcenia zawodowego w Polsce w latach 2004–2016 [w:] Sztanderska U., Drogosz-Zabłocka, E. Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

⁹⁹ Stat.gov.pl, dostęp 28.04.2020.

¹⁰⁰ L. Wincenciak, Indywidualna opłacalność kształcenia zawodowego w Polsce w latach 2004–2016 [w:] Sztanderska U., Drogosz-Zabłocka, E. Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

edukacyjne umożliwiają wybór liceum nadal często będą je wybierać z myślą o pójściu w przyszłości na studia.

7.2 Użyteczność oferty edukacyjnej i wpływ projektu na jej modyfikacje

Założeniem projektu nie było kształtowanie oferty zawodów, których uczą szkoły, lecz promowanie szkolnictwa zawodowego. Zbadano jednak, czy projekt wpływał pośrednio na ofertę edukacyjną, dlatego, że ta oferta jest zasadniczym czynnikiem atrakcyjności szkoły, a za cel projektu postawiono wzrost atrakcyjności szkół kształcenia zawodowego oraz dlatego, że zapewnienie oferty adekwatnej do potrzeb występujących na rynku pracy jest zasadniczym aspektem użyteczności kształcenia zawodowego.

Czynniki kształtujące ofertę edukacyjną szkół

Na podstawie wypowiedzi pracodawców i nauczycieli szkół kształcenia zawodowego zidentyfikowano zawody deficytowe i te, w których szkoły uruchomiły kształcenie od 2017 r. Należy zdecydowanie podkreślić, że listy te pochodzą z badań kwestionariuszowych o niewielkiej skali i nie mają charakteru wyczerpującej diagnozy potrzeb pracodawców ani oferty szkół. Umożliwiają natomiast pewną orientację co do dopasowania oferty szkół do potrzeb pracodawców.

Tabela 12. Zawody postrzegane jako brakujące w ofercie szkół i wprowadzone do oferty

Branża	Zawód	Uznany za brakujący przez pracodawców	Uznany za brakujący przez nauczycieli	Wprowadzony do oferty szkoły od 2017 r.
Budownictwo	Cieśla		X	
	Dekarz		X	
	Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie			X
	Technik meliorant	X		
	Technik robót wykończeniowych		X	X
	Zbrojarz		X	
Przemysł	Automatyk		X	
	Elektryk i technik elektryk		X	
	Elektromechanik pojazdów samochodowych		X	
	Elektromonter		X	
	Elektronik			X
	Frezer	X		

Branża	Zawód	Uznany za brakujący przez pracodawców	Uznany za brakujący przez nauczycieli	Wprowa- dzony do oferty szkoły od 2017 r.
	Krawiec		X	
	Hydraulik	X		
	Mechanik i technik mechanik	X	X	
	Mechatronik		X	X
	Monter	X		
	Operator maszyn, w tym sterowanych numerycznie	X		
	Operator procesów introligatorskich			X
	Pracownik obróbki szkła i plastycznej	X		
	Technik przemysłu mody			X
	Technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej / Monter klimatyzacji, wentylacji i urządzeń energii odnawialnej	X	X	X
	Spawacz	X	X	
	Stolarz	X		X
	Ślusarz	X		
	Tokarz	X	X	
	Transport i magazynowanie	Dyspozytor	X	
Logistyk (technik)			X	
Magazynier			X	
Kierowca			X	
Kierowca mechaniczny				X
Operator maszyn drogowych		X		
Pracownik techniczny na kolei		X		
Spedytor		X		
Technik transportu kolejowego			X	
Handel	Handlowiec	X		
Turystyka	Przewodnik turystyczny przyrodniczo-kulturalny ze znajomością jęz. obcych	X		
	Technik hotelarstwa		X	
	Technik obsługi turystycznej			X
Gastronomia i przemysł spożywczy	Cukiernik	X		X
	Kelner	X	X	

Branża	Zawód	Uznany za brakujący przez pracodawców	Uznany za brakujący przez nauczycieli	Wprowadzony do oferty szkoły od 2017 r.
	Kucharz	X		
	Piekarz	X		
	Pracownicy gastronomii (szeroko rozumiani), w tym sezonowi	X		
	Pracownicy produkcji mięsa (masarz, wędliniarz, rzeźnik, wykrawacz i inne)	X		
Informatyka i usługi cyfrowe	Analitik danych	X		
	Technik grafiki i poligrafii cyfrowej		X	X
	Technik fotografii i multimediiów		X	X
	Technik programista	X		
	Technik organizacji reklamy			X
Pozostałe usługi	Florysta	X		
	Pracownik pomocniczy fryzjera			X
Rolnictwo	Pszczelarz		X	
	Technik leśnik		X	X
	Technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki / mechanik sprzętu leśnego i ogrodniczego	X		X
	Technik weterynarii			X

Źródło: opracowanie własne na podstawie odpowiedzi na pytania otwarte w badaniach ankietowych pracodawców i nauczycieli.

Na podstawie porównania zawodów deficytowych wymienianych przez pracodawców i nauczycieli oraz informacji o uruchomieniu nauczania w nowych zawodach (z zastrzeżeniem, że zbadano małe próby) można stwierdzić, że nauczyciele mają dość dobre, choć niepełne rozeznanie potrzeb pracodawców. Można ostrożnie wnioskować o lepszym rozeznaniu przez nauczycieli potrzeb przemysłu i branży transportowo-logistycznej i trochę słabszym – gastronomicznej. Generalnie jednak analiza potwierdza, że nauczyciele starają się rozpoznawać potrzeby występujące na rynku pracy ale mają niepełną wiedzę na ten temat.

Liczba zawodów wprowadzonych do oferty szkół jest tylko niewiele niższa od liczby tych, które nauczyciele postrzegali jako deficytowe. Wskazuje to, że szkoły istotnie starają się modernizować swoją ofertę. Tylko trzy zawody zostały zarówno wskazane przez pracodawców jako deficytowe, jak i wprowadzone do oferty badanych szkół. Nie można jednak na tej podstawie sądzić, by oferta była bardzo słabo dopasowana – wskazuje o raczej, że mimo uruchomienia kształcenia w pewnych zawodach w niektórych powiatach, zapotrzebowanie w województwie nadal występuje. Duża liczba zawodów deficytowych z perspektywy pracodawców, w których nie uruchomiono nauczania w badanych szkołach, potwierdza też że

pełne dopasowanie oferty kształcenia jest dużym wyzwaniem – w dalszej części rozdziału opisano, z czego ono wynika.

Należy również zauważyć, że pracodawcy poszukują też pracowników w zawodach spoza klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, a mieszczących się w dużo szerszej Klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy. Z tego względu jest ważne propagowanie podejścia, jakie przyjęto w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” w ramach doradztwa zawodowego, tj. poszerzanie wiedzy o możliwości pracy w różnych specjalnościach (na różnych stanowiskach) po zdobyciu wykształcenia w danym zawodzie szkolnym. Ponadto z ograniczonym zakresem klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego wiąże się potrzeba doksztalcenia uczniów i absolwentów, którą dobrze rozpoznają zarówno nauczyciele jak i uczniowie. Przykładowo, system oświaty nie kształci w części zawodów deficytowych, takich jak spawacz, ślusarz, przewodnik turystyczny. Nie zapewnia też uprawnień, np. na maszyny budowlane, które to uprawnienia uczniowie mogą zdobywać jedynie na dodatkowych kursach – pewną podstawą do tego zawodu może być jednak zawód kierowca mechanik.

Jako przyczyny uruchomienia kształcenia w nowych zawodach nauczyciele wymieniali przede wszystkim zapotrzebowanie pracodawców. Zdarzyło się też wprowadzenie zawodu w oparciu o analizy potencjalnego zapotrzebowania. Jeden z respondentów wymienił rozwój województwa pod względem turystycznym i przewidywany w związku z tym wzrost zapotrzebowania na techników obsługi turystycznej. Nauczyciele przyznawali, że szkoła kierowała się swoimi potrzebami przyciągnięcia nowych kandydatów, wymieniano: „potrzebę poszerzenia oferty”, „większą szansę na wybór szkoły przez uczniów i rodziców” a nawet wnioski rady rodziców. Jak wynika z badania jakościowego, w procesie otwierania nauczania w nowych zawodach szkoły i organ prowadzący kierują się popytem, jednak, pomimo pogłębiania pytań, respondentom było trudno oddzielić kwestię popytu ze strony pracodawców i popytu ze strony uczniów. W szczególności rozmówcy nie odnieśli się do pytania, czy uczniowie – kandydaci mają właściwe rozeznanie zapotrzebowania pracodawców. Jak wynika ze starszych badań preferencje kandydatów należą do ważnych uwarunkowań kształtujących ofertę szkół. P podążanie szkół głównie za popytem ze strony kandydatów, przy braku wiedzy kandydatów o zawodach pożądanym na rynku pracy (tzw. asymetria informacji) może prowadzić do kształcenia niespójnego z możliwościami zatrudnienia¹⁰¹.

Trzecią grupę przyczyn stanowiły przyczyny formalne – zmiana klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego i uruchomienie klas specjalnych. Żaden z respondentów nie wymienił, jako przyczyny uruchamiania kształcenia w nowych zawodach, uczestnictwa szkoły czy działań

¹⁰¹ U. Sztanderska, W. Wojciechowski, Czego (nie) uczą polskie szkoły, Fundacja FOR, Warszawa 2008.

CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Warszawa 2010.

prowadzonych w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, ani też żadnym innym projekcie który mógłby dostarczać wiedzy.

Nauczyciele zapytani o przyczyny, dla których szkoła dotychczas nie mogła uruchomić kształcenia w zawodach, w których brakuje kształcenia w subregionie, wskazywali najczęściej na brak warunków po stronie szkoły – brak odpowiedniej kadry dydaktycznej i odpowiednio przygotowanych pracowni (po 42%). Kolejną, a w praktyce związaną z poprzednimi, przyczyną były trudności z uzyskaniem środków potrzebnych na uruchomienie nowego kierunku kształcenia (29%). Jako przyczynę wskazywano też brak zgody organu prowadzącego (21%). Natomiast zaledwie 2 badanych (8%) wskazało na przyczyny po stronie pracodawców, tj. brak lokalnych przedsiębiorców, skłonnych do współpracy w zakresie praktyk / kształcenia praktycznego. Jeżeli więc szkoły nie uruchamiają kształcenia w nowych zawodach, to głównie dlatego, że nie mogą, a nie, że nie ma pracodawców potencjalnie zainteresowanych współpracą.

Nawet w przypadkach, gdy w powiecie jest duży pracodawca chcący zatrudnić pracowników w określonych zawodach, nie zawsze skutkuje to uruchomieniem kształcenia. Bywa że nie jest to możliwe np. z powodu małej przewidywanej liczby kandydatów. Z porównania informacji z różnych szkół i powiatów można sądzić, że w przypadku gdy jest zainteresowany duży pracodawca, dużo łatwiej jest doprowadzić do rozwoju kształcenia w już nauczanym zawodzie, np. do powstania klasy patronackiej, niż do uruchomienia kształcenia w nowym. To drugie zależy od wielu czynników, a w szczególności od postrzeganego stopnia zainteresowania uczniów zawodem, oraz od polityki organu prowadzącego odnośnie rozwijania, podtrzymywania funkcjonowania, łączenia i likwidacji szkół.

Kwestia uruchamiania kształcenia w nowych zawodach jest sporna pomiędzy szkołami, które zgłaszają zawód, a organami prowadzącymi. Organy niejednokrotnie mniej optymistycznie oceniają warunki zapewniane przez szkołę do jego uruchomienia lub koszty z tym związane. Z kolei z perspektywy organów prowadzących w ostatnich latach szkoły starają się uruchamiać kształcenie w wielu nowych zawodach. Przedstawiciele jednego z organów prowadzących wyjaśniali, że rolą powiatu jest wspieranie tych działań, żeby jak najwięcej uczniów kontynuowało naukę na miejscu, a potem zasilalo lokalny rynek pracy (przedstawiciele organów prowadzących nie akcentowali perspektywy szerszej, tj. rynku subregionalnego). Niemniej powiaty nie zawsze wydają zgodę. Zawód jest uruchamiany pod warunkiem dostępności środków finansowych. Z uwagi na niewystarczające środki z subwencji oświatowej, szkoły aby sfinansować bazę dydaktyczną wykorzystują także rezerwę oświatową i projekty finansowane z RPOWP.

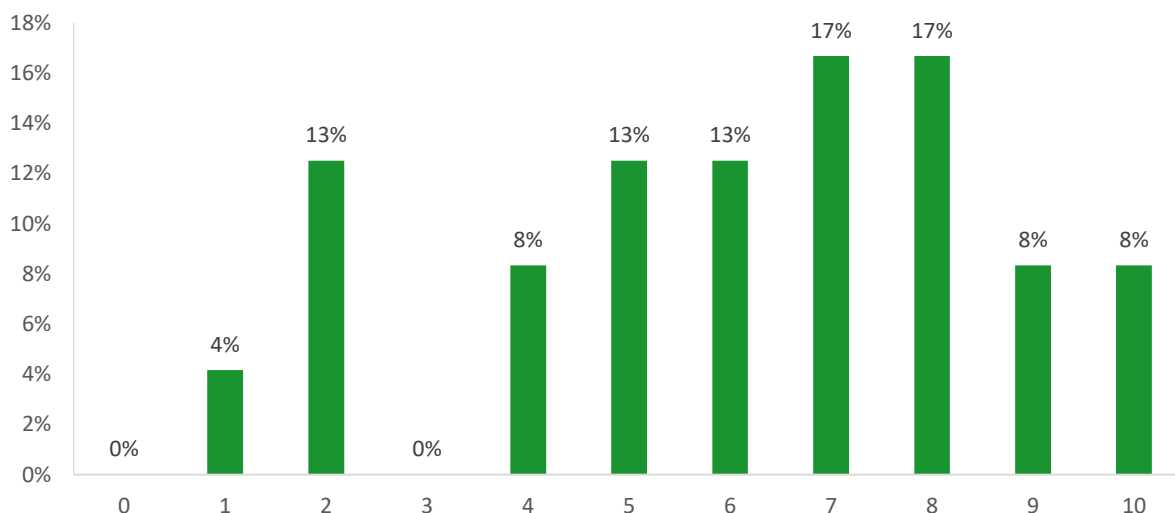
Drugi czynnik, to ocena powiatu, czy zawód ma szansę przyciągać uczniów w kolejnych rocznikach. W przeciwnym razie byłaby to nieefektywna inwestycja. Prognozowanie zainteresowania kandydatów sprawia trudności organom prowadzącym, są też ostrożne ze

względu na niż demograficzny. Dodatkowo, w przypadku powiatu sąsiadującego z większym miastem występuje odpływ uczniów – znaczna część wybrała kształcenie ponadgimnazjalne poza swoim powiatem zamieszkania, w badanym powiecie szacowano odpływ na około 30%.

Trzeci czynnik wpływający na decyzje organów prowadzących, to dążenie do podtrzymania funkcjonowania placówki lub do jej likwidacji lub połączenia z inną szkołą. W badaniach jakościowych stwierdzono przypadki obu kierunków działania: zarówno uruchomienia nowego zawodu w szkole, po to aby umożliwić jej przetrwanie, jak i odmowy uruchomienia zawodu w związku z planowanym przez powiat połączeniem dwóch szkół i zorganizowaniem całości kształcenia w jednej z nich, w celu poczynienia oszczędności. W ocenie ewaluatora, stawianie istnienia szkoły za cel sam w sobie jest błędne. W sytuacji niżu demograficznego likwidacja niektórych szkół i koncentracja uczniów w pozostałych szkołach mogłaby być procesem naturalnym. Jednocześnie uruchamianie kształcenia w nowych zawodach, zamiast likwidacji, może być dobrym rozwiązaniem, o ile jest to działanie adekwatne do rynku i stanowi część spójnej polityki edukacyjnej, i takie przykłady również stwierdzono w badaniu jakościowym.

Badanie wykazało, że nauczyciele kształtując ofertę edukacyjną szkoły starają się poznać potrzeby i oczekiwania pracodawców i wziąć je pod uwagę. Mają jednak niewystarczający dostęp do wiedzy na temat tych potrzeb.

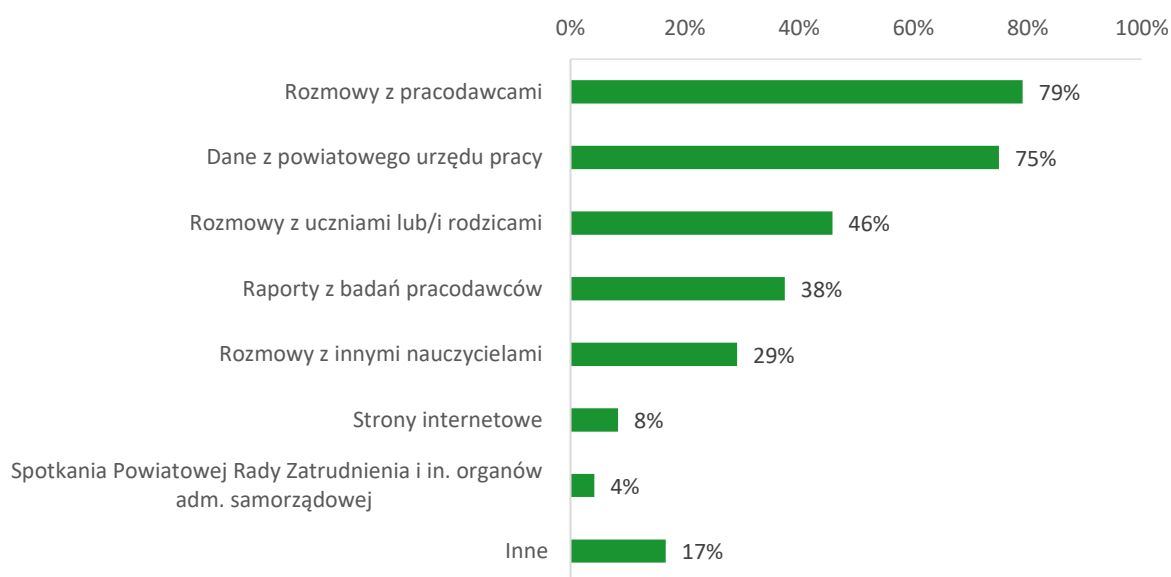
Wykres 55. Ocena stopnia, w jakim nauczyciele czują się poinformowani o potrzebach pracodawców (0 – „Czuję się słabo poinformowany/a; 10 – „Czuję się dobrze poinformowany/a”)

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę określić na skali 1-10 na ile czuje się Pan(i) poinformowany/a o potrzebach pracodawców na subregionalnym rynku pracy odnośnie poszukiwanych zawodów i kompetencji pracowników”.

Nauczyciele czuli się w bardzo różnym stopniu poinformowani o tym jakich zawodów i kompetencji poszukują pracodawcy na subregionalnym rynku pracy. W skali od 0 do 10 średnia ocen wyniosła 6, niemniej wskazania były silnie zróżnicowane. Średnia ocen była istotnie wyższa wśród nauczycieli, którzy uczestniczyli w warsztatach na temat promocji szkoły (6,6) niż wśród tych, którzy w nich nie uczestniczyli (3,5). Warsztaty te nie dotyczyły informowania o potrzebach pracodawców, a więc można raczej przypuszczać, że wzięli w nich udział nauczyciele, którzy bardziej się interesowali nie tylko promocją ale też rynkiem pracy.

Wykres 56. Źródła wiedzy nauczycieli o potrzebach pracodawców

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę wymienić jakie są dla Pana/Pani 3 główne źródła wiedzy na temat zapotrzebowania pracodawców na zawody i kompetencje na rynku pracy (tj. jakich pracowników poszukują pracodawcy)?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Głównym źródłem wiedzy nauczycieli o potrzebach pracodawców były rozmowy z pracodawcami i dane z powiatowego urzędu pracy (PUP). Natomiast dla niemal żadnego z nauczycieli takim źródłem nie były spotkania organizowanej przez PUP powiatowej Rady Zatrudnienia (co może wskazywać, że przedstawiciele szkół nie byli zapraszani na posiedzenia – Rady; nie mają takiego obowiązku). Rzadziej takim źródłem wiedzy były rozmowy z innymi nauczycielami lub z uczniami, czy raporty z badań pracodawców. Nieliczni (tylko dwaj badani) nauczyciele wskazali jako źródło strony internetowe. Były to portale z ofertami pracy, strony internetowe pracodawców, powiatowego i wojewódzkiego urzędu pracy, badanie Barometr Zawodów i strona beneficjenta projektu. Natomiast wskazane „inne” źródła, to faktycznie także nauczyciele – doradca zawodowy lub kierownik praktycznej nauki zawodu.

Nauczyciele, którzy korzystali poznali stanowisko pracodawców z rozmów z nimi lub raportów z badań oceniali swoją wiedzę trochę wyżej od nauczycieli, którzy nie korzystali z tych

źródeł, jakkolwiek różnica nie jest istotna statystycznie. Ponadto nauczyciele praktycznych przedmiotów zawodowych oceniali swoją wiedzę trochę wyżej od innych nauczycieli, ale także ta różnica nie jest istotna statystycznie.

Niewykorzystanie w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” szans na poprawę koordynacji oferty kształcenia w zawodach

Część szkół uczestniczyła w spotkaniach subregionalnych koalicji na rzecz kształcenia zawodowego. Na spotkaniach omawiano m. in. takie zagadnienia jak: rozwój kompetencji kadr szkół kształcenia zawodowego, współpraca, włączanie przedsiębiorców, potencjał szkół, praktyczna nauka zawodu, współpraca szkoły z otoczeniem, świadomość społeczna dotycząca znaczenia edukacji zawodowej, polityka władz samorządowych. Nauczyciele z różnych szkół otwarcie dzielili się swoimi doświadczeniami, by każdy mógł skorzystać z przydatnych, pomysłowych rozwiązań funkcjonujących w innych szkołach. Efektem prac koalicji były programy na rzecz rozwoju i popularyzacji szkolnictwa zawodowego.

Oprócz tego, co zostało zapisane w programach, jak wynika z badania jakościowego kluczową kwestią, jaka wyłoniła się ze spotkań koalicji, był zgodny postulat koordynacji oferty kształcenia. Postulowano by zarówno na poziomie powiatowym, jak i subregionalnym, szkoły specjalizowały się w określonych zawodach i nie musiały konkurować. Nauczyciele krytycznie oceniali uruchamianie w innych szkołach kształcenia w tym samym zawodzie, w którym kształcą ich szkoły. Postulowano zdecydowanie, by szkoły kształciły w różnych zawodach, każda w tych, do nauczania, których ma największy potencjał.

Z perspektywy przedstawicieli organu prowadzącego uruchamiającego kształcenie w tym samym zawodzie w różnych szkołach, oprócz wspomnianej motywacji do utrzymania szkoły ważne jest to, że gdy zainteresowanie uczniów danym zawodem jest duże, jak np. w przypadku zawodu technika informatyka, to jedna szkoła (czy nawet np. dwie) nie pomieści zainteresowanych nim uczniów. Jest to zarazem zawód deficytowy (tj., na który popyt pracodawców jest wysoki). W takim przypadku w ocenie ewaluatora należy przyznać słuszość organowi prowadzącemu. Jest jednak dyskusyjne uruchamianie nauki w zawodzie w tej a nie innej szkole jedynie dlatego, by ta szkoła mogła przetrwać, jeśli ta szkoła wcześniej nie kształciła w zawodach powiązanych i nie ma przygotowanej kadry.

W związku ze zgłoszeniem postulatu koordynacji zawodów, realizacja prac koalicji w ramach projektu była rozczarowaniem dla uczestników. Pojawiła się opinia, że było to najmniej skuteczne z działań realizowanych w projekcie, a to dlatego, że choć powstał raport z prac koalicji, który miał być przedstawiony organowi prowadzącemu, to nie tylko powyższa rekomendacja nie została wdrożona, ale też szkoły nie miały żadnej informacji o losach raportu. Działanie w projekcie skończyło się wraz z jego opracowaniem. Zabrakło stanowiących część projektu prac nad negocjowaniem i/lub wprowadzeniem zmian wypracowanych przez koalicję.

Należy uznać za wadę projektu „Dobry zawód-fajne życie” fakt, że przedstawiciele organu prowadzącego nie wzięli udziału w spotkaniach koalicji subregionalnej, lecz byli jedynie odbiorcami gotowego produktu. Dyskusje, które byłyby prowadzone nie jedynie w gronie przedstawicieli szkół, lecz wspólnie z organem prowadzącym, mogłyby pomóc obydwu stronom zrozumieć stanowisko strony przeciwnej i poszukiwać optymalnego rozwiązania.

Wykorzystanie efektów kształcenia

Przedstawiciele jednego z organów prowadzących mają świadomość, że jeżeli kilka szkół uczy tego samego zawodu, to mogą go uczyć na różnym poziomie. Na moment w którym realizowano badanie, organ nie zdecydował się ograniczać oferty, lecz raczej akceptował uruchamianie w szkołach kształcenia w nowych zawodach. Warto jednak zaznaczyć, że organ prowadzący uczestniczy w realizacji innego projektu, w ramach którego zostanie przeprowadzone badanie kompetencji uczniów z poszczególnych szkół, jak również badanie potrzeb pracodawców. Planowane jest ustalenie na tej podstawie, w których szkołach nauczanie danych zawodów ma rację bytu, oraz które zawody są pożądane przez pracodawców.

Wymieniony projekt badawczy można ocenić jako interesujący i trafny, z jednym zastrzeżeniem: pracownicy organu prowadzącego nazbyt jednostronnie rozumieją znaczenie wyników badania kompetencji uczniów. Zarówno wyniki takiego badania, jak i wyniki egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe (o czym wiadomo z rozmowy z jednym z przedstawicieli szkół) są przez organ prowadzący używane jako proste wskaźniki jakości kształcenia prowadzonego przez szkoły, podczas gdy takimi wskaźnikami nie są. Jak wyjaśniono wcześniej, poziom kompetencji uczniów jest rezultatem nie tylko pracy szkoły, ale też innych czynników, w tym efektów kształcenia poprzedniej szkole i czynników społeczno-ekonomicznych. Dlatego to nie wyniki egzaminów, lecz „wartość dodana” wniesiona przez szkołę (zgodnie z koncepcją EWD) jest dobrą podstawą do oceny pracy szkoły.

Zawody szkolnictwa branżowego I stopnia

Kształtowanie oferty na poziomie szkoły branżowej pierwszego stopnia jest trudniejsze niż na poziomie technikum. Zainteresowanie kandydatów szkolnictwem branżowym kształtuje się poniżej potrzeb pracodawców i poniżej opłacalności uruchomienia szerokiej oferty zawodów. Z perspektywy nauczycieli wynika to z negatywnego wizerunku szkół branżowych – z przekonania o tym, że są to słabsze szkoły i idą do nich uczniowie z gorszymi wynikami w nauce.

Należy zaznaczyć, że we wspomnianym stereotypie jest część prawdy. Istotnie do szkół kształcących na poziomie zasadniczym zawodowym trafiają uczniowie mający, na poziomie przeciętnym, niższe kompetencje kluczowe (w tym matematyczne i językowe) niż ich rówieśnicy

idący do technikum i liceum¹⁰². Niemniej nauczyciele i pracodawcy są zgodni, że pracownicy z wykształceniem zasadniczym, zwłaszcza robotnicy wykwalifikowani, są bardzo potrzebni na rynku pracy.

Uczniowie mają możliwość uczenia się u rzemieślników znacznie większej liczby zawodów od tej, jaką oferuje system oświaty. W takim przypadku mają status pracowników młodocianych i odbywają w szkole jedynie kształcenie teoretyczne. Dzięki temu możliwe jest kształcenie uczniów w wielu zawodach na poziomie szkoły branżowej pierwszego stopnia bez konieczności kosztownego inwestowania w bazę dydaktyczną szkół. W tym kontekście warto zauważyć, że przedstawiciele szkół i organów prowadzących w ogóle nie poruszali kwestii kształcenia w rzemiośle. Niniejsze badanie potwierdza, że kształcenie zawodowe w systemie oświaty i w rzemiośle nadal tworzą oddzielne systemy i że po stronie podmiotów systemu oświaty nie ma dążenia do zmiany tego stanu rzeczy.

Oferta nauki w rzemiośle została wspomniana jedynie przez partnera, który je reprezentuje. Pozostali interesariusze nie wspominali o rzemiośle nawet pomimo, że szkoły kształcenia zawodowego prowadzą klasy wielozawodowe uczące pracowników młodocianych. Natomiast z perspektywy rzemieślników, istnieje konkurencja pomiędzy rzemiosłem a szkołami – szkoły uruchamiając kształcenie w określonych zawodach „zabierają” im uczniów.

Promocji oferty kształcenia w rzemiośle zabrakło też w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Powstałe w ramach projektu informatory oraz prowadzone działania informacyjne koncentrowały się jedynie na ofercie szkół i zawodach nauczanych bezpośrednio w szkołach. W ocenie ewaluatora należy to uznać za niedociągnięcie projektu.

---

¹⁰² M. Federowicz, M. Sitek (red.), Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów. Wyniki badania PISA 2015 w Polsce, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2017.

7.3 Efekty kształcenia w szkołach objętych projektem

Aby scharakteryzować jakość kształcenia w szkołach uczestniczących w projekcie „Dobry zawód – fajne życie”, w badaniu ankietowym zebrano od nauczycieli dane o liczbach absolwentów oraz liczbach uczniów przystępujących do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe i uczniów, którzy zdali egzamin w okresie trzech ostatnich lat szkolnych (2016/17, 2017/18 i 2018/19). Dla każdej z badanych szkół dane podawał tylko jeden reprezentujący ją nauczyciel. Do analizy włączono tylko te szkoły, dla których podano większe liczebności absolwentów w roku szkolnym 2016/17, czyli w przypadku szkół branżowych/zasadniczych – nie mniej niż 11 absolwentów, a w przypadku techników – nie mniej niż 10 absolwentów.

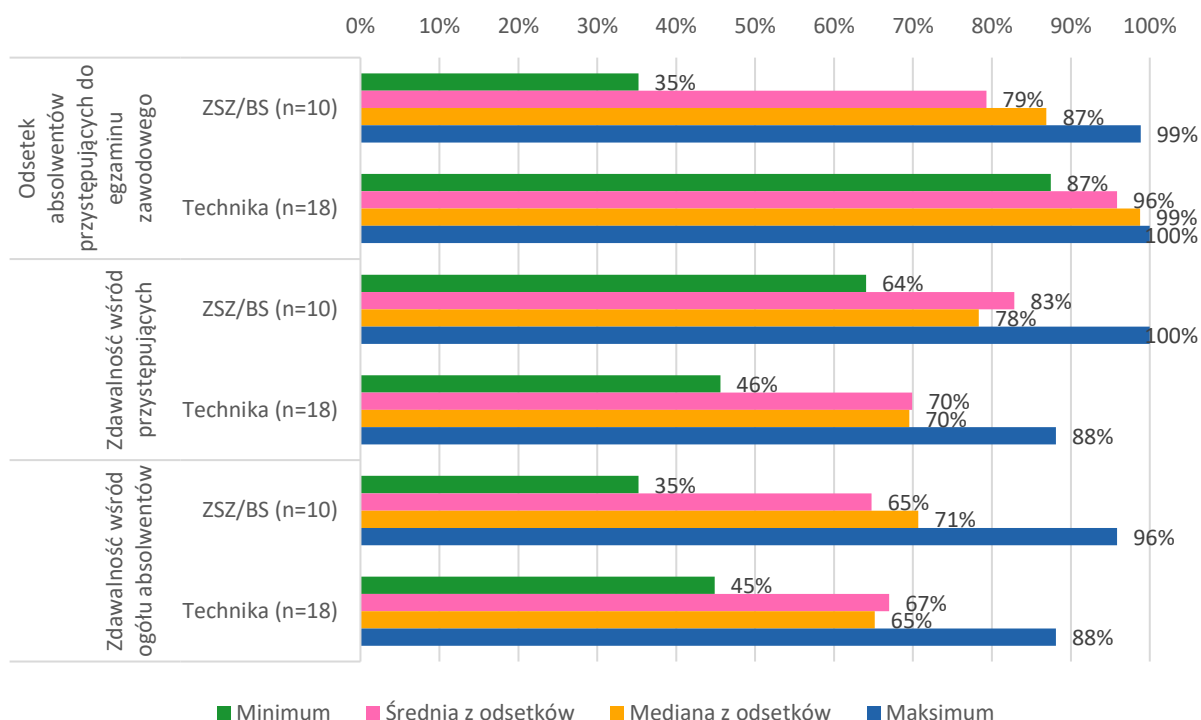
Jako przybliżoną miarę jakości wyposażenia uczniów w kompetencje zawodowe przyjęto wskaźniki przystępowania do egzaminów i zdawalności egzaminów. Należy jednak podkreślić, że nie jest to miara doskonała, i że zdawalność lub wyniki egzaminów nie powinny być podstawą do zbyt pochopnej oceny pracy szkoły. Na poziom kompetencji osiągniany przez uczniów składa się praca szkoły (jakość kształcenia), własna praca uczniów, ale także poziom kompetencji, z którym uczniowie tę szkołę rozpoczynali, a ten z kolei zależy od efektów wyniesionych z poprzedniej szkoły, jak i od statusu społeczno-ekonomicznego uczniów różnicującego ich warunki do rozwoju. Nie bez racji mówi się o szkołach „dobrych” i „słabszych”. Kandydaci wiedzą o tym, że mając słabsze osiągnięcia edukacyjne nie do każdej szkoły się dostaną, a więc przeprowadzają autoselekcję dokonując wyboru szkoły. Następnie szkoła przeprowadza selekcję – jeżeli uchodzi za dobrą, a dodatkowo dany zawód jest popularny, to do nauki danego zawodu w takiej szkole kandyduje więcej osób. Szkoła wówczas może wybrać najlepszych, a więc naukę w danej szkole rozpoczynają uczniowie mający wyższe osiągnięcia edukacyjne od ich rówieśników trafiających do innych szkół. Różnice na starcie przyczyniają się zaś do różnic na etapie kończenia szkoły, tj. do wyników egzaminów. Dlatego też nie można oceniać szkoły, której uczniowie mają niższe wyniki, jako słabszej. Zagadnienie to zostało rozwinięte w ramach koncepcji Edukacyjnej Wartości Dodanej¹⁰³. Wskaźniki EWD (Edukacyjna wartość dodana) są wprowadzanie obliczane tylko dla kształcenia ogólnego (w tym dla matur w technikum), ale ideę można zastosować także do kształcenia zawodowego. Poniższą analizę wskaźników należy interpretować mając na uwadze opisane zastrzeżenie.

---

¹⁰³ Źródło: [Czym jest EWD?](#), data dostępu 28.03.2020.

Zgodnie z definicją Instytutu Badań Edukacyjnych, Edukacyjna Wartość Dodana „definiowana jest jako przyrost wiedzy uczniów w wyniku danego procesu edukacyjnego. W sensie technicznym – EWD dla szkoły to średnia z różnic między wynikami przewidywanymi a wynikami uzyskanymi na egzaminie zewnętrznym przez jej uczniów. Tak wyznaczona wartość dodana szkoły to przeciętna wzrostu umiejętności i wiedzy uczniów do niej uczęszczających w danym okresie. EWD to jedna z miar oceny jakości pracy szkoły (...).” [Czym jest metoda EWD?](#), data dostępu 29.04.2020.

Wykres 57. Wskaźniki przystępowania i zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w badanych szkołach

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Prosimy wpisać liczby absolwentów, tj. uczniów kończących zasadniczą szkołę zawodową dla młodzieży lub szkołę branżową dla młodzieży w poszczególnych latach, w tym uczniów odbywających praktyczną naukę zawodu lub przygotowanie zawodowe młodocianych u pracodawcy oraz uzyskujących kwalifikacje zawodowe.”; „Prosimy wpisać liczby absolwentów, tj. uczniów kończących technikum dla młodzieży w poszczególnych latach, w tym uczniów odbywających praktyki zawodowe u pracodawcy oraz uzyskujących kwalifikacje zawodowe”.

Przedmiotem analizy były następujące wskaźniki:

- Wskaźnik przystępowania do egzaminów, obliczany jako stosunek liczby osób, które przystąpiły do egzaminu, do liczby absolwentów szkoły w danym roku szkolnym – uwzględnienie tego wskaźnika jest ważne dlatego, że nie wszyscy uczniowie kończący szkołę decydują się przystąpić do egzaminu. Następuje tutaj autoselekcja w oparciu o ocenę własnych kompetencji;
- Zdawalność egzaminów wśród osób przystępujących – mierzona tak, jak jest mierzona przez Centralną Komisję Egzaminacyjną, czyli jako stosunek liczby osób, które uzyskały świadectwo potwierdzające kwalifikacje w zawodzie do liczby osób, które przystąpiły do egzaminu;
- Zdawalność egzaminów ogółem, obliczana jako stosunek liczby osób, które uzyskały świadectwo potwierdzające kwalifikacje w zawodzie do liczby absolwentów szkoły w danym roku szkolnym. Mianownik tego wskaźnika obejmuje wszystkich uczniów kończących szkołę w danym roku, a nie tylko tych, którzy zdecydowali się przystąpić do

egzaminu, dlatego jest to pełniejsza miara efektów kształcenia osiągniętych przez zbiorowość uczniów – w tym przypadku uczniów badanej szkoły.

Jak wykazała analiza, szkoły objęte projektem są bardzo zróżnicowane pod względem efektów kształcenia mierzonych odsetkami uczniów przystępujących do egzaminów i zdających egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe. Świadczą o tym wartości skrajne, czyli minimalne i maksymalne odsetki. W poszczególnych szkołach, do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe przystąpiło: od 35% do 99% absolwentów szkół branżowych/zasadniczych i od 87% do 100% absolwentów technikum. Jako miary tendencji centralnej podano średnią z odsetków i medianę z odsetków. Są one bliskie wartościom maksymalnym, co świadczy o tym, że do egzaminów najczęściej przystępuje większość absolwentów, a szkoły, w których decyduje się na to niewielka część uczniów są w mniejszości.

Zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, obliczona w stosunku do przystępujących do egzaminu, była zróżnicowana pomiędzy szkołami i ze względu na typ szkoły. Jeśli chodzi o zróżnicowanie pomiędzy badanymi szkołami, to wśród uczniów szkół branżowych/zasadniczych zdało egzamin od 64% do 100% przystępujących, a wśród uczniów techników od 46% do 88%. Porównując zaś typy szkół można stwierdzić, że szkoły branżowe/zasadnicze osiągały lepsze wyniki niż technika. W przypadku szkół branżowych/zasadniczych, średnia z odsetków to 83%, a mediana – 78%, natomiast dla techników jest to po 70%. Rozpatrywane całościowo wskaźniki zdawalności nie odbiegają do tych dla całego województwa podlaskiego. Należy przy tym mieć na uwadze, że wyniki badania kwestionariuszowego pochodzą z małej próby i pominięto w analizie te szkoły, które podały dane zerowe lub dane dla zaledwie pojedynczych absolwentów. Otrzymane wyniki są więc podstawą do ostrożnego oszacowania jakości kształcenia, nie mogą też być uogólniane na całe województwo.

Aby uwzględnić zarówno częstość przystępowania do egzaminów, jak i zdawania ich, obliczono wskaźniki zdawalności ogółem, tj. iloraz osób, które zdały egzamin do liczby absolwentów z danego roku szkolnego. Wskaźnik ten ujawnia bardzo silne zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi placówkami. Największe różnice wystąpiły wśród badanych szkół branżowych/zasadniczych, gdzie tak rozumiana zdawalność ogółem kształtowała się na poziomie od 35% do 96%. Trochę mniejsze i bardzo podobne różnice wystąpiły w przypadku techników: było to od 45% do 88%. Natomiast miary tendencji centralnej kształtują się bardzo podobnie dla obu typów szkół.

Z analizy porównawczej wszystkich trzech wskaźników można wnioskować, że przede wszystkim efekty kształcenia a więc przypuszczalnie również jakość kształcenia zawodowego jest bardzo silnie zróżnicowana pomiędzy poszczególnymi szkołami. Niewątpliwie szkoły, w przypadku których wskaźniki przystąpienia lub zdawalności są niskie, wymagają uwagi i wsparcia ze strony władz oświatowych (organy prowadzące, kuratoria oświaty, Urząd

Marszałkowski Województwa Podlaskiego oraz¹⁰⁴). Otrzymane wyniki, pochodzące z małej próby, można potraktować jako pilotażowe, natomiast aby organy te mogły podejmować decyzje o wsparciu, potrzebne byłoby pozyskanie przez nie obiektywnych, pełnych i szczegółowych danych z Systemu Informacji Oświatowej i Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej odnośnie poszczególnych szkół jak również poszczególnych zawodów i składających się na nie kwalifikacji.

Zaobserwowano – tylko pod niektórymi względami – zależności pomiędzy wskaźnikami przystępowania i zdawalności egzaminów, a stopniem aktywności nauczycieli w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Wśród szkół branżowych/zawodowych, nauczyciele, którzy uczestniczyli w pracach subregionalnej koalicji na rzecz kształcenia zawodowego, przedstawili dane wskazujące na wyższy poziom przystępowania i zdawalności egzaminów w ich szkołach.

7.4 Perspektywa uczniów

Oczekiwania uczniów

Badani uczniowie z różnych szkół kształcenia zawodowego byli zgodni co do swoich oczekiwań odnośnie szkoły. Jak wynika z badania kwestionariuszowego uczniów klas 1. i 2., dla uczniów obu typów szkół kształcenia zawodowego ważne było przede wszystkim zdobycie dobrego zawodu i to, by na lekcjach mogli robić rzeczy praktyczne i przydatne¹⁰⁵. Również pełnoletni uczniowie uczestniczący w zogniskowanych wywiadach grupowych byli zgodni, że szkoła powinna przede wszystkim przygotować ich do pracy w zawodzie. Akcentowali przy tym aktualność wiedzy, poznawanie nowoczesnych metod i narzędzi stosowanych w branżach, w których się kształcili. W związku z tym uczniowie oczekiwali od szkoły przede wszystkim dużej liczby godzin kształcenia praktycznego, w tym także pomocy w rozwijaniu umiejętności zawodowych wykraczających poza podstawę programową.

Niektórzy uczniowie objęci badaniem jakościowym oczekiwali także, by szkoła umożliwiła im dobre przygotowanie się do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe i do matury. Z kolei z badania kwestionariuszowego wynika, że przygotowanie się do pójścia na studia było ważne dla 1/3 uczniów pierwszych i drugich klas technikum, a jak wynika z omówionych wcześniej badań losów absolwentów, rzeczywiście tak kształtuje się odsetek absolwentów technikum kontynuujących naukę. W badaniu jakościowym uczniowie, którzy zamierzali zdawać na studia, chcieli też by szkoła przygotowała ich do podjęcia dalszego kształcenia w kierunku, w którym przygotowują się do zawodu. Warto przy tym zaznaczyć, że plany uczniów co do dalszej nauki, a więc i potrzeby z tym związane, były bardzo różne. Podczas

¹⁰⁴ Przykładowe działania do rozważenia przez UMWP zamieszczono w tabeli rekomendacji.

¹⁰⁵ Zagadnienie oczekiwań uczniów odnośnie szkoły ponadgimnazjalnej omówiono również wcześniej – w rozdziale 5.3 – w kontekście uwarunkowań wyboru szkoły.

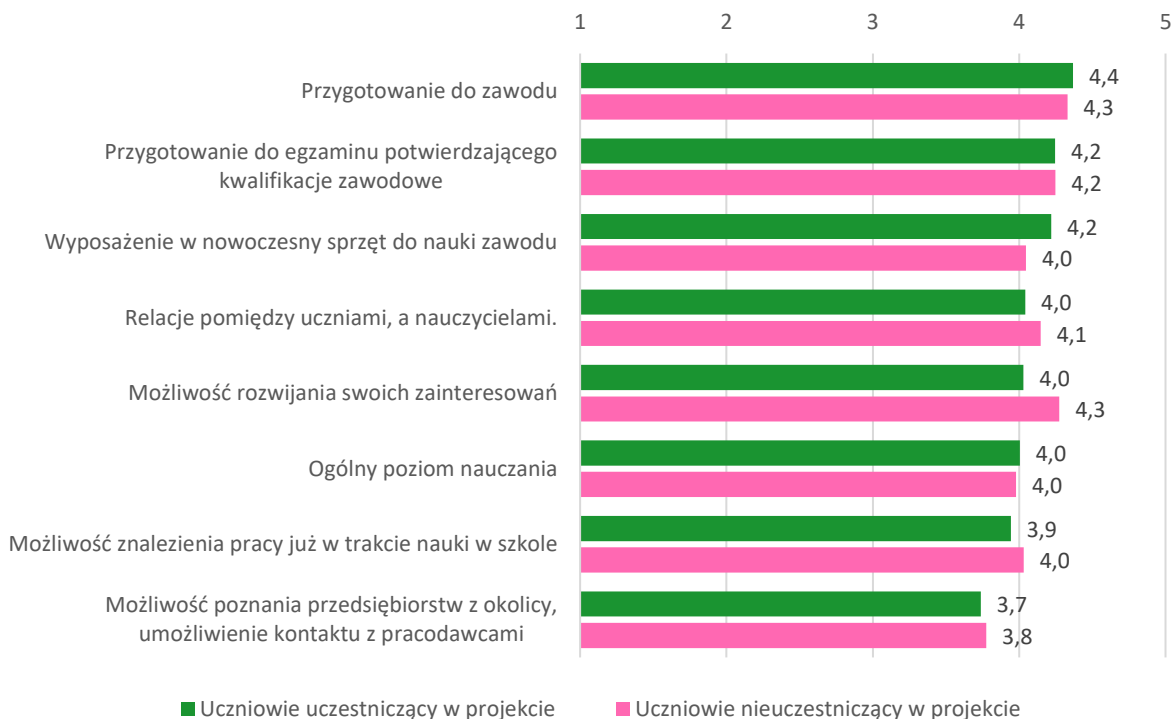
gdy w jednej z badanych szkół w grupie uczniów uczestniczących w wywiadzie zbadano grupę uczniów technikum, w której wszyscy chcieli iść na studia, to w innej szkole uczniowie (uczący się różnych zawodów) zgodnie podkreślali, że na studia się nie wybierają, nie widzą w studiach wartości dla siebie, natomiast chętnie rozwijaliby swoje umiejętności na kursach i szkoleniach.

Niektórzy badani uczniowie podjęli kwestię klimatu szkoły, w tym relacji z nauczycielami. W jednej ze szkół uczniowie podkreślali, że relacje z nauczycielami są dla nich ważne – szczególnie to, by kadra była przyjaźnie nastawiona, pomagała w realizacji zaplanowanych celów zawodowych, tworzyła możliwości do samorealizacji. W innej szkole uczniowie wspomnieli o tym czynniku, ale zdecydowanie na pierwszy plan w ich perspektywie wysuwało się przygotowanie do zawodu. Uczniowie innych szkół nie wyrażali wprost swoich oczekiwań w tym obszarze, ale ich wypowiedzi świadczyły pośrednio o tym, że jest on dla nich ważny, bo obszernie wypowiadali się na temat atmosfery panującej w ich szkołach. Przywołano przykłady atmosfery dobrej i wspierającej uczenie się i rozwijanie zainteresowań w co najmniej dwóch badanych szkołach i złej, tworzącej dystans pomiędzy nauczycielami a uczniami w co najmniej jednej badanej szkole.

Szczególny jest przypadek uczniów szkół rolniczych kształcących się w zawodzie technik rolnik. Motywacja tych uczniów do nauki jest wysoka a oczekiwania sprecyzowane: ważne jest dla nich dobre przygotowanie do egzaminu zawodowego, dlatego, że zdanie go jest niezbędnym warunkiem by mogli przejąć gospodarstwo po rodzinie i by mogli się ubiegać o preferencyjny kredyt z programu „Młody Rolnik” w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Co więcej, liczba punktów uzyskanych na tym egzaminie przekłada się na liczbę punktów przyznawaną w ramach oceny wniosku o kredyt rolniczy.

Spełnienie oczekiwań i ogólna ocena jakości kształcenia

Uczniowie klas pierwszych i drugich szkół kształcenia zawodowego uczestniczący w badaniu kwestionariuszowym dobrze oceniają swoje szkoły. W 90% uważają, że szkoła spełniła ich oczekiwania co do nauki w niej. Deklarowali też, że niczego im w niej nie brakuje. Również wszystkie szczegółowe aspekty zostały przez nich ocenione na dość podobnym poziomie (zbliżonym do oceny 4 w skali od 1 do 5), a więc przeważająco pozytywnie.

Wykres 58. Ocena szkół kształcenia zawodowego przez uczniów klas 1. i 2.

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie–” (n=101) i nieuczestniczących (n=157). Pytanie kwestionariuszowe: „Spróbuj ocenić poszczególne kwestie dotyczące szkoły, do której teraz chodzisz, w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza najniższą ocenę, a 5 najwyższą”.

Uczniowie, którzy uczestniczyli w projekcie, najwyżej ocenili swoją szkołę pod względem przygotowania do zawodu i do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Najniżej zaś oceniali umożliwienie przez szkołę kontaktu z pracodawcami i możliwość poznania przedsiębiorstw z okolicy. Może to wskazywać, że nie postrzegają kontaktu z pracodawcami jako kluczowego elementu przygotowania do zawodu. Może też jednak wynikać stąd, że jako uczniowie młodszych klas jeszcze nie mieli praktyk lub zajęć praktycznych u pracodawców. Można też zauważyć, że uczniowie pozytywnie i o wiele lepiej niż nauczyciele ocenili wyposażenie szkoły czyli ten aspekt, który z perspektywy nauczycieli wyróżnia się na niekorzyść. Przymuszczać nie mają jeszcze szerszego oglądu tego jak takie wyposażenie mogłoby wyglądać, właśnie z tego powodu, że jeszcze nie mieli kontaktu z rzeczywistością pracy.

Opinie uczniów, którzy nie brali udziału w projekcie, na temat ich szkół kształtowały się bardzo podobnie. Jedyną statystycznie istotną różnicą dotyczyła możliwości rozwijania własnych zainteresowań – uczniowie, którzy nie wzięli udziału w projekcie, ocenili swoją szkołę istotnie wyżej pod tym względem. Przymuszczać różnica wynika stąd, że uczniowie którzy wzięli udział w projekcie, a więc w większości uczestniczyli w doradztwie popytowym, wybierając zawód w większym stopniu, niż uczniowie nieuczestniczący, kierowali się perspektywami zatrudnienia, a nie tylko swoimi zainteresowaniami.

Pełnoletni uczniowie uczestniczący w zogniskowanych wywiadach grupowych byli w przeważającej mierze zadowoleni z jakości kształcenia w swojej szkole, nawet jeżeli niektóre jego aspekty oceniali krytycznie. W ich ocenie szkoła spełniła ich oczekiwania, przygotowywała ich do zawodu i do egzaminu oraz nauczyła praktycznych umiejętności. Powtarzały się też wypowiedzi, że uczniowie dostali od swojej szkoły więcej, niż się spodziewali, co wskazuje, że rzeczywistość edukacji zawodowej bywa lepsza od wizerunku szkół kształcenia zawodowego.

Należy przy tym mieć na uwadze, że opinie uczniów z badania jakościowego nie mogą być uogólniane na całą zbiorowość uczniów. Wynika to ze specyfiki badań jakościowych, ale dodatkowo to zastrzeżenie jest wzmocnione przez fakt, że do uczestnictwa w wywiadach nauczyciele wybrali szczególną grupę uczniów. Po pierwsze, byli to uczniowie technikum, nauczyciele nie wybierali uczniów szkół branżowych. Z obserwacji badaczy i z rozmów z uczniami i nauczycielami wynika też, że zostali wybrani głównie uczniowie komunikatywni, którzy mieli raczej dobre relacje ze swoimi nauczycielami (jakkolwiek zdarzyło się, że w jednej szkole oceniali je krytycznie), rozwijali swoje zainteresowania oraz wiedzieli, co chcą robić w przyszłości. Najprawdopodobniej byli to uczniowie, którzy osiągnęli dobre wyniki w nauce, a w każdym razie jeżeli już zdawali egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe, to czuli się do nich raczej dobrze przygotowani.

Uczniowie wysoko oceniali kompetencje nauczycieli zawodu. Podkreślali też ich kompetencje starania, by wszyscy uczniowie zrozumieli temat. Cenili zastosowanie przez nauczycieli pomocy dydaktycznych, które np. pomagały im zrozumieć funkcjonowanie urządzeń (czego nie zapewniłby np. jedynie tekst czy rysunek). Doceniali również starania nauczycieli, by uzupełnić podstawę programową o aktualną wiedzę z branży. Uczniom najbardziej zależy na kształceniu praktycznym, które postrzegają jako najistotniejsze w realizacji swojego głównego oczekiwania, tj. przygotowania do zawodu. Jeżeli jednak wypowiadali się o metodach prowadzenia zajęć teoretycznych, to oceniali je dobrze. Można też stwierdzić, że zdaniem uczniów dobrze poprowadzona teoria, to ta bliska praktyki – nauczana zgodnie z aktualnym stanem rozwoju branży i przekazywana tak, by ułatwić przełożenie wiedzy na praktykę. Uczniowie byli natomiast w różnym stopniu zadowoleni z proporcji liczby godzin kształcenia praktycznego do teoretycznego. Z perspektywy niektórych uczniów kształcenie teoretyczne i praktyczne dobrze się uzupełniały, doceniali przy tym przygotowanie teoretyczne do praktyki. Niektórzy uczniowie byli wręcz zaskoczeni, że szkoła zapewniła im nawet więcej kontaktu z praktyką, niż się spodziewali. Przeważała jednak opinia przeciwna, i tym, co się powtarzało w wywiadach, była zgłaszana przez uczniów potrzeba zwiększenia liczby godzin kształcenia praktycznego. W tej kwestii uczniowie byli zgodni, niezależnie od tego, że ogólnie pozytywnie oceniali swoją szkołę. W kontekście relacji liczby godzin zajęć teoretycznych i praktycznych pojawiła się także propozycja, by teoria była wprowadzana na zajęciach praktycznych. Jest to ciekawa uwaga ze strony uczniów i pomysł ten nie jest nowy. Uczenie się poprzez doświadczenie (np. wykonanie zadania, obserwacja) a następnie refleksja nad doświadczeniem i

wypracowanie na jego podstawie wiedzy teoretycznej jest naturalnym dla człowieka sposobem uczenia się. Jest to m.in. założenie modelu uczenia się przez doświadczenie (cyklu Kolba), zgodnie z którym uczenie się przebiega przez następujące fazy: doświadczenie (np. eksperyment, zadanie praktyczne), obserwacja i refleksja nad doświadczeniem, wyciągnięcie wniosków i uporządkowanie ich w wiedzę (formułowanie teorii), oraz – zastosowanie zdobytej wiedzy w praktyce, czyli do kolejnego doświadczenia.

Ocena przez uczniów klimatu szkolnego (zazwyczaj pozytywna) jest powiązana z kształceniem zawodowym. Przykładowo doceniają to, że ich szkoła stwarza im warunki do rozwijania zainteresowań, np. jedna z badanych szkół w konkretny sposób wspiera pasje uczniów, np. stwarza im możliwości konstruowania w czasie wolnym wymyślonych przez nich urządzeń i zapewnia na to niewielkie dofinansowanie. Tak powstały np. stworzone przez uczniów sterowany smartfonem łuk elektryczny odtwarzający czy oryginalne meble do warsztatu szkolnego, a inny uczeń dostał wsparcie szkoły w starcie w rajdach samochodowych.

Ocena bazy dydaktycznej

Badane szkoły różniły się pod względem bazy dydaktycznej. Wskazywały na to nie tylko wyniki badania ankietowego nauczycieli ale też wyniki FGI z uczniami. W kilku szkołach uczniowie negatywnie oceniali wyposażenie. Podawali przykłady świadczące o tym, że w ich szkole wciąż brakuje nowoczesnego sprzętu, na którym mogliby przygotowywać się rzetelnie do zawodu. Poziom wyposażenia tych szkół odbiegał na niekorzyść od tego, czym dysponują przedsiębiorstwa. W jednej ze szkół rolniczych wyposażenie było dobre, ale ograniczeniem w prowadzeniu kształcenia praktycznego była bardzo mała ilość ziemi posiadanej przez szkołę. W szkołach zdarzały się też nieudane próby poprawy stanu wyposażenia, jak np. zakup partii komputerów o niedostatecznych parametrach dla zawodu technik informatyk. W części szkół oceny wyposażenia były bardziej pozytywne. Przykładowo w pewnej placówce, dzięki współpracy szkoły z dużymi firmami budowlanymi, uczniowie mają możliwość odbywania praktyk w nowoczesnych zakładach, a w szkole wykorzystują materiały udostępnione przez te firmy. W innej szkole oceny uczniów były raczej pozytywne za wyjątkiem braków wynikających stąd, że danego rodzaju umiejętności nie są wymagane w podstawie programowej (np. strzyżenia męskiego).

Na tym tle jedna ze zbadanych szkół wyjątkowo się wyróżnia pod względem nowoczesnego i kompleksowego wyposażenia. Zarówno jej uczniowie, jak i współpracujący z nią pracodawca oraz nauczyciele, podkreślali bardzo dobre wyposażenie warsztatów szkolnych (co zostało też zademonstrowane badaczowi). Dzięki temu warunki kształcenia praktycznego w szkole są porównywalne, a nawet lepsze niż w przedsiębiorstwach. Wyjątkowa sytuacja tej szkoły wynika z dobrego wykorzystania przez nią posiadanych możliwości. Szkoła ta prowadzi warsztaty szkolne, które funkcjonują jak działające na rynku przedsiębiorstwo, z tą różnicą, że usługi świadczą w nim uczniowie. Przez kilkanaście lat szkoła gromadziła środki i powoli

realizowała kolejne etapy inwestycji, co zaowocowało utworzeniem bardzo nowoczesnego warsztatu. Z kolei wyposażenie go jest w dużym stopniu sfinansowane przez współpracujących ze szkołą pracodawców.

W szkołach zdarzały się też nieudane próby poprawy stanu wyposażenia. Dotyczyło to szczególnie nietrafionej inwestycji jaką był zakup partii komputerów o niedostatecznych parametrach dla zawodu technik informatyk.

Ocena przygotowania do wykonywania pracy w rzeczywistych warunkach

Chociaż uczniowie nieraz pozytywnie wypowiadali się o zajęciach praktycznych, to mieli bardziej zróżnicowane opinie o tym, na ile nauka przygotowuje ich do pracy. Odnosili się przede wszystkim do swojego doświadczenia z praktyk zawodowych, tj. na ile wiedza zdobyta na zajęciach praktycznych w szkole przydała się na praktykach, oraz na ile warunki i metody pracy na praktykach były podobne do tego, czego uczyli się w szkole. Doświadczenia uczniów były w tej kwestii bardzo zróżnicowane. Niektórzy wykorzystywali na praktykach wiedzę teoretyczną nawet mimo, że program kształcenia obejmuje dość wąski obszar dziedziny, której się uczyli.

Inni uczniowie doświadczali bardzo dużego kontrastu pomiędzy metodami i narzędziami pracy wykorzystywanymi w szkole, a tymi stosowanymi realnie w danej branży. Zdawali sobie przez to sprawę, jak bardzo anachroniczne było nauczanie, które odebrali. Przykładem jest to, że nie wiedzieli o istnieniu programów komputerowych używanych w danej branży, bo w szkole posługiwali się tylko kartką i długopisem.

Z wypowiedzi uczniów wynika też, wprost lub pośrednio, że samo przygotowanie zgodne z podstawą programową nie jest w pełni wystarczające. Świadczy o tym to, że uczniowie pytani o to, czy są przygotowani do pracy, podkreślali zwłaszcza znaczenie dodatkowych szkoleń (np. w ramach programu edukacyjnego prowadzonego przez współpracującego ze szkołą pracodawcę) lub też krytykowali swoją szkołę za brak takich szkoleń.

Z opinii uczniów wyłania się też niejednolita ocena tego na ile praktyki zawodowe przygotowują ich do pracy. Jakość tego przygotowania jest związana z różnymi czynnikami, i najprawdopodobniej należy do nich w szczególności popyt na pracę. Są firmy, w których zapotrzebowanie na pracownika jest tak duże, że nawet praktykantom dają zróżnicowane zadania podobne jak początkującemu pracownikowi (taki był np. przypadek uczniów w zawodzie technika informatyka). Z drugiej strony, z doświadczeń innych uczniów wynika, że wykonywali na praktykach tylko zadania pomocnicze – co może wskazywać, że deficyt „rąk do pracy” był tam mniejszy i firma miała możliwość wykonywania swoich zadań bez przekazywania znaczącej ich części praktykantom.

Szczególnie wartościowe dla uczniów były praktyki w firmach, w których uczniowie są systematycznie wdrażani do pracy i po ukończeniu szkoły mogą liczyć na zatrudnienie. Dzięki temu uczniowie znają oczekiwania i warunki pracy u swojego potencjalnego pracodawcy, co bardzo doceniają. Takie podejście przedsiębiorców do praktyk jest zasadniczym elementem długofalowej i kompleksowej współpracy ze szkołami. W ramach takiej współpracy pracodawcy oferują też inne działania, w zależności od firmy są to np. wizyty studyjne, stypendia dla najlepszych uczniów, płatne staże i praktyki wakacyjne, szkolenia dla uczniów, doposażenie pracowni i warsztatów szkolnych itp. Jak wynika z wywiadów z pracodawcami i nauczycielami, dotyczy to większych firm prowadzących własne programy rozwoju i pozyskiwania młodych kadr, czasami w formule klas patronackich.

Z drugiej strony, zdarzają się przypadki, że pracodawcy nie powierzają uczniom odpowiedzialnych zadań w obawie, że ci nie wykonają ich prawidłowo. Takie doświadczenia miały np. uczennice w zawodzie technik przemysłu mody, które w trakcie praktyk wykonywały drobne prace wykończeniowe polegające na szyciu ręcznym i nie zostały dopuszczone do maszyn do szycia. Ogranicza to możliwości zdobywania doświadczenia zawodowego przez uczniów, a więc pogarsza ich przygotowanie do zawodu. Według samych uczniów problem ten wiąże się z brakiem zaufania pracodawców do przygotowania, jakie praktykanci wynieśli ze szkoły. Pojawia się więc błędne koło, bo jeżeli tacy uczniowie nie byli dobrze wykształceni na zajęciach praktycznych przez szkołę, to ograniczany jest ich dostęp do wykorzystania pełnych możliwości stwarzanych przez praktyki.

Uczniowie wyrażali wątpliwości co do tego, czy doświadczenie zdobyte jedynie na praktykach wystarczy im do znalezienia pracy. Na podstawie badania jakościowego można jednak wskazać co najmniej dwa segmenty rynku, w których absolwenci pracę znajdują. Po pierwsze są to większe przedsiębiorstwa, które współpracując ze szkołami planowo inwestują w przygotowanie uczniów i zamierzają spośród nich zrekrutować pracowników. Po drugie, są to firmy o niewysokiej pozycji na rynku, które mają niższe wymagania wobec kandydatów do pracy (w porównaniu do firm prestiżowych) i są gotowe ich dokształcić.

Jako, że same zajęcia praktyczne i praktyki nie przygotowują wystarczająco do roli w pełni kompetentnego pracownika, badani uczniowie chętnie korzystają z płatnych staży i praktyk oferowanych im w ramach projektów finansowanych z programów Unii Europejskiej (UE). Popularnością cieszą się staże i praktyki z RPOWP 2014-2020, a zwłaszcza zagraniczne w ramach programu Erasmus+. Uczniowie postrzegają to jako okazję do zdobycia doświadczenia wymaganego przez pracodawców często już na początku kariery zawodowej, i chcieliby by takich staży było więcej. Niemniej, jak wynika z ewaluacji mid-term programów

operacyjnych¹⁰⁶, w rzeczywistości mogłoby się okazać, że zgłosi się mniej osób chętnych na staże/praktyki, niż mogłoby się początkowo wydawać. Beneficjenci miewają trudności w osiągnięciu planowanej liczby stażystów i praktykantów, ponieważ młodzież nierzadko wybiera pracę wakacyjną (nawet niezgodną z zawodem), która jest lepiej płatna od stażu/praktyki.

Uczniowie, mając świadomość, że nauka szkolna nie w pełni przygotowuje ich do pracy, mają zróżnicowane plany związane z doksztalaniem się. Sądząc z badania prowadzonego w kilku szkołach i wśród uczniów różnych zawodów, może to zależeć przede wszystkim od specyfiki zawodu. Są zawody, w których wykształcenie techniczne nie jest uznawane przez pracodawców za wystarczające i wymagane są wyższe kwalifikacje. Dotyczy to np. takich dziedzin, jak ekonomia, logistyka i informatyka. Inny argument za kontynuacją nauki stanowią zarobki. Uczniowie dostrzegali, że technicy w zawodzie są wynagradzani niżej od pracowników z wyższym wykształceniem. Jak wykazano w ramach analizy danych zastanych – istotnie tak jest. Uczniowie nie żalowali jednak wyboru swojej ścieżki kształcenia, lecz raczej zdawali sobie sprawę, że będą lepiej przygotowani do studiów niż ich rówieśnicy po ukończeniu liceum.

Dostrzegając potrzebę dalszego kształcenia, uczniowie wybierają różne jego ścieżki. Nie wszyscy wybierają się na studia. Jak wiadomo z badań losów absolwentów, na studia idzie około 1/3 uczniów techników¹⁰⁷. W niniejszej ewaluacji, podczas gdy w jednej z grup fokusowych wszyscy uczniowie wybierali się na studia, to w innej studiów nie planował żaden uczeń. Ci uczniowie, uczący się m. in. zawodu technika informatyka, technika fotografii i multimediiów i technika usług fryzjerskich, postrzegali studia jako teoretyczne a więc nieprzydatne. Natomiast byli bardzo zainteresowani doksztalaniem się w przyszłości na kursach. Uczniowie doceniają kursy, niezależnie od tego, czy planują studia. Niektórzy są też zdania, że certyfikaty ukończenia kursów są też brane pod uwagę przez pracodawców i stanowią dowód na posiadane umiejętności. W rzeczywistości trudno tutaj o uogólnienia, biorąc pod uwagę różnorodność branż, potrzeb pracodawców i ich różny poziom świadomości w dziedzinie potwierdzania kompetencji.

Niektórzy uczniowie nie tylko planowali doksztalanie, ale też doksztalali się też we własnym zakresie, np. czytali o nowościach i uczestniczyli w targach branżowych. Jest też grupa uczniów, którzy skupiają się nie na dalszym kształceniu, lecz możliwie pełnym zaangażowaniu w przedsięwzięcie rodzinne – rodzinny warsztat samochodowy, jak w przypadku techników mechaników, czy rodzinne gospodarstwo w przypadku techników rolników.

---

¹⁰⁶ ECORYS Polska, Ewaluacja mid-term programów operacyjnych realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019.

¹⁰⁷ K. Bulkowski, P. Grygiel i inni, Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2019.

Nieadekwatność podstawy programowej i wymagań egzaminacyjnych jako czynnik powodujący niedopasowanie kształcenia zawodowego do rynku pracy

Zarówno w ocenie nauczycieli, jak i uczniów, w podstawach programowych kształcenia w zawodach brakuje poznawania nowoczesnych rozwiązań, a nadal są nauczane takie, których w praktyce się już w ogóle, lub niemal w ogóle nie stosuje.

Uczniowie potwierdzali słowa nauczycieli, którzy wyjaśniali, że sami mówią im o tym, które zagadnienia, których ich uczą, są nieaktualne, i że przekazują im je jedynie dlatego, że jest to wymagane na egzaminie. Jak również, że starają się uzupełniać nauczanie o znajomość aktualności, np. trendów z danej branży. Według słów nauczyciela, musi on „przemycać” wiedzę, ale wcale nie tę najnowszą na marginesie realizacji podstawy programowej, lecz przeciwnie – nieaktualne zagadnienia z podstawy niejako przy okazji tego, co jest nowoczesne i autentycznie interesuje uczniów.

W badaniu zebrano kilka przykładów rozbieżności pomiędzy podstawą programową kształcenia w zawodach a potrzebami w branżach. I tak, podstawa programowa nauczania zawodu technika informatyka obejmuje znajomość wycofywanych z użycia i coraz rzadziej wykorzystywanych urządzeń czy systemów operacyjnych, a nie obejmuje wielu współcześnie używanych języków programowania. Z kolei podstawa programowa w zawodzie technika przemysłu mody w ogóle nie obejmuje konstrukcji bielizny, ani odzieży męskiej, a w zakresie odzieży damskiej dotyczy podstawowych fasonów. Podobnie w zawodzie technika usług fryzjerskich – podstawa w minimalnym zakresie dotyczy fryzjerstwa męskiego. Są to więc przykłady niedopasowania do współczesnych potrzeb konsumentów, a więc i pracodawców. W związku z tym uczniowie chcieliby dodatkowych zajęć na temat aktualnych zagadnień i ciągle zmieniających się trendów. Niektórzy uczniowie zgłaszali też wątpliwości odnośnie trafności rozszerzenia przedmiotów ogólnych, oraz krytycznie oceniali zbyt mały wymiar godzin przedmiotów praktycznych, np. tylko jednej godziny rysunku tygodniowo dla technika przemysłu mody.

Pomimo to, chociaż dostrzegają, że w ich zawodach można także podjąć pracę nie posiadając formalnych kwalifikacji, to spodziewają się, że odbyte praktyki zawodowe pozwolą im znaleźć lepszą pracę niż dostępną dla osób bez doświadczenia, a pracodawcy docenią ich dyplom.

Uzupełnianie zakresu kształcenia uczniów o aktualną na rynku wiedzę i kompetencje dzięki projektom, w tym współfinansowanym z EFS

Nauczyciele mają świadomość tego, że podstawy programowe nie są wystarczająco kompletne i aktualne, by przygotować uczniów do zawodu. Szkoły monitorują stan rozwoju branż i starają się zapewnić uczniom dodatkowe kształcenie, realizując wiele projektów edukacyjnych, finansowanych m. in. ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, a także przez pracodawców w ramach ich programów dokształcania uczniów. W ramach projektów zapewniają uczniom szkolenia lub kursy uzupełniające podstawę programową o aktualne i poszukiwane na rynku kompetencje. Potrzeba dokształcania wynika nie tylko z deficytów podstawy programowej, ale też z tego, że, zwłaszcza w niektórych zawodach, trendy lub technologie zmieniają się bardzo szybko i ciągłe dokształcanie się jest standardem. Przykładowo dla uczniów kształcących się w obszarze gastronomii niezwykle ważne są projekty, które umożliwiają bezpłatne uzyskanie kwalifikacji w takich zawodach jak barman i barista. W innej szkole przeprowadzono szkolenie braffitterskie dla uczniów w zawodzie technika przemysłu mody, a w przyszłym roku szkolnym rozpocznie się realizacja projektu odpowiadającego na brak kształcenia w zakresie fryzjerstwa męskiego. Pracownie zostaną wyposażone w stanowiska do tego celu, a uczniowie przejdą kurs barberski. W kolejnej zaś odbyło się szkolenie na przedstawiciela handlowego dla techników handlowców. Wszystko to są zawody lub specjalizacje, których uczniowie nie mogą zdobyć w ramach podstawy programowej. Uczniowie cenią się też kursy dające uprawnienia zawodowe, których również edukacja zawodowa nie umożliwia, jak np. kurs obsługi wózka widłowego, zaproponowany np. handlowcom i magazynierom. Z kolei technicy rolnicy kończą kursy, dzięki którym uzyskują prawo do kierowania kombajnem, ciągnikiem (kategoria T), oraz do wykonywania inseminacji. Organizowane są też szkolenia rozszerzające wiedzę, np. pewna szkoła, oprócz tego, że realizuje wiele projektów ze środków UE, to korzysta też ze szkoleń prowadzonych przez przedstawicieli producentów urządzeń i narzędzi. Wszelkie tego rodzaju kursy i szkolenia są na rynku kosztowne, stąd wsparcie z projektów EFS lub ze strony pracodawców jest pomocą dla szkoły i uczniów.

Wszelkie tego rodzaju kursy i szkolenia są na rynku kosztowne, stąd wsparcie z projektów EFS lub ze strony pracodawców jest pomocą dla szkoły i uczniów.

Badani uczniowie raczej chętnie uczestniczyli w tych projektach nawet pomimo związanych z tym obciążeń czasowych, np. zajęć w weekendy. Jednak nie wszyscy, np. e – zdarzało się, że uczeń bardzo aktywny, realizujący swoje pasje i wolontariat, nie miał już czasu na udział w projekcie.

W szkole, w której był realizowany projekt w ramach programu Erasmus+, uczniowie uważali możliwość wyjazdu na praktyki zagraniczne za duży atut szkoły. Przedstawiali to doświadczenie w znacznej mierze jako atrakcję, okazję do poznania innych krajów, raczej niż w kategoriach doskonalenia umiejętności zawodowych i możliwości porównywania realiów pracy w ich branżach. Niemniej możliwość odbycia zagranicznych praktyk pozwala znacząco rozwijać kompetencje kluczowe – samoorganizacyjne, językowe, międzykulturowe (które według nauczycieli bywają słabszą stroną uczniów), a także kompetencje zawodowe. Stanowi też ważny atut wizerunkowy dla szkoły, gdyż uczniowie szeroko opowiadają o tej możliwości w swoich środowiskach.

Przygotowanie do wejścia na rynek pracy

Uczniowie, zarówno na etapie wyboru zawodu, jak i w okresie, gdy się go uczą, potrzebują wiedzy o tym, na jakich stanowiskach mogą pracować i jaką dokładnie pracę wykonywać. Dostrzegają, że po ukończeniu szkoły trafiają na rynek pracy, na którym nie potrafią się poruszać – przynajmniej w przypadku wielu zawodów.

Brakuje im wiedzy o tym, że kwalifikacje otwierają im drzwi do różnych zawodów i branż, np. ekonomista nie musi pracować w banku, a logistyk w magazynie. Chcieliby znać szerokie perspektywy zatrudnienia w swoim zawodzie. Postulowali, by na dniach otwartych, targach edukacyjnych lub w informatorach bardziej szczegółowo opisywano jakie możliwości podjęcia pracy mają przed sobą absolwenci i jak mogą wyglądać ścieżki kariery. Proponowali by bardziej akcentowano na jakim konkretnie stanowisku, bądź w jakich branżach mogą znaleźć zatrudnienie, gdyż dla nich samym odkryciem poczynionym dopiero w okresie nauki w szkole było to, w jak wielu branżach i na jak bardzo różnych stanowiskach mogą pracować mając kwalifikacje w danym zawodzie.

Ten postulat można rozszerzyć na cały kompleksowy proces doradztwa zawodowego i informacji zawodowej. Jak wynika z wywiadów z uczniami, dotychczasowe informacje, które otrzymywali były zbyt niepełne. Dorobek projektu „Dobry zawód-fajne życie”, w którym młodszym uczniom przekazywano właśnie informacje o różnych stanowiskach, na których mogą pracować w danym zawodzie, jest materiałem do potencjalnego wykorzystania także w szkołach kształcenia zawodowego.

Uczniowie szczególnie cenią sobie informacje o ścieżce kariery przekazywane przez pracodawców, a nie tylko przez nauczycieli. W okresie nauki szkolnej najbardziej chcieliby poznać konkretne przedsiębiorstwa, w których mogliby w przyszłości starać się o pracę. W związku z tym cenią spotkania z pracodawcami, np. podczas targów zawodowych czy wizyt studyjnych oraz praktyki w firmach oferujących im późniejsze zatrudnienie.

Szczególony jest przypadek uczniów technikum rolniczego, którzy nie planują szukać pracy na rynku, lecz chcą pracować w gospodarstwie rodzinnym i móc je w przyszłości przejąć. W

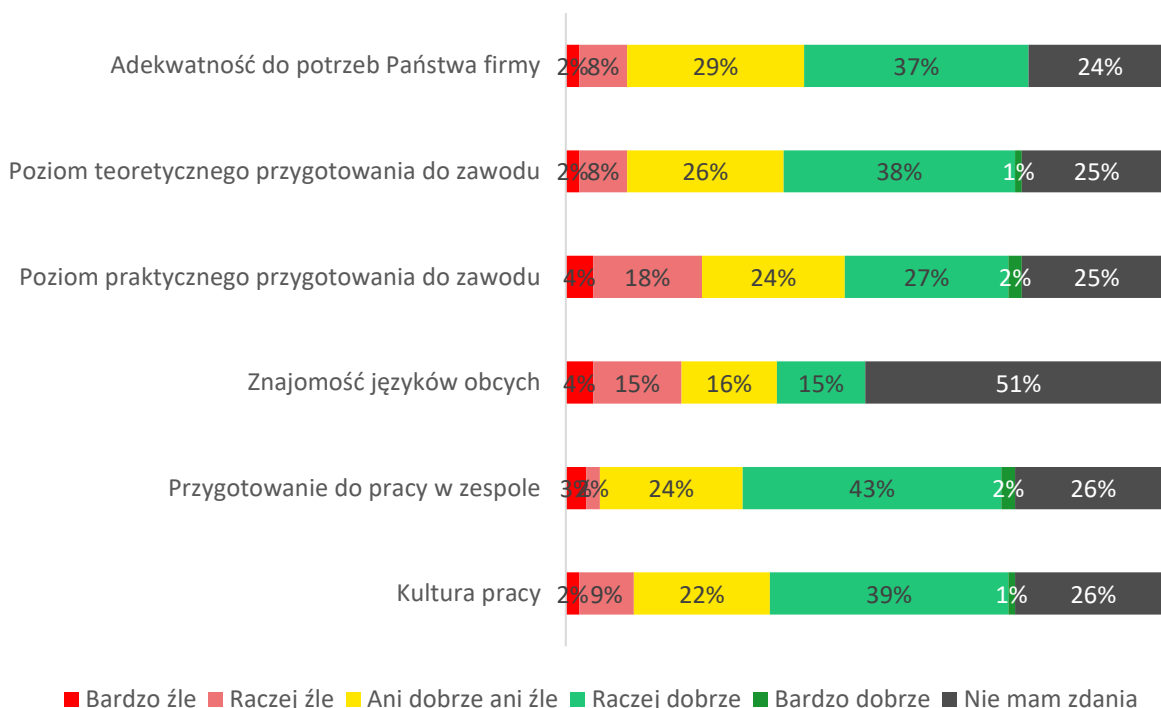
badanej szkole uczniowie czuli się dobrze przygotowani do swojej dalszej ścieżki w szczególności dzięki temu, że szkoła zapewniła im dobrą znajomość Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Uczniowie nabyli praktyczne kompetencje, w tym nauczyli się wypełniać dokumenty aplikacyjne o wsparcie przyznawane z PROW.

7.5 Perspektywa pracodawców

Badani pracodawcy, zapytani o to, jak oceniają umiejętności absolwentów szkół kształcenia zawodowego, często nie potrafili odpowiedzieć na to pytanie. W odniesieniu do większości wymiarów odpowiedzi udzieliło około ¼ pracodawców. Jedynie w przypadku znajomości języków obcych była to połowa, co wskazuje, że znajomość języków jest dla dużej części pracodawców bez znaczenia, lub nie mają kompetencji, by ją oceniać.

Jeżeli uwzględnić tylko tych pracodawców, którzy ocenili kompetencje absolwentów, to można przede wszystkim zauważyć, że rzadko oceniali kompetencje absolwentów bardzo wysoko lub bardzo nisko. Opinie pracodawców były też silnie zróżnicowane. Choć odpowiedzi „raczej tak” były wybierane najczęściej, to nie brakowało wskazań neutralnych i negatywnych. Zróżnicowanie opinii pracodawców koresponduje z faktem, że wyniki w nauce osiągnięte przez uczniów są zróżnicowane. W szczególności 77% przystępujących zdaje egzaminy potwierdzające kwalifikacje w zawodzie i zdawalność jest bardzo zróżnicowana pomiędzy szkołami. Pracodawcy mogli więc spotkać się z różnymi absolwentami i o różnych słyszeć.

Wykres 59. Ocena kompetencji absolwentów szkół kształcenia zawodowego przez pracodawców

Źródło: Badanie CATI pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie–” (n=89). Pytanie kwestionariuszowe: „Jak ocenia Pani/Pan umiejętności absolwentów szkół kształcenia zawodowego, czyli techników i szkół kształcenia zawodowego /branżowych?”.

Porównując oceny poszczególnych wymiarów można stwierdzić, że pracodawcy najlepiej (i podobnie wysoko) oceniali ogólnie rozumianą adekwatność kompetencji absolwentów do potrzeb ich firmy, oraz poziom teoretycznego przygotowania do zawodu i kompetencje ponadzawodowe: przygotowanie do pracy w zespole i kulturę pracy. Niżej oceniano poziom praktycznego przygotowania do zawodu i znajomość języków obcych. Opinie pracodawców były podobnie zróżnicowane niezależnie od branży, wielkości firmy i czasu jej funkcjonowania na rynku oraz od tego, w jakim subregionie funkcjonowała. Wystąpiła jedynie różnica w ocenach kompetencji społecznych – przedstawiciele średnich i dużych firm częściej wskazali odpowiedzi środkowe. Może to wynikać stąd, że mieli ogłęd większej liczby pracowników, i widząc jak bardzo się różnią wskazali odpowiedź centralną.

Blisko połowa badanych pracodawców (45%) w ciągu ostatnich dwóch lat zatrudniła absolwentów szkół kształcenia zawodowego, a zatem wypowiedziała się z uwzględnieniem niedawnego doświadczenia. Jeżeli ich jednak nie zatrudniali, to bardzo rzadko przyczyną był profil firmy, tj. to, że firma nie poszukuje pracowników z wykształceniem zawodowym. Wynika stąd, że zbadane branże zostały dobrane trafnie. Jak się okazało, opinie pracodawców na temat kompetencji absolwentów kształtowały się podobnie niezależnie od tego, czy w ostatnich latach

ich zatrudniali. Nie ma danych pozwalających ustalić, z czego to wynika. Na odpowiedziach mogło zaważyć doświadczenie z wcześniejszych rekrutacji, jak również ewentualne stereotypy na temat kształcenia zawodowego, jak i mała liczebność zbadanej próby (pozwalająca uchwycić tylko duże różnice).

Znaczącą różnicę zaobserwowano tylko w przypadku jednego wymiaru: pracodawcy, którzy w ostatnich dwóch latach zatrudnili absolwentów szkół kształcenia zawodowego częściej wypowiadali się negatywnie o ich kulturze pracy. Koresponduje to z obserwacjami nauczycieli na temat zmieniającego się systemu wartości wyznawanych przez młodzież. Dostrzegają oni, że młodzi ludzie są mniej, niż byli ich starsi koledzy, przywiązani do pracy stałej i stabilnej. Natomiast chętniej zmieniają miejsca pracy, oraz mają mniejszą gotowość do akceptacji dyscypliny pracy i funkcjonowania w narzuconych ramach.

Z perspektywy pracodawców słabszą stroną absolwentów są ich praktyczne kompetencje zawodowe. Jest to deficyt stale wskazywany przez pracodawców w różnych badaniach i mający charakter strukturalny. Wynika on częściowo z ilości i jakości kształcenia praktycznego w okresie nauki szkolnej, a częściowo z prostego faktu, że absolwentom brakuje doświadczenia,, a praktyki szkolne nie zastąpią go w pełni.

Również pracodawcy objęci badaniami jakościowymi mieli zróżnicowane, ale przeważająco pozytywne zdanie na temat przygotowania zawodowego absolwentów. Zwracali zwłaszcza uwagę na poprawę umiejętności zawodowych absolwentów. Zdaniem jednego z pracodawców, dawniej uczniowie mieli ogromne braki i nie umieli przełożyć wiedzy teoretycznej na praktykę. Natomiast obecnie w szkolnictwie zawodowym kładzie się większy nacisk na praktyczną naukę zawodu, w wyniku czego poprawiła się jej jakość. Kilku pracodawców deklarowało, że uczniowie są dobrze przygotowani do podjęcia praktyk.

Pracodawcy wyrażali oczekiwanie, by szkoły dopasowywały programy praktyk do ich potrzeb. Jest to zagadnienie kontrowersyjne dla obu stron – szkoły dążą do tego, by pracodawca realizował program praktyk zgodnie z podstawą programową, a pracodawcy – by szkoły dostosowały wymagania do potrzeb konkretnej firmy. Wśród objętych badaniem znalazło się dwóch takich pracodawców. Obaj podjęli dialog ze szkołą, w wyniku którego wypracowano rozwiązanie lepiej dopasowane do potrzeb pracodawcy. Jest to możliwe i szkoły także z tego korzystają, gdy np. pracodawca nie może zapewnić kształcenia w określonym obszarze. Uczniowie wówczas realizują daną część programu w warunkach szkolnych. Konieczność realizacji podstawy programowej, a więc i niemożność daleko idącego dostosowania programu praktyk do potrzeb pracodawców, spotyka się z ich zróżnicowanym zrozumieniem. Uwzględniając dodatkowo informacje od uczniów i nauczycieli można stwierdzić, że pracodawcy różnią się pod względem przyjmowania perspektywy – bieżącej, czy długoterminowej. Jeżeli firmie brakuje kandydatów do pracy i potrzebuje praktykanta, by podjąć zadania niezbędne do wykonania w danym momencie, to całościowa realizacja programu

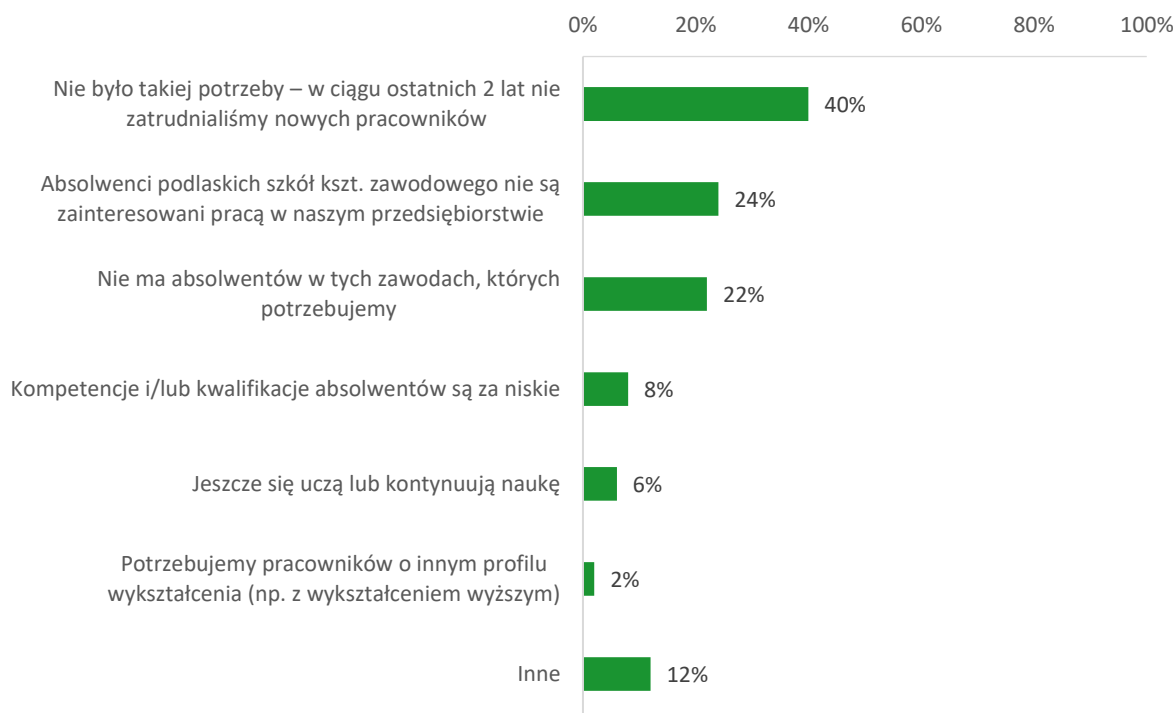
kształcenia może być dla niej obciążeniem. Inną postawę demonstrują firmy współpracujące trwale z konkretnymi szkołami i traktujące kształcenie jako proces przygotowania i rekrutacji przyszłych pracowników. Jedna z takich firm objęta badaniem nie ma problemu z rekrutacją, tj. zgłasza się do niej wystarczająco dużo kandydatów o odpowiednich kompetencjach. A jednak to właśnie ta firma systematycznie współpracuje ze szkołą i ma w niej klasę patronacką.

Z perspektywy przynajmniej niektórych pracodawców, posiadanie przez kandydata określonego wykształcenia zawodowego zapewnia mu przewagę nad kandydatem, którego trzeba by było przyuczyć do zawodu. Absolwenci podejmujący pracę w wyuczonym zawodzie mają pewien wstępny poziom kompetencji, który pozwala im szybciej nauczyć się zadań na danym stanowisku. Przykładowo, jak wynika z relacji przedsiębiorców, uczniowie i absolwenci w zawodzie technik handlowiec umieją obsługiwać kasę fiskalną i sporządzać raporty kasowe. Podobnie uczniowie w zawodzie technika budowy dróg mają teoretyczną znajomość maszyn, dlatego nauczanie ich praktycznej obsługi przebiega sprawniej.

Problemem, jakiego doświadczali przedsiębiorcy, bywał brak motywacji do pracy i absencja niektórych uczniów. Niektórzy pracodawcy spotkali się też z zupełnym brakiem podstawowym kompetencji w zawodzie i brakiem zainteresowania nim. Według pracodawcy z branży gastronomicznej, uczniom, których poznał, brakuje pasji zawodowej. Nie rozwijają się w zawodzie we własnym zakresie, np. nie gotują w domu i nie oglądają programów kulinarnych, a ci z klas pierwszych nie umieją nawet obierać warzyw, w związku z czym pracodawca musi uczyć ich podstaw.

Odpowiedzi pracodawców na pytanie o to, dlaczego w ciągu ostatnich latach nie zatrudniali absolwentów z wykształceniem zawodowym (zasadniczym lub średnim) wskazują, że albo nie było takiej potrzeby, albo występowały trudności w rekrutacji. W szczególności, 22% niezatrudniających pracodawców wskazało na brak absolwentów w tych zawodach, których poszukują. Natomiast zaledwie 8% nie zatrudniało dlatego, że absolwenci mieli za niskie kompetencje. A zatem w sytuacji, jaka występowała w okresie realizacji badania, gdy podaż pracy nie dorównywała popytowi, przedsiębiorcy, nawet jeżeli nie oceniali wysoko kompetencji absolwentów, to najczęściej i tak ich zatrudniali, jeżeli zaleźli kandydatów. Odpowiedzi pracodawców kształtowały się podobnie niezależnie od branży, co wskazuje na to, że w różnych branżach problemy z rekrutacją były podobne.

Wykres 60. Przyczyny niezatrudniania absolwentów szkół kształcenia zawodowego

Źródło: Badanie CATI pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie–” (n=57). Pytania kwestionariuszowe: „Czy w ciągu ostatnich dwóch lat zatrudnili Państwo w firmie absolwentów od razu po szkole kształcenia zawodowego, czyli po technikum lub szkole kształcenia zawodowego/branżowej?”; jeżeli wskazano odpowiedź „Nie” – „Dlaczego?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Oceny adekwatności oferty szkół kształcenia zawodowego do potrzeb pracodawców były zróżnicowane. Wśród badanych pracodawców przeważały opinie, że zawody, w jakich kształcą okoliczne szkoły kształcenia zawodowego są zgodne z potrzebami badanej firmy (45%) ale 35% pracodawców było przeciwnego zdania. Niemniej, ci przedsiębiorcy, którzy wskazali, że szkoły nie kształcą w zawodach zgodnych z potrzebami firmy, często nie wymienili tych zawodów, których brakuje. Może to wskazywać, że część opinii o nieadekwatności kształcenia była powierzchowna i nieoparta doświadczeniem.

Brak absolwentów w zawodach, których potrzebuje pracodawca, może też być przyczyną relatywnie niskiej oceny przygotowania praktycznego kandydatów. Wskazuje na to fakt, że wystąpiły zależności pomiędzy oceną kompetencji absolwentów, a opiniami pracodawców o tym, czy zawody, w których kształcą okoliczne szkoły kształcenia zawodowego są zgodne z potrzebami ich firmy. Co zrozumiałe, jeżeli absolwent zdobył inny zawód od tego, w którym jest zatrudniany, tym bardziej będzie mu brakowało umiejętności.

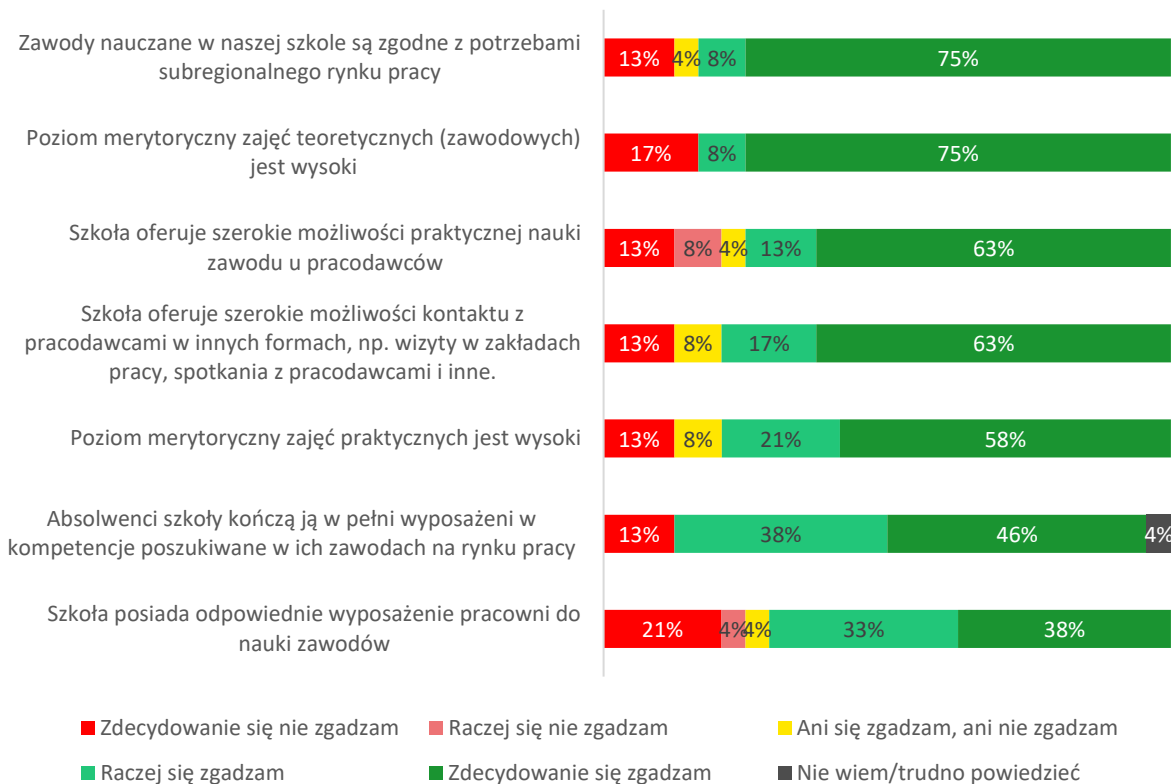
Jak wynika z analizy zawodów wymienianych przez pracodawców jako deficytowe, potwierdza się teza o braku przede wszystkim robotników wykwalifikowanych (osób z

wykształceniem na poziomie zasadniczym zawodowym), ale brakuje też techników. Bardziej szczegółowe informacje przedstawiono w podrozdziale 8.2.

7.6 Perspektywa nauczycieli szkolnictwa zawodowego

W badaniu jakościowym nauczyciele reprezentujący szkoły kształcenia zawodowego starali się unikać udzielania uogólniających odpowiedzi na pytanie o użyteczność kształcenia zawodowego. W swoich wypowiedziach koncentrowali się na swojej szkole i odniesieniu do jej otoczenia społeczno-gospodarczego. Zarówno w badaniu jakościowym, jak i ankietowym przeważająco pozytywnie oceniali jakość kształcenia zawodowego oferowanego przez ich szkołę.

Wykres 61. Opinie nauczycieli o ich szkołach

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę określić na ile zgadza się Pan/Pani z następującymi twierdzeniami dotyczącym szkoły, w której Pan/Pani uczy?”.

Ocena oferty kształcenia w zawodach

W zdecydowanej większości (83%) ankietowani nauczyciele uczestniczący w projekcie byli zdania, że oferta zawodów nauczanych przez ich szkoły jest dopasowana do subregionalnego

rynku pracy. Tylko 13% z nich wybrało odpowiedź zdecydowanie negatywną. Również z badania jakościowego wynika, że nauczyciele dostrzegają pewne niedopasowanie oferty edukacyjnej. Przede wszystkim brakuje kształcenia na poziomie szkoły branżowej pierwszego stopnia. Brakuje szkół branżowych, a istniejące kształcą w zbyt małej liczbie zawodów i mają za mało uczniów. Zagadnienie to zostało rozwinięte w rozdziale 8.2.

Opinie nauczycieli o jakości kształcenia teoretycznego i praktycznego

Nauczyciele w większości (83%) byli zdania, że ich szkoły oferują wysoki poziom nauczania teorii zawodu. W kwestii poziomu zajęć praktycznych również przeważały oceny pozytywne (79%), ale padło mniej odpowiedzi zdecydowanie pozytywnych. Mimo to nauczyciele częściej byli jednak ostrożni w ocenie, czy ich absolwenci kończą szkołę w pełni przygotowani do pracy, czyli wyposażeni w kompetencje poszukiwane w ich zawodach. Dominowały odpowiedzi pozytywne, ale tylko 46% odpowiedziało „zdecydowanie tak”.

Podobnie, jak poziom zajęć praktycznych, oceniano to, na ile szkoła oferuje szerokie możliwości nauki zawodu u pracodawców i kontaktu z nimi w innych formach, np. wizyty studyjne. Dominowały odpowiedzi zdecydowanie pozytywne (63%), ale odpowiedzi pozostałych były silnie zróżnicowane: od umiarkowanie pozytywnych do negatywnych. Oceny dostępności kształcenia u pracodawców i kontaktu z nimi były niezależne od tego, czy szkoła korzystała z funduszy UE na sfinansowanie współpracy z pracodawcami. Może to zaskakiwać, zważywszy, że ze środków EFS jest możliwe finansowanie staży i praktyk oraz np. tworzenie klas patronackich. Brak różnicy ocen może wynikać z małej liczebności próby. Może też wskazywać, że skala takiego wsparcia była niewielka, bądź że opinie nauczycieli na temat oferowanych możliwości kontaktu z pracodawcami były niezwykle optymistyczne.

Zbadano też mocne i słabe strony absolwentów z perspektywy nauczycieli. Po obu stronach znalazły się kompetencje zawodowe i ogólne. Wśród mocnych stron nauczyciele podawali najczęściej dobre przygotowanie zawodowe, w tym teoretyczne i praktyczne. Także wśród słabych stron wymieniano niedostatki przygotowania zawodowego, uzasadniając przy tym, że deficyt wynika z przyczyn niezależnych od nauczyciela: braku pełnej bazy dydaktycznej i krótkiego okresu nauki praktycznej zawodu. Dostępna dla nauczycieli miarą stopnia opanowania przez uczniów kompetencji zawodowych jest zdawalność egzaminów, stąd głównie na niej koncentrowali się rozmówcy i przedstawiali ją w pozytywnym świetle, bardziej pozytywnym, niż na to wskazuje wskaźnik zdawalności dla całego województwa podlaskiego.

Nauczyciele zastrzegali jednak istnienie rozbieżności pomiędzy podstawą programową i wymaganiami egzaminacyjnymi a oczekiwaniami pracodawców (ten sam problem szeroko opisywali uczniowie). Podawali przykłady nieuwzględnienia w wymaganiach egzaminacyjnych ważnych zadań zawodowych. Przykładowo, znaczna część wymagań dla technika rolnika

dotyczy planowania pracy i umiejętności pozyskiwania środków z PROW, a w mniejszym stopniu pracy w gospodarstwie. Co więcej fakt, że egzaminy praktyczne są w znacznej mierze zdawane w formule teoretycznej, tj. polegają na opisanu przez ucznia jak by wykonał dane zadanie, nie ułatwia ich zaliczenia.

Ocena bazy dydaktycznej

Na tle pozytywnych ocen różnych aspektów kształcenia niekorzystnie wyróżniają się oceny wyposażenia pracowni do nauki zawodów. W tej kwestii opinie w badaniu ankietowym były silnie zróżnicowane i w 25% przypadków negatywne. Szkoły są więc wyposażone na zróżnicowanym poziomie, toteż faktyczna ocena kształcenia praktycznego może nie być tak wysoka jak by to wynikało z odpowiedzi na pytanie wprost jego dotyczące.

Oceny jakości wyposażenia były istotnie wyższe w przypadku techników i zespołów szkół obejmujących technikum, a znacznie niższe wśród przedstawicieli pozostałych placówek. Były też istotnie wyższe, jeżeli w danej placówce finansowano współpracę z pracodawcami z funduszy UE. Można więc sądzić, że takie projekty obejmowały również doposażenie szkół. Także z badania jakościowego wynika, że w ciągu ostatnich lat nastąpiła poprawa wyposażenia szkół dzięki wykorzystaniu funduszy europejskich. Niniejsze badanie przeprowadzone na małej grupie nauczycieli wskazuje, że warto sprawdzić, czy baza dydaktyczna spełnia wymagania określone w podstawie programowej kształcenia w zawodach we wszystkich szkołach kształcenia zawodowego w województwie podlaskim, ze szczególnym uwzględnieniem szkół branżowych i szkół przysposabiających do pracy, oraz szkół, które nie realizowały projektów z RPOWP. Warto też zweryfikować zasady finansowania Programu i ustalić, czy nie dochodzi do preferowania techników oraz sprawdzić, czy szkoły, które nie realizowały projektów z RPOWP lub realizowały ich mniej otrzymują pomoc w zmniejszaniu nierówności w dostępie do finansowania.

Zasoby ludzkie a jakość kształcenia praktycznego

Ograniczeniem w prowadzeniu kształcenia praktycznego jest także brak odpowiedniej kadry. Występuje zjawisko „starzenia się” kadry nauczycielskiej, czyli brak napływu młodych kandydatów do zawodu nauczyciela, w tym także przedmiotów praktycznych. W jednej ze szkół stwierdzono nawet, że gdyby szkołę udało się doposażyć w sprzęt to nie miałby kto prowadzić na nim zajęcia.

Współpraca z pracodawcami może być częściowym rozwiązaniem tego problemu. Przykładowo pewna szkoła korzysta ze szkoleń prowadzonych przez pracodawców, a inna zatrudnia przedstawiciela firmy do prowadzenia kilku godzin lekcji jednego przedmiotu zawodowego i planuje zwiększenie wymiaru jego godzin dzięki finansowaniu z projektu EFS. Na podstawie badania jakościowego nie można sądzić, by była to częsta praktyka.

Kompetencje kluczowe

Nauczyciele pytani o słabe strony swoich absolwentów wymieniali niewystarczającą znajomość języków obcych, ale też np. niezdaną maturę. Kwestia deficytu kompetencji kluczowych u uczniów wyłoniła się też pośrednio w kontekście egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe. Z relacji nauczyciela wynika, że problemem okazuje się czytanie ze zrozumieniem – niektórzy uczniowie coś przeoczą w poleceniu podczas egzaminu praktycznego lub go nie rozumieją. Zadania egzaminacyjne zawierają też w sobie polecenia matematyczne, np. uczeń musi obliczyć cenę usługi na podstawie kosztów materiału i kalkulacji zużycia. Jak wynika z wypowiedzi jednego z nauczycieli, część uczniów, którzy dobrze sobie radzą z praktyką, nie zdaje egzaminu z powodu tych aspektów zadań. Jest to dobry przykład pokazujący, jakie znaczenie ma rozwijanie kompetencji kluczowych u uczniów szkolnictwa zawodowego, zwłaszcza, że w tej grupie uczniów występują deficyty tych umiejętności. Jest ono niezbędne, by ci uczniowie mogli zdobyć kwalifikacje w zawodzie.

Z badania PISA 2015 wynika, że uczniowie podejmujący naukę w szkołach kształcenia zawodowego mają niższe kompetencje ogólne od uczniów liceów. Dotyczy to także uczniów technikum, choć w większym stopniu uczniów na poziomie zasadniczym zawodowym. W tym kontekście ważną zmianą jest rozpoczynanie edukacji zawodowej o rok wcześniej niż w poprzednim systemie oświaty. Po zmianie przeciwnej, tj. opóźnieniu o rok momentu selekcji do typów szkół, nastąpił spektakularny wzrost poziomu kompetencji kluczowych u piętnastolatków w porównaniu do lat poprzednich¹⁰⁸. Dlatego można się spodziewać, że przyspieszenie podziału uczniów na ścieżki kształcenia rodzi ryzyko braków w kompetencjach ogólnych, które są konieczne do zdobycia tych zawodowych i do funkcjonowania ucznia w życiu i w pracy. Wykazano, że wczesna selekcja zwiększa nierówności edukacyjne¹⁰⁹. Wynika stąd potrzeba przykładania szczególnej wagi do pomocy uczniom szkół kształcenia zawodowego w rozwijaniu kompetencji ogólnych, zwłaszcza, że część z nich trafiła do danej szkoły w związku z tym, że słabiej sobie radzili z przedmiotami kształcenia ogólnego.

Kompetencje samoorganizacyjne oraz kompetencje społeczne i postawy były przez nauczycieli wymieniane po stronie mocnych i słabych stron absolwentów. Do mocnych stron zaliczali chęć do nauki, otwartość na zdobywanie nowych umiejętności i pracowitość. Wymieniali też kompetencje i cechy ułatwiające funkcjonowanie w środowisku pracy, zwłaszcza takie jak kultura osobista, umiejętność pracy w zespole, odpowiedzialność i sumienność. Poza

---

¹⁰⁸ M. Federowicz (red.), Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2012 w Polsce, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2013.

¹⁰⁹ M. Jakubowski, H. Patrinos, E. Porta, J. Wiśniewski, The Impact of the 1999 Education Reform in Poland. World Bank. Policy Research, Waszyngton 2010.

tym były wymieniane takie cechy, jak kreatywność, zaangażowanie, życzliwość, szacunek wobec przełożonych oraz posiadanie doświadczenia zawodowego.

Natomiast do słabych stron absolwentów nauczyciele zaliczyli przede wszystkim niską mobilność absolwentów – ich niechęć do zmiany miejsca zamieszkania. Wskazywali też na konkurencję na rynku pracy i brak ofert pracy w lokalnym środowisku, co nie jest słabą stroną absolwentów lecz czynnikiem zewnętrznym, ale z tego względu niemobilność jest problematyczna. Nauczyciele dostrzegali też deficyty kompetencji społecznych u niektórych absolwentów, jak również szereg niedostatków w obszarze zdolności do wejścia na rynek pracy. Przede wszystkim absolwentom brakuje wiary we własne kompetencje i możliwości. Problemem jest też nieznanostwo rynku, strach przed nieznanym, brak planu na karierę i podejścia zorientowanego na osiągnięcie celów.

Losy absolwentów na rynku pracy

Kolejnym wskaźnikiem użyteczności kształcenia zawodowego są losy absolwentów na rynku pracy. Ze względu na brak badań i systematycznego kontaktu z absolwentami, szkoły nie dysponują statystykami na ten temat. Ocena losów absolwentów opiera się więc na codziennych obserwacjach z życia społeczności lokalnej oraz na osobistych rozmowach. Nauczyciele mają wiedzę o absolwentach, którzy podjęli pracę lokalnie w swoim zawodzie a nawet awansowali na stanowiska kierownicze. Wiadomo też, że bywają oni zatrudniani w miejscach, w których odbywali praktyki. Z drugiej strony część absolwentów w poszukiwaniu pracy wyjeżdża z terenu powiatu do większych miast w Polsce lub za granicę. Badani w mniejszym powiecie szacują że skala migracji jest znaczna. Obserwowano pod tym względem różnice pomiędzy zawodami, np. większą mobilność techników budowy dróg, którzy są przygotowani do pracy w branży, która w okresie realizacji badania doświadczała spowolnienia.

Specyficznym zawodem jest technik rolnik, w przypadku którego kwestia zatrudnienia w zasadzie nie istnieje. Lokalne gospodarstwa rzadko zatrudniają wykwalifikowaną siłę roboczą. Natomiast na technika rolnika kształcą się dzieci gospodarzy (głównie chłopcy). Mają oni zapewnione zatrudnienie w swoich gospodarstwach rodzinnych, w których często pomagają w trakcie nauki szkolnej.

7.7 Ocena użyteczności szkolnictwa zawodowego/branżowego – podsumowanie

Z przeprowadzonego badania wynika, że szkoły i organy prowadzące starają się rozpoznawać potrzeby pracodawców i dostosowywać do nich ofertę, ale występuje wiele utrudnień w tym procesie. Należy do nich **ograniczony dostęp do wiedzy o** istniejących, a zwłaszcza prognozowanych **potrzebach**. Występują też ograniczenia systemowe. W wielu poszukiwanych przez pracodawców zawodach szkoły nie kształcą, bo **nie są to zawody nauczane w systemie oświaty**. Absolwenci nie wynoszą też ze szkół znajomości wielu potrzebnych zagadnień, technologii i trendów, których **nie obejmuje podstawa programowa**. Uruchamianie kształcenia w zawodach jest też utrudnione z powodu **braku środków** albo **zbyt niskiego zainteresowania kandydatów**.

Zdarza się, że potrzeby uczniów ustępują przed dobrem placówek. Przejawia się to w takich działaniach, jak uruchamianie kształcenia w szkołach słabiej przygotowanych do nauczania danego zawodu, tylko po to by zapewnić tym szkołom przetrwanie. Innym przykładem jest **brak aktywnych dążeń do znaczącego zwiększenia skali kształcenia w rzemiośle**, co mogłoby być odpowiedzią na problem nieopłacalności kształcenia na poziomie **szkoły branżowej**, gdy zawodem interesuje się niewielu kandydatów. Dopasowanie pomiędzy potrzebami pracodawców a kwalifikacjami kandydatów jest dodatkowo utrudnione przez niską mobilność absolwentów, którzy niechętnie poszukują pracy daleko od miejsca zamieszkania.

Efekty kształcenia zawodowego w województwie podlaskim kształtują się tak samo, jak w całym kraju, o czym świadczą wyniki egzaminów. **Występują** przy tym **bardzo duże różnice pomiędzy poszczególnymi szkołami** pod względem tego, **jaka część uczniów przystępuje do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe i jaka część je zdaje**, co wykazała analiza na próbie szkół uczestniczących w projekcie i w badaniu. Na tej podstawie można stwierdzić, że istnieje potrzeba kompleksowej analizy dla wszystkich szkół i zawodów, by podjąć decyzje o adekwatnym wsparciu. Należy przy tym podkreślić, że wyniki osiągnięte przez uczniów zależą od wielu czynników. Obok jakości kształcenia zapewnianego przez szkołę należą do nich poziom z jakiego uczniowie zaczęli naukę, uwarunkowania społeczne inne. Dlatego oceniając pozytywnie prowadzoną w jednym z subregionów analizę dopasowania kształcenia do potrzeb pracodawców i identyfikację luk kompetencyjnych uczniów należy podkreślić, że jej wyniki, podobnie jak wyniki egzaminów, powinny posłużyć **wsparciu szkół** w poprawie trafności i jakości kształcenia, i ewentualnej racjonalizacji oferty szkół, a nie – rozliczaniu szkół.

Oferta kształcenia w zawodach w województwie podlaskim w dużej mierze odbiega od potrzeb pracodawców. Według co trzeciego pracodawcy (w branżach potencjalnie zatrudniających osoby z wykształceniem zawodowym) szkolnictwo nie przygotowuje kadr w

poszukiwanych przez niego zawodach. W związku z tym (jak wynika z badań ogólnopolskich) ponad połowa absolwentów podejmuje pracę poza wyuczonym zawodem.

Absolwenci z wykształceniem zasadniczym lub średnim zawodowym najczęściej są dobrze przygotowani do pracy pod względem teoretycznym, natomiast znacznie różnią się pomiędzy sobą pod względem przygotowania praktycznego. Świadczą o tym opinie pracodawców, dane o zdawalności egzaminów i pośrednio dane o zróżnicowanym potencjale szkół. Do czynników niekorzystnie wpływających na przygotowanie praktyczne uczniów należy nierówny poziom wyposażenia szkół do prowadzenia kształcenia praktycznego i ograniczone możliwości realizacji pełnego programu praktyk przez pracodawców. Powoduje to, że część uczniów nie może rozwinąć niektórych umiejętności ani w szkołach ani na praktykach. Niekorzystnie oddziałuje też pisemny charakter egzaminu „praktycznego” w części zawodów. Natomiast czynnikami wpływającymi korzystnie na podwyższenie użyteczności wykształcenia zawodowego są dodatkowe praktyki i staże, szkolenia i kursy zapewniane uczniom przez szkoły w ramach projektów finansowanych z RPOWP 2014-2020, Programu Erasmus+ i programów realizowanych przez przedsiębiorstwa.

8. Wpływ projektu na wizerunek szkół kształcenia zawodowego i przyciągnięcie kandydatów

8.1 Charakterystyka szkół i nauczycieli objętych projektem oraz realizowanych działań

Osoby uczestniczące w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” dzielą się na uczestników, czyli osoby korzystające ze wsparcia, i osoby objęte wsparciem pośrednio – takie jak np. nauczyciele uczestniczący w działaniach promocyjnych, ale nie w szkoleniach. W systemie monitoringu SL2014 odnotowano 95 uczestników – nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego z 37 placówek, tj. szkół lub zespołów szkół. Jako, że projektem objęto 60 szkół kształcenia zawodowego, można sądzić, że w 23 z nich prowadzono tylko działania pośrednie lub też nie można wykluczyć, że różnica wynika ze sposobu liczenia placówek, czyli uwzględniania odrębnie poszczególnych szkół wchodzących w skład zespołu. Informację o tym, że placówki były liczone w ten sposób uzyskano od osób zaangażowanych w realizację projektu.

Uczestniczące w projekcie szkoły kształcenia zawodowego otrzymały wsparcie w postaci szkoleń dotyczących rekrutacji kandydatów i tworzenia planu promocji szkoły, szkoleń na temat współpracy z otoczeniem połączonych z działaniami subregionalnej koalicji na rzecz kształcenia zawodowego, uwzględnienie szkoły w informatorze subregionalnym i w informatorze na platformie dobryzawod.pl oraz promocję niektórych szkół w mediach lub poprzez obecność w filmach nakręconych w ramach projektu, oraz możliwość uczestnictwa w wydarzeniach projektowych, w tym w subregionalnych targach edukacyjno-zawodowych. Ponadto dla uczestniczących szkół przeprowadzono konkurs, w którym wyłoniono 20 szkół które otrzymały wsparcie agencji marketingowej polegające na wypracowaniu wspólnie ze szkołą planu promocji oraz zapewnieniu pakietu materiałów marketingowych.

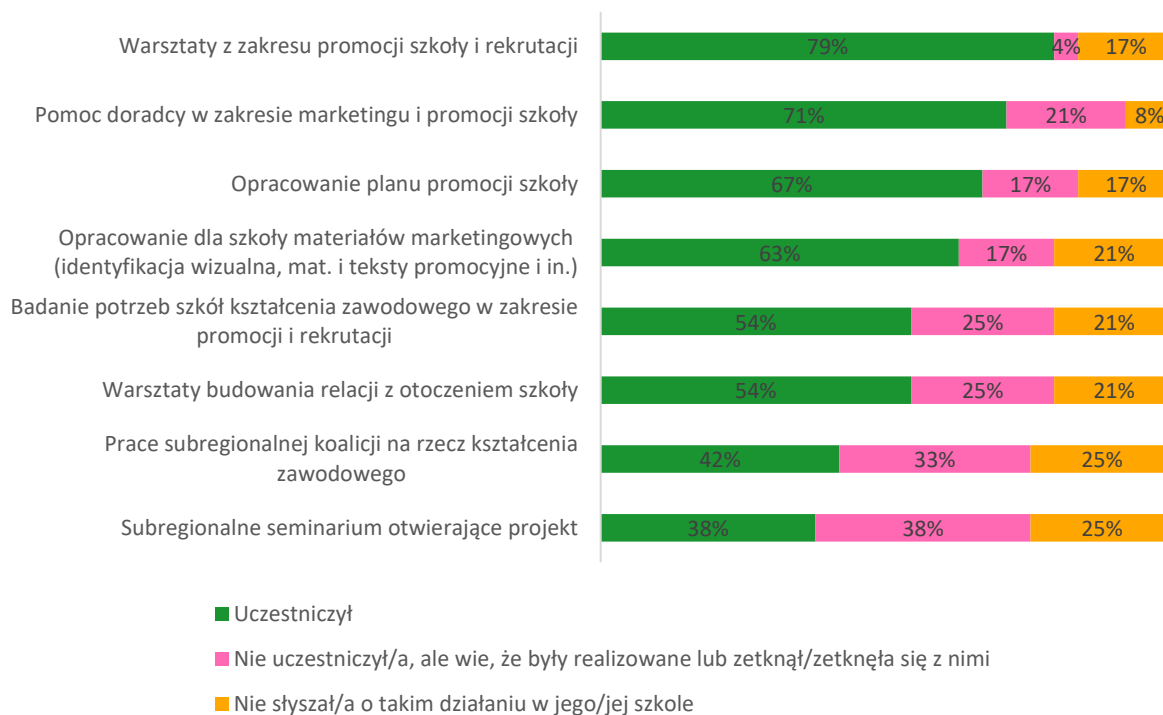
Spośród nauczycieli – uczestników najwięcej pracowało w szkołach mieszczących się w subregionie suwalskim (43 osoby) i białostockim (33). Wśród uczestników było 15 osób z łomżyńskiego i tylko cztery z bielskiego. Dziewięciu nauczycieli uczyło w szkołach specjalnych lub przysposabiających do pracy.

W badaniu ankietowym wzięło udział 24 nauczycieli, spośród których 10 uczyło praktycznych przedmiotów zawodowych. Wśród respondentów znalazło się 10 nauczycieli innych przedmiotów, 6 członków dyrekcji szkoły i 3 pedagogów lub psychologów szkolnych.

Wyniki badania potwierdzają brak młodych osób w zawodzie nauczyciela. Tylko 3 respondentów miało staż pracy nie dłuższy niż 10 lat. Pozostali, to w większości osoby ze stażem od 11 do 25 lat (13 osób tj. 54%), a 8 miało jeszcze większe doświadczenie w zawodzie.

Wykres 62. Uczestnictwo nauczycieli w działaniach projektowych

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24).

Jak wynika z deklaracji, nauczyciele uczestniczyli w projekcie z niejednakową intensywnością. Zdecydowana większość z nich wzięła udział w warsztatach na temat planowania promocji i rekrutacji. Niewiele mniej brało też udział w opracowaniu planu promocji szkoły, który z założenia miał być wynikiem tych warsztatów. Badanie potrzeb szkół w zakresie promocji, które zostało zrealizowane na początku projektu, objęło bezpośrednio tylko około połowę nauczycieli. Najmniej nauczycieli wzięło udział w subregionalnym seminarium otwierającym, oraz w warsztatach z zakresu współpracy z otoczeniem szkoły i spotkaniach subregionalnej koalicji na rzecz kształcenia zawodowego. Chociaż wśród nauczycieli, którzy wzięli udział w badaniu, tylko jeden pracował w szkole, która otrzymała usługę agencji marketingowej, to większość badanych zadeklarowała, że brali udział w opracowaniu dla szkoły materiałów marketingowych i korzystali z pomocy doradcy w zakresie marketingu i promocji szkoły. Najprawdopodobniej były to więc działania marketingowe prowadzone przez szkołę we własnym zakresie.

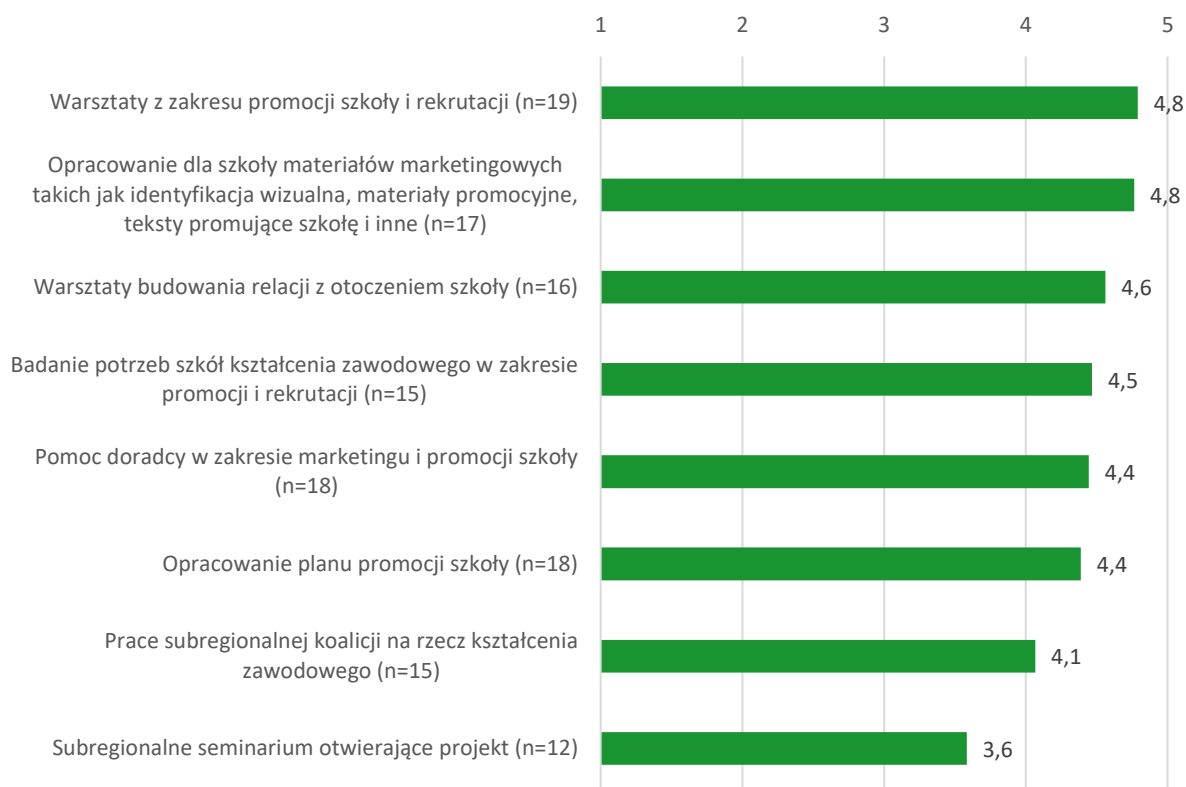
8.2 Ocena form wsparcia dla szkół kształcenia zawodowego

Wsparcie w obszarze promocji szkoły

Nauczyciele najczęściej wysoko oceniali wsparcie otrzymane przez ich szkołę w obszarze promocji. Najwyżej ocenili warsztaty z zakresu promocji szkoły i rekrutacji, oraz opracowanie materiałów marketingowych i promocyjnych. Średnia ocena obu tych działań, to 4,8 w skali od 1 do 5. Na etapie formułowania kwestionariusza pytano o „opracowanie materiałów marketingowych i promocyjnych dla szkoły”, ponieważ część szkół otrzymała kompleksowe wsparcie agencji marketingowej w tym zakresie. Okazało się jednak, że nauczyciele ze szkół, które je otrzymały nie odpowiedzieli na zaproszenie do wypełnienia ankiety (tylko jeden respondent pochodził ze szkoły, która otrzymała pakiet profesjonalnego wsparcia od agencji marketingowej), a więc w praktyce odpowiedzi odnoszą się tu do materiałów opracowanych przez nauczycieli samodzielnie w oparciu o wiedzę i umiejętności wyniesione z warsztatów.

Działania wstępne, związane z diagnozą potrzeb i planowaniem marketingu i promocji również zostały uznane przez nauczycieli za przydatne. Średnie ocen to odpowiednio: badanie potrzeb szkoły w zakresie promocji – 4,5, pomoc doradcza – 4,4, opracowanie planu promocji szkoły – 4,4. Tylko subregionalne seminarium otwierające projekt oceniono jako umiarkowanie przydatne – 3,6, co może wynikać stąd, że było to działanie niemające tak bezpośredniego przełożenia na podejmowane w szkołach działania promocyjne.

Wykres 63. Ocena przydatności form wsparcia szkół kształcenia zawodowego

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę ocenić, w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza „brak wpływu” a 5 – „bardzo duży wpływ” – działania prowadzone w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”, w których brała udział szkoła, pod względem ich wpływu na rozwinięcie współpracy szkoły z pracodawcami”.

Jak wykazało badanie jakościowe, przydatność otrzymanego wsparcia była silnie zróżnicowana w zależności od potrzeb danej szkoły i od początkowych kompetencji danego nauczyciela w obszarze promocji. Wsparcie było bardziej przydatne dla tych szkół i nauczycieli, którzy byli mniej zaawansowani w dziedzinie promocji. Jedna z badanych szkół już wcześniej skorzystała z usług agencji reklamowej i w okresie realizacji projektu była w trakcie kompleksowej zmiany swojego wizerunku i sposobu promocji. Z tego względu nie ubiegała się o przyznanie pakietu marketingowego. Z perspektywy przedstawiciela tej szkoły, szkolenia dotyczące promocji przede wszystkim potwierdziły trafność realizowanych działań promocyjnych, oraz pozwoliły dowiedzieć się jakie działania promocyjne prowadzą i planują inne szkoły. Dla nauczycieli innej szkoły otrzymane wsparcie było bardziej znaczące. W ich ocenie w dobie konkurencji o ucznia oraz dominacji kultury obrazkowej umiejętność tworzenia atrakcyjnych wizualnie komunikatów ma wpływ na zachęcenie uczniów do wyboru ich szkoły. W kolejnej szkole projekt idealnie wpisał się w jej ówczesne potrzeby. Szkoła od kilku lat prowadziła już kształcenie w nowych zawodach i potrzebowała wypromować swoją poszerzoną ofertę w nowy sposób, gdyż jej poprzedni przekaz promocyjny był anachroniczny i nieatrakcyjny

dla młodzieży. Dlatego szkoła ubiegała się o wsparcie w postaci pakietu marketingowego i otrzymała je, co było dla niej bardzo przydatne.

Nauczyciele zdobyli na szkoleniach przydatną wiedzę na temat projektowania materiałów promocyjnych. Poznali takie zagadnienia, jak kompozycja, sposób doboru kolorów i wykonywania zdjęć promocyjnych. Dzielili się zdobytą wiedzą ze współpracownikami i deklarowali, że dzięki szkoleniu zaczęli tworzyć inne, lepsze jakościowo materiały promocyjne.

Wyjątkową formą wsparcia było zapewnienie dwudziestu wybranym w konkursie szkołom usług marketingowych. Obejmowały one opracowanie koncepcji promocji i pakiet materiałów wraz ze wsparciem doradczym zapewnianym przez agencję marketingową. Nauczyciele ze szkół, które skorzystały z tej formy wsparcia, wypowiedzieli się o nim obszernie i bardzo pozytywnie. W ramach studiów przypadku badacze dotarli do dwóch takich szkół. Odbyte wcześniej szkolenie okazało się w jednej z nich dobrym punktem wyjścia do przygotowania wniosku konkursowego. Można tu dostrzec dobrze pomyślaną logikę projektu: najpierw przeprowadzono szkolenia, podczas których nauczyciele zdobywali wiedzę i opracowywali wstępne założenia planu promocji. Następnie mogli realizować swoją koncepcję samodzielnie lub przełożyć ją na wniosek o przyznanie wsparcia marketingowego.

Jak wiadomo z jednej ze zbadanych szkół, działania prowadzone we współpracy nauczycieli i pracowników agencji marketingowej były spójne i wynikały z siebie wzajemnie. Rozpoczęto od przeprowadzenia badania ankietowego na temat postrzegania szkoły przez uczniów, nauczycieli i rodziców. Stwierdzono, że jest to szkoła, w której panuje atmosfera twórczości i współpracy, stwarzająca uczniom możliwości wyrażania siebie, realizacji marzeń oraz współdziałania np. w ramach interdyscyplinarnych projektów szkolnych. Następnie nauczyciele, wspólnie z doradcą – przedstawicielem agencji marketingowej – opracowali plan promocji szkoły. W oparciu o wyniki ww. badań wybrano pojęcie, o które została oparta strategia marketingowa. Pojęciem tym były „marzenia”, stąd potem ułożone dla poszczególnych zawodów slogany takie jak „Projektuj marzenia”.

Jak wiadomo z wniosku o dofinansowanie projektu i z badania innej szkoły, pakiet wsparcia obejmował m. in.: doradztwo specjalistyczne, opracowanie wzorcowego rocznego planu promocji szkoły zawierającego analizę SWOT, opis celów promocyjnych, działań, pakietów i harmonogramu, jak również identyfikacja wizualna (zaprojektowany nowy logotyp szkoły, kolorystyka i typografia ujęte w księgę identyfikacji wizualnej), wzory produktów promocyjnych (takich jak papier firmowy, ulotki, plakaty, tablice informacyjne, szyld, banner), treści promujące szkołę (content marketing) przeznaczone do publikowania np. w mediach społecznościowych czy na ulotkach, nakręcony film promujący szkołę i spot radiowy, prezentacja PowerPoint promująca szkołę, oraz program realizacji wzorcowych akcji promocyjnych skierowanych do uczniów gimnazjów (obecnie szkół podstawowych) nazywany przez nauczycieli scenariuszem modelowego spotkania z uczniami. Całość tego wsparcia była

bardzo wartościowa dla szkół. Wśród produktów za szczególnie przydatne uznano nową identyfikację wizualną i atrakcyjne materiały wizualne, film promocyjny oraz scenariusz spotkania promocyjnego.

Nowa estetyka identyfikacji wizualnej szkoły, nowoczesne materiały reklamowe zawierające m. in. zdjęcia uczniów, czy profesjonalnie zaprojektowane i wydrukowane ulotki (a nie zrobione w szkole na zwykłym papierze) składają się na całość, która z perspektywy nauczycieli podnosi atrakcyjność szkoły. Dzięki pakietowi szkoły mogły zaprezentować swoje zalety w formie atrakcyjnej dla młodzieży, pokazując jednocześnie swoją nowoczesność. Szkoły wykorzystują otrzymane materiały – wiadomo o tym od ich przedstawicieli, ale też od partnerów projektu, którzy dostrzegają, że produkty projektu są rzeczywiście wykorzystywane i widoczne. Zasadniczą wartością niematerialną było zaś dla nauczycieli rozwinięcie kompetencji w dziedzinie marketingu i promocji oraz wytworzenie impulsu do podejmowania nowych działań promocyjnych.

Zważywszy, że jedna z badanych szkół kształci m. in. w dziedzinie reklamy, fotografii i multimediiów oraz informatyki, zapytano, czy mogłaby ona dokonać takiej odmiany wizerunku i strategii promocyjnej we własnym zakresie, w oparciu o kompetencje nauczycieli. Jak się okazało – nie. Przedstawiciel szkoły był zdania, że bez wsparcia z zewnątrz nie przeprowadziliby działań aż tak dobrej jakości i tak kompleksowych. Akcentując to, jak dobra i renomowana jest agencja, której powierzono to zadanie, nauczyciele w sposób niebezpośredni przekazywali informację, że sami nie mają tak wysokich kompetencji w dziedzinie marketingu, grafiki i reklamy (mimo, że uczą tych zawodów), co wskazuje, że jakość kształcenia w tych zawodach może nie spełniać potrzeb podobnej agencji marketingowej jako potencjalnego pracodawcy.

Tym co wzmocniło oddziaływanie wsparcia marketingowego był to jego zewnętrzny i ekspercki charakter. Według relacji nauczyciela, gdyby zespół nauczycieli chciał przeprowadzić podobną dużą zmianę samodzielnie, mogłaby się ona spotkać z oporem środowiska nauczycielskiego wobec zmian.

Natomiast dla szkół, w których nie ma kompetencji w dziedzinie marketingu, reklamy, fotografii, filmu, grafiki itd., bo nie uczą w takich zawodach, przygotowanie podobnych materiałów własnymi siłami byłoby w ogóle nieosiągalne. Dla wszystkich zaś wspartych szkół barierą byłyby też koszty np. stworzenia filmu czy profesjonalnego wydruku ulotek.

W badanych szkołach pojawiły się też opinie, że działania promocyjne są ważne, ale nie mniej ważnym lub ważniejszym elementem, który przyciąga uczniów, jest oferta edukacyjna, w tym kształcenie w zawodach pożądanym na rynku pracy oraz baza dydaktyczna. Z tej perspektywy poprawa wyposażenia szkoły byłaby jeszcze lepszą drogą do podwyższenia jej atrakcyjności. Rzeczywiście wywiady z uczniami potwierdziły, że wyposażenie jest ważnym czynnikiem branym pod uwagę przez kandydatów, i jeżeli jest bardzo dobre, zdecydowanie ich przyciąga.

Wsparcie w obszarze współpracy szkoły z otoczeniem

Jeżeli chodzi o wsparcie dotyczące współpracy, to w badaniu ankietowym wysoko oceniono warsztaty na temat budowania relacji z otoczeniem szkoły (4,6). Warsztaty zostały ocenione istotnie wyżej przez przedstawicieli szkół branżowych i zespołów szkół obejmujących szkołę branżową, niż przez pozostałych nauczycieli. Może to wskazywać na większe potrzeby szkół branżowych w tym zakresie. Może to być związane z faktem, że istnieje duże zapotrzebowanie na różnorodne zawody nauczane na poziomie zasadniczym, w szczególności we współpracy z licznymi małymi pracodawcami.

Badanie jakościowe potwierdziło, że przydatność szkolenia o współpracy z otoczeniem była zależna od początkowych kompetencji nauczycieli. Przykładowo w pewnej szkole jeden z nauczycieli stosował już wiele z polecanych na warsztacie rozwiązań, jak np. zapraszanie pracodawców na wydarzenia i do realizacji wspólnych przedsięwzięć. Ale dla innego nauczyciela, który też uczestniczył w tych szkoleniach były to zagadnienia nowe i był on zachwycony szkoleniem. Nie stwierdzono jednak w badaniu przykładu na to, by udział w tych szkoleniach przełożył się na konkretne działania w zakresie współpracy szkół z ich otoczeniem.

Natomiast prace subregionalnych koalicji na rzecz kształcenia zawodowego zostały ocenione bardzo różnie w poszczególnych subregionach, i przez część respondentów negatywnie, stąd niższa ocena średnia. Zarówno pod względem oceny warsztatów jak i prac koalicji, w ocenach nauczycieli negatywnie wyróżnił się subregion łomżyński. Rzeczywiście, jeżeli porównać programy czterech koalicji subregionalnych, to te opracowane w trzech pozostałych subregionach zawierają bardziej pogłębiony opis działań i sposobów ich realizacji, ze wskazaniem właściwych interesariuszy i perspektywy czasowej. Natomiast w programie koalicji z subregionu łomżyńskiego działania zostały opisane na wyższym poziomie ogólności, jest to raczej sprawozdanie podsumowujące postulaty zgłaszane na spotkaniach koalicji.

Z badania jakościowego wyłania się z kolei obraz spotkań koalicji jako wartościowego forum inspiracji i wymiany pomysłów. Były to inspiracje dotyczące promocji szkoły, np. odnośnie opracowania sloganu promocyjnego i filmu promującego szkołę, ale też odnośnie procesu edukacyjnego, jak np. doskonalenie prac zespołów nauczycieli przedmiotów zawodowych czy prowadzenie tutoringu z uczniami.

8.3 Prowadzone działania promocyjne i ich skuteczność

Zagadnienia skutecznej promocji szkół ponadgimnazjalnych, w szczególności szkół kształcenia zawodowego, niemal w ogóle nie były w ostatnich latach przedmiotem opracowań, które przynosiłyby kompleksowe wnioski w tym zakresie. Poruszano je na szkoleniach dla kadr oświaty, natomiast brakuje publikacji, w których wskazywano by, jak szkoły mogą adaptować i

rozwijać ogólne zalecenia formułowane dla marketingu w biznesie lub analizowano by skuteczność form promocji szkół. W jednym z dostępnych opracowań zalecano, by szkoły zaznaczały w promocji zarówno kształcenie, jak i wspomaganie rozwoju uczniów, oraz przedstawiały swoje cechy konkurencyjne na rynku edukacyjnym¹¹⁰. Rekomendowano przemyślane zbudowanie w szkole zespołu ds. promocji, by w kompetencjach zespołu znalazły się: umiejętności analizy i wnioskowania, kreatywność, kompetencje w zakresie formułowania tekstów, kompetencje cyfrowe, umiejętności plastyczne, oraz umiejętności pracy zespołowej, akceptacja potrzeby prowadzenia działalności promocyjnej i postawa obiektywizmu wobec niej. Wskazano, że oprócz nauczycieli w takim zespole mogą też się znaleźć uczniowie i rodzice¹¹¹.

W 2014 r. najbardziej powszechnie wykorzystywanymi narzędziami promocji przez szkoły kształcenia zawodowego w województwie podlaskim było prowadzenie strony internetowej (94%) i starania o promocję w mediach lokalnych (85%). Powszechne było też przygotowywanie materiałów informacyjnych takich jak ulotki. Dość popularne formy promocji obejmowały udział w targach edukacyjnych (74%) i dniach kariery w gimnazjach (54%) oraz przekazywanie uczniom informacji o możliwościach pracy w zawodach (65%)¹¹². Natomiast z wcześniejszego badania ogólnopolskiego wynika, że do najbardziej powszechnych działań promocyjnych należało organizowanie dni otwartych i spotkań informacyjnych oraz rozdawanie ulotek lub informatorów potencjalnym kandydatom. Względnie popularne (i często organizowane przez organ prowadzący, a nie tylko przez szkoły) były targi edukacyjne i kampanie medialne, stosowano też doradztwo edukacyjno-zawodowe i rzadziej giełdy zawodów¹¹³.

W działaniach promocyjnych szkoły z województwa podlaskiego umiarkowanie często informowały o współpracy z pracodawcami jako o swoim atucie (60%). W ocenie autorów przytoczonej analizy szkoły zbyt koncentrowały się w swoich działaniach promocyjnych na zdawalności egzaminów przy niewystarczającym podkreśleniu ważnych z perspektywy uczniów korzyści: rozwoju osobistego i szansy znalezienia pracy po ukończeniu szkoły¹¹⁴.

Szkoły uczestniczące w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” prowadziły działania promocyjne nie tylko w ramach projektu, ale też poza nim. W szkołach są nauczyciele lub zespoły do zadań, których należy promocja. Uczestnictwo w projekcie pomogło szkołom

¹¹⁰ B. Pachnowska, Wizerunek szkoły – analiza, strategia, kreacja. Komunikacja w edukacji, materiały konferencyjne, Borne Sulinowo 2003; [za:] W. Zapór, Marketing edukacyjny – szkoła ponadgimnazjalna w walce o ucznia, Tarnów 2011.

¹¹¹ W. Zapór, Marketing edukacyjny – szkoła ponadgimnazjalna w walce o ucznia, Tarnów 2011.

¹¹² Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014.

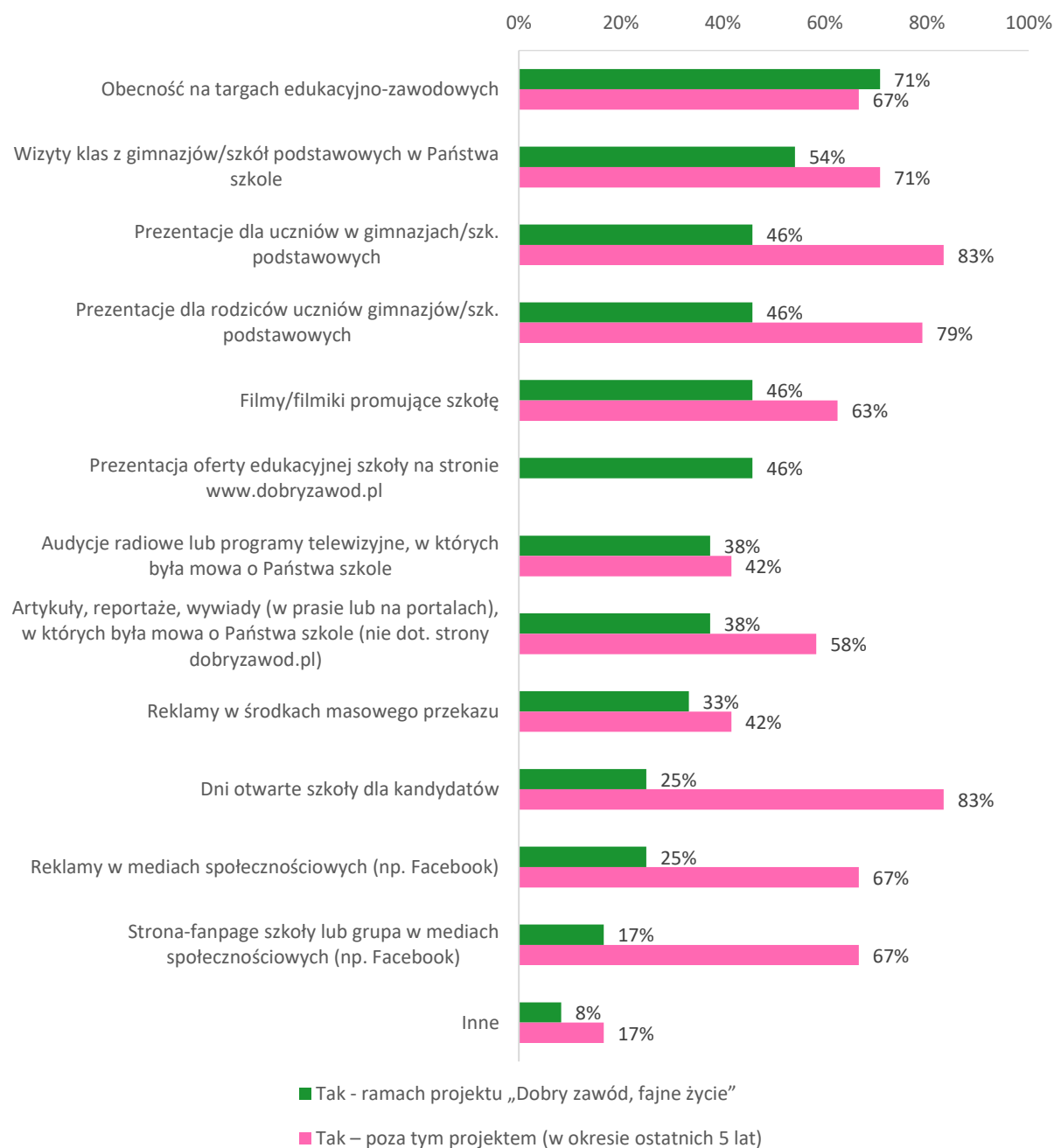
¹¹³ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

¹¹⁴ Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014.

poprawić jakość działań promocyjnych i odświeżyć wizerunek – zwłaszcza tym, które skorzystały z pakietu marketingowego.

Wykres 64. Działania promocyjne prowadzone przez szkoły

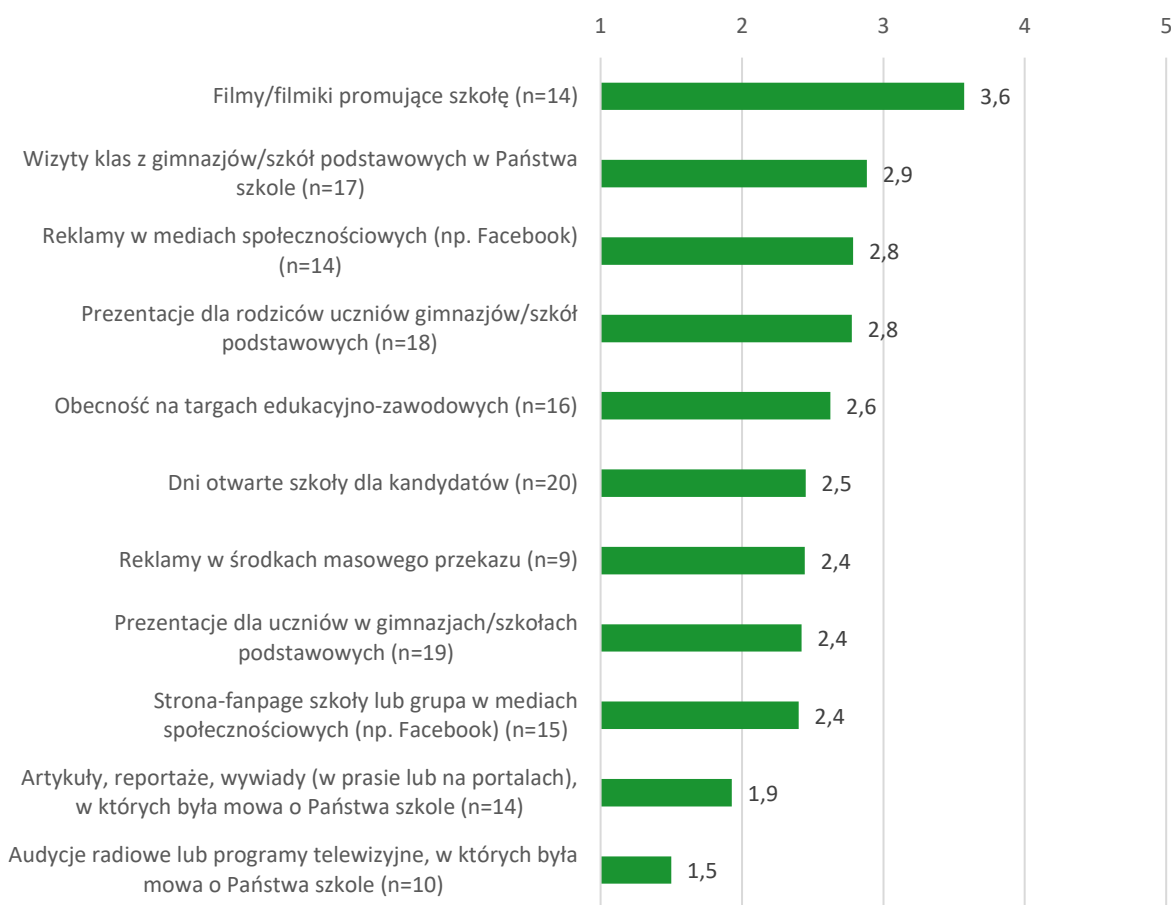

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę wskazać działania i narzędzia promocyjne, z których szkoła korzystała w ostatnich 5 latach by przyciągnąć kandydatów – w tym działania w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” i poza tym projektem”.

Badanie ankietowe wykazało, że realizacja projektu wywarła niewielki wpływ na wykorzystywanie poszczególnych działań promocyjnych poza projektem. Przeważały

wskazania bliższe stwierdzeniu, że projekt nie miał wpływu na rozwijanie danego działania promocyjnego poza projektem. Jednocześnie wiadomo z badania jakościowego udział w projekcie przyczyniał się do poprawy jakości działań promocyjnych szkół ale w największej mierze tych, które otrzymały usługę marketingową, podczas gdy nauczyciele z tej podgrupy szkół niemal w ogóle nie odpowiedzieli na prośbę o wypełnienie ankiety. Interpretując łącznie wyniki badania ankietowego i jakościowego można wywnioskować, że projekt nie przyczynił się do samego faktu zastosowania danego rodzaju działania (było ono prowadzone także dawniej) ale miał wpływ na to, że niektóre działania były prowadzone lepiej lub bardziej intensywnie.

Wykres 65. Wpływ udziału w projekcie na prowadzenie działań promocyjnych poza projektem

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy udział szkoły w projekcie „Dobry zawód” przyczynił się do tego, że prowadzili Państwo następujące działania promocyjne lub korzystali Państwo z wymienionych narzędzi promocji we własnym zakresie – POZA PROJEKTEM „Dobry zawód”? Proszę wskazać odpowiedź na skali od 1 – ‘Projekt w ogóle nie miał wpływu na rozwinięcie tego działania poza projektem’ do 5 – ‘Projekt miał bardzo duży wpływ na rozwinięcie tego działania poza projektem’.

Materiały informacyjne i promocyjne i ich wykorzystanie

Jak wynika z badania jakościowego, zarówno szkoły, które otrzymały nowe wzory materiałów informacyjno-promocyjnych w ramach usługi marketingowej, jak i te, które skorzystały tylko ze szkolenia i projektowały nowe materiały samodzielnie, tworzą nowe, lepsze jakościowo materiały i korzystają z nich. Dzięki projektowi działania nauczycieli w obszarze promocji stały się bardziej świadome, a materiały promocyjne – wyższej jakości.

Nowym rodzajem takiego materiału są dla części szkół filmy promocyjne. Były one wykorzystywane zarówno w ramach projektu (według 46% nauczycieli) jak i poza projektem (63%). Jest to więc narzędzie umiarkowanie popularne, ale jeżeli było wykorzystywane poza projektem, to wpływ projektu na jego zastosowanie był znaczący (średnia ocena równa 3,6 na

5) na tle wpływu projektu na wykorzystanie innych narzędzi. Można więc sądzić, że część szkół zaczęła korzystać z filmów, które powstały w ramach projektu.

Szkoły opracowywały też nadal materiały informacyjno-promocyjne poza projektem, np. organ prowadzący opracowuje informator o szkołach kształcenia zawodowego w powiecie, a szkoły rozpowszechniają go.

Wykorzystanie stron internetowych i mediów społecznościowych szkoły

Jedynie 46% badanych nauczycieli potwierdziło, że informacje o ich szkole znalazły się na platformie dobryzawod.pl. Świadczy to o niepełnym poinformowaniu nauczycieli na ten temat, gdyż faktycznie wszystkie podlaskie szkoły kształcenia zawodowego się na niej znalazły. Można więc stwierdzić, że pożądanym byłoby szersze poinformowanie szkół kształcenia zawodowego o tym, że taka platforma istnieje i może być dla nich narzędziem promocji.

Większość nauczycieli wskazała na prowadzenie poza projektem promocji w mediach społecznościowych takich jak Facebook zarówno na stronie typu fanpage szkoły, jak i poprzez reklamy w mediach społecznościowych (po 67%). W ramach projektu te narzędzia były wykorzystywane rzadko (17% i 25%), natomiast projekt wywarł za to pewien, choć niewielki wpływ na rozwijanie ich późniejszego wykorzystywania (średnia 2,4 dla fanpage i 2,8 dla reklam).

Jak wynika z badania jakościowego, szkoły dzięki uczestnictwu w projekcie zaczęły bardziej aktywnie prowadzić swoje profile w mediach społecznościowych, w tym udostępniały tam nowe materiały promocyjne. Po raz kolejny badanie jakościowe wykazało, że **wpływ projektu był silniejszy w tych szkołach, które otrzymały pakiet wsparcia marketingowego**. Przykładem impulsu wynikającego z projektu była sytuacja, gdy w jednej z takich szkół nauczyciele stwierdzili, że skoro mają nową identyfikację wizualną, to warto by za tym poszły kolejne działania. Opublikowali nowe filmy promocyjne na stronie szkoły na Facebooku, a widząc że uczniowie wchodzi w interakcję, kontynuowali aktywne prowadzenie strony. Niewiele później został uruchomiony profil szkoły na Instagramie – tym razem prowadzony przez uczniów i dobrze oceniany przez nauczycieli. Wydaje się to potwierdzać wypowiedzi z badania jakościowego, że w tej szkole istotnie panuje dobra atmosfera pomiędzy uczniami a nauczycielami.

W innej szkole natomiast nauczyciel stwierdził występowanie ryzyka związanego z udostępnianiem uczniom profilu społecznościowego szkoły. W jego ocenie nauczyciele powinni kontrolować treści, które uczniowie wrzucają do sieci. Pomimo ryzyka ta szkoła zaczęła się jednak przekonywać do większej aktywności w sieci. Szkoły, które otrzymały pakiet marketingowy, korzystały z niego również do ulepszenia istniejącej lub stworzenia nowej strony internetowej. Jedna z takich szkół zmodernizowała elementy strony internetowej wykorzystując

otrzymane projekty graficzne, a w innej nowa strona została utworzona od podstaw. Tym co może zaskakiwać w tej drugiej szkole jest fakt, że nową – bardzo atrakcyjną i nowoczesną – stronę stworzył samodzielnie nauczyciel, mimo że szkołą kształci w zawodach technik informatyk, technik fotografii i multimediiów oraz technik organizacji reklamy. W zamierzeniu nową stronę mieli opracować uczniowie wspólnie z nauczycielem, ale ocenił on, że uczniowie nie mają wystarczających kompetencji ani odpowiedzialnej postawy by taką stronę zaprojektować. Może to wskazywać na niezadowalającą jakość kształcenia w wymienionych zawodach.

Promocja medialna

Obecność ich szkoły w mediach należy do rzadszych form promocji. Publikację artykułów, reportaży wywiadów itp. materiałów w prasie lub na portalach internetowych, gdzie była mowa o ich szkole w ramach projektu potwierdziło 38% nauczycieli a poza projektem – 58%. Natomiast audycje radiowe i programy telewizyjne – odpowiednio 38% i 42%, a reklamy w środkach masowego przekazu – 33% i 42%. Istotnie, materiały informacyjno-promocyjne projektu upowszechniane w mediach, w tym w lokalnej prasie i telewizji dotyczyły przede wszystkim promocji szerzej rozumianego szkolnictwa zawodowego, a przy tym projektu „Dobry zawód”. Nie były zaś poświęcone ściśle poszczególnym szkołom. Konkretnie szkoły były w nich wymieniane i pokazywane, np. część materiału była filmowana w danej szkole, toteż projekt zdecydowanie stworzył szkołom nowe szanse obecności w mediach. Być może jednak nauczyciele nie byli o tym tak dobrze poinformowani jeżeli nie śledzili promocji projektu. Jednocześnie niektórzy przypominali sobie te działania.

Wpływ projektu na zwiększenie widoczności szkół w mediach był różny w zależności od tego, z jakiego poziomu szkoła zaczynała. Przykładowo jedna ze szkół już wcześniej we własnym zakresie korzystała za usług agencji reklamowej i w okresie realizacji projektu była w trakcie kompleksowej zmiany swojego wizerunku i sposobu promocji, m. in. nauczyciele z tej szkoły występowali w programie telewizyjnym w roli ekspertów – wszystko to poza projektem „Dobry zawód”. Tymczasem inna szkoła dzięki zrealizowanym w ramach projektu programom telewizyjnym, audycjom radiowym i artykułom prasowym zaistniała w mediach. Według nauczyciela zostało to dostrzeżone i wywołało pozytywne reakcje w środowisku lokalnym. Co więcej, nastąpiły trwałe korzyści ze współpracy z mediami. Nawiązano bezpośrednio, robocze kontakty z dziennikarzami. Dzięki temu teraz, gdy nauczyciel chce nagłośnić działania szkoły, może zadzwonić do dziennikarza, który przyjedzie i przygotuje relację.

Dni otwarte i wizyty studyjne uczniów w szkole

Organizacja dni otwartych dla kandydatów należy do najbardziej powszechnie wykorzystywanych przez szkoły działań promocyjnych. Zdecydowana większość nauczycieli (83%) zadeklarowała, że dni otwarte były organizowane w ich szkołach poza projektem „Dobry

zawód-fajne życie”. Wskazali oni również na organizację dni otwartych w ramach projektu (25%), w którym w istocie takie działanie było realizowane jako „wizyty studyjne” – na wizyty gimnazjalistów w projekcie wskazało 54% nauczycieli. Jak wynika z badania jakościowego, rzeczywiście wizyty studyjne uczniów odbywały się w ramach dni otwartych.

Badanie wykazało też, że dni otwarte stanowią jedną z najważniejszych metod promocji. Do ich organizacji przywiązuje się dużą wagę. Dni otwarte są uatrakcyjniane, np. odbywają się pokazy na żywo pracy warsztatowej oraz warsztaty i działania, których uczniowie mogą samodzielnie spróbować (np. obsłużyć kasę fiskalną). W niektórych szkołach na dni otwarte są też zapraszani pracodawcy, którzy przedstawiają możliwości zatrudnienia, oraz firmy – dystrybutorzy sprzętu. Organizowane są też inne aktywności, np. piknik, konkursy i loterie dla uczniów. Jak pokazują wypowiedzi uczniów opisane wcześniej, wysiłek wkładany w organizację dni otwartych jest uzasadniony.

W badaniu ankietowym nauczyciele ocenili, że udział w projekcie w umiarkowanym lub małym stopniu przyczynił się do zastosowania tego rodzaju działań (średnia ocena to 2,9 dla wizyt studyjnych i 2,5 dla dni otwartych). Natomiast badanie jakościowe przyniosło przykłady korzystnego wpływu projektu. A zatem dni otwarte nie były organizowane częściej (bo już wcześniej były popularne) ale były prowadzone lepiej. Nauczyciele wykorzystywali rozwiniętą wiedzę i kompetencje do ich organizacji, a podczas tych wydarzeń korzystali z nowych materiałów promocyjnych. Przykładowo w jednej ze szkół materiały promocyjne wykonano zgodnie z zaleceniami prezentowanymi na szkoleniu (wyeksponowano ofertę staży zagranicznych) i na podobieństwo najbardziej atrakcyjnych materiałów widzianych w trakcie targów. Ponadto, pod wpływem inspiracji płynącej z udziału w targach, wprowadzono do programu dni otwartych kabaretowe prezentacje różnych zawodów. Wprowadzenie tych zmian zostało ocenione przez nauczycieli jako krok we właściwą stronę.

Ważną wartością projektu „Dobry zawód-fajne życie” było umożliwienie odwiedzenia szkół uczniom z całych subregionów, w tym ze szkół wiejskich, dzięki temu, że z projektu sfinansowano dla nich dojazd, wyżywienie i opiekę. Odległe szkoły nie podejmują takich działań we własnym zakresie z powodu braku środków. Projekt poprawił więc dostęp uczniów dotkniętych wykluczeniem przestrzennym do wiedzy o ofercie edukacyjnej i zwiększył zasięg działań promocyjnych szkoły.

Spotkania z uczniami i rodzicami w szkołach prowadzących klasy gimnazjalne

Drugą często stosowaną i bardzo ważną lub nawet główną formą promocji są wizyty w szkołach podstawowych (dawniej w prowadzących edukację gimnazjalną). Na prezentacje dla uczniów w szkołach prowadzących klasy gimnazjalne, przeprowadzane poza projektem wskazało 83% badanych nauczycieli, a w ramach projektu – 46%, a więc nie wszystkie szkoły brały udział w

realizacji zadania określonego w projekcie jako spotkania z przedstawicielami szkół kształcenia zawodowego. Wizyty w szkołach (wówczas gimnazjalnych a obecnie podstawowych) i dni otwarte (w s205 szkołach kształcenia zawodowego) mogą być kolejnymi etapami programu promocji. Jak wynika z wywiadu w jednej ze szkół, spotkanie w szkole (obecnie – podstawowej) jest dla części uczniów pierwszą formą kontaktu ze szkołą, z kolei w trakcie tych wizyt uczniowie zapraszani są na dni otwarte.

Nauczyciele dosyć nisko ocenili wpływ projektu na rozwijanie prezentacji dla uczniów w ówczesnych gimnazjach (obecnie dla uczniów szkół podstawowych) – średnia ocena to tylko 2,4 na 5. Z badania jakościowego wiadomo natomiast, że wpływ ten był wyższy w szkołach, które otrzymały pakiet marketingowy, którego częścią był m. in. scenariusz spotkania z uczniami i wzorcowa prezentacja. Produkty te wysoko oceniane przez nauczycieli i wykorzystywane podczas wizyt. Zdarzało się też wykorzystanie filmu promującego szkołę.

Jak wynika z badania ankietowego, prezentacje dla rodziców były wykorzystywane podobnie często, jak prezentacje dla uczniów. Na takie działania prowadzone w ramach projektu wskazało 46% nauczycieli a poza projektem – 79%. Wpływ projektu na rozwijanie tej formy poza projektem oceniono jako przeciętny (średnio 2,8 na 5). W wywiadach jakościowych znalazło się niewiele informacji o spotkaniach z rodzicami, a te które się pojawiły dotyczyły nisko ocenianych aspektów organizacyjnych. Spotkania te odbywały się zazwyczaj podczas semestralnych zebrań dla rodziców. Byli na nie zaproszeni przedstawiciele wielu szkół ponadgimnazjalnych, co powodowało, że spotkanie się przedłużało a poszczególne szkoły miały mało czasu na adekwatną prezentację. Przedstawiciel szkoły oceniał wyżej spotkania (z uczniami i rodzicami) zorganizowane poza projektem i tylko z ich szkołą. Można jednak zauważyć, że taka formuła, bardziej korzystna dla szkół kształcenia zawodowego, byłaby niezwykle czasochłonna gdyby chcieć zaprezentować rodzicom i uczniom wszystkie szkoły.

Targi edukacyjne

Targi edukacyjne są dla szkół ważnym narzędziem promocji. Szkoły uczestniczyły w nich zarówno w ramach projektu (71% wskazań) jak i poza projektem (67%). Poza projektem „Dobry zawód” targi były i są organizowane, ale na mniejszą skalę. Obejmują tylko powiat, jeżeli organizuje je organ prowadzący. Bywa też na nich mniej atrakcji dla uczniów. Ważnym narzędziem promocji dla szkół są targi edukacyjne odbywające się w ich siedzibie – tak jak w przypadku jednej ze szkół, w której takie targi organizowały Ochotnicze Hufce Pracy. Dzięki temu, że wydarzenie odbywało się w danej szkole, uczniowie mieli przy okazji możliwość, by ją poznać.

Na tym tle nauczyciele wysoko oceniali targi edukacyjno-zawodowe zorganizowane w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”. Ważne było to, że ich zasięg był większy subregionalny, dzięki czemu szkoły mogły dotrzeć do uczniów z dalszych miejscowości. Z ich

obserwacji wynika, że były to targi zorganizowane „z rozmachem”, np. odbywały się na nich pokazy multimedialne czy pokazy robota. Dla części szkół zapewnienie takich atrakcji samodzielnie nie jest możliwe. Jak jednak wynika z innych wywiadów, nie wszystkie te wyjątkowe atrakcje były zapewnione przez organizatora. Część z nich była dziełem samych szkół i ich uczniów, którzy np. prezentowali interesujące urządzenia skonstruowane samodzielnie na zajęciach pozalekcyjnych.

Z tego samego powodu nauczyciele z niektórych szkół byli niezadowoleni z tego, że ich szkoła prezentuje się obok innych, bogatszych i lepiej wyposażonych szkół. Tak było w przypadku szkoły rolniczej, która wystąpiła obok innej szkoły prowadzonej przez Ministerstwo Rolnictwa, które zapewnia swoim szkołom rolniczym wyższy budżet, niż mogą to zrobić powiaty. Co więcej, badany powiat jest położony obok większego miasta, i uczniowie wybierają szkoły w nim a nie w swoim powiecie. Jest to kłopot różnych szkół i organów prowadzących w tak położonych powiatach. Z tego względu nauczyciele jednej ze szkół postulowali, by organizowano targi powiatowe, a nie subregionalne – zapewne po to, by uczniowie nie poznali oferty bogatszych szkół z większego miasta, i wybrali ich szkołę. Byłoby to oczywiście rozwiązanie niekorzystne dla uczniów. A zatem **dla dobra uczniów**, aby nadal mieli oni możliwość poznania szkół w swoim subregionie, a nie tylko powiecie (zwłaszcza uczniowie z mniejszych miejscowości) **zdecydowanie warto organizować w przyszłości podobne subregionalne targi edukacyjne i zapewnić uczniom dofinansowanie dojazdu.**

Wizyta na targach edukacyjnych była też dla nauczycieli okazją do podpatrzenia metod promocji stosowanych przez konkurencję. Nauczyciele obserwowali nie tylko materiały promocyjne szkół, ale też reakcje uczniów. Przyglądali się, jak uczniowie oceniają materiały promocyjne różnych szkół i jakie komunikaty do nich najskuteczniej trafiają. A zatem targi, podobnie jak warsztaty z dziedziny promocji i te dotyczące współpracy były dla szkół okazją do uczenia się promocji od innych placówek, w tym z nimi konkurujących.

Konkursy i wydarzenia

Okazją do promocji szkół kształcenia zawodowego są konkursy i wydarzenia międzyszkolne w których uczestniczą uczniowie z różnych szkół. Zarówno te organizowane przez szkołę u siebie, jak i te, w których uczniowie uczestniczą poza swoją szkołą. Placówki objęte badaniem jakościowym organizują u siebie np. konkurs wiedzy rolniczej, czy turniej gier, które ściągają gości do szkół.

Z perspektywy nauczycieli formą promocji szkół są też sukcesy ich uczniów w konkursach branżowych, jak np. konkurs dla mechaników, a także np. występy zespołu szkolnego na wydarzeniach powiatowych. Niezwykłą formą promocji zastosowaną przez jedną ze szkół był rajd rowerowy – dla jej uczniów – „szlakiem szkół gimnazjalnych”. Jest to prawdopodobnie

okazja do tego, by w różnych miejscowościach mówiono o grupie młodzieży z danej szkoły, jak i do bezpośrednich spotkań starszych i młodszych uczniów.

Marketing szeptany

Według obserwacji nauczycieli ważną, a nawet najskuteczniejszą formą promocji jest tzw. „marketing szeptany”. Nauczyciele zauważali, że bezpośrednie relacje młodzieży z doświadczenia nauki w szkole przynoszą lepsze rezultaty niż bannery reklamowe, ulotki czy informatory. Mówili o tym nauczyciele z dwóch szkół w średnim mieście. Nie jest to więc forma promocji zarezerwowana dla najmniejszych społeczności. Warto podkreślić, że jest to metoda promocji o ogromnym znaczeniu, bo świadczy o jakości kształcenia i wspierania rozwoju uczniów przez daną szkołę. Jeżeli szkoła stwarza takie szanse uczniom, będą oni o niej mówili dobrze. Podobnie można się spodziewać przeciwnych komunikatów, jeżeli uczniowie są niezadowoleni. Nauczyciele mając świadomość tego, że młodzi uczniowie lepiej przyjmą relację starszego ucznia, niż prezentację nauczyciela, zapraszają swoich uczniów do współprezentacji szkoły na dniach otwartych i targach edukacyjnych. Nie bez znaczenia jest też swego rodzaju marketing szeptany międzypokoleniowy, tj. przypadki, gdy uczeń wybiera tę samą szkołę i ten sam zawód, co jego rodzic (takie przypadki zostały opisane wcześniej w niniejszym raporcie).

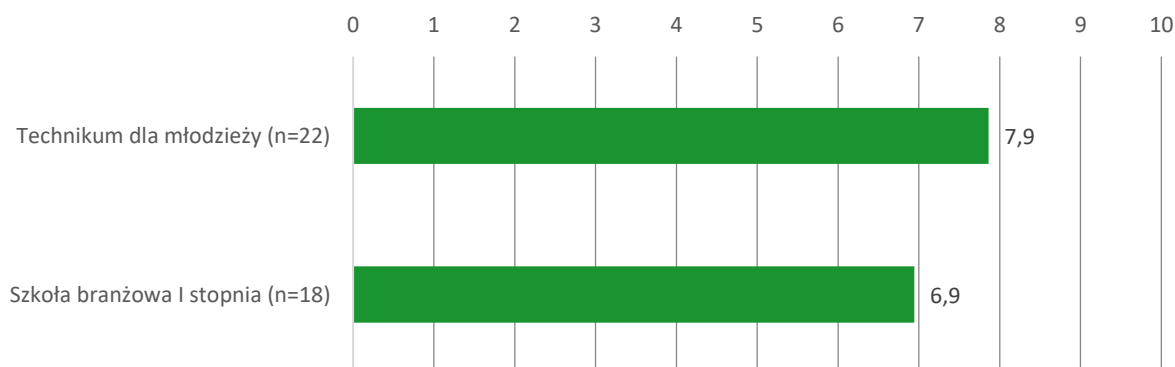
Nie można jednak przeceniać tej formy promocji. Jak wykazało badanie kwestionariuszowe uczniów uczestniczących w projekcie, w skali od 0 do 4, gdzie 0 oznaczało „żaden”, a 4 – „bardzo duży udział”, średnia ocena udziału w podjęciu decyzji o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej wyniosła: 4 dla samych uczniów, 2 (a więc „średni udział”) dla rodziców, 1,2 dla rówieśników i zaledwie 0,8 dla starszych kolegów oraz 0,9 dla rodzeństwa. Zestawiając te informacje z tymi z badania jakościowego można stwierdzić, że pozytywna informacja od ucznia danej szkoły jest znacząca ale nie decydująca, oraz można przypuszczać, że „marketing szeptany” rzadko występuje w praktyce.

8.4 Wizerunek szkół kształcenia zawodowego – przekonania i wpływ projektu

8.4.1 Perspektywa nauczycieli szkół kształcenia zawodowego

Nauczyciele uczący w poszczególnych typach szkół zostali poproszeni o ocenę atrakcyjności swojej szkoły dla absolwentów szkół podstawowych. Technika dla młodzieży o trochę częściej od szkół branżowych I stopnia otrzymały wyższe oceny. Oceny średnie wyniosły, (w skali od 0 do 10) 7,9 dla techników i 6,9 dla szkół branżowych.

Wykres 66. Ocena atrakcyjności szkół według nauczycieli

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli ze szkół kształcenia zawodowego i biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24).
Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę ocenić na ile Pana/Pani szkoła jest atrakcyjna dla absolwentów szkół podstawowych?”.

Jak wynika z badania jakościowego, nauczyciele dostrzegają, że niekorzystny obraz szkół kształcenia zawodowego zaczyna się zmieniać wraz z tym jak na rynku pracy poprawiła się pozycja zawodów zdobywanych w szkolnictwie zawodowym. W opinii nauczycieli młodzi ludzie zrozumieli, że brakuje specjalistów w wielu zawodach i wybierając szkołę w większym stopniu niż wcześniejsze roczniki myślą o perspektywach zatrudnienia, dlatego interesują się ofertą techników. Należy jednak zastrzec, że w rzeczywistości spadek popularności liceów na korzyść techników jest bardzo niewielki (co przedstawiono w podrozdziale 4.1).

Poprawie wizerunku kształcenia zawodowego sprzyjają inwestycje w infrastrukturę szkół i centrów kształcenia praktycznego. Zawansowanie technologiczne takich placówek pozwala zmieniać postrzeganie kształcenia zawodowego jako nienadążającego za rozwojem technicznym. Niemniej według nauczycieli takie korzystne zmiany następują głównie w dużych miastach, a w mniejszych ośrodkach jeżeli mają miejsce, to głównie w szkołach prowadzonych przez Ministerstwo Rolnictwa.

Nauczyciele byli zadowoleni z działań promocyjnych realizowanych w ramach projektu „Dobry zawód”. Jeżeli była to szkoła, która otrzymała pakiet marketingowy, to byli zdania, że projekt bardzo poprawił wizerunek ich szkoły, a jeśli nie korzystali z pakietu, to wymieniali inne mniejsze pozytywne zmiany w dziedzinie wizerunku i sposoby promocji. Niemniej byli ostrożni w ocenie czy projekt przełożył się na przyciągnięcie do szkoły większej liczby kandydatów, a już szczególnie nie twierdzili, by zmienił on postrzeganie szeroko rozumianego szkolnictwa zawodowego przez grupy docelowe.

Jeżeli chodzi o wizerunek technikum, to nauczyciele przedstawiali te swoje szkoły w pozytywnym świetle. Raczej nie notowali trudności z naborami i byli zdania, że ich szkoły cieszą się powodzeniem, choć zależało to od zawodu. Nie oznacza to, że jest duża konkurencja o miejsce w technikach. Nauczyciele raczej chcieliby przyciągać więcej najlepszych kandydatów, by mieć z kogo wybierać, ale nie udaje się to nawet wyróżniającym się szkołom.

Niższa ocena atrakcyjności branżowych szkół I stopnia znalazła też potwierdzenie w badaniu jakościowym. Nauczyciele i przedstawiciele organów prowadzących mówili o utrzymującym się negatywnym wizerunku tych szkół i o kłopotach z naborem. Zwracali uwagę, że nie można uruchomić klas w określonych zawodach, bo nie ma wystarczającej liczby chętnych. Nie wspominali przy tym, by próbowali w tej sytuacji utworzyć klasy wielozawodowe z kształceniem praktycznym uczniów w rzemiośle. Starali się natomiast przeciwstawić stereotypom, nawet odwołując się do niestandardowych ścieżek kształcenia, czyli wyjątkowych przypadków ukończenia przez kogoś najpierw szkoły zasadniczej, później technikum aż w końcu studiów.

Według nauczycieli na postrzeganie i niską popularność szkolnictwa branżowego wpływa brak zainteresowania młodzieży zawodami, które niejednokrotnie wiążą się z ciężką pracą fizyczną. Ponadto w niektórych zawodach (jak budowa dróg) praca podlega wahaniom sezonowym. Według jednego z nauczycieli młodzież jest bardziej zainteresowana zdobyciem pracy biurowej i postrzega kształcenie ogólnokształcące jako lepszą ścieżkę do jego zdobycia. Niemniej zupełnie inne obserwacje miał nauczyciel z innej szkoły, zdaniem którego młodzi ludzie obecnie chętniej podejmują się prac dorywczych niż godzą się na systematyczność.

Jeżeli nauczyciele mówili o atutach swojej szkoły, to albo w odniesieniu do szeroko rozumianego zespołu szkół, albo do technikum. Zwraca uwagę brak pozytywnych informacji o szkołach branżowych, poza tylko ogólnymi deklaracjami, że mogłyby kształcić w zawodach poszukiwanych przez pracodawców, gdyby uczniowie chcieli się do nich zgłaszać. Zwraca też uwagę to, że nauczyciele nie zaprosili do udziału w wywiadach jakościowych uczniów szkół branżowych I stopnia. Można więc odnieść wrażenie, jak gdyby szkoła branżowa funkcjonująca w danym zespole szkół, jak i jej uczniowie, nie byli tym, czym warto się „pochwalić”. Zdarzało się nawet, że mówiono o tych uczniach wprost jako o uczniach słabszych.

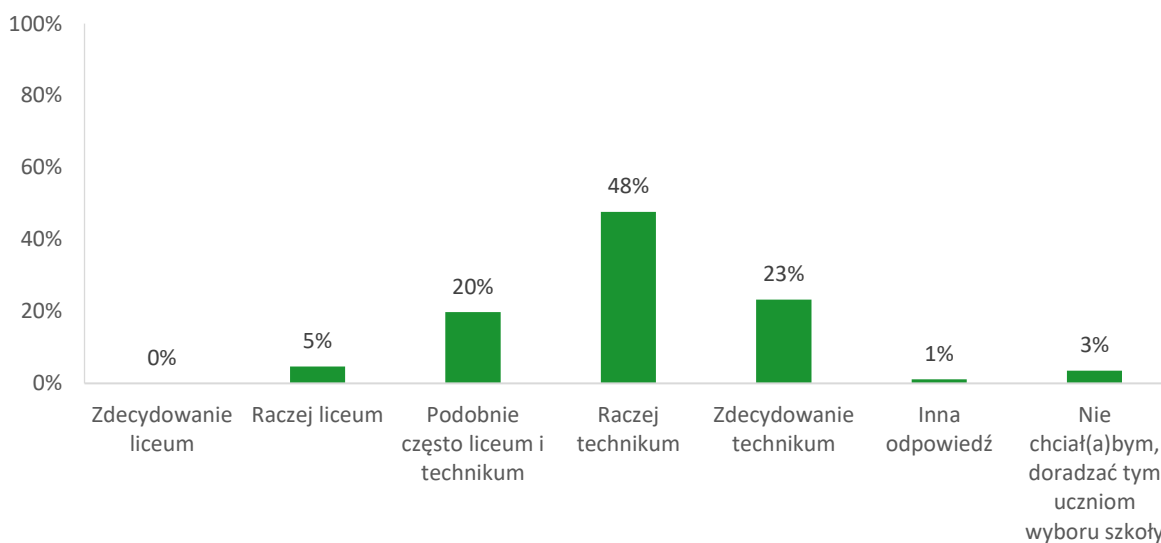
Rzeczywiście, starsze badanie (wspomniane już PISA 2015) potwierdza, że uczniowie kształcący się na poziomie zasadniczym mają – na poziomie przeciętnym – niższe kompetencje kluczowe, w tym językowe. Być może więc odpowiadałoby prostszym językiem na pytania zadawane przez badacza. Niemniej nie ma żadnego powodu, dla którego ci uczniowie nie mieliby się wypowiedzieć o swoim zadowoleniu (lub niezadowoleniu) ze swojego wyboru i z jakości kształcenia w danej szkole. Jeżeli wziąć pod uwagę, że nauczyciele najczęściej wysoko oceniają jakość zapewnianego uczniom kształcenia (por. r. 7.5) a więc własną pracą, nie można przypuszczać, że uczniowie szkół branżowych nie zostali zaproszeni na wywiady, bo według nauczycieli „niewiele się nauczyli”. Można więc sądzić, że niektórzy nauczyciele podzielają negatywne stereotypy na temat szkolnictwa branżowego I stopnia.

8.4.2 Perspektywa nauczycieli dawnych gimnazjów i ich uczniów

Wśród uczniów klas gimnazjalnych kluczową podgrupą docelową projektu byli ci, którzy mieliby szansę dostać się zarówno do technikum, jak i do liceum. Jak wykazało badanie uczniów, nie składali oni dokumentów jednocześnie do liceów i szkół branżowych. Jeżeli wybierali dwa typy szkół, to były to licea i technika lub technika i szkoły branżowe. Zachęcenie uczniów, zgodnie z celem projektu, by wybrali zawodową ścieżkę kształcenia, sprowadza się więc do zachęcenia potencjalnych kandydatów do liceum, by rozważyli wybór technikum.

Jak wykazano we wcześniejszych rozdziałach, nauczyciele wspierają uczniów w procesie podejmowania decyzji o wyborze szkoły. Ich przekonania na temat szkół kształcenia zawodowego mogą mieć przełożenie na decyzje uczniów, dlatego też zostali oni objęci działaniami w projekcie. Zapytano więc nauczycieli, jaką szkołę najczęściej doradziliby przeciętnym uczniom, takim, którzy nie mają ani bardzo wysokich, ani bardzo niskich wyników w nauce, i mają szansę dostać się zarówno do technikum, jak i do liceum.

Wykres 67. Jaką szkołę nauczyciele doradziliby uczniom z przeciętnymi wynikami w nauce, mającym szansę dostać się zarówno do technikum, jak i do liceum

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli szkół prowadzących klasy gimnazjalne i biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytanie kwestionariuszowe: „Jaką szkołę najczęściej doradził(a)by Pan(i) przeciętnym uczniom, takim, którzy nie mają ani bardzo wysokich, ani bardzo niskich wyników w nauce, i według Pani/Pana mają szansę dostać się zarówno do technikum, jak i do liceum?”.

Po zakończeniu uczestnictwa w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” tylko 5% doradziłoby uczniom raczej liceum, niż technikum (a żaden nie wskazał na tę odpowiedź „zdecydowanie”). Aż 71% doradziłoby raczej lub zdecydowanie technikum, a 20% wybrało odpowiedź neutralną.

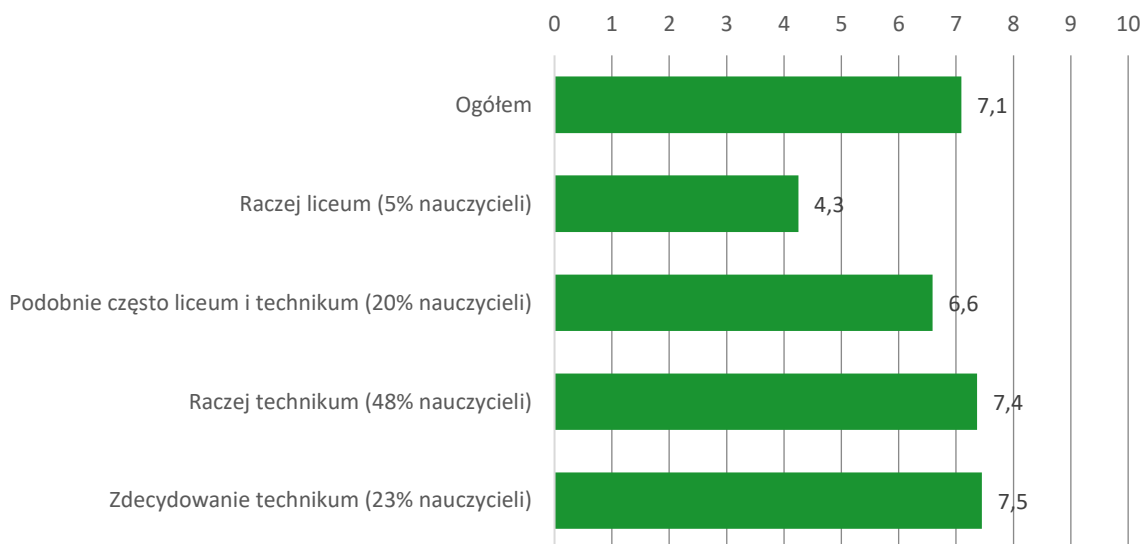
Bardzo rzadko zdarzało się by nauczyciele nie chcieli uczniom doradzać wyboru szkoły, będąc zdania, że uczniowie powinni decydować sami lub z opiekunami.

Nauczyciele, którzy doradziliby wybór liceum, uzasadniali to tym, że liceum daje uczniom czas na to, by określili swoje predyspozycje, rozwinęli zainteresowania, wybrali cele zawodowe i mogli w związku z tym podjąć bardziej trafną decyzję o wyborze zawodu na etapie zdawania na studia. Jako wartość podano też to, że liceum przygotowuje do matury i do studiów.

Natomiast ci, którzy wybrali odpowiedź „podobnie często liceum i technikum” (neutralną), wyjaśniali albo, że uczniowie w wieku wyboru nie mają jeszcze sprecyzowanych zainteresowań i nie są pewni, co chcą robić w życiu, albo też – że zależy to od tego, czy i na ile mają sprecyzowane plany na przyszłość. Akcentowali znaczenie tego, by uczniowie kierowali się swoimi zainteresowaniami. Pojawił się też pragmatyczny argument, że jeżeli szkoły kształcenia zawodowego nie oferują zawodu interesującego ucznia, to może on po ukończeniu liceum zdobywać zawód w szkole policealnej. Nauczyciele w tej grupie odnieśli się też do „przeciętnych” wyników w nauce. Według tych respondentów oceny nie są miarą rzeczywistych kompetencji uczniów. Odpowiedzi sugerują więc, że ci nauczyciele łączą wybór liceum lub technikum z poziomem kompetencji uczniów i być może uważają technikum za szkołę dla tych z niższymi osiągnięciami. Z resztą jeden z nich ujął to wprost „jeżeli jest to szczyt możliwości uczniowskich to zaleciłabym technikum”. Z drugiej strony inni nauczyciele argumentowali, że nauka w technikum jest „tak samo trudna” jak w liceum (w ocenie badacza można jednak stwierdzić, że trudniejsza). Ponadto argumentowano, że oba typy szkół przygotowują do matury i dają przepustkę do dalszego kształcenia. Implikuje to możliwość pójścia na studia jako wartość z perspektywy nauczycieli. Co ciekawe, nauczyciele wskazujący na oba typy szkół lub raczej liceum w ogóle nie wspominali o tym, że absolwenci liceum częściej kontynuują naukę na studiach, a więc mają wyższe prawdopodobieństwo uzyskania wyższego wykształcenia, ani też o wyższych zarobkach, jakie mogą osiągać osoby z wyższym wykształceniem. Nie padały więc żadne argumenty wprost za tym, by wykształcenie wyższe było „lepsze” lub dawało dostęp do lepszej pracy od wykształcenia średniego zawodowego.

Natomiast nauczyciele wskazujący odpowiedzi „raczej technikum” i „zdecydowanie technikum” argumentowali, że technikum pozwala jednocześnie przygotować się do matury i zdobyć zawód. Przeważała analogiczna argumentacja w odniesieniu do technikum, jak do liceum – że daje ono uczniom możliwość wyboru i czas na podjęcie decyzji czy wybiorą pracę w wyuczonym zawodzie czy pójdą na studia.

Wykres 68. Zależność pomiędzy oceną wartości oferty szkół kształcenia zawodowego przez nauczycieli gimnazjów (średnie oceny oferty szkolnictwa zawodowego) a podejściem nauczycieli dot. ukierunkowania wyboru przeciętnych uczniów

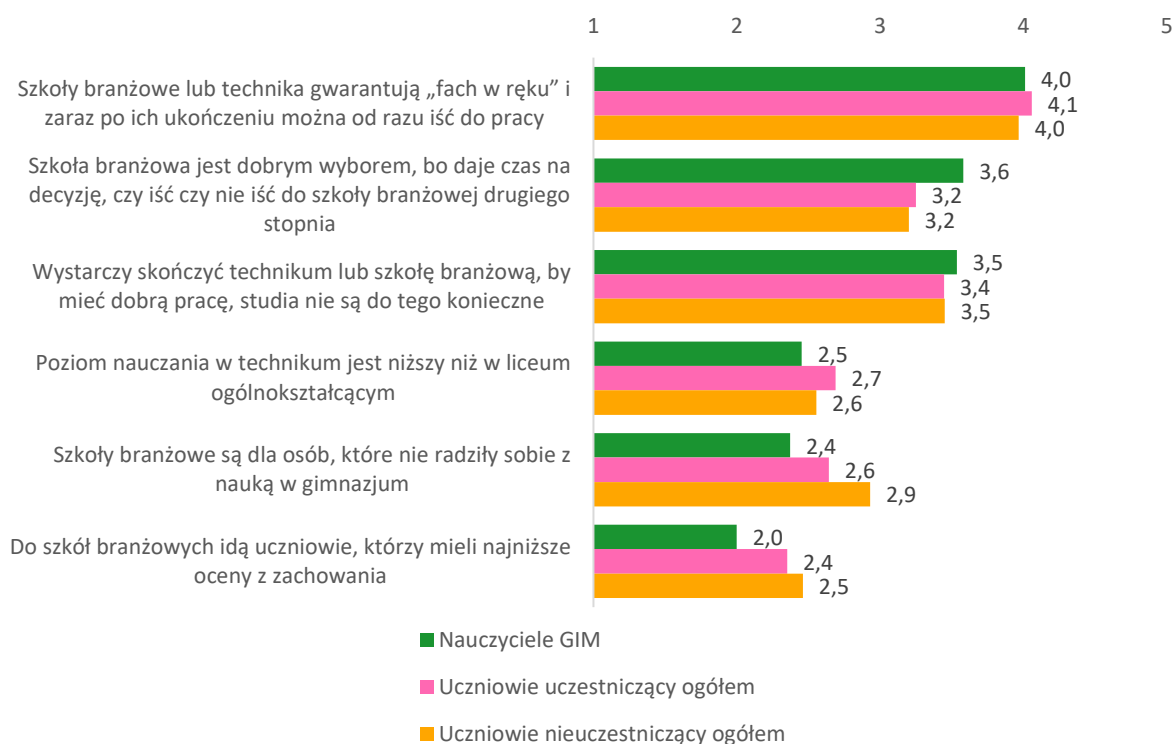
Źródło: Badanie CAWI nauczycieli szkół prowadzących klasy gimnazjalne i biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86). Pytania kwestionariuszowe: „Jaką szkołę najczęściej doradził(a)by Pan(i) przeciętnym uczniom, takim, którzy nie mają ani bardzo wysokich, ani bardzo niskich wyników w nauce, i według Pani/Pana mają szanse dostać się zarówno do technikum, jak i do liceum?”; „W Pani/Pana własnej opinii, czy szkoły kształcenia zawodowego, czyli technika i szkoły branżowe mają wartościową ofertę edukacyjną?”.

W przekonaniu nauczycieli technika i szkoły branżowe mają raczej wartościową ofertę edukacyjną. Na skali od 0 (ocena, że szkoły te w ogóle nie mają wartościowej oferty) do 10 (bardzo wartościowa oferta) średnia ocen ukształtowała się na poziomie 7,09. Jedynie ci nauczyciele, którzy doradziliby przeciętnym uczniom „raczej liceum”, oceniali ofertę tych szkół istotnie niżej. A zatem oprócz wspomnianych uzasadnień, że liceum daleko czas na decyzję, preferencja dla liceum u tej mniejszości nauczycieli wiąże się z niską oceną oferty szkół kształcenia zawodowego.

Można więc stwierdzić, że, na poziomie deklaracji nauczycieli, ich przekonania na temat edukacji zawodowej są w przeważającej mierze pozytywne i zgodne z celami projektu „Dobry zawód-fajne życie”, a nauczyciele postrzegający te szkoły negatywnie stanowią zdecydowaną mniejszość. Daje to dobre podstawy do wspierania uczniów szkół podstawowych w wyborze szkoły ponadpodstawowej z uwzględnieniem wszystkich typów tych szkół i perspektywami wsparcia uczniów w dostrzeżeniu, że ścieżka zawodowa może być dla nich wartościowym wyborem.

Wykres 69. Przekonania nauczycieli i uczniów na temat szkolnictwa zawodowego (wartości średnie)

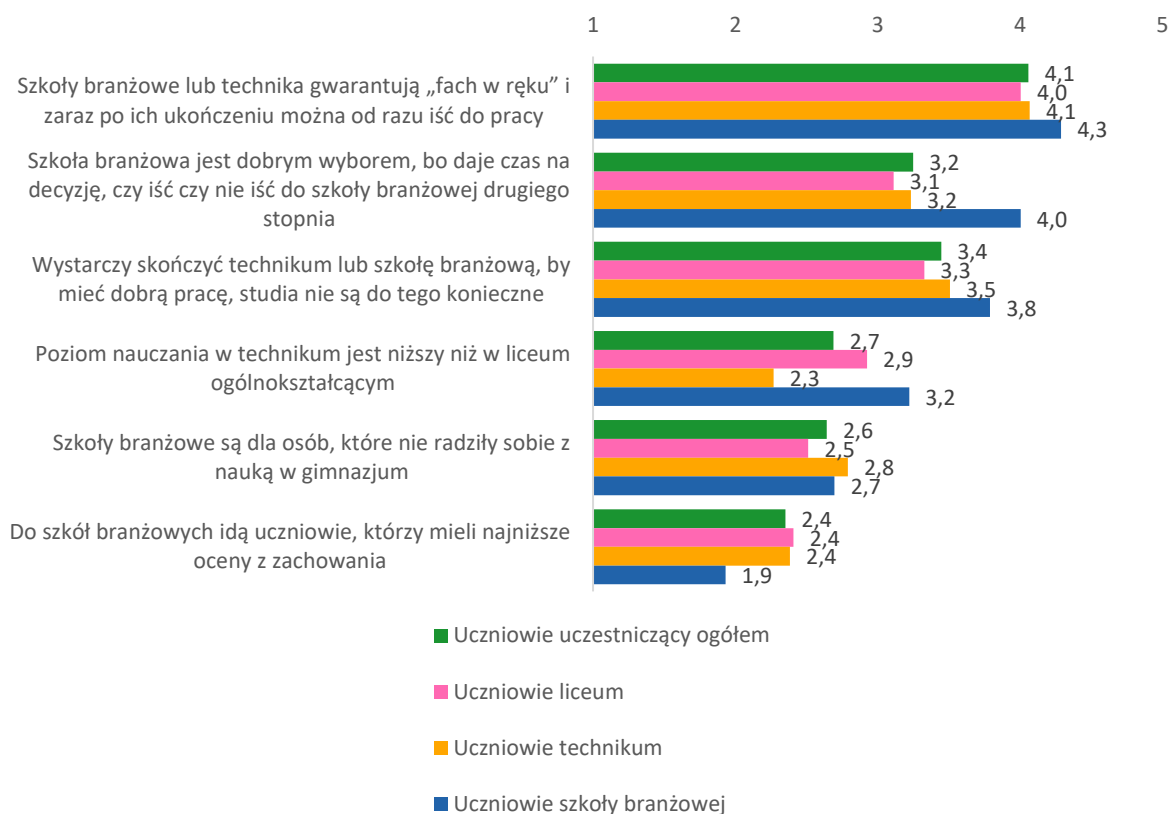
Źródło: Badanie CAWI nauczycieli szkół prowadzących klasy gimnazjalne i biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=86); Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Na ile zgadza się Pan(i) albo nie zgadza się Pan(i) (zgadzasz się albo nie zgadzasz się) z następującymi stwierdzeniami na temat szkół kształcenia zawodowego?”.

Poproszono uczestniczących w projekcie nauczycieli dawnych klas gimnazjalnych oraz uczniów uczestniczących i nieuczestniczących w projekcie o ustosunkowanie się do tego samego zestawu stwierdzeń na temat szkół kształcenia zawodowego. Jak się okazuje, przekonania uczniów i ich nauczycieli były bardzo podobne. Wyróżniała się jedynie podgrupa uczniów, którzy poszli do szkoły branżowej I stopnia (ale już nie – uczniów technikum) – ci pod wieloma względami wyżej oceniali szkoły branżowe.

Przede wszystkim we wszystkich grupach respondentów panowała zgoda, że szkoły kształcenia zawodowego gwarantują „fach w rękę” i zaraz po ich ukończeniu można iść do pracy. Natomiast już w trochę mniejszym stopniu badani zgadzali się, że po technikum lub szkole branżowej można mieć dobrą pracę, a studia nie są konieczne do jej uzyskania. Inaczej niż w otwartych wypowiedziach nauczycieli, w odpowiedzi na pytanie zamknięte ujawniło się ostrożne poparcie dla tezy, że studia dają trochę lepsze perspektywy zawodowe niż wykształcenie zawodowe (średnie lub zasadnicze), a w każdym razie nie można ich uznać za całkowicie zbędne. Różnica ta jest jednak niewielka, i odpowiedzi należy interpretować raczej na

korzyść przekonania, że wykształcenie zawodowe zapewnia dobrą pracę – nie gorszą lub niewiele gorszą niż wykształcenie wyższe.

Wykres 70. Przekonania uczniów na temat szkolnictwa zawodowego wg typu szkoły (wartości średnie)

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie–” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Na ile zgadzasz się albo nie zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami na temat szkół kształcenia zawodowego?”.

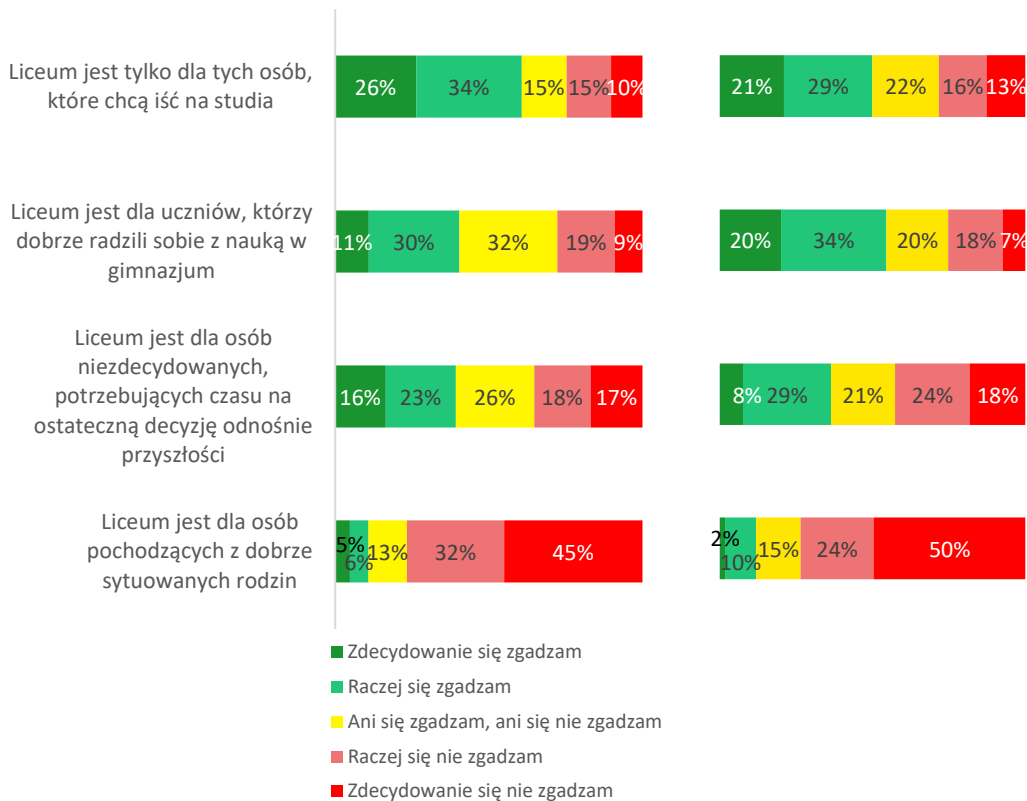
Porównanie odpowiedzi ujawnia zróżnicowany stosunek nauczycieli i poszczególnych grup uczniów do stereotypów na temat szkolnictwa zawodowego. W odniesieniu do technikum zbadano stosunek do stereotypu, jakoby poziom nauczania w nim był niższy niż w liceum. W największym stopniu z taką tezą zgodzili się uczniowie liceów – zapewne uzasadniający trafność swojego wyboru – i uczniowie szkół branżowych. Przeciwnego zdania byli uczniowie technikum ale także nauczyciele klas gimnazjalnych. Jak opisano wcześniej, często używali oni argumentu, że doradziliby uczniom technikum gdyż nie mniej niż liceum stwarza ono możliwości zdania matury i kontynuacji kształcenia na studiach. W rzeczywistości licea i technika prowadzą kształcenie ogólne według tej samej podstawy programowej. Brakuje danych, które pozwoliłyby ocenić poziom nauczania w technikum w porównaniu do liceów, natomiast są dane na temat efektów uczenia się. W 2019 r. zdało maturę 86,4% przystępujących do niej uczniów liceum i 70,5% uczniów technikum. Występuje więc niewielka przewaga liceów, ale nie wiadomo, na ile wynika ona z jakości kształcenia, a na ile z kompetencji z którymi uczniowie zaczęli naukę w

obu typach szkół. Na przypuszczalnie znaczący wpływ tego początkowego poziomu kompetencji wskazuje wspomniane wcześniej badania PISA 2015, które wykazało, że uczniowie rozpoczynający naukę w technikum mieli trochę niższy poziom umiejętności podstawowych niż uczniowie rozpoczynający naukę w liceum.

W odniesieniu do opinii, że do szkół branżowych trafiają uczniowie mający trudności z funkcjonowaniem społecznym (tzw. trudni), co przybliżono określając ich jako uczniów, którzy mają gorsze oceny z zachowania, zdania były podzielone. Uczniowie branżowych szkół I stopnia ani nauczyciele najczęściej nie zgadzali się z tezą, jakoby były to szkoły do których trafiają uczniowie mający gorsze oceny z zachowania. Natomiast wśród uczniów technikum i liceum ten stereotyp jest silniejszy. Jak wspomniano wcześniej w tym raporcie, według obserwacji nauczycieli rzeczywiście w szkole branżowej jest więcej uczniów, którzy mają problemy z frekwencją i którzy byli zaniedbani wychowawczo. Z kolei nauczyciele dawnych klas gimnazjalnych mówili o obawach rodziców przed „niekorzystnym środowiskiem rówieńniczym” dla ich dzieci w szkole branżowej. Problem nierównych szans edukacyjnych i przełożenie problemów rodzinnych czy środowiskowych na funkcjonowanie uczniów i na ich osiągnięcia edukacyjne, a w konsekwencji losy edukacyjne rzeczywiście występuje. Jednak nie jest to zjawisko powszechne i nie może być uogólniane na szerszą zbiorowość uczniów szkół branżowych I stopnia – i na szczęście zarówno nauczyciele jak i uczniowie w przeważającej mierze mają tego świadomość.

Większa zgodność odpowiedzi wystąpiła w przypadku stwierdzenia, że do szkół branżowych I stopnia idą uczniowie, którzy nie radzili sobie z nauką. Przy czym to oni sami w największym stopniu zgodzili się z tym przekonaniem, a w najmniejszym stopniu przychyliłi się do niego nauczyciele. Współwystępuje to z obserwacjami nauczycieli o tym, jak niską samoocenę miewają uczniowie, którzy uzyskują w szkole gorsze oceny. Potrzebują oni dużego wsparcia, by skupić się na swoich mocnych stronach, na tym, w czym są dobrzy i spojrzeć pozytywnie na to, że idą do szkoły branżowej. Można sądzić, że projekt „Dobry zawód-fajne życie” właśnie takiego wsparcia dostarczył, bo uczniowie którzy wzięli w nim udział istotnie rzadziej od uczniów nieuczestniczących zgadzali się z twierdzeniem, że „szkoły branżowe są dla uczniów, którzy nie radzili sobie z nauką”. (Nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy uczniami uczestniczącymi i nieuczestniczącymi w odniesieniu do pozostałych stwierdzeń).

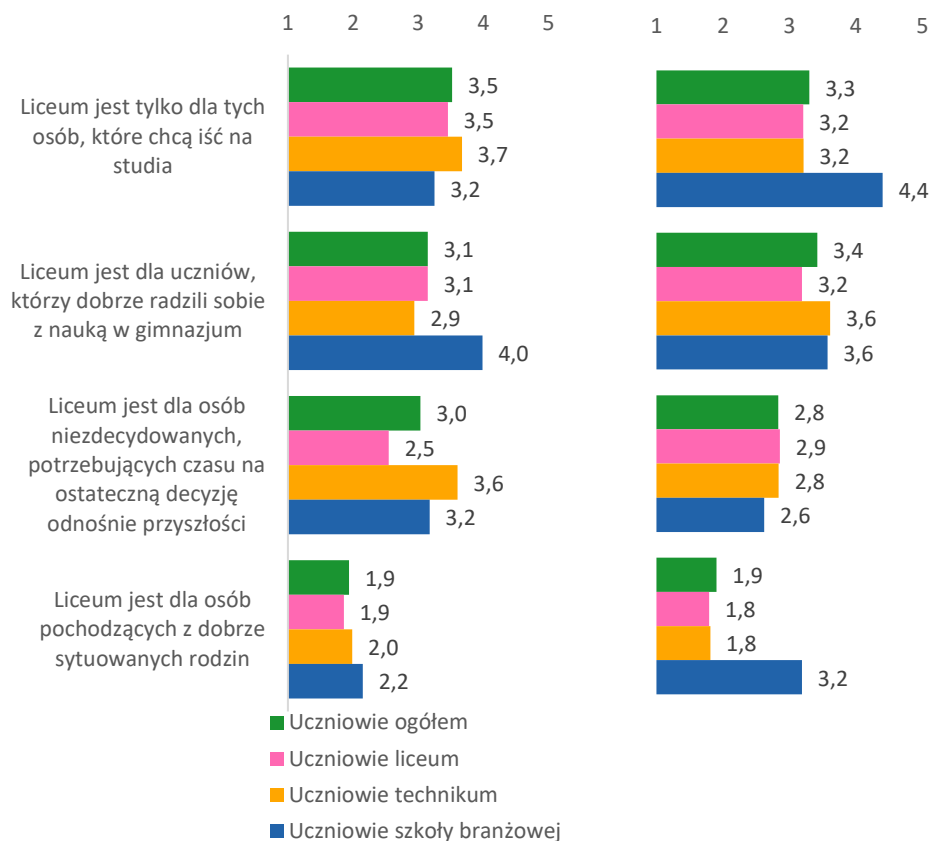
Wykres 71. Przekonania uczniów uczestniczących w projekcie na temat liceów (panel lewy) oraz Wykres 72. Przekonania uczniów nieuczestniczących w projekcie na temat liceów (panel prawy)

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie–” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Na ile zgadzasz się albo nie zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami na temat liceów?”.

Opinie uczniów na temat liceów kształtowały się podobnie niezależnie od tego czy uczniowie uczestniczyli czy nie uczestniczyli w projekcie – z niewielkimi różnicami, które przedstawiono na następnych stronach. Uczniowie umiarkowanie często podzielali opinię, że liceum jest tylko dla tych, którzy chcą iść na studia. A zatem co najmniej ¼ uczniów wierzy, że zdobycie wykształcenia średniego ogólnego jest wartością samą w sobie. Nie negując wartości wykształcenia, można stwierdzić, że tym uczniom może brakować świadomości tego, że sytuacja osób z wykształceniem średnim ogólnym na rynku pracy nie jest korzystna, bo nie mają one zawodu. Natomiast większość uczniów nie podzielała opinii, jakoby licea były dla uczniów „z dobrze sytuowanych rodzin”. Można to uznać za wyraz postulatu równościowego – w istocie każdy typ szkoły jest potencjalnie otwarty dla wszystkich. Niemniej nauka w liceum wiąże się ze zdobyciem zawodu i usamodzielnieniem się finansowo w późniejszym czasie, co zostało dostrzeżone przez część uczniów.

Wykres 73. Przekonania uczniów uczestniczących w projekcie na temat liceów – wartości średnie (panel lewy) oraz Wykres 74. Przekonania uczniów nieuczestniczących w projekcie na temat liceów – wartości średnie (panel prawy)

Źródło: Badanie kwestionariuszowe uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie–” (n=200) i nieuczestniczących (n=384). Pytanie kwestionariuszowe: „Na ile zgadzasz się albo nie zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami na temat liceów?”.

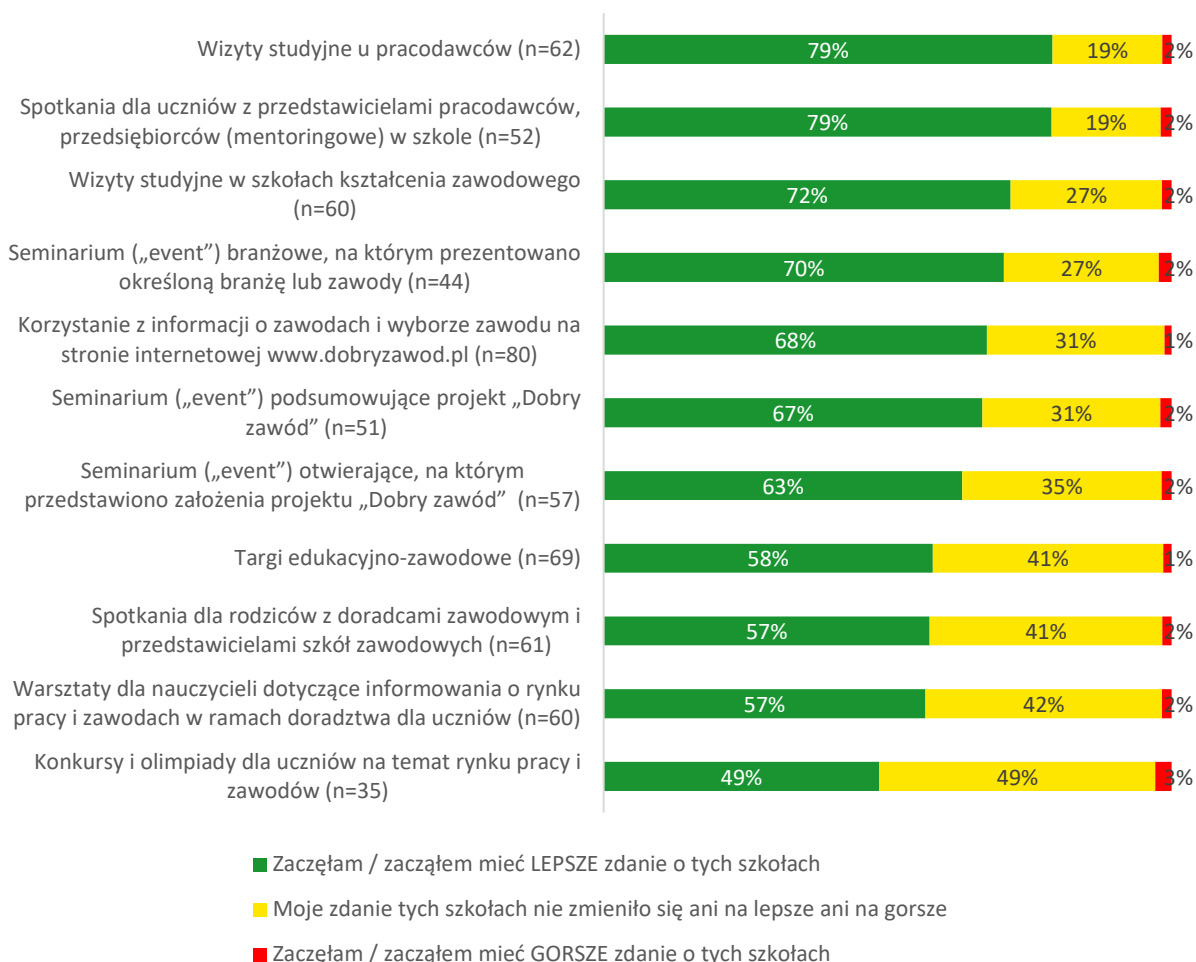
W podgrupie uczniów, którzy wzięli udział w projekcie, z postrzeganiem liceum jako „czasu na decyzję” o wyborze zawodu zgadzają się uczniowie szkół kształcenia zawodowego. Zwłaszcza uczniowie technikum podzielali tę opinię istotnie częściej od uczniów liceów. Można więc sądzić, że za wyborem przez nich technikum stały sprecyzowane zainteresowania zawodowe. Potwierdzają to też wywiady z uczniami kończącymi technika i z ich nauczycielami. Natomiast uczniowie liceum nie zgadzają się z takim opisem samych siebie. Widoczna jest więc ich inna, niż brak sprecyzowanych zainteresowań, motywacja do wyboru liceum. Jak wynika z odpowiedzi na pytania dotyczące wyboru szkoły, uczniowie liceów częściej od uczniów pozostałych typów szkół wskazali, że wybrali liceum dlatego, że chcieli się dostać na dobrą uczelnię.

Z kolei z tezą, że liceum jest dla uczniów, którzy dobrze sobie radzili z nauką, wśród uczestników istotnie częściej zgodzili się uczniowie szkół branżowych I stopnia, niż pozostałych typów szkół. Odpowiedź tę można więc interpretować przede wszystkim jako ocenę własnych możliwości przez uczniów szkół branżowych. Rzeczywiście mieli oni niższe średnie ocen na

zakończenie gimnazjum od uczniów, którzy poszli do technikum i do liceum. Jest więc prawdą, że do szkół branżowych częściej idą uczniowie z gorszymi wynikami w nauce. Nie unieważnia to jednak opisanego wyżej pozytywnego postrzegania tych szkół przez ich uczniów. Uczniowie, którzy nie wzięli udziału w projekcie, trochę inaczej postrzegali poszczególne typy szkół. Przede wszystkim istotnie częściej byli zdania że licea są dla tych uczniów, którzy dobrze sobie radzili z nauką w gimnazjum, a szkoły branżowe - dla tych, którzy sobie z nauką nie radzili. A zatem wśród uczniów nieuczestniczących silniejszy był negatywny stereotyp szkół kształcenia zawodowego. **Może to świadczyć o tym, że projekt przyczynił się do lepszego postrzegania szkół kształcenia zawodowego przez uczniów w nim uczestniczących** (nawet pomimo, że jak wykazano nie przełożył się istotnie na decyzje o wyborze typu szkoły). Byłby to korzystny efekt, który może pośrednio oddziaływać w przyszłości na poprawę postrzegania szkół kształcenia zawodowego również w otoczeniu tych uczniów (np. poprzez rozmowy).

Ponadto uczniowie, którzy nie wzięli udziału w projekcie i poszli do szkoły branżowej istotnie częściej od pozostałych uczniów byli zdania, że liceum to szkoła dla tych którzy chcą iść na studia, ale też – że jest to szkoła dla uczniów z dobrze sytuowanych rodzin. Porównując zróżnicowanie odpowiedzi w podgrupach uczniów uczestniczących i nieuczestniczących w projekcie można sądzić, że ci, którzy wzięli w nim udział, mogli wzmocnić swoje poczucie sprawczości i przywiązywać mniejszą wagę do społeczno-ekonomicznych determinant losów edukacyjnych lub zacząć w większym stopniu postrzegać wybór każdego typu szkoły jako równoprawny. Trudno jednak formułować jednoznaczne wnioski na ten temat, bo to właśnie wśród uczestników projektu, którzy poszli do szkół branżowych, silniejszy był pogląd, że licea są przeznaczone dla uczniów z wysokimi wynikami.

Wykres 75. Wpływ form wsparcia w projekcie na postrzeganie szkół kształcenia zawodowego przez nauczycieli klas gimnazjalnych

Źródło: Badanie CAWI nauczycieli szkół prowadzących klasy gimnazjalne i biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”.
 Pytanie kwestionariuszowe: „Czy w efekcie udziału w wymienionych działaniach w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” zaczęła Pani / zaczął Pan inaczej myśleć o szkołach kształcenia zawodowego, czy też Pani/Pana opinia o nich nie zmieniła się?”.

Działaniami w projekcie, które najskuteczniej przekonały nauczycieli klas gimnazjalnych do wartości szkolnictwa zawodowego były te zapewniające kontakt z pracodawcami, tj. wizyty studyjne u pracodawców i spotkania z pracodawcami organizowane w ich szkole. Dopiero na trzecim miejscu znalazły się wizyty w szkołach kształcenia zawodowego. Wynika stąd, że **nauczyciele nabierają w największym stopniu przekonania do szkolnictwa zawodowego, gdy zobaczą jego przełożenie na rzeczywistość wykonywane zawody, na rzeczywistość rynku pracy.** Jeżeli wziąć też pod uwagę, że według relacji nauczycieli ich uczniowie byli bardzo zadowoleni z wizyt u pracodawców (oraz na targach) i że było widać od razu, którzy uczniowie interesują się zawodem, to można przypuszczać, że tym, co przekonało nauczycieli gimnazjalnych do szkolnictwa zawodowego były także żywe reakcje ich uczniów. W dalszej kolejności za skuteczne formy promujące szkolnictwo zawodowe należy uznać seminaria i wydarzenia

skierowane do nauczycieli oraz informacje na portalu dobryzawod.pl. Tym, co łączyło te formy było przekazywanie dużej ilości wiedzy na temat rynku pracy, różnych dostępnych zawodów w tym tych poszukiwanych przez pracodawców, a także pokazywanie w korzystnym świetle przykładów kształcenia zawodowego. Po raz kolejny można więc sądzić, że tym, co przekonuje najsilniej, jest **rozwijanie wiedzy nauczycieli o rynku pracy**. Niemniej spotkanie się z ofertą szkół kształcenia zawodowego również miało duże – niewiele mniejsze – znaczenie. Projekt sprzyjał neutralizowaniu stereotypów na temat szkolnictwa zawodowego, np. jedna z nauczycielek szkoły podstawowej stwierdziła, że dzięki projektowi mogła zaktualizować swoją wiedzę na temat oferty szkół kształcenia zawodowego i zobaczyć jak bardzo się sprofesjonalizowały.

Jeżeli trafna jest interpretacja o kluczowym wpływie zetknięcia z realiami rynku pracy, to może zastanawiać dość niska pozycja prowadzonych dla tych nauczycieli warsztatów na temat doradztwa zawodowego i rynku pracy, jak i spotkań z doradcami kierowanych do rodziców. Być może więc wiedza ta jest bardziej przekonująca, gdy ukaże się ją w praktycznym kontekście, zwłaszcza na przykładach konkretnych pracodawców, którzy także byli zapraszani na wydarzenia, ale nie brali udziału w szkoleniach.

Względnie niewielki był też wpływ uczestnictwa w targach edukacyjno-zawodowych, a najmniejszy – organizacji w szkole konkursów dla uczniów. Można wysnuć hipotezę, że w przypadku tych dwóch form nauczyciele będąc organizatorami i opiekunami grupy uczniów nie mogli z tych wydarzeń w pełni skorzystać jako odbiorcy, podczas gdy było to możliwe podczas „eventów” oraz wizyt studyjnych.

8.4.3 Perspektywa rodziców

W badaniu jakościowym nauczyciele zwracali uwagę na nadal obecny negatywny wizerunek szkół kształcenia zawodowego. W ich opinii jest on podtrzymywany zwłaszcza przez rodziców, którzy wynieśli go z czasów, gdy sami się kształcili. Według obserwacji nauczycieli, wśród rodziców panuje silne przekonanie o tym, że liceum i następnie studia są najlepszym wyborem. Aspiracje rodziców do wysokiego statusu społecznego ich dzieci i pragnienie dobrej przyszłości dla nich są tak silne, podobnie jak przekonania o szkołach kształcenia zawodowego, że nauczycielom jest wręcz bardzo trudno przekonać niektórych rodziców, że nie musi tak być w przypadku ich dziecka. W związku z tym gdy dziecko wybiera edukację zawodową, bywa, że rodzicom trudno jest to przyjąć. W badaniu jakościowym można było dostrzec wysiłek wkładany przez rodziców w to, by taki wybór zaakceptować. Zarazem dla rodziców jest ważne, by ich dziecko robiło to, co je interesuje i było zadowolone ze swojego wyboru. Ta perspektywa ułatwia rodzicom wspieranie dzieci w ich wyborach.

Rodzice sceptyczni wobec edukacji zawodowej martwią się, czy ich dziecko znajdzie pracę po szkole kształcenia zawodowego. W sytuacji gospodarczej trwającej w Polsce do czasu realizacji niniejszego badania występował raczej deficyt pracowników zawodach robotniczych i

nie było powodu się martwić o pracę. Inną kwestią były wynagrodzenia, mniej korzystne dla pracowników w tych zawodach. Inny niepokój wyrażany przez rodziców dotyczy środowiska rówieśniczego, w którym będzie przebywało ich dziecko.

Nie są to obawy całkowicie bezpodstawne, zwłaszcza w przypadku szkół branżowych I stopnia. Jak wynika z wywiadu z innym nauczycielem, część uczniów szkoły branżowej ma trudności rodzinne i zaniedbuje naukę. Jednak, jak już wykazano w niniejszym raporcie, problemy w sferze funkcjonowania społecznego wydają się dotyczyć niewielkiej części uczniów szkół kształcenia zawodowego i wymieniony stereotyp może je wyolbrzymiać.

Według większości zbadanych nauczycieli klas gimnazjalnych, **większość lub co najmniej połowa rodziców uczestniczących w spotkaniach z doradcami nabrała lepszej opinii o szkołach kształcenia zawodowego**. Spotkania te pomagały rodzicom docenić szkolnictwo zawodowe jako ścieżkę kształcenia i wyzbywać się przekonania, że uczniowie powinni za wszelką cenę iść do liceum. Także w badaniu jakościowym rozmawiano z rodzicem, który w efekcie spotkania doszedł do wniosku, że lepiej, żeby słabszy uczeń poszedł do szkoły kształcenia zawodowego, niż żeby miał z trudnością przechodzić z klasy do klasy i męczyć się w liceum, a po jego ukończeniu nadal nie mieć zawodu.

Z drugiej strony taki wpływ projektu na rodziców z pewnością nie był powszechny. Według nauczycieli najczęściej dotyczył połowy lub większości, ale nie wszystkich rodziców uczestniczących w spotkaniach, a brała w nich udział tylko niewielka część rodziców uczniów objętych projektem. Rozmawiano też z rodzicami, którzy nie zmienili przekonań w efekcie tych spotkań. Nadal przychylali się do tego, by ich dziecko poszło do liceum lub do szkoły kształcenia zawodowego, zgodnie z zainteresowaniami i wyborem samego dziecka. Oczywiście takie spotkania nie miały na celu przekonania wszystkich, że szkoły kształcenia zawodowego są jedynym właściwym wyborem, w więc brak zmian nie jest tu brakiem sukcesu.

Jak wynika z wywiadów, spotkania z doradcami obejmowały elementy informowania rodziców o rynku pracy i prowadzenia doradztwa w podejściu popytowym, jak również wiedzę na temat znaczenia zainteresowań uczniów. Niektórzy rodzice wynieśli z takich spotkań przede wszystkim wiedzę w tym drugim obszarze, jak p. matka, której w efekcie spotkania z doradcą było łatwiej towarzyszyć swojej córce w wyborze profilu klasy licealnej.

Według nauczycieli, są też rodzice, którzy wysoko cenią wykształcenie zawodowe, przekonani, że technikum jest lepszym wyborem niż liceum bo zapewnia zawód. Są też rodzice wymagający od dzieci usamodzielnienia się na wczesnym etapie dorastania i dumni, jeżeli ich dzieci jednocześnie uczą się i pracują. Ponadto jeżeli chodzi o niektórych rodziców prowadzących własne gospodarstwo rolne lub działalność gospodarczą, to wyrażali oni zadowolenie z tego, że ich dzieci chciały pójść w ich ślady i kontynuować rodzinną działalność. Z kilku wywiadów z rodzicami i z uczniami można odnieść wrażenie, że jest to decyzja podejmowana w sposób naturalny: poprzez uczestnictwo w pracach rodziców i rozwijanie

zainteresowań, a nie pod – ewentualnie niewypowiedzianą – presją. Dążenie rodziców do tego, by ich dzieci wybrały ścieżkę postrzeganą przez rodziców jako najlepsza może być silniejsze, niż by to wynikało z deklaracji rodziców na temat wspierania swobody wyboru dzieci.

Spotkania dla rodziców z doradcami wywołały jeszcze inny pozytywny efekt. Nauczyciele w większości potwierdzili, że dzięki tym spotkaniom rodzice uczniów osiągających średnie lub słabsze wyniki w nauce, lub rodzice mający wykształcenie zawodowe zostali dowartościowani i poprawili swoją pozycję w społeczności rodziców.

8.5 Napływ kandydatów do szkół kształcenia zawodowego objętych projektem

Aby ustalić, czy w roku szkolnym 2019/2020 wzrosła liczba kandydatów badanych do badanych szkół z przyczyn innych niż jednoczesna rekrutacja, porównano połowę liczby kandydatów do liczb kandydatów z roku szkolnego 2018/2019. Dla zapewnienia jakości porównania uwzględniono tylko szkoły, do których w roku 2017/2018 aplikowało co najmniej 10 uczniów. Analiza wykazała, że do większości techników uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” aplikowało więcej kandydatów niż rok wcześniej, natomiast liczba kandydatów do szkół branżowych I stopnia (dawniej ZSZ) zmniejszyła się. Można sądzić, że uczniowie wahający się pomiędzy technikum a liceum częściej niż w poprzednich latach wybierali technika (na to samo wskazują dane o których mówił przedstawiciel jednego z badanych organów prowadzących). Przyczyny takich decyzji mogą być zróżnicowane, może do nich należeć autoselekcja kandydatów, którzy wiedząc o dużej konkurencji w roku szkolnym 2019/2020 mogli zrezygnować z liceów. Niemniej z niniejszej ewaluacji wynika, że także projekt „Dobry zawód-fajne życie” mógł mieć swój udział w przyciągnięciu kandydatów do tych szkół, w których był realizowany.

Tabela 13 Zmiany liczb kandydatów do szkół uczestniczących w projekcie

	Średnia	Min.	1. kwartyl	Mediana	3. kwartyl	Max.	N
Kandydaci do ZSZ/BS I w r. szk. 2017/18	38	11	26	30	45	93	11
Kandydaci do ZSZ/BS I w r. szk. 2018/19	40	11	14	43	49	89	111
Kandydaci do ZSZ/BS I w r. szk. 2019/20	66	15	27	53	62	222	111
Połowa liczby kandydatów do ZSZ/BS I w r. szk. 2019/2020	33	8	14	27	31	111	111
Stosunek połowy liczby kandydatów do BS I w r. sz. 2019/20 do liczby w r. szk. 2017/18	84%	37%	66%	86%	91%	171%	111
Kandydaci do technikum w r. szk. 2017/18	129	15	35	71	165	540	118
Kandydaci do technikum w r. szk. 2018/19	136	15	52	95	161	605	118
Kandydaci do technikum w r. szk. 2019/20	263	44	115	176	302	1157	118
Połowa liczby kandydatów do technikum w r. szk. 2019/20	131	22	58	88	151	579	18
Stosunek połowy liczby kandydatów do technikum w r. sz. 2019/20 do liczby w r. szk. 2017/18	130%	45%	92%	112%	161%	251%	8

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Uwzględniono szkoły mające co najmniej 10 kandydatów w r. sz. 2017/2018. Pytanie kwestionariuszowe: „Prosimy podać liczby kandydatów do zasadniczej szkoły zawodowej /szkoły branżowej /do technikum dla młodzieży w wymienionych latach szkolnych”.

W tych kilku szkołach, w które w roku 2017/2018 miały co najmniej 10 kandydatów i które miały ich więcej w roku 2019/2020 (w przypadku szkół branżowych i techników – w przypadku gdy także połowa liczby była wyższa od tej sprzed 2 lat) przeważała opinia, że wzrost liczby kandydatów nie miał związku z projektem. Takie odpowiedzi nie dziwią w sytuacji, gdy do szkół zdawał tzw. podwójny rocznik. Niemniej niektórzy nauczyciele byli zdania, że projekt miał pewien, lub wyraźny wpływ na przyciągnięcie kandydatów do szkoły. Takie odpowiedzi padły częściej w odniesieniu do techników niż do szkół branżowych, co jest spójne z konstatacją na podstawie badania jakościowego, że działania promocyjne dotyczyły w szczególności oferty technikum i że szkoły miały kłopoty z przyciągnięciem uczniów do szkół branżowych.

Tabela 14. Wpływ projektu na zwiększenie liczby kandydatów do szkoły

	BS I	T
Zdecydowanie tak – projekt miał wyraźny wpływ na przyciągnięcie większej liczby kandydatów	2	3
Wydaje się, że projekt miał pewien wpływ na przyciągnięcie większej liczby kandydatów	1	5
Nie ma to związku z realizacją projektu – większa liczba kandydatów to efekt innych czynników lub przypadku	6	7
Trudno mi to ocenić	9	2
Ogółem	18	17

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli szkół kształcenia zawodowego biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Uwzględniono szkoły mające co najmniej 10 kandydatów w r. sz. 2017/2018. Pytanie kwestionariuszowe: „Zgodnie z podanymi danymi, liczba kandydatów do szkoły branżowej / technikum w r. szk. 2019/2020 była wyższa od liczby kandydatów w latach 2017/18 i/lub 2018/19. Czy w Pani/Pana ocenie można powiedzieć, że wyższa liczba kandydatów jest efektem projektu „Dobry zawód”?”

W wywiadach jakościowych niektórzy nauczyciele ze szkół kształcenia zawodowego ostrożnie formułowali hipotezę, że projekt mógł wpłynąć na przyciągnięcie nowych kandydatów do ich szkoły. W szczególności dowodami na to było stwierdzenie większej niż dawniej liczby kandydatów spoza danego powiatu, oraz wypowiedzi uczniów pierwszych klas, którzy mówili o tym, że zachęciły ich dni otwarte lub wizyty studyjne. Z drugiej strony pojawiały się też wypowiedzi, że jest jeszcze za wcześnie, by ocenić czy realizacja projektu i prowadzone w jego ramach działania promocyjne, w tym np. obecność szkoły na targach edukacyjno-zawodowych przełoży się na liczby kandydatów do szkół.

Jeżeli zaś chodzi o próbę oceny skuteczności poszczególnych rodzajów działań w projekcie, to była utrudniona ze względu na dużą liczbę komplementarnych działań. Nauczyciele nie mogli więc stwierdzić, czy do dostrzeganego wzrostu liczby kandydatów do nauki danego zawodu przyczyniły się targi, wizyty studyjne, czy być może czynniki zewnętrzne, zwłaszcza nabór podwójnego rocznika spowodowany reformą.

8.6 Wpływ projektu na wizerunek i przyciągnięcie kandydatów do szkół kształcenia zawodowego – podsumowanie

Organy prowadzące organizując wydarzenia promujące szkoły kształcenia zawodowego skupiają się na przyciąganiu kandydatów z własnego powiatu, chcąc przyciągnąć kandydatów z własnego powiatu. Dlatego **ważną wartością dodaną projektu były subregionalne targi edukacyjno-zawodowe**, dzięki którym uczniowie z większego obszaru, w mieszkańcy mniejszych miejscowości, mogli zapoznać się z ofertą dużej liczby szkół. Są to działania warte kontynuacji. Inicjowaniu współpracy na skalę większą niż powiat służyły też spotkania subregionalnych koalicji na rzecz szkolnictwa zawodowego. Uwypukliły one potrzebę koordynacji oferty edukacyjnej szkół i inwestycji w ich potencjał, tak by każda kształciła w tych zawodach, do nauczania których ma najwyższy potencjał. W tym przypadku jednak należy stwierdzić, że nie została wykorzystana szansa na poprawę koordynacji lokalnych polityk edukacyjnych, gdyż nie włączono przedstawicieli organów prowadzących szkoły ani w prace koalicji ani w zorganizowane formy promocji wyników tych prac. Działania w projekcie skierowane bezpośrednio do szkół kształcenia zawodowego **skutecznie wpłynęły na podwyższenie kompetencji nauczycieli w zakresie marketingu, promocji i rekrutacji** oraz zaowocowały podejmowaniem **nowych lub wyższej jakości działań promocyjnych**. Na podstawie wyników nadań ilościowych i jakościowych można stwierdzić, że spośród działań w których brały udział wszystkie szkoły uczestniczące w projekcie, szczególnie użyteczne były szkolenia dotyczące planowania i realizacji działań promocyjnych oraz targi edukacyjne będące dla nauczycieli źródłem pomysłów i inspiracji.

Najbardziej użytecznym wsparciem dla szkół, którego rezultatem była znacząca poprawa ich wizerunku, była **kompleksowa usługa marketingowa**, którą otrzymało 20 spośród szkół uczestniczących w projekcie. Za trafny należy uznać schemat postępowania, zgodnie z którym szkoły wnioskowały o tę formę wsparcia po uczestnictwie w opisanych powyżej szkoleniach, i w oparciu o samodzielnie przygotowaną propozycję planu promocji. Dla wybranych szkół został przygotowany, we współpracy z nimi, m. in. plan promocji, scenariusz spotkania promocyjnego oraz pakiet treści i materiałów marketingowych. **Szkoły, które skorzystały z usługi marketingowej, nie tylko wykorzystywały później otrzymane materiały, ale też, dzięki nowej wiedzy, inspiracjom i dobremu odbiorowi podjętych nowych działań promocyjnych zaczęły te działania rozwijać we własnym zakresie.**

Projekt wpłynął też pozytywnie na jakość promocji prowadzonej przez szkoły, które takiej usługi nie otrzymały, m. in. na uatrakcyjnienie swojej prezentacji podczas dni otwartych, wizyt w szkołach podstawowych czy targów. Niemniej były też szkoły, dla których projekt miał niewielkie znaczenie. Dotyczyło to przypadków, gdy szkoła już wcześniej rozwijała nowoczesne

działania promocyjne lub gdy udział w projekcie został w niej potraktowany jako jedno z wielu szkoleń i nie przełożył się na dalsze działania.

Chociaż w skali województwa projekt nie spowodował częstszego wybierania przez gimnazjalistów szkół kształcenia zawodowego, to **przyczynił się do poprawy wizerunku tych szkół w oczach uczniów, nauczycieli i rodziców w nim uczestniczących**. Po udziale w projekcie jego uczestnicy nadal nie byli wolni od negatywnych stereotypów na temat szkół kształcenia zawodowego, zwłaszcza jeśli sami uczniowie poszli do liceum. Niemniej wyniki badania pozwalają na ostrożne sformułowanie tezy, że **dzięki udziałowi w projekcie uczniowie zaczęli postrzegać szkoły kształcenia zawodowego bardziej pozytywnie, a wybory różnych typów szkół jako równie wartościowe. Podobny wpływ projekt wywarł na uczestniczących w nim rodziców**. Z kolei nauczyciele dawnych gimnazjów (obecnie szkół podstawowych) na poziomie deklaracji najczęściej nie podzielali negatywnych stereotypów o szkołach kształcenia zawodowego, ale pogłębiona analiza wykazała, że niektórym z nich nie były one obce. Również w ich przypadku udział w projekcie przełożył się na lepsze postrzeganie szkół kształcenia zawodowego. Natomiast większą wartością było **rozwinięcie przez nauczycieli wiedzy o rynku pracy, poznanie realiów różnych branż i zawodów dzięki bezpośredniemu kontaktowi z przedsiębiorcami**.

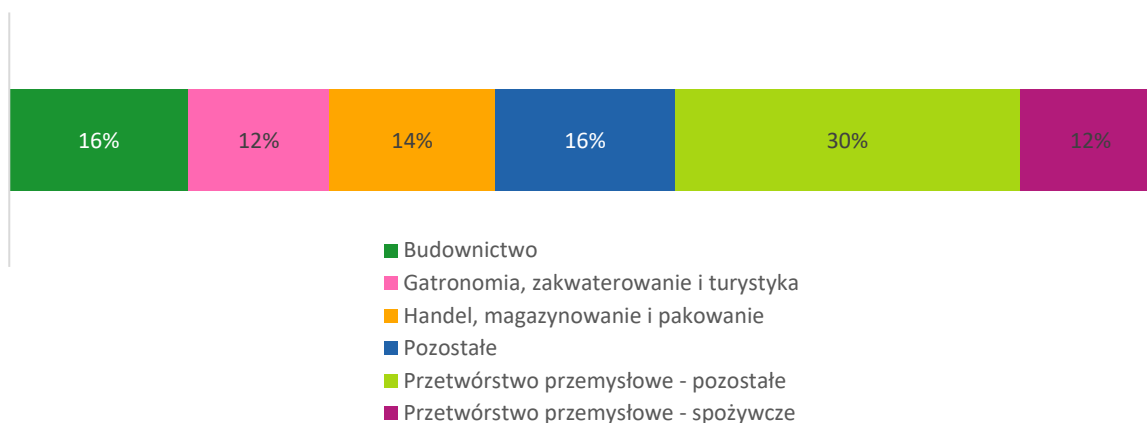
Na podstawie danych zebranych w badanych szkołach można ostrożnie wnioskować, że w roku szkolnym 2019/2020 kandydaci częściej niż w poprzednich latach wybierali technika zamiast liceów. Wskazują na to dane ze szkół uczestniczących w projekcie, i to nawet uwzględniając tylko połowę liczby kandydatów (z uwagi na rekrutację tzw. podwójnego rocznika) i wnioski z badań jakościowych. Czynnikiem decydującym mogła być autoselekcja kandydatów w warunkach silniejszej konkurencji. Niemniej **można uznać za prawdopodobne, że działania promocyjne podjęte przez niektóre szkoły, zwłaszcza te, które korzystały z pakietu marketingowego, przyczyniły się do wzrostu ich atrakcyjności i przyciągnięcia większych liczb kandydatów**. Jednocześnie w skali całego województwa podlaskiego realizacja projektu nie przyczyniła się do częstszego wyboru szkół kształcenia zawodowego przez uczniów gimnazjów. Należy jednak podkreślić, że w zgodnej ocenie badaczy i przedstawicieli szkół jest za wcześnie by ocenić, czy realizacja projektu „Dobry zawód” realnie przełożyła się na rekrutację.

9. Współpraca szkół prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami

W badaniu ankietowym pracodawców wzięło udział 90 respondentów z województwa podlaskiego. Spośród ankietowanych 16% przedsiębiorstw to przedsiębiorstwa z branży budowlanej, 14% to firmy zajmujące się magazynowaniem i pakowaniem oraz handlem, po 12% ankietowanych reprezentowało branżę gastronomii, zakwaterowania i turystyki oraz przetwórstwa spożywczego. Zaś 30% ankietowanych przedsiębiorców prowadzi firmy zajmujące się przetwórstwem przemysłowym. Próbę dobrano ze względu na branże i subregiony w sposób analogiczny jak we wcześniejszym badaniu pracodawców przeprowadzonym w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”.

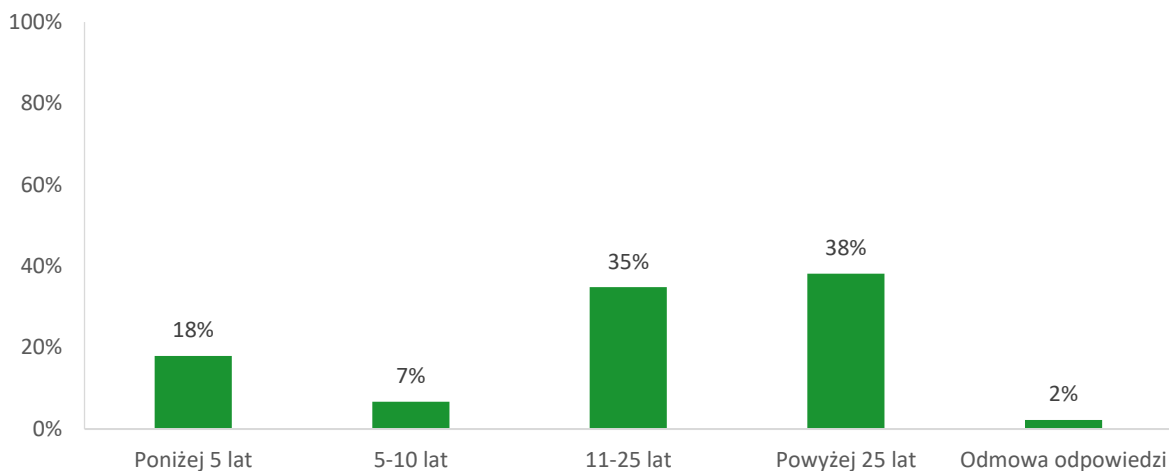
Wykres 76. Branże ankietowanych pracodawców wg PKD

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=90). Zmienna pochodząca z operatu.

Wśród ankietowanych pracodawców przeważali przedstawiciele firm działających na rynku dłużej niż 10 lat. Spośród badanych firm 35% funkcjonuje między 11 a 25 lat, a 38% powyżej 25 lat. Większa część ankietowanych (36%) to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające poniżej 10 osób, najmniejszy odsetek (niecałe 15%) to przedsiębiorstwa duże, zatrudniające powyżej 250 pracowników.

Wykres 77. Czas funkcjonowania firmy uczestniczącej w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” na rynku

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=89). Pytanie kwestionariuszowe: „Ilu pracowników zatrudnia Państwa firma?”.

O ile wszyscy przedstawiciele szkół kształcenia zawodowego biorący udział w badaniu ilościowym wskazali, że w jakiejś formie współpracowali z pracodawcami, o tyle ponad połowa (53%) badanych pracodawców wskazała, że w okresie ostatnich dwóch lat nie współpracowała ze szkołami. Wśród tych współpracujących ze szkołami przeważająca część (62%) współpracowała jedynie z jedną lub dwoma szkołami.

9.1 Diagnoza stanu współpracy. Formy współpracy

Dostępne badania dotyczące współpracy pomiędzy szkołami kształcenia zawodowego a pracodawcami pochodzą nie później niż z 2014 r., co wynika stąd, że były one realizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Wyniki poszczególnych badań są rozbieżne odnośnie ustalenia odsetka szkół współpracujących z pracodawcami i tego jaka część szkół korzystała z poszczególnych form współpracy, ale prowadzą do spójnych ustaleń co do względnej częstości stosowania form współpracy.

Przegląd badań (desk research) wykazał, że najczęstsze formy współpracy pomiędzy szkołami a pracodawcami odnosiły się do organizacji praktycznej nauki zawodu: praktyk zawodowych (dla uczniów technikum i szkół policealnych) i zajęć praktycznych (głównie dla uczniów ówczesnych zasadniczych szkół zawodowych). Zwraca też uwagę, że nie wszyscy uczniowie technikum odbywali praktyki u pracodawców, a uczniowie ówczesnych szkół zasadniczych mieli z nimi kontakt jeszcze rzadziej. Do umiarkowanie częstych form współpracy należało doksztalcanie uczniów (szkolenia, kursy, staże, wizyty) i doposażenie szkół, natomiast formy mało popularne, to m. in. udział pracodawców w opracowaniu programów nauczania zawodów i w doskonaleniu nauczycieli, klasy patronackie oraz fundowanie uczniom stypendiów przez pracodawców. Badania wykazywały też, że długofalowa i wielowymiarowa współpraca

obejmująca stały kontakt i dyskusje była rzadka, i jeśli miała miejsce, to głównie w przypadku większych przedsiębiorstw¹¹⁵.

Niniejsze badanie potwierdziło, że wysyłanie uczniów na **praktyki zawodowe** do pracodawców nadal jest zdecydowanie dominującą formą współpracy (wskazaną przez 83% respondentów).

---

¹¹⁵ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

A. Pfeiffer, Współpraca pracodawców ze szkołami zawodowymi. Teraźniejszość i przyszłość, Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2013.

I. Pancer, P. Bojko, Analiza realizowanych obecnie form współpracy ponadgimnazjalnych szkół zawodowych z pracodawcami, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk 2014.

Wykres 78. Wspólne działania pracodawców i nauczycieli w ciągu ostatnich dwóch lat (od 2017r.)

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Czy w okresie ostatnich dwóch lat prowadzili Państwo następujące działania we współpracy z pracodawcami?/ ze szkołami kształcenia zawodowego?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Jako że organizacja kształcenia praktycznego jest zasadniczym obowiązkiem szkoły, tak wysoka pozycja tego typu formy współpracy nie dziwi. Co więcej praktyki dla uczniów u pracodawców są także formą współpracy o najdłuższej tradycji. Respondenci badania jakościowego wskazywali, że bardzo często tego typu kooperacja ma miejsce już od wielu, niekiedy nawet kilkunastu lat. W sytuacji, kiedy pracodawca ma pozytywne doświadczenia pracy z jedną szkołą następuje pozytywne sprzężenie zwrotne – decyduje się przyjmować na

praktyki kolejnych uczniów. Celem praktyki jest zapoznanie się z zawodem przez uczniów. W związku z faktem, że jest to najbardziej tradycyjna forma współpracy szkół kształcenia zawodowego z pracodawcami, w większości przypadków jest to główna a czasem jedyna forma współpracy.

Na drugim miejscu pojawiły się **staże dla nauczycieli** oraz **wizyty pracodawców w szkołach**. Ciekawa jest tak wysoka pozycja staży nauczycieli w odpowiedziach respondentów, ponieważ w badaniu jakościowym rozmówcy wskazywali raczej na fakt niedoboru takiej formy współpracy oraz niedoboru możliwości doszkalania praktycznego nauczycieli. Bardzo niewielu pracodawców wspominało także o możliwości odbywania staży przez nauczycieli. Zwiększona potrzeba staży dla nauczycieli może wynikać z nałożonego na nauczycieli kształcenia zawodowego obowiązku realizacji szkoleń branżowych, nie można wykluczyć jednak, że w części przypadków odpowiedź została wskazana przez nieuwagę, tj. respondent miał na myśli staże dla uczniów.

Jeżeli chodzi o **wizyty pracodawców na lekcjach**, to jak wynika to z przeprowadzonych studiów przypadku, jest to forma bardzo ceniona szczególnie przez nauczycieli niższych klas szkół kształcenia zawodowego oraz ostatnich klas obecnych szkół podstawowych (jeżeli miało w nich miejsce takie spotkanie). Jako najważniejszą zaletę takich spotkań podawano możliwość zapoznania uczniów z realiami pracy w danej branży. Jako konkretne formy tego typu współpracy rozmówcy biorący udział w badaniu jakościowym wskazywali na przykład warsztaty organizowane przez pracodawców dla uczniów. Zdarza się również, że przedstawiciele firm przyjeżdżają na indywidualne spotkania w klasach maturalnych, a jedna ze szkół organizuje także Akademię Budowlaną, podczas której pracownicy przedsiębiorstwa prezentują różne technologie uczniom, z kolei inna firma we współpracy ze szkołą prowadzi program, w ramach którego organizuje szkolenia dla uczniów. Pracodawcy organizują także lekcje pokazowe, prezentujące stosowane przez nich technologie. Szkoły współpracują też z pracodawcami przy organizacji spotkań dla ostatnich klas szkół podstawowych (dawniej gimnazjów). Spotkania te dotyczą wejścia na rynek pracy, pracodawcy przedstawiają możliwości zatrudnienia, rozwoju. Co więcej, na takich spotkaniach pojawiają się absolwenci, którzy mówią jak się odnaleźli na rynku pracy, mówią jak ich pasja przerodziła się w zawód, bo „gdy ktoś robi to co lubi to praca inaczej wygląda”.

Mimo że 54% badanych nauczycieli w ramach badania ilościowego wskazało jako stosowaną formę współpracy **szkolenia dla nauczycieli zawodu** prowadzone przez pracodawców, jedynie 1% badanych pracodawców wskazał na taką formę współpracy. Wydaje się więc, że może być to nadal niszowa forma współpracy.

Spośród badanych nauczycieli 46% wskazało, że **współtworzyli program nauczania zawodu** w konsultacji z pracodawcami. W badaniach jakościowych rozmówcy jednak rzadko wspominali o wspólnym uzgadnianiu programu nauczania, wspominali także, że pracodawcy nie

są zainteresowani taką formą współpracy ze względu na fakt, że nie daje ona bezpośredniej korzyści. Wydaje się, że przeszkodą dla rozszerzania takiej formy współpracy jest także zmiana postaw programowych w ostatnich latach, oraz reforma szkolnictwa zawodowego. W związku z tymi zmianami, nie wszyscy pracodawcy i nie wszyscy przedstawiciele szkół mają jasność co do zakresu zmian, które mogą w programie kształcenia wprowadzać. Co ważne, w takiej sytuacji ważne jest uświadomienie pracodawcom, jakie ramy narzuca szkołom podstawa programowa i jakie są jej ograniczenia. Z drugiej strony szkoły często nie zdają sobie sprawy z tego, jakie możliwości daje im podstawa programowa jeżeli chodzi o elastyczność zajęć praktycznych. Biorąc pod uwagę, że zarówno nauczyciele, jak i pracodawcy wspominali o dostosowywaniu programu praktyk do możliwości pracodawcy, nie można wykluczyć, że uzgodnienia, na które wskazali respondenci, w znacznej mierze dotyczyły programu praktyk.

Podobnie 46% wskazań dotyczyło **wspólnej organizacji konkursów lub olimpiad dla uczniów**. Podobnie jak w wypadku wizyt pracodawców na lekcjach, również ta forma współpracy ma potencjał dla promocji szkolnictwa zawodowego, szkół, a także pracodawców. Wspólnie organizowane są też inne podobne wydarzenia, np. jedna ze szkół jako przykład współpracy podała organizację razem z firmami informatycznym podlaskiego festiwalu gier. Jest to impreza dostępna nie jest tylko dla szkoły lecz wszystkich którzy są zainteresowani taką tematyką. Szkoła organizuje też konkursy modowe oraz wirtualny spacer po szkole – również we współpracy z firmą informatyczną. Wspólne konkursy organizowane są także wśród uczniów szkół podstawowych. Rozmówcy przywoływali konkurs wiedzy o zawodach dla tych uczniów, konkurs filmowy czy konkurs na zdjęcia. Niektóre szkoły, przy wsparciu pracodawców wysyłają także uczniów do udziału w konkursach międzynarodowych.

Jedynie 33% nauczycieli wskazało, że uczniowie szkół branżowych odbywają **praktyczną naukę zawodu** przy współpracy z pracodawcami. Niski odsetek odpowiedzi w tym przypadku nie dziwi ze względu na fakt, że jest to część edukacji praktycznej, która może odbywać się w szkole w przystosowanych do tego pomieszczeniach, ale też zważywszy, że także z wcześniejszych badań wynikało, że kształcenie praktyczne na poziomie zasadniczym rzadko było prowadzone u pracodawców.

Taki sam odsetek nauczycieli (33%) wskazał, że korzysta z **pomocy pracodawców w przygotowaniu nowoczesnej oferty kształcenia zawodowego**, np. doradztwa jakich zawodów i kwalifikacji zawodowych szkoła powinna uczyć. Zdaniem jednego z nauczycieli biorącego udział w badaniu jakościowym, pracodawcy nie chcą się angażować w pisanie programów nauczania ani w przeprowadzanie egzaminów zawodowych, gdyż nie dostrzegają w tym zysku. Interesują ich takie formy współpracy, w których taki zysk upatrują, np. polegający na pozyskaniu pracowników lub zapewnieniu sobie promocji.

Również 33% nauczycieli wskazało, że szkoła korzysta z **finansowania przez pracodawców wyposażenia**. Ten ostatni punkt jednak był często poruszany przez rozmówców w badaniu

jakościowym – zarówno przedstawiciele szkół jak i przez pracodawców. W przypadku jednej z badanych szkół oferujących kształcenie w branży motoryzacyjnej przykładem tego typu wsparcia szkół przez pracodawców były darowizny materiałów i specjalistycznych narzędzi, a także dofinansowanie wyjazdów uczniów w zamian za reklamę pracodawcy, lub „symboliczną złotówkę”. Pracodawcy udostępniali także uczniom projekty renowacji pojazdów. W branży gastronomicznej darowizny dotyczyły rzeczy takich jak stroje czy elementy zastawy. Poza tym według rozmówców, pracodawcy często fundują szkołom materiały szkoleniowe, doposażają pracownie. Dzięki temu uczniowie mają dostęp do najnowszych technologii. Taki sam odsetek nauczycieli (33%) wskazał, że pracodawcy fundują uczniom z ich szkoły **stypendia**.

Najbardziej pojawiającą się formą i wsparcia były **klasy patronackie** (29% wskazań). Jest to jednak forma współpracy wzbudzająca wiele entuzjazmu, szczególnie po stronie szkół. Jeden z przedstawicieli szkoły kształcącej w branży motoryzacyjnej określił taką formę współpracy jako „szkolenie prawie dualne”. W szkole, w której pracował rozmówca, dzięki klasie patronackiej uczniowie mają zajęcia praktyczne częściowo w szkole i potem częściowo u pracodawcy, w tym zakresie materiału, który mogą zrealizować u pracodawcy. W efekcie ok ¼ kształcenia zawodowego realizowana jest u pracodawcy, a ¾ jest w szkole. Potem uczniowie mogą iść na praktyki do tego pracodawcy i już znają zakład i maszyny, mogą lepiej poznawać zakład pracy i są znacznie lepiej przygotowani do zadań na praktyce a potem już w zawodzie.

Poza tym pracodawcy w ramach klas patronackich opiekują się klasą: są na wydarzeniach takich jak rozpoczęcie roku, wspierają klasę w formie materialnej, organizują dla klasy wizyty w centrum badań i rozwoju i na wydziałach produkcyjnych firmy, zakładają koło naukowe dla uczniów tej klasy. Zdarza się, że specjaliści z firmy prowadzą zajęcia. W ramach umowy na klasę patronacką firma oferuje też doskonalenie zawodowe dla uczniów.

Kształcenie dualne jest formą współpracy, o którą nie pytano w badaniu ilościowym. Podobnie jak klasy patronackie jest to forma, która wzbudzała wiele entuzjazmu wśród rozmówców w badaniu jakościowym ze względu na fakt swojej kompleksowości.

Rozmówcy biorący udział w badaniu jakościowym wskazali również jako atrakcyjną formę współpracy wspólną organizację **targów i wizyt studyjnych**. Wskazywano, że jest to bardzo skuteczna forma współpracy i jednocześnie promocji szkolnictwa zawodowego. Jest możliwość pokazania ciekawostek, maszyn budowanych przez uczniów albo sprzętu, na którym pracują. Dla szkół nie posiadających własnego sprzętu wizyty te są substytutem zajęć praktycznych – np. z mechaniki rolnictwa. W jednej z badanych szkół większość uczniów w zawodzie technik rolnik odbywa praktyki we własnych gospodarstwach, w których nie mają dostępu do takiego sprzętu. Ponadto w okolicy nie ma prawie dużych, nowoczesnych gospodarstw, w których można by odbyć praktyki i poznać takie pojazdy oraz ich obsługę – dzięki wizytom studyjnym mieli taką okazję. Wizyty studyjne są także bardzo przydatne na wczesnym etapie nauki, albo nawet na etapie szkoły podstawowej, aby pomóc uczniom w podjęciu decyzji o dalszej ścieżce kształcenia.

Dzięki takim wizytom możliwe jest bowiem poznanie realiów pracy w danym zawodzie. Wszystkie tego typu działania sprowadzają się na umożliwieniu kontaktu uczniów z pracodawcami, zapoznaniu się z ich ofertą.

Współpraca szkół i pracodawców zazwyczaj opiera się na jakiejś formie pisemnego porozumienia, często trzecią stroną tego porozumienia są organy samorządu terytorialnego. Co ciekawe wiele szkół współpracuje w podobnych formach z pracodawcami od wielu lat, od niedawna jednak dopiero tę współpracę sformalizowali. Zazwyczaj formalizacja ta nie miała wpływu na przebieg współpracy.

9.2 Nawiązywanie i rozwój współpracy

Z szeregu badań wynika, że najczęściej stroną inicjującą współpracę są szkoły. W niektórych badaniach stwierdzono też, że umiarkowanie często do pracodawców zgłaszali się sami uczniowie. Natomiast inicjatywa ze strony pracodawców występowała dużo rzadziej. Jeżeli pracodawcy zwracali się do szkół z propozycją współpracy, to wynikało to z ich bardzo konkretnego zapotrzebowania na pracowników, stąd też aktywność pracodawców w tym zakresie była bardzo zróżnicowana w zależności od branży¹¹⁶.

Badanie ankietowe potwierdziło, że w przeważającej większości przypadków (96% wskazań) współpraca nawiązywana jest z inicjatywy szkoły. W związku z faktem, że zapewnienie kształcenia praktycznego należy do obowiązku szkoły jest to naturalne. Badanie wykazało jednak pewną rozbieżność w ocenie tego, kto inicjuje współpracę. Nieco więcej pracodawców wskazało, że to z ich inicjatywy nawiązano współpracę. Co więcej, pracodawcy znacznie częściej niż nauczyciele wskazywali, że współpraca nawiązywana jest z inicjatywy ucznia lub jego rodzica. Bardzo podobnie natomiast obie grupy respondentów oceniły aktywność Ochotniczych Hufców Pracy.

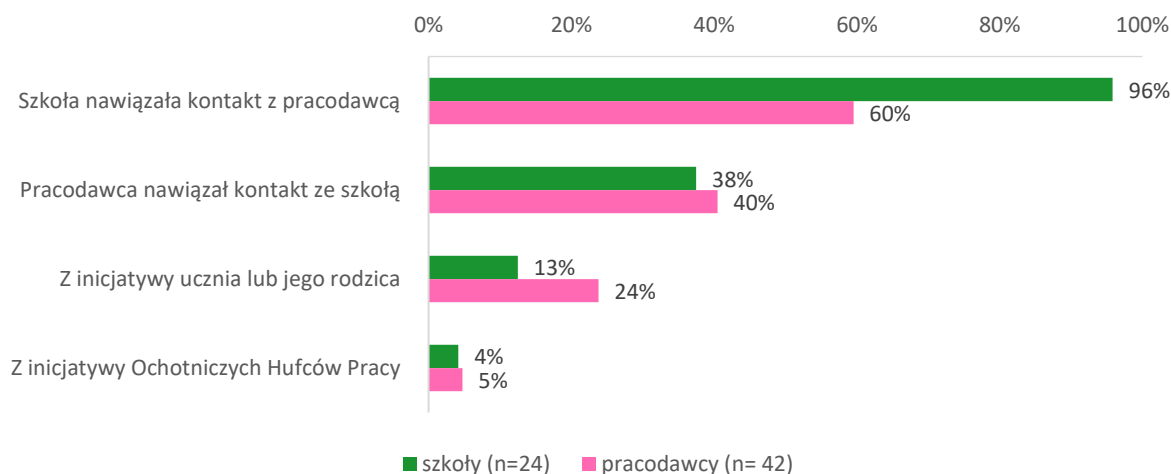
---

¹¹⁶ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania działania 9.2 PO KL. Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011.

Wykres 79. Podmiot inicjujący nawiązanie współpracy między szkołą a pracodawcą

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli (n=24) oraz badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=42). Pytanie kwestionariuszowe: „Z czyjej inicjatywy nawiązano współpracę?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

W opinii nauczycieli biorących udział w badaniu jakościowym pracodawcy zgłaszają się do szkół częściej w przypadku, gdy odczuwają zapotrzebowanie na zawód niszowy lub odczuwają znaczący niedobór wykwalifikowanych pracowników.

Jak wspominał jeden z rozmówców w badaniu jakościowym, zdarzają się także sytuacje, w których to uczniowie szukają możliwości praktyk i dzięki ich inicjatywnie nawiązywana jest współpraca pomiędzy szkołą i pracodawcą. W badaniu ilościowym na taką możliwość częściej jednak zwracali uwagę pracodawcy niż przedstawiciele szkół.

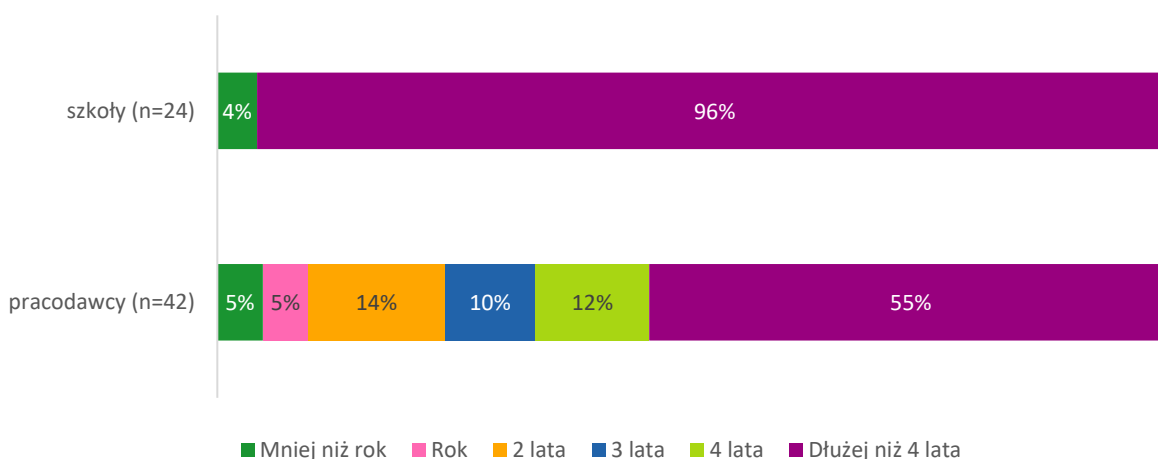
Co istotne w badaniu jakościowym rozmówcy – zarówno przedsiębiorcy jak i przedstawiciele szkół – wskazywali znaczącą rolę, jaką odgrywają przy nawiązywaniu współpracy osobiste kontakty. W mniejszych miejscowościach, w których „wszyscy się znają” współpraca często nawiązywana jest dzięki takim codziennym kontaktom. Wskazuje to na użyteczność i sensowność działań podjętych w projekcie, takich jak wydarzenia („eventy”) czy wspólne targi szkół i pracodawców, podczas których może dochodzić do zawierania nowych znajomości pomiędzy przedstawicielami szkół i przedsiębiorcami.

Podobne spostrzeżenia mieli autorzy analizowanych w ramach desk research dokumentów. Jak wynika z przeanalizowanych badań kluczowym czynnikiem nawiązywania oraz podtrzymywania i rozwoju współpracy są sieci relacji społecznych, dzięki którym przedstawiciele szkół (w praktyce jest to w znacznej mierze zadanie kierownika kształcenia praktycznego) znajdują pracodawców, i dobre kontakty robocze (osobiste) z pracodawcami i pracownikami przedsiębiorstw. Ważna jest również pomoc absolwentów. Długotrwała

współpraca opiera się na wzajemnej znajomości potrzeb stron i wypracowanych przez lata relacjach i schematach współpracy¹¹⁷.

Nauczyciele biorący udział w badaniu jakościowym podkreślali, że współpraca z pracodawcami musi być cały czas podtrzymywana i z perspektywy szkół warto zapraszać pracodawców do udziału w rozmaitych wydarzeniach, aby ci ostatni pamiętali o szkole. Spośród ankietowanych nauczycieli 96% wskazało, że współpracują z pracodawcami 4 lata lub więcej, co oznacza czas znacznie wykraczający poza ramy projektu. Podobnie w wywiadach jakościowych – zarówno przedstawiciele szkół jak i pracodawców wskazywali, że współpracowali ze sobą znacznie wcześniej, niezależnie od projektu. Co więcej, niektórzy z rozmówców w wywiadach jakościowych (szczególnie pracodawcy) wprost wspominali, że nie dostrzegają w wpływu projektu na współpracę.

Wykres 80. Czas trwania współpracy z pracodawcami/szkołami

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli i badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Od jak dawna współpracują Państwo z pracodawcami/szkołami kształcenia zawodowego?”.

Natomiast 67% badanych pracodawców wskazało, że współpracuje ze szkołami cztery lata i dłużej. W przeciwieństwie do ankietowanych nauczycieli wśród pracodawców pojawiły się także odpowiedzi wskazujące na współpracę ze szkołami od roku (5% wskazań), dwa lata (14%) oraz 3 lata (10%), co jest zgodne z opiniami o wzroście współpracy pracodawców ze szkołami w ostatnich latach. Z pewnością można jednak mówić o wpływie projektu na promocję pewnych

¹¹⁷ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

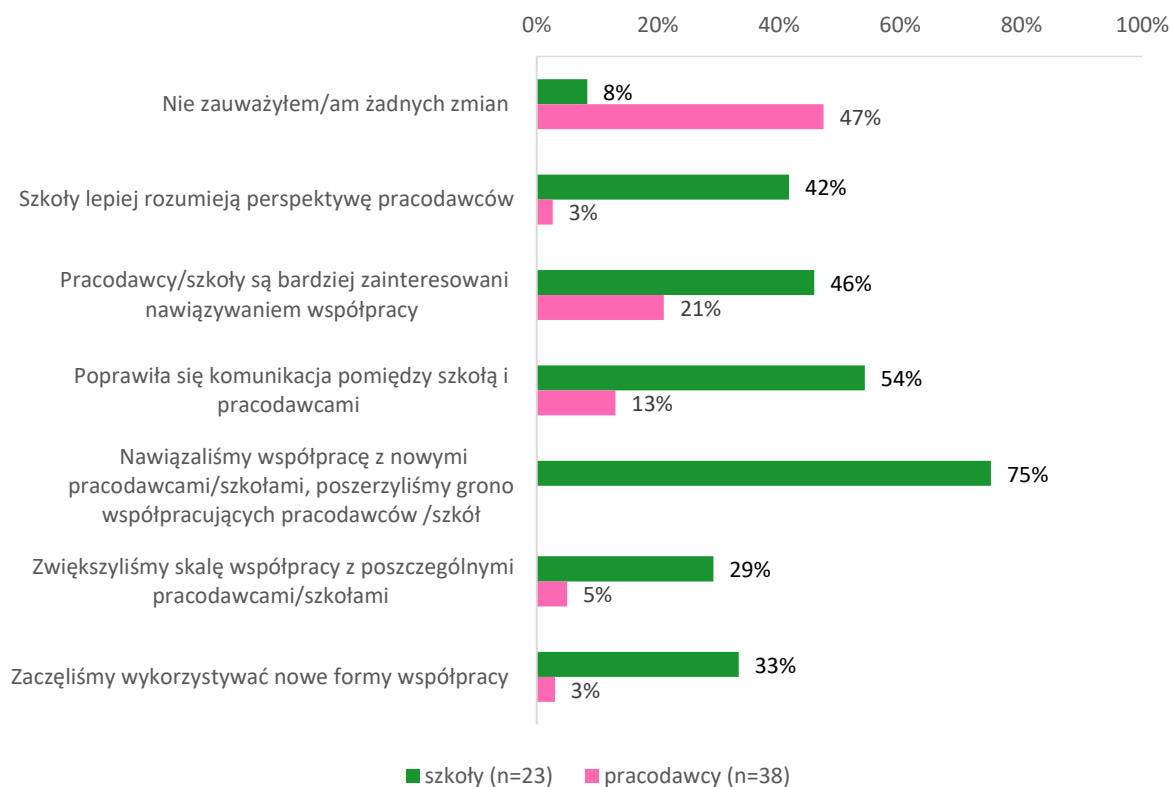
I. Wolińska, M. Zub i inni, Formy nauki zawodu, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2011.

Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011.

CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

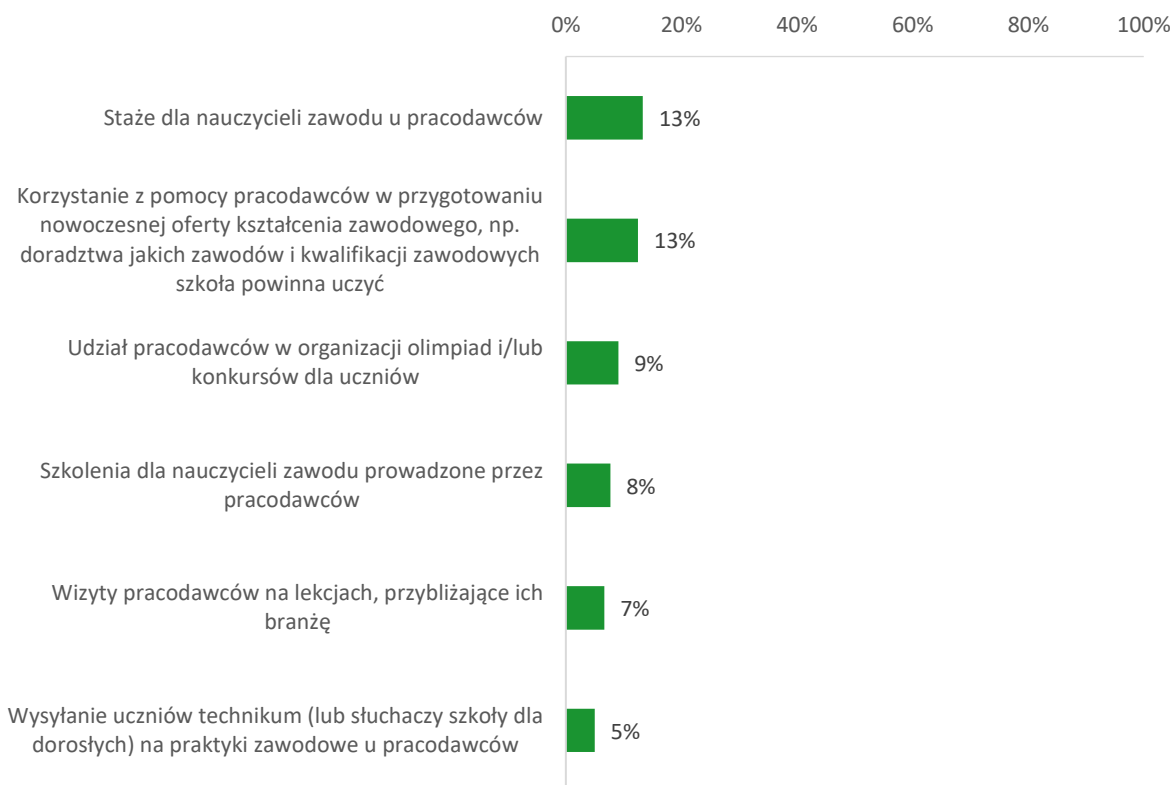
form współpracy, do szerszego stosowania lub rozwinięcia wcześniej już stosowanych form współpracy. W tym przypadku znacznie więcej respondentów wskazało, że widzi wpływ projektu.

Wykres 81. Zidentyfikowane zmiany zachodzące we współpracy w ciągu ostatnich 2 lat (od 2017 r.)

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli i badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Jakie zmiany zaszły we współpracy szkoły z pracodawcami w ciągu ostatnich 2 lat (od 2017 r.)?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Rozkład odpowiedzi na pytanie odnośnie zmian współpracy szkół i pracodawców w ciągu ostatnich dwóch lat (od 2017 r) pokazuje, że 75% respondentów na przestrzeni tych dwóch lat nawiązało lub rozszerzyło współpracę. Oznacza to, że o ile projekt w niewielkim stopniu mógł przyczynić się do nawiązania całkowicie nowej współpracy, miał jednak wpływ na powstanie jej nowych form. Co więcej, ponad połowa ankietowanych nauczycieli wskazała, że w okresie, którego dotyczyło pytanie komunikacja z pracodawcami poprawiła się, co wydaje się być istotnym efektem projektu. Pracodawcy, znacznie częściej niż nauczyciele, wskazywali że na przestrzeni ostatnich dwóch lat (od 2017 roku) we współpracy ze szkołami nie zaszły żadne zmiany.

Wykres 82. Formy współpracy, do stosowania których przyczynił się udział w projekcie

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę wskazać, czy udział szkoły w projekcie przyczynił się do rozpoczęcia tej formy współpracy, niestosowanej dawniej.”

Nauczycieli, którzy wskazali, że poszczególne formy współpracy z pracodawcami były wykorzystywane, zapytano, czy projekt przyczynił się do ich stosowania. Jak pokazały wyniki badania ankietowego z nauczycielami szkół kształcenia zawodowego, formą współpracy, na którą realizacja projektu miała wpływ w największym zakresie były staże dla nauczycieli u pracodawców (13% wskazań) oraz korzystanie z pomocy pracodawców w przygotowaniu nowoczesnej oferty kształcenia zawodowego, np. doradztwa jakich zawodów i kwalifikacji zawodowych szkoła powinna uczyć (13%). Interesujący jest wysoki odsetek nauczycieli, którzy wskazali, że w ciągu ostatnich dwóch lat nawiązali współpracę z nowymi firmami zestawiony z brakiem wskazań na nawiązanie współpracy z nowymi szkołami przez pracodawców. Może stąd wynikać, że szkoły znajdują nowych pracodawców do współpracy lub rozwijają współpracę z tymi pracodawcami, z którymi już wcześniej współpracowali. Natomiast wśród pracodawców nadal pozostaje wielu, którzy nie współpracowali i nie zaczęli współpracować: aż 78% ankietowanych pracodawców spośród tych, którzy wcześniej współpracowali ze szkołami wskazało, że nie nawiązało w wyniku projektu współpracy z nowymi szkołami, a 56% spośród pracodawców współpracujących wcześniej ze szkołami oraz uczestniczących w projekcie „Dobry

zawód-fajne życie”, że nie rozwinęło w wyniku projektu dotychczas stosowanych form współpracy.

9.3 Finansowanie współpracy

Zgodnie z rozporządzeniami MEN z dnia 15 grudnia 2010 r. i z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu organy prowadzące szkoły, które organizują praktyczną naukę zawodu poza szkołą, refundują pracodawcom wynagrodzenia i dodatek szkoleniowy dla instruktorów praktycznej nauki zawodu do wysokości minimalnej stawki wynagrodzenia zasadniczego nauczyciela kontraktowego, jak również niezbędne koszty odzieży i obuwia roboczego, środków ochrony indywidualnej, diety i świadczeń. Z kolei pracodawcom zatrudniającym młodocianych pracowników przysługuje refundacja ich wynagrodzeń zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2014 r. w sprawie refundowania ze środków Funduszu Pracy wynagrodzeń wypłacanych młodocianym pracownikom. Możliwość uzyskania takiego dofinansowania jest dla pracodawców istotną korzyścią i czynnikiem ułatwiającym współpracę. Jednak pracodawcy oceniają finansowanie jako niewystarczające, zwłaszcza że aby je uzyskać, muszą ponieść koszty wynikające z nakładu pracy poświęcanej na dopełnienie wymagań formalnych. Barię jest też niewystarczające rozpowszechnienie wiedzy na temat możliwości i mechanizmów finansowania i skomplikowanie systemu z punktu widzenia pracodawców¹¹⁸. Finansowanie współpracy pomiędzy szkołami kształcenia zawodowego a pracodawcami, w zakresie praktycznej nauki zawodu i innych form współpracy jest również możliwe w ramach regionalnych programów operacyjnych, w tym RPOWP 2014-2020.

Niniejsze badanie ewaluacyjne pokazało, że pomimo faktu, że współpraca zazwyczaj nawiązywana jest z inicjatywy szkoły, koszty częściej ponoszą pracodawcy. Niemal połowa ankietowanych nauczycieli wskazała, że współpraca finansowana jest ze środków własnych przedsiębiorstwa. Natomiast prawie 40% ankietowanych wskazało, że współpraca finansowana była z funduszy unijnych lub była bez kosztowa. W ramach funduszy unijnych szkoły korzystają zazwyczaj ze środków UE z EFS w ramach RPOWP 2014-2020. Niektóre szkoły korzystały także ze wsparcia z programu Erasmus+, w celu nawiązania współpracy z przedsiębiorstwami z zagranicy, a także umożliwienia uczniom i nauczycielom odbycia staży w innych krajach.

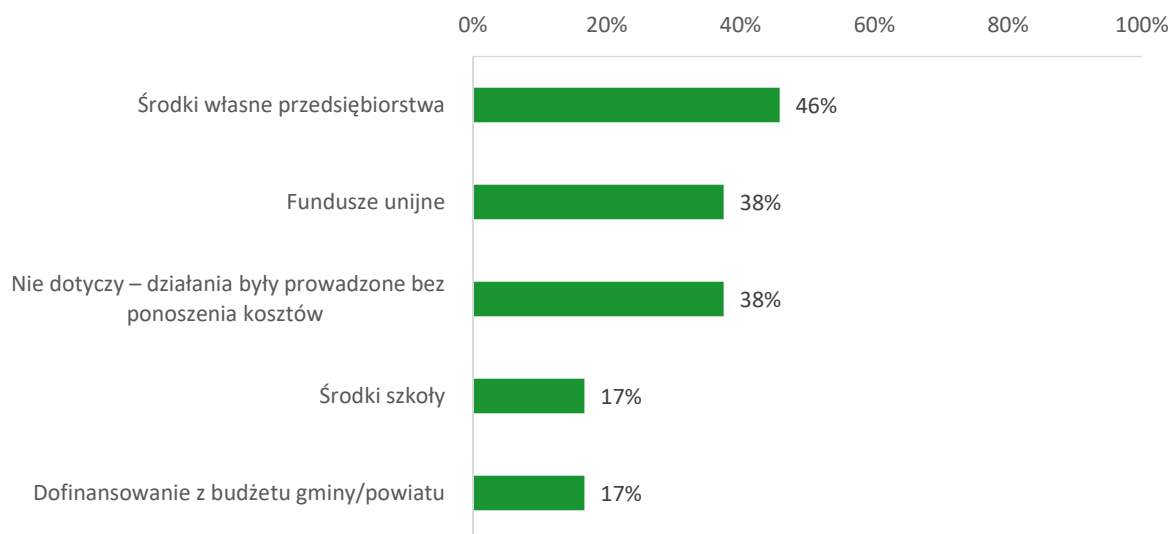
¹¹⁸ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011.

M. Turczyn, M. Pańków, J. Rybicka-Mróż., I. Wolińska, Obraz kształcenia zawodowego w województwie łódzkim. Dyskusja nad formą oraz efektywnością kształcenia praktycznego. Raport końcowy, WYG PSDB, Łódź 2014.

J. Fila, Współpraca szkół zawodowych z przedsiębiorcami na przykładzie Działania 9.2 PO KL, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.

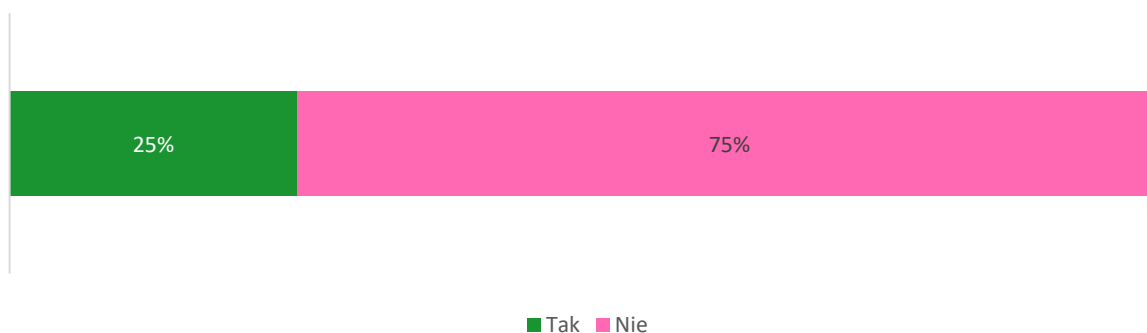
Wykres 83. Sposoby finansowania współpracy z pracodawcami

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „W jaki sposób finansowana jest współpraca z pracodawcami?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Taki rozkład odpowiedzi wskazuje na jedną z najdotkliwszych barier na drodze dalszego rozwoju współpracy pracodawców i szkół: barierę finansową.

Wykres 84. Korzystanie z dofinansowania do wynagrodzeń przysługującego pracodawcom zatrudniającym młodocianych pracowników – wśród pracodawców, którzy współpracowali w zakresie kształcenia uczniów szkół branżowych

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=32). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy korzystali Państwo z dofinansowania do wynagrodzeń przysługującego pracodawcom zatrudniającym młodocianych pracowników?”.

Mimo możliwości uzyskania przez pracodawców dofinansowania z tytułu zatrudnienia młodocianych pracowników, bardzo niewielu pracodawców korzystało z takiego rozwiązania. Wśród respondentów badania CATI, jedynie 25% z tych, którzy przyjmowali uczniów na

praktyczną naukę zawodu lub przygotowanie zawodowe młodocianych skorzystało z takiego dofinansowania.

Natomiast z dofinansowania do przygotowania pedagogicznego lub kursu pedagogicznego dla pracownika skorzystało jedynie 11% spośród ankietowanych pracodawców, którzy przyjmowali uczniów na praktyczną naukę zawodu lub na praktyki. Wśród tych, którzy zdecydowali się na takie dofinansowanie połowa wskazała, że jego źródłem były fundusze europejskie, pozostali zaś nie byli pewni, skąd pochodziły fundusze na dofinansowanie przygotowania pedagogicznego dla pracownika firmy.

Wykres 85. Korzystanie z dofinansowania wynagrodzenia pracownika – opiekuna stażu lub praktyki – wśród pracodawców którzy przyjmowali uczniów na praktyki lub staże

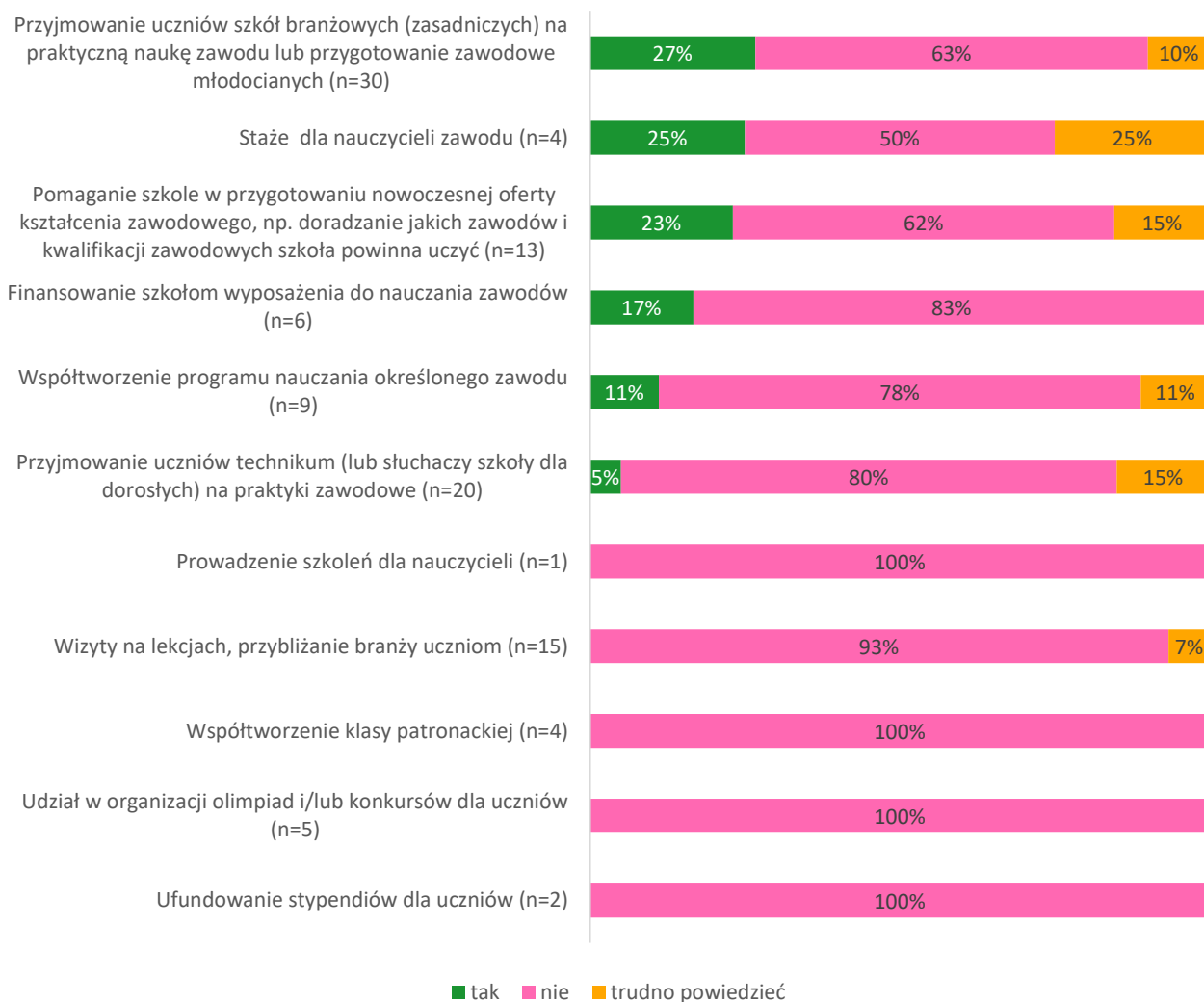

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=36). Pytanie kwestionariuszowe: „Czy przyjmowali Państwo uczniów na staże lub praktyki z dofinansowaniem wynagrodzenia pracownika – opiekuna stażu lub praktyki?”.

Największy odsetek (33%) spośród pracodawców, którzy przyjmowali uczniów na praktyczną naukę zawodu lub na przygotowanie zawodowe młodocianych zdecydował się skorzystać z dofinansowania wynagrodzenia dla pracownika – opiekuna stażu lub praktyki. W takim przypadku aż 67% skorzystało z funduszy europejskich, 17% ze środków krajowych i 17% z innych środków (ankietowani nie pamiętali, skąd pochodziły środki).

Badanie ilościowe pracodawców pokazało również, że w niewielu przypadkach pracodawcy otrzymali od samorządu lub bezpośrednio od szkoły kształcenia zawodowego wynagrodzenie lub zwrot kosztów poniesionych z tytułu podjętej ze szkołami współpracy. Taki zwrot lub wynagrodzenie otrzymało jedynie 27% spośród pracodawców przyjmujących uczniów na praktyczną naukę zawodu, 25% spośród firm przyjmujących nauczycieli na praktyki zawodowe oraz 23% spośród firm doradzających szkołom.

Wykres 86. Otrzymanie od samorządu (gminy lub powiatu) lub bezpośrednio od szkoły kształcenia zawodowego lub od innej instytucji wynagrodzenia lub zwrot kosztów za wymienione działania

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”. Pytanie kwestionariuszowe: „Czy otrzymali Państwo od samorządu (gminy lub powiatu) lub bezpośrednio od szkoły kształcenia zawodowego lub od innej instytucji wynagrodzenie lub zwrot kosztów za wymienione działania?”.

Jak pokazuje powyższy wykres w zdecydowanej większości przypadków przedsiębiorcy nie otrzymali wynagrodzenia ani zwrotu kosztów za podjęte działania.

9.4 Użyteczność współpracy w kontekście potrzeb stron. Bariery i oczekiwania

Niniejszy rozdział odpowiada na pytania badawcze dotyczące **skuteczności i użyteczności współpracy**. Aby mówić o skuteczności i użyteczności, należy wziąć pod uwagę perspektywę obu stron – zarówno szkół kształcenia zawodowego jak i pracodawców.

Dla pracodawców od lat czynnikiem zniechęcającym do współpracy ze szkołami była nieadekwatność oferty edukacyjnej szkół do ich potrzeb (brak kształcenia w potrzebnych zawodach) oraz nie dość praktyczne i nie dość wysokiej jakości kształcenie przez szkoły (a więc ten problem, na który współpraca miałaby być odpowiedzią)¹¹⁹. Bariery były wymagania stawiane pracodawcom, gdyż wynikający z podstawy programowej kształcenia w zawodach zakres programu zajęć praktycznych / praktyk nie zawsze może być zrealizowany u określonego pracodawcy z uwagi na jego profil (uczeń nie ma możliwości poznać niektórych zadań)^{120 121}. Na poziomie postaw, obie strony wskazywały na niewystarczające zaangażowanie drugiej ze stron w zapewnienie jakości kształcenia praktycznego¹²². Kluczowy charakter miały jednak uwarunkowania ekonomiczne. Realizacja wszelkich form współpracy, a zwłaszcza kształcenia praktycznego, wiąże się z kosztami. Z perspektywy pracodawców zniechęcające – w ówczesnej sytuacji gospodarczej – było to, że bezpośrednie korzyści z wartości pracy ucznia były niewspółmierne do kosztów ponoszonych na kształcenie ucznia. Na takie koszty składały się m.in. koszty wynagradzanego czasu pracy pracowników wypełniających obowiązki formalne związane z organizacją kształcenia praktycznego (praca z dokumentacją – tzw. obciążenia biurokratyczne) oraz poświęcony uczniowi czas (uczenie go zawodu), koszty uzyskania przez pracowników kwalifikacji instruktora praktycznej nauki zawodu / uprawnień pedagogicznych, koszty ubezpieczenia młodocianego pracownika i inne. Stąd powtarzał się ze strony pracodawców postulat zapewnienia im finansowania w zamian za prowadzenie kształcenia praktycznego^{123 124}. Częściowo na tę potrzebę odpowiadały regionalne programy operacyjne przewidujące wynagrodzenie dla pracownika – opiekuna stażu/praktyki.

---

¹¹⁹ CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ I. Wolińska, M. Zub, B. Leszczyńska i inni, Formy nauki zawodu, op. cit., Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2011.

¹²² MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

¹²³ Tamże.

W przypadku współpracy szkół kształcenia zawodowego i pracodawców stan problemów społecznych zmienił się znacząco: podczas gdy starsze badania prowadzono w sytuacji wystarczającej liczby kandydatów do szkół i do pracy, a nawet bezrobocia, do czasu realizacji niniejszego badania zarówno szkoły, jak i pracodawcy borykali się ze wspólnym problemem – niedoborem kandydatów. Problem ten wynika w szczególności z niżu demograficznego. Przykładowo, jak podaje GUS, liczba piętnastolatków w województwie podlaskim (potencjalnych kandydatów do szkół ponadgimnazjalnych a w późniejszych latach – ponadpodstawowych) zmniejszyła się z 16 614 w 2008 r. do 10 868 w 2018 r. Była to jedna z przyczyn, kluczowego dla pracodawców, ale istotnego też dla szkół, zastępowania problemu bezrobocia przez problem braku kandydatów do pracy. Z perspektywy pracodawców, skalę niezaspokojonego zapotrzebowania na pracowników obrazowały statystyki GUS. „W IV kwartale 2017 roku odsetek niewykorzystania wolnych miejsc pracy był najwyższy od 5 lat i wyniósł 0,96%. Odsetki te były zróżnicowane w zależności od grup zawodowych i najwyższy w kategorii „robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy” (1,77%) i „operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń” (1,38%), a więc w zawodach, do których przygotowują szkoły kształcenia zawodowego. Należy zastrzec, że w okresie realizacji niniejszego badania w Polsce nastąpiła epidemia SARS-COV-2, a związane z nią ograniczenia doprowadziły do kryzysu gospodarczego. Opisane powyżej uwarunkowania społeczno-ekonomiczne uległy w związku z tym nagłej zmianie, i dopiero w następnych miesiącach będzie możliwe stwierdzenie, jak będą się kształtowały proporcje pomiędzy popytem na pracowników a podażą pracy.

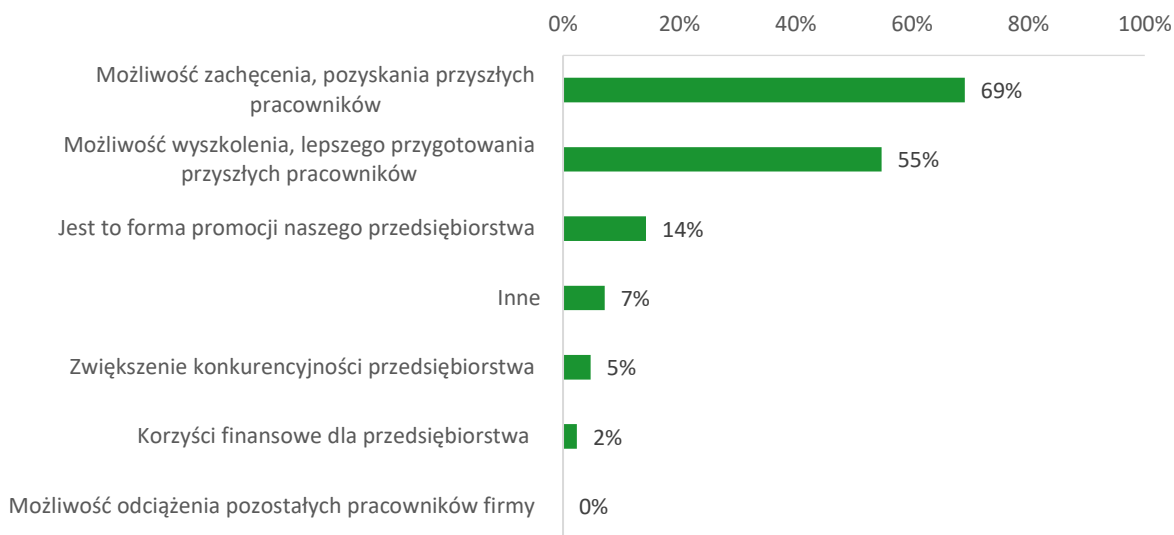
Wyniki szeregu badań dotyczących motywacji o korzyści oraz potrzeb i barier we współpracy są spójne. Główne motywacje pracodawców do współpracy ze szkołami i zarazem odnoszone przez nich korzyści koncentrują się wokół organizacji praktycznej nauki zawodu. Są to bezpośrednie korzyści z pracy wykonywanej przez uczniów odbywających praktyczną naukę zawodu, oraz wykształcenie kadr na przyszłość (dla przedsiębiorstwa i dla branży). Dzięki organizacji praktycznej nauki zawodu pracodawcy mogli zapewnić lepsze przygotowanie praktyczne kandydatów (w tym zaznajomienie ich z nowymi technologiami) oraz ułatwić sobie rekrutację dzięki wzajemnemu poznaniu się i możliwości wybrania najlepszych. Korzyścią jest też, potencjalne ograniczenie rotacji kadr dzięki trafnej rekrutacji. Fakt, że udaje się znaleźć zmotywowanych i zdolnych uczniów motywuje pracodawców do współpracy, podczas gdy doświadczenia przeciwne działają demotywująco. Dodatkowe korzyści dla pracodawców, to promocja wizerunku firmy jako pracodawcy i promocja marki wśród przyszłych klientów,

---

¹²⁴ A. Morysińska, M. Sochańska-Kawiecka, E. Makowska-Belta, Współpraca pracodawców i organizacji pracodawców ze szkołami zawodowymi – badanie jakościowe w subregionach raport końcowy, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Warszawa 2011.

zaznajomienie się z procesem i jakością kształcenia zawodowego, wprowadzenie nowej technologii w proces kształcenia, satysfakcja i spełnienie zawodowe pracodawcy^{125 126 127}.

Wykres 87. Źródła motywacji do współpracy ze szkołami

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=42). Pytanie kwestionariuszowe: „Co motywuje Państwa do współpracy ze szkołami?”. Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Niniejsze badanie ewaluacyjne potwierdziło, że pracodawcy coraz chętniej współpracują ze szkołami zawodowymi, a najważniejszą motywacją do podjęcia współpracy ze szkołami jest możliwość uzyskania i zachęcenia potencjalnych przyszłych pracowników (odpowiedź taką wskazało 69% respondentów). Na drugim miejscu pracodawcy wskazywali możliwość wyszkolenia i lepszego przygotowania przyszłych pracowników. Około 14% ankietowanych postrzega współpracę ze szkołami jako możliwość promocji przedsiębiorstwa, a jedynie 5% widzi w tym szansę na zwiększenie swojej konkurencyjności. Nikt z ankietowanych nie wskazał natomiast, że dzięki współpracy ze szkołami ma możliwość odciążenia pozostałych pracowników w firmie. W badaniach jakościowych często w opiniach pracodawców pojawiało się przekonanie, że młodzież nie jest wystarczająco przygotowana do pracy. Co więcej, rolą pracodawców jest wprowadzenie uczniów w świat pracy, trudno jest więc wymagać, żeby uczniowie byli gotowi do przejęcia obowiązków regularnych pracowników firmy. Z drugiej

¹²⁵ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

¹²⁶ A. Morysińska, M. Sochańska-Kawiecka, E. Makowska-Belta, Współpraca pracodawców i organizacji pracodawców ze szkołami zawodowymi – badanie jakościowe w subregionach raport końcowy, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Warszawa 2011.

¹²⁷ Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014.

jednak strony w jednym ze studiów przypadku przedsiębiorcy wskazywali, że dzięki zatrudnieniu praktykantów, mogą część załogi wysłać na urlop, a uczniowie stanowią cenną dodatkową (i darmową!) pomoc w codziennej pracy. Także z relacji niektórych uczniów szkół kształcenia zawodowego wynika, że w części firm uczniowie dostają zadania podobne jak pracownicy. Z drugiej strony wciąż nie brakuje przypadków, że pracodawcy takich zadań uczniom nie chcą powierzać z powodu braku kompetencji uczniów a tym samym ograniczając uczniom możliwości zdobycia ich.

Zapytani o swoje oczekiwania odnośnie współpracy ze szkołami, niemal wszyscy ankietowani (90%) oczekiwali, że dzięki współpracy ze szkołami będą mieli możliwość pozyskania nowych pracowników. Na drugim miejscu pracodawcy biorący udział w badaniu wskazywali na możliwość poprawy wizerunku firmy (36% wskazań). Na dalszej pozycji pojawił się wpływ na kształt programu nauczania (31%). Jedynie 3% pracodawców widzi we współpracy ze szkołami potencjał dla korzyści finansowych. Na podstawie analizy danych zastanych można stwierdzić, że motywacją szkół do współpracy z pracodawcami jest przede wszystkim obowiązek organizacji praktycznej nauki zawodu. Organizacja praktycznej nauki zawodu u pracodawców poprawia też zatrudnialność absolwentów bezpośrednio po ukończeniu szkoły. Ponadto placówki czerpią korzyści z pozostałych form współpracy z pracodawcami, zwłaszcza z doposażenia bazy dydaktycznej. Współpraca z pracodawcami wpływa też korzystnie na wizerunek szkół, zarówno sama współpraca, jak i sukcesy absolwentów na rynku pracy mogą być przedstawione w ramach promocji szkoły¹²⁸.

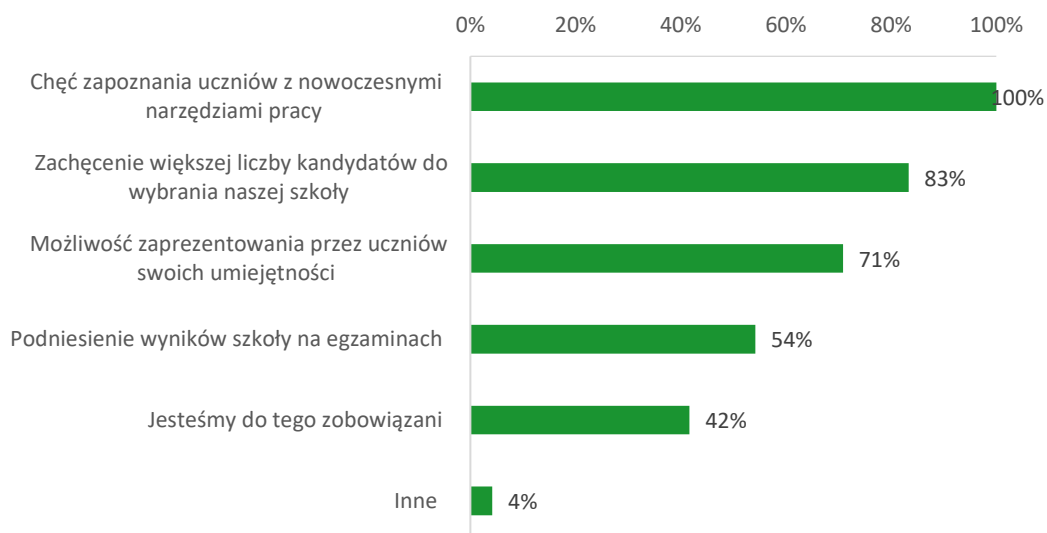
Najważniejszą motywacją do nawiązywania współpracy z pracodawcami wskazywaną przez ankietowanych nauczycieli szkół kształcenia zawodowego była chęć zapoznania uczniów z nowoczesnymi narzędziami pracy – odpowiedź tę wskazali wszyscy respondenci. Współpraca z pracodawcami powoduje, że program nauczania praktycznego szkoły w większym stopniu odpowiada temu, czego wymaga lokalny rynek pracy (aczkolwiek w ramach zakresu wyznaczanego przez możliwości uruchamiania kształcenia w nowych zawodach i przez podstawę programową kształcenia w zawodach). Uczniowie w wyposażonej przez pracodawców szkole mogą pracować na nowoczesnych materiałach i na nowoczesnych maszynach, którymi szkoły zazwyczaj nie dysponują. Ponadto wśród motywacji do nawiązywania współpracy nauczyciele wskazywali fakt, że uczniowie mogą poznać stanowiska pracy oraz wymagania pracodawcy. Na drugim miejscu nauczyciele wskazywali chęć promocji szkoły, na kolejnym zaś możliwość zaprezentowania przez uczniów swoich umiejętności. W opinii przedstawicieli szkół uczniowie chętniej przychodzą do szkoły, gdzie uzyskają przydatne kwalifikacje na rynku pracy. Poziom atrakcyjności szkoły wzrasta ze względu na to, że szkoła wychodzi naprzeciw

---

¹²⁸ Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014..

oczekiwaniom ucznia. Szkoła szybko reaguje na to, co się dzieje na rynku pracy dzięki tej współpracy. Najbardziej wskazywano, że współpraca została nawiązana w związku z obowiązkiem nałożonym na szkołę.

Wykres 88. Źródła motywacji do nawiązania współpracy z pracodawcami

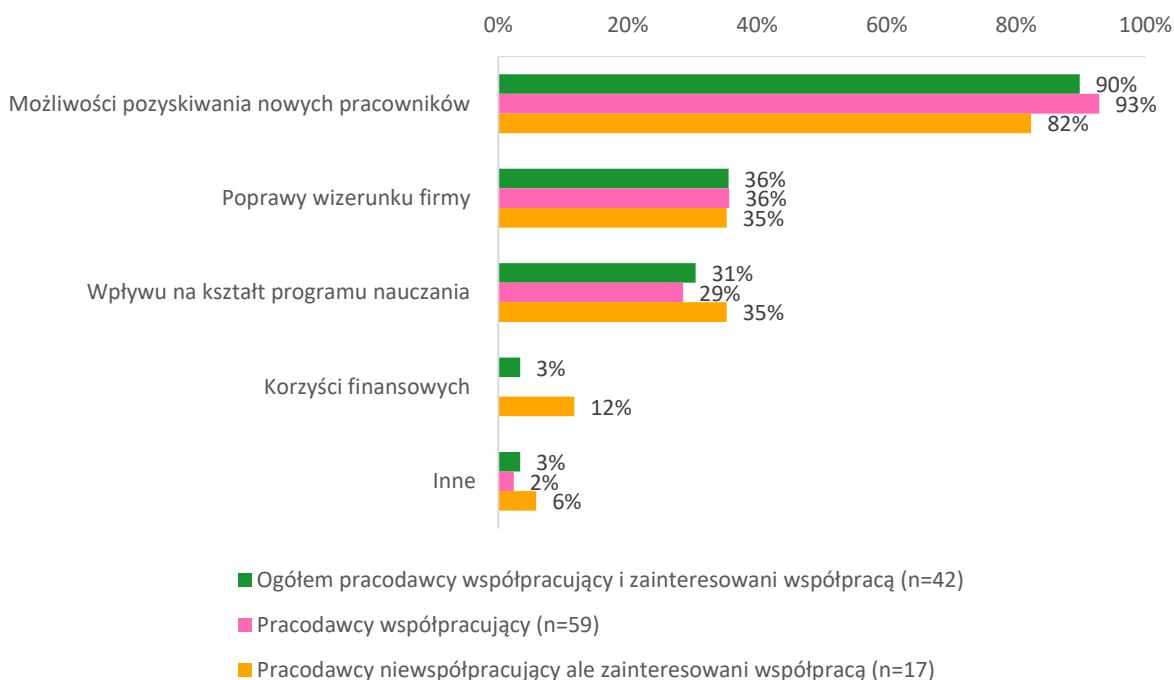
Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Co motywuje Państwa do nawiązania współpracy z pracodawcami?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Co więcej, dzięki współpracy z pracodawcami nauczyciele oraz uczniowie mogą współpracować ze szkoleniowcami z danej firmy, którzy zapoznają ich z najnowszym sprzętem. Dzięki temu możliwe jest rozszerzenie programu nauczania.

Dzięki wizytom studyjnym u pracodawców uczniowie poznają realia pracy w zawodzie, poznają też zakład pracy, co zwiększa potem ich szanse na znalezienie zatrudnienia, a to między innymi jest celem szkół kształcenia zawodowego. Firmy oferują możliwość poznania stanowisk pracy i technologii, których nie ma w książkach czy w podręcznikach. Co więcej, dzięki współpracy z pracodawcami, na przykład w formie praktyk, możliwa jest skuteczniejsza motywacja uczniów do nauki.

Wykres 89. Oczekiwania od współpracy ze szkołami

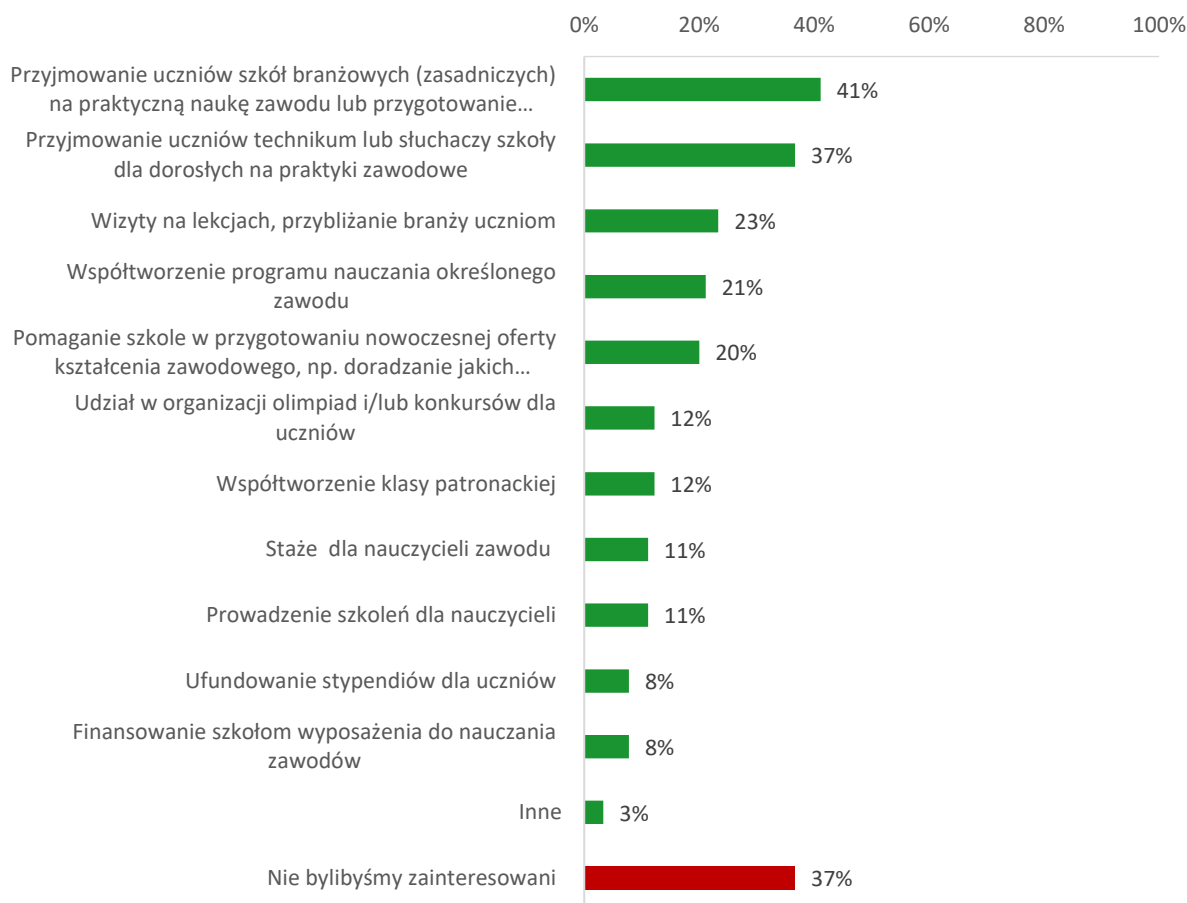

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=59). Pytanie kwestionariuszowe: „Czego oczekują Państwo od współpracy ze szkołami?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Odpowiedzi pracodawców kształtowały się podobnie – bez istotnych różnic – niezależnie od tego czy już współpracowali oni ze szkołami czy dopiero chcieliby rozpocząć współpracę. Jedyną znaczącą różnicą to wskazanie oczekiwania „korzyści finansowych” tylko przez pracodawców niewspółpracujących, co może wskazywać, że odpowiedź tę interpretowano w krótkiej perspektywie czasowej rozpatrując raczej koszty wykształcenia ucznia niż przyszłe korzyści z jego pracy – pracodawcy, którzy przyjmują uczniów, wiedzą, że odstępną dofinansowanie nie jest wysokie.

Co znamienne aż 37% ankietowanych pracodawców nie jest i nie byłoby zainteresowanych podjęciem współpracy ze szkołami. Spośród badanych 41% byłoby zainteresowanych najbardziej popularną z form współpracy, czyli przyjmowaniem uczniów szkół branżowych na praktyczną naukę zawodu, na drugim miejscu zaś przyjmowaniem na praktyki uczniów techników i szkół dla dorosłych (37%). Wydaje się, że takie deklaracje mogą być związane przede wszystkim z faktem, że są to najbardziej rozpoznawalne formy współpracy, w związku z czym pracodawcy łatwo mogą sobie wyobrazić, z czym wiązałoby się przyjęcie uczniów na takie praktyki / zajęcia praktyczne.

Wykres 90. Zainteresowanie poszczególnymi formami współpracy ze szkołami

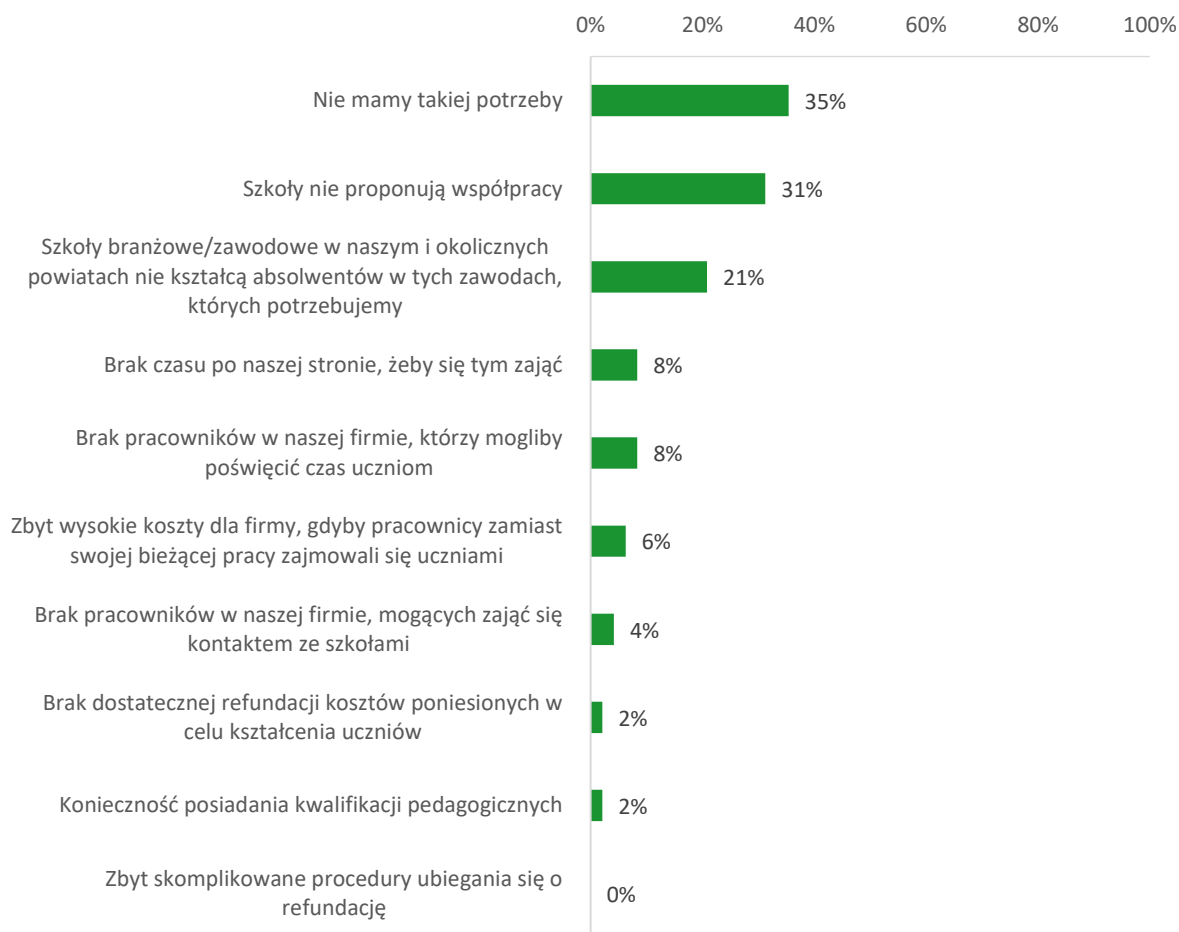
Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=84). Pytanie kwestionariuszowe: „Jakimi formami współpracy ze szkołami byłoby Państwo zainteresowani?”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Najmniej chętnie pracodawcy podjęliby współpracę ze szkołami w formie finansowania wyposażenia dla szkół oraz fundowania stypendiów dla uczniów. Brak chęci do nawiązywania takich form współpracy nie dziwi ze względu na fakt, że z perspektywy przedsiębiorców jest to kolejny do poniesienia koszt, na który mogą sobie pozwolić tylko większe firmy z większym kapitałem. Najczęstszą przyczyną braku współpracy ze szkołami kształcenia zawodowego wskazywaną przez pracodawców był „brak potrzeby”. Podobnie w badaniu jakościowym często pojawiały się opinie dotyczące braku wśród pracodawców świadomości potencjalnych korzyści płynących dla przedsiębiorstwa ze współpracy ze szkołami. Na drugim miejscu (31%) przedsiębiorcy wskazali, że brak współpracy wynika z faktu, że szkoły jej nie proponują. Stosunkowo duży odsetek tych odpowiedzi może wskazywać na konieczność poszerzenia działań szkół i poszukiwania przez nie pracodawców na przykład spoza najbliższego otoczenia szkoły, do których do tej pory nie udało się dotrzeć. Pracodawcy w badaniu jakościowym wskazywali także na zbyt dużą rolę wymagań formalnych oraz niewielką elastyczność szkół w nawiązywaniu współpracy.

Według obserwacji pracodawców, brakuje systemowego zainteresowania podejmowaniem współpracy z przedsiębiorcami, żeby jak najlepiej przygotować uczniów do pracy. Ich zdaniem aktywność w tym zakresie przejawiają pojedynczy dyrektorzy i inni przedstawiciele szkół. Ale nawet w takich przypadkach często, żeby otworzyć kształcenie w nowym zawodzie wymagane jest bardzo dużo czasu i wysiłku, na co pracodawcy nie mają czasu, ani zasobów. Jeżeli chodzi o postrzegany przez pracodawców brak rozwiązań systemowych, to w istocie od 1 września 2019 wprowadzono nowe rozwiązania systemowe, w tym obowiązek współpracy szkół z pracodawcami. W związku z faktem, że jest to świeża zmiana, badani pracodawcy mogli jednak jeszcze nie odczuć związanych z tym zmian.

Na trzecim miejscu pracodawcy wskazywali jako przyczynę braku współpracy to, że w okolicznych powiatach nie znajdują się żadne szkoły kształcenia zawodowego kształcące w zawodach, na których w firmie jest zapotrzebowanie. Odpowiedź ta może wskazywać na wciąż nienajlepsze dopasowanie oferty szkół kształcenia zawodowego do potrzeb występujących na rynku pracy. Bardzo niewielu pracodawców natomiast wskazało, że przyczyną nienawiązywania współpracy ze szkołami są kwestie finansowe (brak refundacji kosztów) lub konieczność posiadania kwalifikacji pedagogicznych. O ile więc bariery finansowe występują, to nie one okazują się główną barierą zainicjowania współpracy.

Wykres 91. Przyczyny nie podejmowania współpracy ze szkołami kształcenia zawodowego

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=48). Pytanie kwestionariuszowe: „Proszę powiedzieć o przyczynach, z powodu których nie współpracują Państwo ze szkołami kształcenia zawodowego.”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

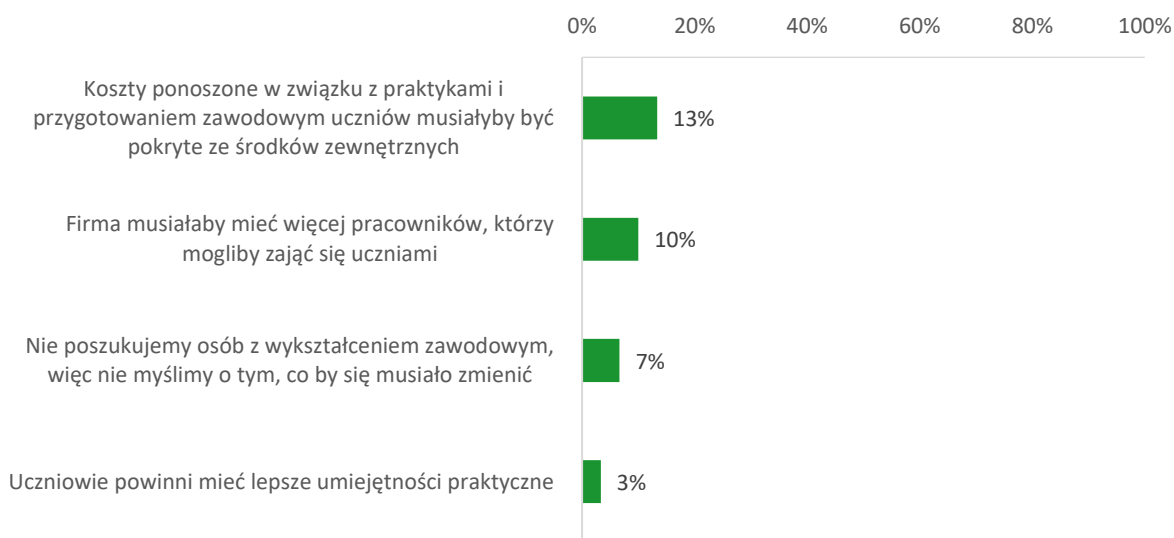
Barierą na drodze nawiązywania współpracy zdiagnozowaną w badaniach jakościowych okazała się także niepewność pracodawców odnośnie kwalifikacji uczniów. Przedsiębiorstwa bały się powierzyć drogi sprzęt uczniom, w obawie przed jego uszkodzeniem. Pracodawcy niewspółpracujący ze szkołami a także nie zainteresowani współpracą w ponad połowie (53% wskazań) nie wiedzieli, co musiałoby się zmienić, żeby zdecydowali się na podjęcie takiej współpracy. Taki rozkład sugeruje, że wśród tej grupy nie ma konkretnych barier, które można byłoby łatwo znieść, a ich niechęć do współpracy jest trwała. Jedynie 13% respondentów spośród pracodawców niewspółpracujących i niezainteresowanych współpracą wskazało, że brak konieczności poniesienia kosztów przez firmę mógłby zachęcić ich do podjęcia współpracy. Jedynie 10% respondentów wskazało, że przeszkodą jest niewystarczająca liczba pracowników, którzy mogliby zająć się uczniami na praktykach.

W badaniach jakościowych zdiagnozowano także inne przeszkody stojące na drodze do nawiązania współpracy, takie jak zły wizerunek firmy i wynikająca z tego niechęć organu

prowadzącego do otworzenia kierunku pod potrzeby pracodawcy mimo aktywnych działań ze strony zainteresowanego przedsiębiorcy.

Pracodawcy niektórych branż (szczególnie hotelarskiej i gastronomicznej) zwracali uwagę na niską motywację uczniów, ich częste nieobecności na praktykach, opuszczanie zajęć, brak obowiązkowości.

Wykres 92. Pożądane zmiany przyczyniające się do podjęcia decyzji o podjęciu współpracy ze szkołami

Źródło: Badanie kwestionariuszowe pracodawców biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=30). Pytanie kwestionariuszowe: „Jakie zmiany musiałyby zajść, żeby zdecydowali się Państwo na podjęcie współpracy z takimi szkołami?”

Co ciekawe, nikt z badanych pracodawców nie wskazał, że podjąłby współpracę gdyby:

- Koszty innych form współpracy, takich jak np. wizyty w szkołach czy współtworzenie programu kształcenia były refundowane pracodawcy;
- Szkoły realnie brały pod uwagę rady i uwagi przekazywane przez pracodawców;
- Mogliby wybrać uczniów, których przyjmą na praktyczną naukę zawodu;
- Zmieniliby się prawo;
- Uczniowie mieliby lepszą wiedzę teoretyczną.

Można więc wnioskować, że wśród respondentów powyższe kwestie nie stanowią bariery na drodze do podjęcia współpracy, a przynajmniej nie są to bariery kluczowe, których wyeliminowanie mogłoby przełożyć się na decyzję o nawiązaniu współpracy.

Wyniki badania ewaluacyjnego są spójne z przeglądem badań. W dostępnych raportach stwierdzono, że ze szkołami kształcenia zawodowego nie współpracują przede wszystkim ci pracodawcy, którzy nie mają takiej potrzeby, np. firma nie potrzebuje dodatkowych kadr. Z

drugiej strony ważną barierą był też brak kształcenia przez szkoły w części zawodów poszukiwanych przez pracodawców^{129 130}.

Dla potencjalnie zainteresowanych pracodawców główną barierą współpracy są koszty. Były to przede wszystkim koszty pracy, czyli konieczność poświęcenia czasu uczniowi. Pracodawcy nie mieli wystarczająco licznej kadry, by móc wygospodarować czas któregoś z pracowników, lub byłoby tonieopłacalne¹³¹. Z drugiej strony pojawiło się też stwierdzenie, że pracodawcy „Decydując się na przyjęcie praktykantów, zdają sobie sprawę z wynikających z tego konsekwencji i je akceptują”¹³². Nie ma tu jednak sprzeczności, bo jest to opinia pochodząca od pracodawców, którzy przyjmują praktykantów, podczas gdy przeciwne zdanie było uzasadnieniem nieprzyjmowania ich. Jak opisano wcześniej, ci pracodawcy, którzy przyjmują uczniów i praktykantów kierują się aktualnym zapotrzebowaniem na kadry lub mają zasoby i gotowość by wykształcić przyszłych pracowników, a więc oczekują zwrotu z inwestycji w przyszłości. W obu przypadkach, zarówno przyjmując jak i nie przyjmując uczniów czy praktykantów pracodawcy kierują się rachunkiem zysków i strat.

Kolejny potencjalny koszt, to szkody, których spowodowania przez uczniów i praktykantów obawiają się niektórzy pracodawcy. Jak opisano wcześniej, w bardzo zróżnicowany sposób oceniają oni przygotowanie praktyczne wyniesione przez uczniów ze szkoły. Uczniom są powierzane raczej prostsze czynności, i bywa (choć jest to mniejszościowe zjawisko), że tylko takie, co wynika z bieżących potrzeb pracodawców oraz z obaw przed szkodami. Poza tym niektórzy pracodawcy mieli doświadczenia z kradzieżami popełnionymi przez uczniów¹³³. Jeszcze innym kosztem jest dla pracodawców dopełnianie procedur związanych z ubieganiem się o refundację, ale też ze współpracą ze szkołą, np. wypełnianie dziennika praktyk, uważanego za zbędny. To właśnie na ograniczenie formalności i procedur

---

¹²⁹ CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

¹³⁰ M. Turczyn, M. Pańków, J. Rybicka-Mróż, I. Wolińska, Obraz kształcenia zawodowego w województwie łódzkim. Dyskusja nad formą oraz efektywnością kształcenia praktycznego. Raport końcowy, WYG PSDB, Łódź 2014.

¹³¹ CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

¹³² MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

¹³³ Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011. J. Fila, Współpraca szkół zawodowych z przedsiębiorcami na przykładzie Działania 9.2 PO KL, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.

M. Zub, Ewaluacja wsparcia realizowanego w obszarze edukacji w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. II Raport cząstkowy, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019.

wskazywali pracodawcy jako na pożądaną zmianę, która zwiększyłaby ich zainteresowanie współpracą (inną oczekiwaną zmianą był wzrost dofinansowania)¹³⁴.

Pracodawcy którzy przyjmowali uczniów lub praktykantów przywiązywali wagę do dobrej jakości współpracy ze szkołami. Pozytywnie odbierali przypadki dużego zaangażowania szkolnego opiekuna praktyk, zainteresowanego ich przebiegiem, informacją zwrotną od pracodawcy i nadzorującego zachowanie uczniów. Nie jest to powszechne, zdarzała się utrata kontaktu z opiekunem po rozpoczęciu praktyki, co jest kłopotem zwłaszcza gdy wystąpią problemy z zaangażowaniem uczniów¹³⁵.

Także niniejsze badanie wykazało, że z perspektywy szkół największą przeszkodą we współpracy z pracodawcami jest brak pracowników w firmach, mogących poświęcić czas uczniom (67% wskazań), brak dostatecznej refundacji kosztów poniesionych w celu kształcenia uczniów (54%) oraz brak w firmach pracowników mogących zająć się kontaktem ze szkołami (38%). Problemem są też braki kadrowe po stronie szkół (17%). Przekłada się to na brak nauczycieli zaznajomionych z najnowszymi technologiami oraz chętnych do pogłębiania swojej wiedzy. Stanowi to barierę dla podjęcia współpracy na przykład w formie staży dla nauczycieli. Niewielu nauczycieli wskazało natomiast, że bezpośrednią barierą dla współpracy jest brak zainteresowania po stronie pracodawców – odpowiedź taką wskazało jedynie 21% ankietowanych.

---

¹³⁴ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014.

¹³⁵ MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.

Wykres 93. Bariery we współpracy pomiędzy szkołą a pracodawcami

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „Jakie identyfikuje Pani/Pan bariery we współpracy pomiędzy szkołą, a pracodawcami?” Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Współpracę utrudnia też liczba dokumentów, które muszą być wypełniane, żeby taką współpracę nawiązać i prowadzić. Jednakże szkoły radzą sobie biorąc większość z tych zadań na siebie i minimalizując bariery biurokratyczne, które musi pokonać pracodawca.

Co ciekawe, żaden z ankietowanych nauczycieli nie wskazał następujących barier:

- Brak potrzeby nawiązania współpracy;
- Brak w pobliżu przedsiębiorstw, z którymi można by nawiązać współpracę;
- Niewielką edukacyjną wartość współpracy.

Pytani o dotychczas napotkane problemy we współpracy z pracodawcami, przedstawiciele szkół wskazywali dodatkowo na:

- Brak czasu pracodawców na współpracę; brak funduszy szkoły na finansowanie jakichkolwiek form współpracy;
- Brak instruktorów praktycznej nauki zawodu;
- Brak kadry do zajęcia się uczniami po stronie pracodawcy;
- Brak środków finansowych szkoły na finansowanie współpracy, w tym prozaiczne powody takie jak niemożność sfinansowania uczniom kosztów dojazdu na praktyki;
- Brak zainteresowania ze strony pracodawców a także brak czasu na zajęcia się praktykantami po stronie pracodawców;
- Niespójność programu kształcenia z realnymi potrzebami pracodawców;
- Niewielkie zaangażowanie w opiekę nad uczniami podczas praktyk zawodowych, wykorzystywanie uczniów jako taniej lub bezpłatnej siły roboczej;

- Niechęć do tworzenia klas patronackich;
- Brak odpowiednich warunków u pracodawców, aby przyjąć uczniów na szkolenia i praktyki;
- Zbyt mała wiedza wśród pracodawców na temat korzyści ze współpracy ze szkołami zawodowymi, która jest jedną z metod zapobiegania niedoborowi wykwalifikowanych pracowników.

Na podstawie przeglądu badań stwierdzono natomiast, że **ograniczone możliwości realizacji przez pracodawców programu zajęć praktycznych czy praktyk są czynnikiem zniechęcającym szkoły do organizacji kształcenia praktycznego u pracodawców**. Dotyczy to zwłaszcza szkół, które mają potrzebne wyposażenie w warsztatach szkolnych. Przedstawiciele szkół negatywnie oceniają fakt, że pracodawcy nie realizują programu w całości, w takim zakresie jaki wynika z podstawy programowej i z założeń szkoły co do tego jaka część kształcenia praktycznego miałyby się odbyć u pracodawców. Konsekwencją jest niepełne przygotowanie uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Według obserwacji nauczycieli do tego egzaminu lepiej przygotowani są ci uczniowie, którzy odbyli kształcenie praktyczne w warunkach szkolnych. Jednocześnie nauczyciele zgadzają się, że odbycie go u pracodawcy lepiej przygotowuje uczniów do podejmowania zatrudnienia^{136 137}.

Przedstawiciele szkół jako barierę wymieniali brak zainteresowania przedsiębiorców współpracą. Badania nie wykazywały jednoznacznie, na ile jest to bariera obiektywna, a na ile uzasadnienie dla braku większej aktywności szkół w poszukiwaniu partnerów. Stwierdzono natomiast, że nauczycielom brakuje pogłębionej wiedzy o rynku pracy i że nie jest im łatwo ją zdobyć^{138 139}.

Badanie pokazało, że istnieje pewna **rozbieżność perspektyw szkół i pracodawców**, szczególnie jeżeli chodzi o identyfikację barier stojących na drodze do podjęcia współpracy. Ankietowani nauczyciele jak przeszkodę często wskazywali braki kadrowe po stronie pracodawców oraz niewystarczające fundusze na sfinansowanie kosztów związanych na przykład z praktykami. Pracodawcy zaś wskazywali najczęściej, że nie odczuwają potrzeby nawiązywania takiej współpracy, na kolejnych miejscach zaś wskazywali brak inicjatywy po stronie szkół i brak w okolicznych powiatach szkół kształcących w potrzebnych w

¹³⁶ CRSG, PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania Działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.

¹³⁷ Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹M. Juchnicka (red.), Formalnoprawne aspekty modernizacji szkolnictwa zawodowego, Izba Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości, Białystok 2014.

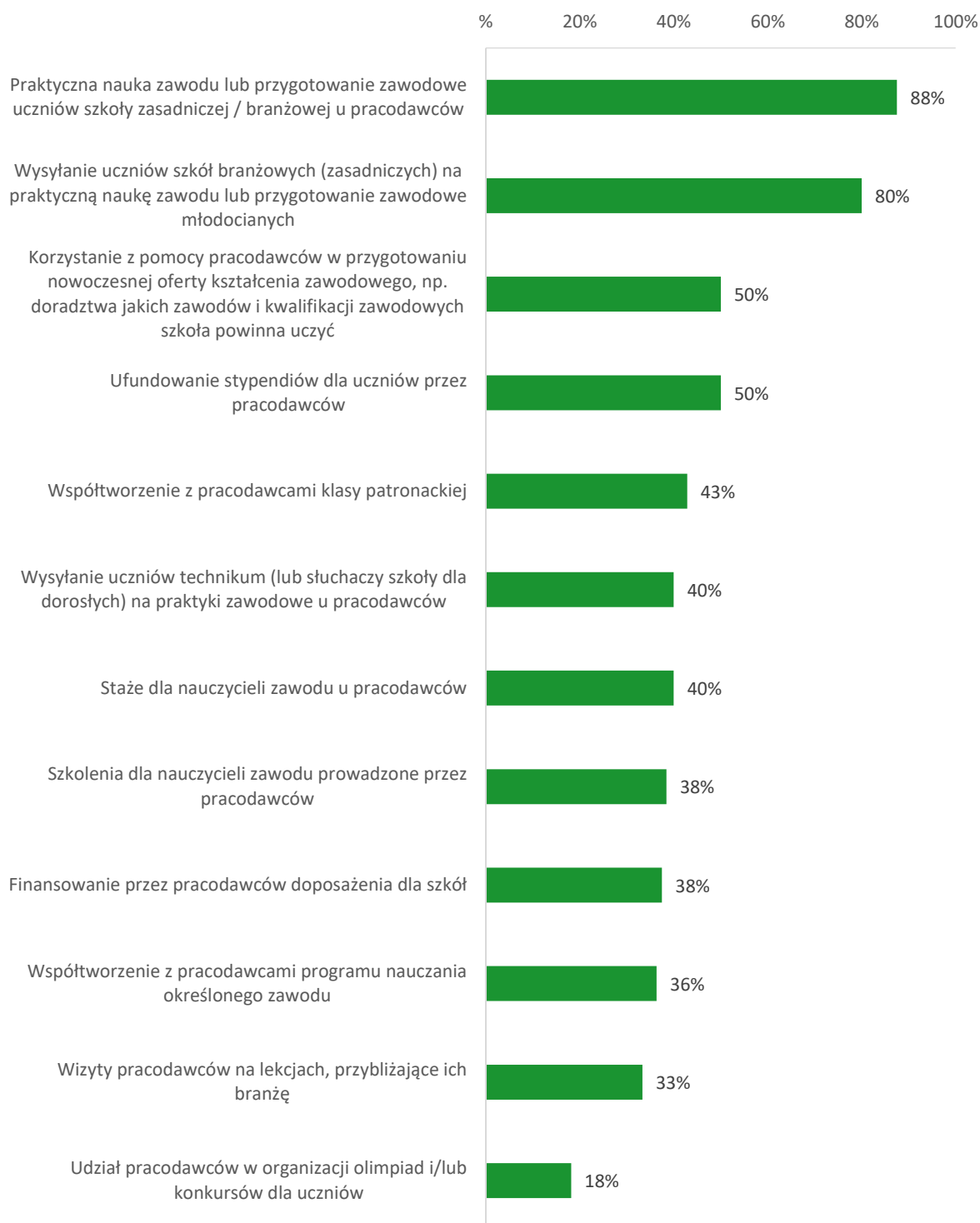
przedsiębiorstwie zawodach. Braki kadrowe oraz kwestie finansowe z perspektywy pracodawców znajdowały się na dalszych pozycjach.

Co prawda statystycznie **częściej to szkoły wychodzą z inicjatywą podjęcia współpracy**, często jednak współpraca taka sprowadza się jedynie do obowiązkowych praktyk. Z perspektywy pracodawców dużą przeszkodą okazuje się brak elastyczności szkół jeżeli chodzi o formy podejmowanej współpracy. Co więcej, zarówno z perspektywy szkół jak i przedsiębiorców nadal brakuje systemowych rozwiązań – jak pisano jednak powyżej prawdopodobnie z czasem reforma, która weszła w życie w 2019 roku będzie zmieniać tę sytuację. Zdecydowana większość działań wynika z **aktywności i zaangażowania konkretnych osób** – dyrektorów, nauczycieli, uczniów czy pracodawców. W opinii pracodawców brak jest funkcjonujących rozwiązań systemowo zachęcających do współpracy osoby do tej pory nie zainteresowane, w formie na przykład większej ilości wspólnych targów. Rozwiązanie takie byłoby o tyle ciekawe, że badanie ewaluacyjne pokazało, że bardzo **duże znaczenie przy nawiązywaniu współpracy mają osobiste kontakty**.

Co do jednego podstawowego wniosku jednak zarówno pracodawcy jak i przedstawiciele szkół są zgodni: jedną z głównych barier na drodze do poszerzania współpracy między szkołami i przedsiębiorcami jest **brak zainteresowania po stronie przedsiębiorców**. Ów brak zainteresowania spowodowany jest całą gamą czynników i niniejsze badanie jasno pokazało, że nie ma jednej prostej recepty (jednego czynnika, który można by zniwelować) aby zachęcić pracodawców do współpracy. Konieczne jest stopniowe, konsekwentne systemowe działanie.

Innym systemowym aspektem wpływającym na problemy we współpracy szkół kształcenia zawodowego i pracodawców są rozbieżności pomiędzy programem nauczania oraz egzaminami potwierdzającymi kwalifikacje zawodowe a potrzebami występującymi na rynku pracy. Według nauczycieli egzaminy nie weryfikują wystarczająco, czy uczeń opanował umiejętności zawodowe. W związku z tym pracodawcy nie są zainteresowani uczestnictwem w przeprowadzaniu egzaminów praktycznych, ani też nie przywiązują wagi do tego, czy kandydat do pracy zdał egzamin i uzyskał kwalifikacje zawodowe. Pracodawcy poszukują wycinkowych umiejętności, gdyż potrzebują pracowników do wykonywania bardzo konkretnych czynności w procesie produkcji czy świadczenia usług. Nie są więc zainteresowani całym zakresem kwalifikacji zawodowej zdobywanej przez ucznia.

Wykres 94. Ta forma współpracy była stosowana wcześniej, a projekt przyczynił się do jej szerszego wykorzystywania / rozwinięcia

Źródło: Badanie kwestionariuszowe nauczycieli biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” (n=24). Pytanie kwestionariuszowe: „ Proszę wskazać, czy udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” przyczynił się - Ta forma współpracy była stosowana wcześniej, a projekt przyczynił się do jej szerszego wykorzystywania / rozwinięcia”. Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ respondenci mieli możliwość wyboru kilku odpowiedzi.

Jak pokazuje rozkład odpowiedzi na powyższym wykresie, respondenci najczęściej wskazywali, że projekt przyczynił się do rozwinięcia najpopularniejszych form współpracy wynikających z ustawy, czyli w współpracy w zakresie organizacji praktyk / praktycznej nauki zawodu. Co jednak wydaje się znacznie ważniejsze, na trzecim miejscu najczęściej wskazywano, że realizacja projektu przyczyniła się do częstszego korzystania z pomocy pracodawców w przygotowaniu nowoczesnego kształcenia zawodowego, np. doradztwa jakich zawodów i kwalifikacji zawodowych szkoła powinna uczyć. Wydaje się, że jest to ważny krok na drodze dostosowywania oferty szkół kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy. Taki sam odsetek respondentów wskazał, że projekt przyczynił się do rozwinięcia formy współpracy, jaką jest fundowanie stypendiów dla uczniów przez pracodawców.

Badani nauczyciele najlepiej (średnio na 4,5 w pięciostopniowej skali) ocenili oferowane w ramach projektu warsztaty budowania relacji z otoczeniem szkoły. Na drugim miejscu, ze średnią oceną 4,1 znalazła się pomoc doradcy w zakresie marketingu i promocji szkoły oraz opracowanie dla szkoły materiałów marketingowych. Najgorzej oceniono za to subregionalne seminarium otwierające projekt oraz badanie potrzeb szkół kształcenia zawodowego w zakresie promocji i rekrutacji.

9.5 Współpraca szkół kształcenia zawodowego z pracodawcami – podsumowanie

Współpraca między szkołami kształcenia zawodowego i pracodawcami stopniowo rozwija się. Najczęstsze formy współpracy, takie jak praktyki zawodowe, kształcenie praktyczne czy staże, stosowane są od lat, zazwyczaj z tymi samymi podmiotami. Pojawiają się jednak nowe formy współpracy, takie jak klasy patronackie, wspólna organizacja konkursów dla uczniów, stypendia czy wizyty studyjne, które stopniowo zyskują popularność. Obserwuje się coraz większe zainteresowanie pracodawców współpracą ze szkołami kształcenia zawodowego, co wynika między innymi ze zmian demograficznych na rynku pracy. Mimo to nadal jedną z najczęstszych przeszkód w nawiązaniu współpracy jest właśnie brak zainteresowania pracodawców. Często jego przyczyną jest po prostu rozbieżność profili kształcenia w szkołach z zapotrzebowaniem na stanowiska pracy w firmach.

Motywacje, którymi kierują się szkoły i pracodawcy nawiązując współpracę różnią się. Z perspektywy szkół istotniejsze są kwestie związane z rozwojem uczniów oraz zapewnieniem im dostępu do najnowszych technologii czy sprzętu, natomiast z perspektywy pracodawców istotniejsze jest pozyskanie przyszłych pracowników. Perspektywy te jednak zbiegają się – w obu przypadkach efektem końcowym jest zdobycie przez absolwentów szkół kształcenia zawodowego zatrudnienia w branży, w której się kształcą.

Najczęściej współpraca nawiązywana jest z inicjatywy szkół, co wynika z ustawowego obowiązku zapewnienia uczniom kształcenia praktycznego. W niemal połowie przypadków współpraca finansowana jest ze środków przedsiębiorstw, w ponad 1/3 jest bezkosztowa. Często również szkoły korzystają z dofinansowywania współpracy ze środków Unii Europejskiej (EFS i RPOWP 2014-2020).

Bariery w nawiązywaniu współpracy są różne z perspektywy szkół i z perspektywy pracodawców. Dla szkół dużą przeszkodą jest brak wystarczających funduszy, a także brak wykwalifikowanej kadry po stronie pracodawców. Pracodawcy zaś najczęściej nie mają potrzeby nawiązywania współpracy, lub nikt im takiej współpracy nie proponuje. Niewielu pracodawców miało dostęp do jakiejś formy wsparcia finansowego ze względu na współpracę ze szkołami kształcenia zawodowego. Co jednak istotne badanie ewaluacyjne wykazało, że dla pracodawców uzyskanie korzyści finansowych ze współpracy ze szkołami kształcenia zawodowego nie jest istotną motywacją.

10. Odpowiedzi na pytania badawcze i ocena według kryteriów ewaluacyjnych

Cel główny badania: ocena wpływu wsparcia RPOWP 2014-2020 na popularyzację szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim, dostarczonego w projekcie: „Dobry zawód-fajne życie – popularyzacja kształcenia zawodowego w woj. podlaskim”

Pytanie badawcze 1. Jak zmieniła się struktura kształcenia ponadgimnazjalnego/ponadpodstawowego (licea – szkoły kształcenia zawodowego/branżowe wszystkich szczebli)?

Na podstawie analizy danych zastanych można zauważyć kilka zmian w strukturze kształcenia ponadgimnazjalnego/ponadpodstawowego. Zgodnie z założeniem reformy oświaty realizowanej od roku szkolnego 2017/18 nie przeprowadza się rekrutacji do klas I dotychczasowego gimnazjum oraz zasadniczej szkoły kształcenia zawodowego (przekształconej w szkołę branżową I stopnia). Zdanie egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie w BS I stopnia umożliwi uzyskanie wykształcenia zasadniczego zawodowego i otrzymanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Od 1 września 2020 r. planuje się uruchomienie szkół branżowych II stopnia, której ukończenie umożliwi przystąpienie do egzaminu maturalnego, co tym samym umożliwi ubieganie się o miejsce na dowolnym kierunku studiów. Ponadto naukę w szkołach podstawowych wydłużono do 8 lat. O rok dłużej zaczęli się uczyć uczniowie liceów i techników. Z analizy danych statystycznych wynika, że w latach 2013-2018 zaobserwowano zmniejszenie się liczby uczniów udających się po szkole podstawowej/gimnazjalnej do liceów ogólnokształcących i szkół branżowych. Z kolei wzrost odsetka uczniów o 3 p.p. odnotowały technika (z 41% w roku 2013 do 44% w roku 2018).

Pytanie badawcze 2. Ilu uczniów – uczestników projektu wybrało szkołę zawodową/ branżową jako kolejny etap kształcenia?

Z przeprowadzonego badania kwestionariuszowego uczniów wynika, że 10% uczniów biorących udział w projekcie wybrało jako kolejny etap kształcenia branżową szkołę I stopnia. Nieco więcej, bo 40% uczestników wybrało technikum. Jest to rozkład zbliżony do populacji uczniów uczęszczających do szkół branżowych i techników w województwie podlaskim w 2018/2019 roku.

Pytanie badawcze 3. Jakie czynniki wpływają na podjęcie przez młodzież decyzji o wyborze szkoły kształcenia zawodowego/branżowej? Jakie czynniki stanowią o atrakcyjności szkół kształcenia zawodowego/branżowych?

Jak wynika z analizy literatury, uczniowie często stawali przed dylematem, czy w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej kierować się własnymi zainteresowaniami, czy zapotrzebowaniem na rynku pracy na konkretne zawody. Na podstawie analizy studiów przypadków oraz badań kwestionariuszowych z uczniami można stwierdzić, że to co przede wszystkim wpływa na podjęcie przez młodzież decyzji o wyborze szkoły kształcenia zawodowego/branżowej to ich własne zainteresowania. Ten wniosek potwierdzają także rodzice. Na element samopoznania i tym samym odkrycia własnych zainteresowań jako podstawę do podjęcia decyzji wskazuje się także w literaturze. Uczniowie biorący udział w badaniach kwestionariuszowych oraz studiach przypadków charakteryzują się wysokim samopoznaniem. Można wnioskować zatem, że wyboru szkoły ponadgimnazjalnej dokonali świadomie. Możliwość rozwijania swoich zainteresowań ma dla uczniów duże znaczenie w wyborze szkoły kształcenia zawodowego/branżowej. W wyborze konkretnej szkoły uczniowie w największym stopniu kierują się profilem klasy lub możliwością nauki zawodu, który ich interesuje. Z przeprowadzonych wywiadów z uczniami szkół prowadzących kształcenie zawodowe wynika, że zainteresowania uczniów pokrywają się z zawodami, których się uczą. Jak wynika ze studiów przypadków o atrakcyjności szkoły kształcenia zawodowego stanowi jej wyposażenie i oferowane praktyki, co w opinii uczniów przekłada się na duże możliwości praktycznej nauki zawodu. Jak wynika z badania kwestionariuszowego z uczestnikami projektu w szczególności ważne było dla nich, aby móc zdobywać doświadczenie u pracodawcy, u którego później mogliby znaleźć zatrudnienie. Dla uczniów techników i szkół branżowych uczestniczących w projekcie ważniejsze było by szkoła umożliwiała zdobycie dobrego zawodu niż dla ich rówieśników z liceum. Uczniowie technikum zwracali również dużą uwagę na możliwość znalezienia pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy wybierając szkołę ponadgimnazjalną. Na wybór branżowej szkoły I stopnia mają wpływ także stereotypy, na co zwracają uwagę nauczyciele i dyrektorzy uczestniczący w studiach przypadków. Powszechne jest, pomimo pozytywnych efektów projektu w tej kwestii, przekonanie, że do szkół branżowych idą uczniowie z niższymi wynikami w nauce przez co jakość nauczania w tych szkołach jest niska. Odzwierciedlenie tego zjawiska pokazuje analiza kontrfaktyczna. Wykazano, że szanse na kontynuację nauki w szkole branżowej spadały wraz ze wzrostem ocen na zakończenie gimnazjum. To, co decyduje o wyborze szkoły branżowej to również sytuacja ekonomiczna rodziny. Z dokonanego przeglądu badań wynika, że rodziny uczniów uczęszczających do szkół branżowych są mniej zamożne niż rodziny uczniów innych rodzajów szkół. Zarówno informacje uzyskane podczas studiów przypadków, jak i badania kwestionariuszowe uczniów potwierdzają tę tezę. Uczniowie szkół branżowych znacznie częściej, niż uczniowie innych typów szkół wskazywali na możliwość szybkiego uniezależnienia się od rodziny oraz częściej, niż inni

uczniowie podejmowali decyzję o wyborze szkoły wspólnie z rodzicem. Czynnikiem, który wpływa na podjęcie decyzji o wyborze szkoły, jest także opinia rodziców. Uczniowie w większości deklarują, że rozmawiali z rodzicami, jednak to oni sami podjęli decyzję. Uczniowie niebiorący udziału w projekcie najczęściej deklarowali, że rodzice pomogli im ocenić, które szkoły, spośród tych które brali pod uwagę, są dla nich najlepsze. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na możliwy wpływ nauczycieli na wybór dalszej ścieżki kształcenia przez uczniów, przede wszystkim poprzez pomoc w przejściu przez etap samopoznania. Nauczyciele biorący udział w wywiadach kwestionariuszowych prezentują otwartą postawę wobec uczniów i ich spraw. Świadczy o tym duży odsetek badanych, którzy zadeklarowali, że uczniowie przychodzą do nich porozmawiać o swoich sprawach. Uczniowie jednak nie wskazują na nauczycieli jako osoby, które miały znaczący wpływ na ich decyzję. Możliwe, że uczniowie nie dostrzegają wagi pierwszego etapu myślenia o szkole ponadgimnazjalnej, gdzie poznają swoje mocne strony lub też nie traktują go jako czynnik mający wpływ na podjęcie decyzji o dalszym kształceniu. Czynnikiem, który ma wpływ na wybór szkoły kształcenia zawodowego, jest również płeć. Jak wykazała analiza kontrfaktyczna, dla dziewcząt szanse kontynuacji nauki w technikum były o 64% mniejsze niż dla chłopców.

Pytanie badawcze 4. Jak należy ocenić skuteczność i użyteczność szkolnictwa zawodowego / branżowego w województwie podlaskim?

Jeżeli przyjąć efekty Zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe jest najpopularniejszą miarą oceny skuteczności kształcenia prowadzonego przez szkoły. W skali całego województwa podlaskiego kształtuje się ona na takim poziomie jak w całym kraju. Należy zastrzec, że zdawalność egzaminów jest zbyt niedoskonałą miarą by jedynie na jej podstawie oceniać jednoznacznie jakość pracy szkoły, bo miara ta nie uwzględnia zróżnicowania kompetencji z jakimi uczniowie rozpoczęli naukę oraz faktu, że efekty wskazane w podstawie programowej kształcenia w zawodach i w wymaganiach egzaminacyjnych częściowo odbiegają od potrzeb pracodawców. Niemniej nie tylko zdawalność egzaminów ale i poziom zatrudnienia młodych ludzi był w województwie podlaskim na poziomie ogólnokrajowym, a więc mieli oni nie mniejsze szanse być przyjętymi przez pracodawcę i, jako zbiorowość, byli nie gorzej przygotowani do pracy niż uczniowie w całym kraju.

Efekty kształcenia są natomiast silnie zróżnicowane pomiędzy poszczególnymi szkołami kształcenia zawodowego uczestniczącymi w projekcie, zwłaszcza jeżeli uwzględnić zdawalność ogółem, a więc liczoną w stosunku do ogółu absolwentów, a nie tylko podgrupy tych, którzy zdecydowali się przystąpić do egzaminu. Jeżeli dodatkowo wziąć pod uwagę silnie zróżnicowane opinie nauczycieli na temat jakości zapewnianego przez ich szkołę kształcenia teoretycznego i praktycznego oraz stopnia przygotowania absolwentów do pracy, to można stwierdzić, że występuje – stanowiąca mniejszość – podgrupa szkół, w której jakość i efekty kształcenia odbiegają znacznie na niekorzyść od pozostałych.

Zasadniczą słabością kształcenia zawodowego jest częściowe niedopasowanie podstawy programowej kształcenia w zawodach i wymagań egzaminacyjnych do aktualnych realiów pracy w poszczególnych zawodach i na konkretnych stanowiskach, w kontekście stanu rozwoju technologii i trendów w branżach. Przykłady takich niedopasowań to np. brak krawiectwa męskiego w podstawie programowej dla zawodu technik przemysłu mody, brak strzyżenia męskiego w zawodzie technik usług fryzjerskich, anachroniczne rozwiązania technologiczne w kształceniu informatyków i inne. Szkoły starają się uzupełniać te luki. Po pierwsze nauczyciele podejmują wysiłek, by w ramach godzin lekcyjnych przeznaczyć trochę czasu na przekazanie uczniom nowości z branży i zawodu, a sprowadzać do minimum nauczanie tych elementów podstawy programowej, które są nieaktualne. Po drugie szkoły – jednak w nierównym stopniu – realizują projekty finansowane ze środków europejskich (RPO i Erasmus+) by zapewnić uczniom ofertę szkoleń i kursów dodatkowych. Niektóre szkoły wzbogacają też ofertę dzięki współpracy z przedsiębiorstwami prowadzącymi własne programy szkoleniowe. Dodatkowe szkolenia, kursy i są wartościowym i docenianym przez uczniów uzupełnieniem programu kształcenia.

W raportach z badań poddanych analizie zwracano uwagę na to, że formuła egzaminu praktycznego jest często nieadekwatna, w tym – w wielu zawodach egzamin ten ma charakter teoretyczny, polega na opisaniu sposobu wykonania zadań. Jak wynika z niniejszego badania, problem ten utrzymuje się. Egzaminy są też wycinkowe i nie dość kompleksowo weryfikują wiedzę i umiejętności. Wszystko to, wraz z częściową nieadekwatnością podstaw programowych do rynku pracy powoduje, że część pracodawców nie przywiązuje wagi do egzaminów, czyli nie ceni posiadania przez absolwentów formalnych kwalifikacji. Pracodawcy nie są też zainteresowani uczestnictwem w przeprowadzaniu egzaminów, uważając ich zakres i przebieg za „sprawę szkół”.

Niedoposażenie szkół do prowadzenia wysokiej jakości kształcenia praktycznego jest problemem powszechnym, choć w różnym stopniu nasilonym. Dotyka zwłaszcza szkół branżowych I stopnia i szkół przysposabiających do pracy, podczas gdy technika dysponują trochę lepszą infrastrukturą. Tylko niektóre szkoły wyróżniają się wyjątkowo dobrym wyposażeniem i są to te, które mają ponadstandardowo wysokie budżety, w tym szkoły rolnicze prowadzone przez Ministerstwo Rolnictwa oraz szkoła prowadząca własny dochodowy warsztat usługowy.

Pomimo pewnych słabości w kształceniu, pracodawcy w większości pozytywnie oceniają przygotowanie praktykantów i kandydatów do zawodu. Pozytywne oceny przeważały zwłaszcza w odniesieniu do przygotowania teoretycznego oraz kompetencji ogólnych. Natomiast w odniesieniu do praktycznego przygotowania zawodowego absolwentów opinie pracodawców były silnie zróżnicowane, a proporcje ocen pozytywnych i negatywnych były zbliżone. Opisane zróżnicowanie opinii pracodawców jest zbieżne z wynikami starszych badań na ten sam temat, omówionych w niniejszym raporcie.

Niemniej pracodawcy, którzy negatywnie oceniali przygotowanie absolwentów byli w mniejszości. Opinie krytyczne występowały szczególnie w sytuacji, gdy okoliczne szkoły nie oferowały kształcenia w poszukiwanych przez nich zawodach. Skala negatywnych ocen ze strony pracodawców w przybliżeniu koresponduje z częstością porażek uczniów na egzaminach i z udziałem szkół, w których efekty kształcenia są niskie.

Natomiast sami pracodawcy także w bardzo nierównym stopniu zapewniają uczniom dobrej jakości kształcenie praktyczne (w formie praktyk). Niektóre firmy – jak można ostrożnie wnioskować z danych jakościowych, raczej te duże – przyjmują długoterminową perspektywę i poprzez współpracę ze szkołami kształcą młodzież, spośród której planują w przyszłości wybrać pracowników. W mniejszych firmach dominuje bieżąca perspektywa i praktykantom powierza się od razu zadania zawodowe podobnie jak początkującemu pracownikowi. W zależności o potrzeb firmy może on mieć dzięki temu okazję do wszechstronnej nauki lub wykonywać przez dłuższy czas to samo drugorzędne zadanie. Przy dobrej współpracy pomiędzy szkołą a pracodawcą udaje się częściowo dostosować program praktyk do potrzeb pracodawcy, podczas gdy zadania niewykonywane u niego uczeń realizuje w warunkach szkolnych. Wśród szkół objętych badaniami jakościowymi nie stwierdzono przypadków pełnego kształcenia dualnego na poziomie technikum. Swego rodzaju odpowiednik takiego kształcenia jest dostępny w szkolnictwie branżowym I stopnia w formule zatrudnienia młodocianych, jednak przedstawiciele badanych szkół nie poruszali tego zagadnienia, a nawet pojawiły się sygnały że kształcenie zawodowe w systemie oświaty i w rzemiośle pozostają w dużym stopniu odrębne, i nie można stwierdzić, by badane szkoły i organy prowadzące dążyły do szerszego stosowania formuły kształcenia w rzemiośle połączonego z doksztalceniem teoretycznym w szkołach.

Ustalenia z badań jakościowych potwierdzają, że część uczniów szkół kształcenia zawodowego ma deficyty kompetencji kluczowych, w tym językowych, matematycznych i umiejętności korzystania z informacji w praktyce, a jak wynika z badań PISA deficyty te są poważniejsze niż u uczniów liceum. Jest to konsekwencja faktu selekcji uczniów do liceum, technikum lub szkoły branżowej w oparciu o wcześniejsze wyniki w nauce i zarazem sytuacja będąca wyzwaniem dla kształcenia. Deficyty kompetencji ogólnych ograniczają uczniom możliwości zdobycia kwalifikacji zawodowych, jeżeli mają oni np. trudności z takimi zadaniami jak przeczytanie instrukcji ze zrozumieniem czy obliczeniem niezbędnej ilości materiałów.

Pytanie badawcze 5. Jak młodzież ocenia szkolnictwo zawodowe/ branżowe (w tym zaplecze dydaktyczne, przygotowanie do zawodu)? Czego młodzież oczekuje od szkoły? Czego, zdaniem młodzieży brakuje w szkołach kształcenia zawodowego/branżowych?

Uczniowie oczekują od szkół kształcenia zawodowego przede wszystkim przygotowania do zawodu poprzez dużą ilość wysokiej jakości zajęć praktycznych. Badani uczniowie, zarówno klas 1. i 2. szkół kształcenia zawodowego (objęci badaniem ankietowym) jak i pełnoletni uczniowie ostatnich klas (objęci badaniem jakościowym) przeważająco byli zdania, że szkoła, w której się

uczają, w dużej mierze spełnia to ich najważniejsze oczekiwanie. Byli raczej zadowoleni z jakości kształcenia zawodowego, w tym praktycznego oraz raczej pozytywnie oceniali zaplecze dydaktyczne w swojej szkole.

Niemniej uczniowie wskazywali także na deficyty szkolnictwa zawodowego, w szczególności zbyt niekorzystna proporcja liczby godzin kształcenia praktycznego do teoretycznego (uczniowie woleliby poświęcać większą część czasu kształceniu praktycznemu) oraz nieobecność w programie nauczania niektórych ważnych zagadnień niezbędnych do wykonywania ich zawodów w związku z aktualnym stanem i trendami w rozwoju branż oraz potrzebami pracodawców i klientów. Uczniowie cenili przy tym projekty współfinansowane z EFS (oraz dodatkowe szkolenia i kursy finansowane z innych źródeł np. przez przedsiębiorstwa), dzięki którym mogli nadrobić braki programu i wynieść ze szkoły bardziej kompleksowe i nowoczesne przygotowanie do zawodu.

Oczekiwania uczniów w obszarach innych niż przygotowanie do zawodu dotyczyły w szczególności umożliwiania im rozwoju zainteresowań, i w ich opinii szkoła w dużym stopniu je zaspokajała. Ponadto dla około 1/3 uczniów technikum było ważne, by mogli się przygotować w szkole do kontynuacji nauki na studiach (nie można ocenić na ile to oczekiwanie zostało spełnione, bo uczniowie byli jeszcze przed etapem zdawania matury i rekrutacji do szkół wyższych).

Oczekiwania odnośnie przygotowania do matury i studiów są zróżnicowane zależnie od tego, czy uczniowie planują taką formę kontynuacji nauki, część z nich planuje raczej uzupełnić umiejętności w ramach kształcenia ustawicznego. Uczniowie cenią też dobry klimat szkoły i najczęściej oceniają go pozytywnie. Czują wsparcie swoich nauczycieli, dostrzegają ich zaangażowanie w kształcenie i we wspieranie uczniów w rozwoju ich zainteresowań. Zdarzają się szkoły, w których atmosfera relacji pomiędzy nauczycielami a uczniami jest niekorzystna.

Pytanie badawcze 6. Które działania i narzędzia stosowane przez szkoły wykazały skuteczność w zwiększaniu atrakcyjności wizerunku szkół kształcenia zawodowego/branżowych?

Ważnym aspektem atrakcyjności szkół kształcenia zawodowego jest to, czy oferują naukę w zawodach zarazem interesujących dla uczniów i dających dobre perspektywy zatrudnienia, tj. pożądanych przez pracodawców. Zagadnienie adekwatności oferty edukacyjnej było poruszane, i akcentowane jako szczególnie ważne, podczas prac koalicji subregionalnych. Jak wynika z badania, w okresie realizacji projektu szkoły zmieniały swoją ofertę i uruchamiały kształcenie w nowych zawodach, na które pracodawcy zgłaszają zapotrzebowanie. Nadal jednak oferta szkół pozostawała węższa od zakresu potrzeb pracodawców, co było uwarunkowane w szczególności kosztownością kształcenia i – w przypadku bardzo małej liczby uczniów zainteresowanych nauką danego zawodu – jego nieopłacalnością. Z badania wynika ponadto, że prace koalicji

subregionalnych nie miały przełożenia na proces decyzyjny odnośnie uruchamiania kształcenia w nowych zawodach

W roku szkolnym 2019/2020 do szkół kształcenia zawodowego zgłosiło się więcej kandydatów niż w poprzednich latach. Główną przyczyną była rekrutacja tzw. „podwójnego rocznika”, niemniej w przypadku większości zbadanych techników nawet liczba stanowiąca połowę liczby kandydatów z roku 2019/2020 była wyższa od liczby kandydatów z poprzedniego roku. Taka zmiana nie wystąpiła natomiast w przypadku szkół branżowych. A zatem w porównaniu do poprzednich lat uczniowie, którzy mieli możliwość pójścia zarówno do liceum, jak i do technikum, częściej wybierali technikum. Przyczyny takich decyzji mogą być zróżnicowane i wynikać m. in. z autoselekcji uczniów w sytuacji zwiększonej konkurencji. Niemniej badanie kwestionariuszowe opinii nauczycieli wskazuje na to, że realizacja projektu „Dobry zawód-fajne życie” mogła się przyczynić do tego, że do szkół nim objętych – zwłaszcza do techników – zgłosiło się więcej kandydatów niż w poprzednich latach. Z badania jakościowego można natomiast wnioskować, że nie jest możliwa ocena, które formy wsparcia przyczyniły się do tego w największym stopniu – np. czy była to prezentacja szkoły na subregionalnych targach edukacyjno-zawodowych, wizyty uczniów klas gimnazjalnych w szkołach kształcenia zawodowego, udoskonalona promocja szkoły czy inne działania. Badani byli zgodni, że w okresie realizacji badania było jeszcze za wcześnie by to ocenić. Również zdaniem ewaluatora oceny wpływu projektu będzie można dokonać w następnych latach, analizując (w oparciu o kompletne dane gromadzone przez organy prowadzące) liczby kandydatów do poszczególnych szkół objętych i nieobjętych projektem.

Pytanie badawcze 7. Czy szkoły kształcenia zawodowego/branżowe korzystały w ostatnich latach z narzędzi promocji szkoły w celu stworzenia atrakcyjnego wizerunku szkół? Które z tych narzędzi miały swoje źródło w projekcie?

Projekt „Dobry zawód-fajne życie” przełożyło na poprawę aktywności promocyjnej szkół w nim uczestniczących. Jak opisano powyżej, nauczyciele rozwinęli swoje kompetencje uczestnicząc w formach wsparcia w projekcie. W trakcie lub po warsztatach na temat promocji nauczyciele wypracowywali zarys programu działań promocyjnych szkoły i następnie przynajmniej w części szkół przystąpili do jego realizacji – na różną skalę. Nauczyciele w niektórych szkołach zainspirowani warsztatami, ale też np. pomysłami podpatrzonymi podczas targów edukacyjno-zawodowych przystępowali do przygotowania bardziej atrakcyjnych materiałów promocyjnych i podawali przykłady rozwiązań na niewielką skalę w tym zakresie. Część szkół ubiegała się o przyznanie wsparcia w postaci usługi agencji marketingowej i 20 szkół je otrzymało. W tej grupie szkół otrzymane wsparcie było odbierane jako bardzo cenne i wyjątkowe. Szkoły te otrzymały kompleksową usługę w postaci diagnozy dotyczącej wizerunku i atutów placówki, opracowania programu promocji, identyfikacji wizualnej i pakietu projektów materiałów wizualnych, filmu promocyjnego, wzorcowego scenariusza spotkania promocyjnego dla uczniów

szkół podstawowych i inne produkty. Tak kompleksowe przedsięwzięcie nie byłoby możliwe bez pomocy zewnątrz z uwagi na brak kompetencji i środków finansowych w szkołach.

Pomoc ta znalazła przełożenie na widoczną zmianę w promocji. Wprawdzie samo zastosowanie poszczególnych metod i narzędzi promocji zmieniło się w niewielkim stopniu, ale poprawiła się jej jakość. Niektóre szkoły nie tylko wykorzystywały nowe materiały, ale też podejmowały własne nowe działania promocyjne, takie jak stworzenie nowej strony internetowej czy bardziej aktywne wykorzystywanie mediów społecznościowych. Realizacja projektu była, zwłaszcza jeżeli szkoła otrzymała pakiet, impulsem do rozwijania nowych działań.

Niemal wszystkie formy promocji, które były realizowane w ramach projektu są przez szkoły stosowane nawet częściej poza projektem „Dobry zawód”. Niemniej projekt wpłynął albo doraźnie, albo trwale na ich realizację. Jeśli chodzi o kluczową formę promocji jaką są spotkania w szkołach podstawowych, to efekty wystąpiły w szkołach, które dostały pakiet marketingowy, gdyż wykorzystywały one zarówno scenariusz spotkania jak i materiały promocyjne a zwłaszcza film promocyjny. Na realizację drugiej kluczowej formy promocji, czyli dni otwarte projekt wpłynął głównie doraźnie, w okresie jego realizacji. Wizyty studyjne w szkołach, częściowo połączone ze zwykłymi organizowanymi przez szkołę dniami otwartymi, finansowane z projektu miały zwłaszcza tę zaletę, że umożliwiły poznanie szkoły uczniom z innych powiatów subregionu, tym, którzy nie mieliby możliwości udziału w takich wizytach we własnym zakresie. Podobną przewagę miały targi edukacyjno-zawodowe zorganizowane w ramach projektu na skalę subregionalną, a nie jak inne targi – powiatową. Co więcej targi były wydarzeniem wyjątkowym, profesjonalnie przygotowanym i pełnym atrakcji, częściowo zapewnianych przez szkoły, a częściowo przez organizatora. Umożliwiły więc szkołom lepszą promocję o większym zasięgu. Z drugiej strony targi stanowiły forum na którym konkurowało więcej szkół – z subregionu a nie tylko z powiatu, co spotkało się z negatywną oceną tych, którzy nie mogli się poszczycić wysokiej jakości ofertą ani dobrą bazą dydaktyczną (z powodu niedofinansowania) ale chcieliby zatrzymać w swoim powiecie uczniów odpływających do sąsiedniego większego miasta. W projekcie zapewniono szkołom również promocję medialną w ramach materiałów np. prasowych, telewizyjnych i radiowych promujących w szerszym kontekście szkolnictwo zawodowe i sam projekt. Te działania zostały tylko częściowo dostrzeżone przez szkoły jako forma wsparcia dla nich. Niemniej również przyniosły pozytywne trwałe efekty, jak np. nawiązanie dobrego kontaktu roboczego z dziennikarzem, co ułatwiło późniejszy dostęp szkoły do mediów.

Pytanie badawcze 10. Jaki jest efekt netto wsparcia w ramach projektu? Jaka byłaby sytuacja uczniów – uczestników projektu, gdyby nie mieli oni możliwości skorzystania ze wsparcia w ramach projektu?

Jak wynika z analiz kontrfaktycznych projekt nie miał wpływu na wybór przez uczniów szkoły kształcenia zawodowego. Można stwierdzić, że sytuacja uczestników projektu pod względem

rodzaju szkoły, w której kontynuowali naukę, byłaby taka sama, gdyby nie mieli oni możliwości skorzystania ze wsparcia.

Analizy kontrfaktyczne wskazały, że udział w projekcie nie przyczynił się do większej zgodności kształcenia się w danym zawodzie z zainteresowaniami ucznia. Należy w tym miejscu podkreślić, że jak wykazało badanie kwestionariuszowe oraz analiza materiału zebranego w ramach studiów przypadków, zgodność ta jest wysoka, niezależnie od udziału w projekcie. Zatem w tej kwestii udział w projekcie nie zmienił znacząco sytuacji uczniów. Wyniki badania kontrfaktycznego sugerują, że udział w projekcie wywarł wpływ przeciwny, tj. zmniejszył zgodność zawodu z zainteresowaniami. Możliwe, że dzięki udziałowi w projekcie, który promował doradztwo popytowe, uczniowie poza zainteresowaniami w dużej mierze kierowali się innymi czynnikami np. zapotrzebowaniem na rynku pracy.

Pytanie badawcze 11. Jaka była użyteczność poszczególnych form wsparcia w ramach projektu dotyczącego popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim (...)?

Projekt „Dobry zawód-fajne życie” zawierał element refleksji nad możliwościami i nowymi środkami do promocji szkół kształcenia zawodowego w szerszym kontekście rozwoju szkolnictwa zawodowego w subregionach. Działaniem, które szczególnie było temu poświęcone były prace subregionalnych koalicji na rzecz kształcenia zawodowego, utworzonych przez szkoły uczestniczące w projekcie. Efekty dyskusji i prac koncepcyjnych koalicji znalazły odzwierciedlenie w raportach, w których opracowano założenia strategii nie tylko promocji, ale też wszechstronnego rozwoju szkolnictwa zawodowego, w tym współpracy z pracodawcami. Opracowanie raportu było jednak zakończeniem działań koalicji w tym zakresie, co, jak wynika z badań jakościowych, nie było zgodne z potrzebami i oczekiwaniami przedstawicieli szkół. Można uznać za słabość projektu to, że do koalicji subregionalnych nie włączono organów prowadzących i że koalicje nie stały się forum dla moderowanej, konstruktywnej dyskusji o niezwykle palącym dla obu stron (szkół i organów prowadzących) zagadnieniu uruchamiania kształcenia w nowych zawodach, ale też weryfikacji i ew. likwidacji kształcenia w innych. Nauczyciele w szczególności dostrzegali potrzebę skoordynowania oferty edukacyjnej tak by danego zawodu uczyły szkoły, które są w jego nauczaniu najlepsze. W ocenie ewaluatora byłoby to rozwiązanie korzystne z wielu względów: jakości kwalifikacji zdobywanych przez uczniów, zaspokojenia potrzeb pracodawców i najbardziej efektywnego wydatkowania środków publicznych przy unikaniu rozpraszania ich.

Z badania kwestionariuszowego wynika, że prace koalicji subregionalnych były przez nauczycieli oceniane jako raczej przydatne, ale mniej od wszystkich form wsparcia które koncentrowały się na udoskonaleniu promocji szkoły. Świadczy to głównie o hierarchii potrzeb szkół. Dodatkowej wiedzy o pracach koalicji dostarczyły badania jakościowe. Wynika z nich, że choć spotkania koalicji były inspirujące i nauczyciele wynieśli z nich ciekawe pomysły w obszarach promocji, jak i dydaktyki, to ani warsztaty dotyczące współpracy ani powiązane z nimi

i następujące po nich prace koalicji nie przyczyniły się do rozwinięcia przez szkoły współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Szkoły prowadzą taką współpracę, ale projekt nie miał dla niej znaczenia.

Natomiast, jak wynika z badań jakościowych, dzięki udziałowi w projekcie, a zwłaszcza w warsztatach dotyczących promocji szkoły, a ponadto dzięki dodatkowej usłudze agencji marketingowej w przypadku tych szkół, w których ta usługa była realizowana, nauczyciele rozwinęli swoje kompetencje w dziedzinie planowania działań marketingowych i promocyjnych oraz opracowania materiałów promocyjnych. Najwięcej pod tym względem skorzystali nauczyciele, którzy nie mieli takiej wiedzy oraz szkoły, które nie prowadziły już wcześniej we własnym zakresie nowoczesnych działań promocyjnych. Były i takie szkoły, w których podobne działania już prowadzono, wówczas projekt odgrywał mniejszą rolę w życiu szkoły. Były też szkoły, z przedstawicielami których badaczom nawet nie udawało się umówić, jako że projekt miał dla nich tak marginalne znaczenie i sprowadzał się do szkolenia kiedyś odbytego przez któregoś z nauczycieli. Natomiast w szkołach, które wzięły udział w badaniu korzystne efekty wsparcia były w większości znaczące.

Pytanie badawcze 13. Jaka jest użyteczność współpracy szkół kształcenia zawodowego/branżowych z pracodawcami?

Z perspektywy pracodawców użyteczność współpracy ze szkołami kształcenia zawodowego polega głównie na możliwości uzyskania i zachęcenia potencjalnych przyszłych pracowników do podjęcia pracy. Z perspektywy szkół zaś najbardziej użytecznym aspektem współpracy jest możliwość podwyższenia poziomu nauczania praktycznego, zapoznawania uczniów z najnowszymi technologiami oraz ze specyfiką pracy w rzeczywistych warunkach zakładu pracy.

Pytanie badawcze 14. Jakie są oczekiwania szkół kształcenia zawodowego/branżowych odnośnie współpracy z pracodawcami?

Badanie ankietowe z przedstawicielami szkół kształcenia zawodowego pokazało, że oczekiwania szkół odnośnie współpracy z pracodawcami to przede wszystkim chęć zapoznania uczniów z nowoczesnymi narzędziami pracy a także możliwość zachęcenia jak największej liczby kandydatów do wybrania szkoły. Dzięki współpracy z pracodawcami uczniowie szkół mają też możliwość poznania realiów pracy w wybranych przez siebie zawodach.

Pytanie badawcze 15. Jakie są oczekiwania pracodawców odnośnie współpracy ze szkołami zawodowymi / branżowymi?

Dla pracodawców najważniejszym czynnikiem motywującym do nawiązania współpracy ze szkołami kształcenia zawodowego jest możliwość uzyskania i zachęcenia potencjalnych przyszłych pracowników. Co więcej, pracodawcy liczą na możliwość poprawy wizerunku swojej firmy a także na możliwość wywierania wpływu na kształt programu nauczania.

Pytanie badawcze 16. W jaki sposób szkoły kształcenia zawodowego/branżowe nawiązują współpracę z pracodawcami?

Badanie ankietowe pokazało, że w większości przypadków współpraca nawiązywana jest z inicjatywy szkół, co jest spójne z wnioskami z analizy danych zastanych. W badaniu jakościowym zaś (studia przypadku) rozmówcy zwracali uwagę na fakt, że pracodawcy są znacznie bardziej zainteresowani współpracą ze szkołami zawodowymi od kiedy minął wyż demograficzny. W związku z brakiem chętnych do pracy pracodawcy widzą większą korzyść w szkoleniu przyszłych pracowników. Szkoły zazwyczaj współpracują z pracodawcami od lat, dlatego nawiązują współpracę na podstawie wcześniej nawiązanych kontaktów, lub niekiedy dzięki kontaktom nawiązanym na przykład na targach pracy.

Pytanie badawcze 17. Jakie są formy współpracy / zasady współpracy szkół kształcenia zawodowego/branżowych z pracodawcami?

Badanie ankietowe pokazało, że najczęstszą formą współpracy między szkołami kształcenia zawodowego a pracodawcami w województwie podlaskim są praktyki zawodowe. Jest to naturalne ze względu na fakt, że organizacja kształcenia praktycznego należy do obowiązków szkoły. Na drugim miejscu przez respondentów (nauczycieli szkół kształcenia zawodowego) wskazywane były staże dla nauczycieli zawodu u pracodawców oraz wizyty pracodawców na lekcjach. Pracodawcy również wskazywali jako najczęstsze formy współpracy praktyki a także praktyczną naukę zawodu i/lub przygotowanie zawodowe. W badaniach jakościowych (studia przypadku) rozmówcy wyrażali bardzo pozytywne opinie na temat klas patronackich. Nie jest to jednak wciąż popularna forma współpracy. Współpraca między szkołami i pracodawcami zazwyczaj jest sformalizowana – odbywa się na podstawie umów między stronami.

Pytanie badawcze 18. Jak finansowana jest współpraca szkół kształcenia zawodowego/branżowych z pracodawcami?

Według badania ilościowego z nauczycielami szkół kształcenia zawodowego w 40% przypadków współpraca szkół z pracodawcami nie wiąże się z dodatkowymi kosztami. W przypadku jednak, kiedy takie koszty wystąpiły, zazwyczaj ponoszone były przez pracodawców lub finansowane były z funduszy europejskich w ramach EFS lub RPOWP 2014-2020. Podobne źródła finansowania podawali autorzy analizowanych na potrzeby niniejszego badania ewaluacyjnego opracowań.

Pytanie badawcze 19. Czy istnieją bariery współpracy szkół kształcenia zawodowego/branżowych z pracodawcami?

Nadal istnieją bariery współpracy szkół kształcenia zawodowego z pracodawcami. Do najważniejszych barier można zaliczyć takie jak:

- Brak zainteresowania po stronie pracodawców, wynikający często z faktu, że szkoły kształcenia zawodowego nie kształcą w zawodach, których pracodawcy potrzebują;
- Niedopasowanie programu nauczania do potrzeb rynku pracy;
- Niewystarczającą elastyczność podstaw programowych lub niewiedzę o możliwościach, jak można dopasować program do potrzeb rynku pracy w ramach podstawy programowej;
- Niewystarczające fundusze (zazwyczaj ta bariera wskazywana była przez przedstawicieli szkół).

Cel szczegółowy 2. Badania: Ocena skuteczności, efektywności i użyteczności projektu dotyczącego popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim.

Pytanie badawcze 8. Czy podmioty zaangażowane w realizację projektu były właściwe?

Dobór partnerów do projektu według kryterium posiadanych wiedzy i kompetencji oraz położenia terytorialnego został oceniony pozytywnie zarówno przez nich samych jak i beneficjentów projektu. Podmioty te dysponują doświadczeniem w realizacji projektów z zakresu edukacji, co przyczyniło się do sprawnej koordynacji powierzonych im zadań i uwiarygodniło ich w oczach interesariuszy projektu.

Pytanie badawcze 9. Czy realizacja projektu w formie partnerstw sprawdziła się? Czy projekt mógłby zostać zrealizowany bez uwzględniania partnerstw?

Realizacja projektu w formie partnerstw przyczyniła się do jego powodzenia. Projekt przebiegł bez znacznych trudności, w wyniku czego osiągnięto wszystkie założone wartości docelowe wskaźników. Z indywidualnych wywiadów pogłębionych z partnerami wynika, że projekt o tak dużym zasięgu terytorialnym, zakładający tak wiele różnorodnych zadań nie odniósłby oczekiwanych rezultatów, gdyby nie podzielono zadań na subregionalnych koordynatorów. Znajomość lokalnych uwarunkowań, szkół, pracodawców i instytucji rynku pracy usprawniła proces rekrutacji do projektu, a następnie organizację poszczególnych działań. W wywiadach nauczyciele szkół podstawowych oraz szkół prowadzących kształcenie zawodowe przyznawali, że sporym ułatwieniem był dla nich kontakt z „sąsiednią” instytucją.

Pytanie badawcze 11. Jaka była użyteczność poszczególnych form wsparcia w ramach projektu dotyczącego popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim (...)?

Uczniowie biorący udział w badaniu kwestionariuszowym każde z działań dedykowanych im w projekcie uznali za przydatne. Uczniowie za najbardziej użyteczne uznali targi edukacyjno-zawodowe. Na użyteczność podobnego typu wsparcia wskazują także uczniowie, którzy nie

uczestniczyli w projekcie, ale brali udział w studiach przypadków. Wysoką użytecznością według uczniów i nauczycieli oraz dyrektorów szkół podstawowych (dawnych gimnazjów) charakteryzują się także eventy i seminaria, na których prezentowano określoną branżę lub zawody. Bardzo przydatnym elementem projektu okazała się również możliwość samopoznania tj. rozwiązywanie testów dotyczących cech lub zainteresowań uczniów, na co wskazują uczniowie oraz nauczyciele i rodzice biorący udział w studiach przypadków. W opinii ankietowanych nauczycieli do zdobycia wiedzy o rynku pracy, o tym w jakich zawodach pracownicy są poszukiwani lub jakie kompetencje pomogą uczniom w przyszłości znaleźć dobrą pracę najbardziej przyczyniły się wizyty studyjne u pracodawców oraz indywidualne doradztwo zawodowe, co częściowo potwierdzają uczniowie wskazując na wysoką użyteczność doradztwa. W ich opinii wizyty studyjne były najmniej przydatnym elementem projektu. Na ich przydatność zwracają uwagę nauczyciele i dyrektorzy badanych w ramach studiów przypadków szkół. W ich opinii wizyty studyjne pozwoliły uczniom na doświadczenie praktycznego aspektu zawodu, który planowali wykonywać i zweryfikowanie swoich wyobrażeń o danym zawodzie. W opinii ankietowanych nauczycieli wizyty studyjne pomogły uczniom w wyborze dalszej ścieżki edukacji. Biorąc pod uwagę różne punkty widzenia, nie można jednoznacznie określić stopnia użyteczności wizyt studyjnych. Jednak, jak wszystkie formy wsparcia w projekcie, były one użyteczne. W literaturze przedmiotu wskazuje się na istotne znaczenie doradztwa indywidualnego w wyborze dalszej ścieżki kariery. Podkreśla się jego przewagę nad doradztwem grupowym. Odzwierciedlają to wyniki badania ankietowego z uczestnikami projektu, dla których, poza wizytami studyjnymi, doradztwo grupowe było najmniej przydatną formą wsparcia w projekcie. W opinii nauczycieli to właśnie doradztwo zawodowe w największym stopniu pomogło uczniom w wyborze szkoły (ponadgimnazjalnej) lub w wyborze profilu klasy lub zawodu. Można zatem stwierdzić, że indywidualne doradztwo zawodowe charakteryzowało się wysoką użytecznością. Spotkania z pracodawcami odwiedzającymi szkołę oraz konkursy dotyczące różnych zawodów na podstawie opinii uczniów i nauczycieli oraz dyrektorów biorących udział w studiach przypadków można określić jako użyteczne w średnim stopniu.

Jak wykazało badanie kwestionariuszowe nauczycieli, wszystkie zrealizowane formy wsparcia zostały przez nich bardzo wysoko ocenione. Warto w tym miejscu dodać, że ww. ocena użyteczności była dokonana przez pryzmat trzech wymiarów – po pierwsze pod kątem dostarczenia nowej wiedzy o lokalnym rynku pracy, po drugie jako wzbogacenie wiedzy o popycie na kompetencje a po trzecie jako wsparcie w przygotowaniu nauczycieli do lepszej pomocy uczniom w czekających ich wyborach edukacyjno-zawodowych.

Dla szkół kształcenia zawodowego najbardziej użyteczne były te formy wsparcia, które bezpośrednio przekładały się na ulepszenie działań promocyjnych lub zwiększały potencjał szkoły do prowadzenia takich działań. Dla szkół, które otrzymały usługę agencji marketingowej było to wsparcie o wielkiej wartości i bardzo przydatne. Dla tych, które takiej usługi nie

otrzymały, najbardziej przydatne były warsztaty, podczas których nauczyciele uczyli się sami rozwijać promocję szkoły i opracowywali plan promocji szkoły. Użyteczne były też drugie warsztaty, te dotyczące budowania relacji z otoczeniem społeczno-gospodarczym szkoły, natomiast już użyteczność następujących po tych warsztatach prac koalicji subregionalnych była trochę niższa.

Cel szczegółowy 3. badania: Ocena skuteczności współpracy szkół z otoczeniem społeczno-gospodarczym, w szczególności z pracodawcami

Pytanie badawcze 12. Jak należy ocenić skuteczność współpracy szkół kształcenia zawodowego/branżowych z pracodawcami?

W świetle wyników badań ankietowych a także jakościowych (studia przypadku) współpracę szkół kształcenia zawodowego z pracodawcami należy ocenić pozytywnie. W sytuacjach, gdy współpraca taka została nawiązana często trwa ona wiele lat (nieraz już nawet kilkadziesiąt). Zarówno pracodawcy jak i przedstawiciele szkół biorący udział w badaniu zwracali uwagę na praktyczne aspekty współpracy oraz korzyści dla uczniów szkół kształcenia zawodowego.

Kryteria ewaluacyjne

Skuteczność

Celem projektu było upowszechnienie kształcenia zawodowego. Jak wynika z analiz kontrfaktycznych, udział w projekcie nie miał wpływu na podjęcie przez uczniów decyzji o wyborze technikum lub szkoły branżowej I stopnia jako rodzaju szkoły, w którym będą kontynuować naukę. Jak wynika z badania kontrfaktycznego, projekt nie przyczynił się też znacząco do upowszechnienia kształcenia zawodowego. Niemniej wykazano, że pewnego rodzaju zjawiska można łączyć z wpływem działań projektowych. Uczniowie pod wpływem projektu rzadziej kierowali się swoimi zainteresowaniami w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej, co może sugerować, że wpływ na ich decyzję pośrednio miało oferowane w projekcie doradztwo popytowe. Potwierdzają to informacje uzyskane ze studiów przypadków – uczniowie coraz częściej w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej/ponadpodstawowej biorą pod uwagę zapotrzebowanie na rynku pracy. Uczniowie są również bardziej świadomi swoich oczekiwań i zwracają uwagę na oferowane możliwości praktycznej nauki zawodu. Zarówno rodzice, nauczyciele, jak i uczniowie biorący udział w studiach przypadków i uczniowie szkół kształcenia zawodowego uczestniczący w badaniu ankietowym podkreślali, że ważne jest, aby posiadać konkretny zawód. Badanie uczniów wykazało także, że charakteryzują się oni wysokim stopniem samopoznania, co można przypisywać częściowo udziałowi w projekcie, przede wszystkim w testach dotyczących własnych zainteresowań.

Przeprowadzone badania wskazały, że w rezultacie udziału w projekcie nauczyciele zmienili sposób i tematykę prowadzonych przez siebie zajęć doradczych. Poznali oni również zagadnienie popytowego modelu doradztwa. Poszerzyli też wiedzę o ofercie szkół kształcenia zawodowego z ich subregionu. Dzięki nawiązaniu relacji szkół z lokalnymi pracodawcami możliwe stały się wizyty uczniów w zakładach pracy, co jest jedną z lepszych form, aby poznać świat zawodów.

Przechodząc do szkolnictwa zawodowego, stwierdzono, że jego skuteczność w województwie podlaskim kształtuje się na takim samym poziomie jak w całej Polsce, na co wskazuje zdawalność egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie. Tak rozumiana skuteczność jest też silnie zróżnicowana pomiędzy poszczególnymi szkołami kształcenia zawodowego. Natomiast zdaniem pracodawców szkolnictwo zawodowe przeważająco skutecznie wyposaża uczniów w wiedzę teoretyczną, a w zróżnicowanym stopniu zapewnia im umiejętności praktyczne.

Dzięki projektowi „Dobry zawód-fajne życie” nauczyciele w objętych nim szkołach kształcenia zawodowego rozwinęli swoje kompetencje w zakresie promocji szkoły i, w dużej mierze, wprowadzili mniejsze lub większe ulepszenia w planowaniu i realizacji działań promocyjnych oraz w zakresie jakości materiałów promocyjnych. Osiągnięte rezultaty były największe w podgrupie tych szkół, które otrzymały kompleksową usługę agencji marketingowej. W szkołach, w których taka usługa nie była realizowana, a więc nauczyciele korzystali tylko ze szkoleń na temat promocji i uczestniczyli w innych działaniach projektowych wprowadzono zmiany na mniejszą skalę. Były też szkoły, dla których po roku od zakończenia projektu nie miał on już znaczenia - z rozmów podczas (nieudanych) prób umówienia się na wywiady w takich szkołach wynikało, że nie pamiętano tam już o szkoleniach z projektu, zapewne więc nie przełożyły się one na zmiany w promocji.

Częścią projektu były też szkolenia i związane z nimi prace subregionalnych koalicji mające wspierać współpracę szkół z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym. Jak wykazało badanie, nie miały one wpływu na zmiany współpracy. Niemniej badanie ankietowe nauczycieli pokazało, że projekt przyczynił się do rozwinięcia i promocji wielu nowych form współpracy pomiędzy szkołami i pracodawcami (w opinii zarówno pracodawców jak i nauczycieli), takich jak staże dla nauczycieli, czy udział pracodawców w przygotowaniu oferty kształcenia. Z perspektywy nauczycieli przyczynił się też do poszerzenia grona pracodawców, z którymi współpracuje szkoła. Pracodawcy nieco gorzej oceniali skuteczność projektu – wśród respondentów wielu nie zaobserwowało wpływu projektu, jednak należy zastrzec, że zbadano małą próbę pracodawców, projekt przyczynił się więc do rozwoju współpracy, ale z innymi przedsięwzięciami.

Użyteczność

Badanie wykazało, że projekt przyniósł szereg korzyści dla uczniów oraz ich rodziców. Z badania kwestionariuszowego z uczniami wynika, że dzięki projektowi uczniowie utwierdzili się w przekonaniu, że szkoła kształcenia zawodowego to dobry wybór dla nich. Według ankietowanych nauczycieli projekt nie przyczynił się do zainteresowania uczniów ofertą szkół kształcenia zawodowego, ale jednocześnie pomógł uczniom zdecydować jaki typ szkoły wybiorą. Opinie nauczycieli są zbieżne z opiniami rodziców biorących udział w indywidualnych wywiadach telefonicznych. Uczniowie, jeśli zainteresowali się nauką zawodu lub kształceniem zawodowym, to dzięki filmom umieszczonym na kanale projektu w serwisie YouTube oraz materiałom ze strony internetowej projektu.

Można wnioskować, że projekt był przydatny w szczególności dla uczniów, którzy wahali się w wyborze pomiędzy branżową szkołą I stopnia a technikum. Warto zaznaczyć, że prawie połowa uczniów po udziale w jednym lub więcej działań zaczęła bardziej pozytywnie postrzegać szkoły kształcenia zawodowego. Na podstawie analizy materiału zebranego w ramach studiów przypadków można stwierdzić, że taki efekt osiągnięto również w przypadku części rodziców uczestniczących w projekcie. Projekt odpowiedział także na potrzebę aktualizacji wiedzy o rynku pracy i zawodach przez rodziców. Warto podkreślić, że tym, co rodzice najlepiej zapamiętali ze spotkań z doradcami były informacje o szkołach i zawodach.

Dzięki udziałowi w projekcie nauczyciele poszerzyli doradztwo realizowane dla uczniów o nowe aspekty, na które do tej pory nie zwracali uwagi lub które nie były dość silnie przez nich akcentowane. Oferta działań doradczych została rozbudowana o perspektywę pracodawców, lokalnego rynku pracy i zapotrzebowania na konkretne kompetencje zawodowe. Jak wskazały badania ilościowe mamy tu do czynienia raczej z przeformowaniem dotychczas świadczonego doradztwa niż ze stosowaniem nowego modelu (popytowego) kosztem odrzucenia dotychczas stosowanych rozwiązań (doradztwo podażowe, doradztwo kariery).

Przeprowadzone analizy wskazują także zmianę postrzegania szkół kształcenia zawodowego przez nauczycieli. W badaniu jakościowym respondenci podkreślali, że dzięki udziałowi w projekcie marginalizacji uległy opinie o szkołach kształcenia zawodowego – szczególnie branżowych I stopnia - jako szkołach negatywnego wyboru dla uczniów nieradzących sobie w nauce.

Z perspektywy potrzeb i oczekiwań uczniów szkolnictwo zawodowe należy ocenić jako w dużym stopniu użyteczne. Odpowiada ono znacząco na potrzeby przygotowania uczniów do zawodu, w tym przygotowania praktycznego, jak również stwarzania uczniom możliwości rozwoju ich zainteresowań. Użyteczność ta jest jednak ograniczana przez znaczące czynniki, a w szczególności niepełne uwzględnienie aktualnego stanu rozwoju technologii w branżach i metod pracy w zawodach w zakresie wymagań określonych w podstawie programowej

kształcenia w zawodach oraz niewystarczających dostęp uczniów do nowoczesnej bazy dydaktycznej.

Z perspektywy pracodawców użyteczność szkolnictwa zawodowego należy ocenić pozytywnie, z zastrzeżeniem jednak, że część z nich nie znajduje kandydatów do pracy w zawodach, w których starają się zatrudnić pracowników i wiąże to z niedostosowaniem oferty edukacyjnej szkół do ich potrzeb. Pracodawcy mają też mocno zróżnicowane opinie co do tego, czy absolwenci zostali w ramach szkolnictwa zawodowego przygotowani do pracy zgodnej z potrzebami danego pracodawcy. Znaczący jest udział opinii pozytywnych, jednak przygotowanie praktyczne absolwentów odbiega od potrzeb części pracodawców. Należy jednak przy tym dodać, że sami pracodawcy angażują się w zapewnienie tego praktycznego przygotowania w stopniu mniejszym niż by to wynikało z potrzeb uczniów i szkół.

Użyteczność projektu w kontekście współpracy pracodawców i szkół kształcenia zawodowego również należy ocenić pozytywnie. Projekt przyczynił się do rozwinięcia nowych form współpracy, szczególnie takich jak wspólne targi czy wizyty studyjne. Jak mówili rozmówcy badań w ramach studiów przypadku kontakty osobiste – w tym te nawiązywane dzięki projektowi – w dużym stopniu przekładają się na wzajemne zaufanie, co następnie owocuje lepszej jakości relacjami.

Efektywność

Projekt w swym założeniu miał odpowiadać na zdiagnozowany problem niskiego poziomu atrakcyjności szkolnictwa zawodowego w woj. podlaskim. Z dokonanego przeglądu literatury wynika, że wpływ na to ma m.in. przekonanie, że do tego typu szkół idą uczniowie, którzy mają słabe wyniki w nauce. Analizy kontrfaktyczne potwierdziły, że wyniki w nauce mają znaczenie. Im uczeń osiągał lepsze oceny na zakończenie gimnazjum, tym mniejsze szanse, że postanawiał kontynuować naukę w szkole branżowej. W przypadku technikum zależność ta była znacznie słabsza.

W badaniu zidentyfikowano mniej i bardziej efektywne formy wsparcia w projekcie. Biorąc pod uwagę wyniki analiz, ale także informacje z wniosku o dofinansowanie o nakładach poniesionych na konkretne formy wsparcia. W szczególności efektywną formą wsparcia były targi edukacyjno-zawodowe. Należy jednak zaznaczyć, że to co dla uczniów jest najbardziej przydatne w tym działaniu, to bezpośredni kontakt z nauczycielami i uczniami szkół kształcenia zawodowego. Mniej istotne wydają się być informacje zawarte w materiałach promocyjnych towarzyszących tym wydarzeniom. Wszelkiego rodzaju informatory były przydatne dla rodziców, szczególnie zawierające informacje o zawodach oraz o rekrutacji do szkół.

Za efektywne uznano także doradztwo indywidualne, które jak wskazuje literatura przedmiotu może być istotne w podejmowaniu przez uczniów decyzji o wyborze dalszej ścieżki kształcenia. Niższą efektywnością charakteryzowało się doradztwo grupowe w projekcie, choć

należy stanowiło przydatne uzupełnienie oferty doradztwa szkolnego, w szczególności o informacje o konkretnych zawodach. Wyniki badania sugerują, że jedna forma kontaktu z pracodawcą jest dla uczniów wystarczająca. Wydaje się, że wizyty studyjne dają więcej możliwości poznania danego zawodu i zachęcenia uczniów do pójścia do szkoły kształcenia zawodowego, niż spotkania z pracodawcami w szkołach. Wizyty studyjne dają możliwość zarówno rozmowy z pracodawcą lub przedstawicielem danego zawodu, jak i przekonania się, jak wygląda dany zawód w praktyce. Nie zidentyfikowano natomiast powiązania pomiędzy organizacją konkursów promujących zawody, a upowszechnieniem kształcenia zawodowego.

Ważnym elementem projektu okazało się natomiast organizowanie spotkań z rodzicami. Przyczyniało się one do poprawy postrzegania przez nich kształcenia zawodowego. Działania te jednak nie miały przełożenia na uczestnictwo rodziców w decyzji o wyborze szkoły przez dziecko, gdyż uczniowie w większości w momencie realizacji projektu wiedzieli, do jakiej szkoły pójść. O tym, co chcą robić w przyszłości, większość uczniów wiedziała już w drugiej klasie gimnazjum, zatem w większości przed rozpoczęciem udziału w projekcie. Analiza literatury przedmiotu wskazuje, że w drugim semestrze trzeciej klasy gimnazjum uczniowie są już prawie pewni jaką szkołę i kierunek kształcenia zawodowego wybiorą. Mniej więcej połowa badanych uczniów już w drugiej klasie miała jakąś wizję co do przyszłości i projekt służył im do jej skonkretyzowania lub też upewnienia się, czy jest to dobry wybór. Najwięcej osób, które uczestniczyły w indywidualnym doradztwie to właśnie osoby, które potrzebowały się upewnić, czy dobrze wybrały. Ponadto jak wskazuje się w literaturze ostatnia klasa gimnazjum/szkoły podstawowej to czas intensywnych przygotowań do egzaminu, a co z tym związane wzmożonego napięcia. Z tego powodu przygotowania do podjęcia decyzji o wyborze szkoły powinno rozpocząć się wcześniej, aby pozwolić uczniom na dokładne rozeznanie w ofercie szkół oraz spokojne dojrzewanie do ostatecznej decyzji. Jest to szczególnie znaczące w przypadku uczniów będących w systemie ośmioklasowej szkoły podstawowej. Podejmują oni decyzję o dalszej edukacji o rok wcześniej i są według nauczycieli zdecydowanie mniej dojrzały do jej podjęcia. W związku z powyższym zasadne byłoby prowadzenie działań wspierających już od siódmej klasy, aby lepiej przygotować uczniów, również psychicznie do podjęcia decyzji. Natomiast realizacja działań projektowych dopiero gdy uczniowie byli w ostatniej klasie gimnazjum zmniejszała ich efektywność.

Efektywność ekonomiczną realizowanych działań można określić jako wysoką. Nauczyciele najwyżej ocenili w ankiecie wizyty u pracodawców i warsztaty, w których brali udział. Jednocześnie koszt tych działań wynosił odpowiednio: 172,3 tys. zł i 148,6 tys. zł, co na tle kosztów pozostałych działań jest kwotą zbliżoną do przeciętnej. Tym samym te dwa zadania osiągnęły najwyższą efektywność finansową.

Jeżeli zaś chodzi o ocenę efektywności samego szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim, to należy przede wszystkim wskazać na zależność pomiędzy zasobami wykorzystywanymi w procesie kształcenia i uzyskiwanymi rezultatami. W szczególności w

szkołach, których potencjał jest zwiększony dzięki nowoczesnej doinwestowanej bazie dydaktycznej, oraz które zapewniają uczniom dodatkowe możliwości rozwijania swoich kompetencji, również w ramach projektów, uczniowie osiągają lepsze wyniki, a w szczególności są lepiej przygotowani do pracy zgodnej z potrzebami współczesnych pracodawców. Natomiast ograniczenia dla poprawy uzyskiwanych przez uczniów wyników leżą w niedoinwestowaniu ale także w brakach w podstawie programowej. Ponadto narzędzia weryfikacji efektów kształcenia, czyli egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe, są częściowo nieefektywne, tj. nie dość kompleksowo lub nie dość trafnie weryfikują rzeczywiście posiadane przez uczniów umiejętności.

W zakresie oceny efektywności wsparcia zorientowanego na poprawę wizerunku szkół kształcenia zawodowego, badanie potwierdziło, że warto inwestować w tak kompleksową i profesjonalną formę wsparcia jaką była profesjonalna usługa agencji marketingowej. Były to dobrze wydane pieniądze – wsparcie to przełożyło się na przemyślane i wysokiej jakości działania promocyjne i – z perspektywy zaangażowanych osób – na poprawę rozpoznawalności i atrakcyjności szkół. Zdecydowanie dobrą inwestycją były też subregionalne targi edukacyjno-zawodowe. Nie tylko umożliwiły one atrakcyjną promocję szkołom, ale też umożliwiły poznanie oferty szkół uczniom z całych subregionów, w tym ze szkół wiejskich, którzy ze względu na trudniejszy dojazd mają mniejsze możliwości udziału w takich wydarzeniach. Można ocenić pozytywnie efektywność wsparcia szkoleniowego. Jedyny rodzaj działań dla szkół kształcenia zawodowego, którego efektywność, ze względu na wysokie koszty a słabszą ocenę przydatności, można uznać za niższą, to seminaria i tzw. eventy inne niż targi (nie były to jednak działania bezzasadne, jedynie ich skala może być dyskusyjna).

Projekt był szczególnie efektywny w obszarze rozwoju i promocji dotychczas stosowanych form współpracy pomiędzy szkołami kształcenia zawodowego i pracodawcami, takich jak praktyczna nauka zawodu, przygotowanie zawodowe młodocianych. W dużym stopniu przyczynił się także do zwiększenia udziału pracodawców w przygotowaniu oferty kształcenia oraz wpłynął na częstsze fundowanie przez pracodawców stypendiów dla uczniów.

11. Wnioski i rekomendacje

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji odrzuconia	l) Status rekomendacji (bieżący)
1	Dla wielu pracodawców przeszkodą na drodze do nawiązania współpracy jest brak w okolicznych powiatach szkół kształcących w interesujących ich zawodach (s.251). Jednocześnie otwarcie nowych kierunków uwzględniających potrzeby rynku pracy	Rekomenduje się ułatwienie podejmowania przez organy prowadzące i partnerstwa wielu organów prowadzących, przedsięwzięć obejmujących analizę dopasowania oferty edukacji i kształcenia zawodowego w systemie oświaty i w rzemiośle, do potrzeb pracodawców oraz analizę jakości kształcenia w szkołach, jak również wsparcie organów prowadzących w procesach decyzyjnych odnośnie	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego (UMWP)	Opracowanie i wdrożenie następujących przedsięwzięć przy wsparciu EFS i w części przypadków EFRR (optymalnie we współpracy w Wojewódzkim Urzędem Pracy): 1. Analiza (na poziomie każdego powiatu woj. podlaskiego): • Aktualnego i prognozowanego zapotrzebowania pracodawców na	IV kw. 2021	Programa operacyjna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UM WP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>często napotyka na bariery finansowe, administracyjne, niedostatek kandydatów, brak dążeń do intensyfikacji współpracy w zakresie kształcenia w rzemiośle oraz występuje utrudniona komunikacja pomiędzy szkołami zgłaszającymi zawody a organami prowadzącymi, na temat uruchamiania kształcenia w nowych zawodach. Z</p>	<p>modyfikacji oferty kształcenia w zawodach.</p>		<p>kwalifikacje i kompetencje;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dopasowania oferty kształcenia w zawodach – w systemie oświaty i w rzemiośle – do potrzeb pracodawców, wraz ze wskazaniem w jakich zawodach rekomenduje się rozpoczęcie lub zaprzestanie kształcenia (w połączeniu z oceną jakości kształcenia); • Procesów podejmowania decyzji o uruchamianiu 								

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>zdarza się też, że powiaty niewystarczająco trafnie planują kształcenie w zawodach np. zamiast rozszerzenia oferty szkół mających potencjał do nauczania danego zawodu, uruchamiają kształcenie w nich w szkołach z mniejszym potencjałem by zapewnić ich przetrwanie, co prowadzi do rozpraszania</p>			<p>kształcenia w zawodach. Ponadto wykorzystanie w tym przedsięwzięciu dobrych praktyk z projektu „Centrum Kompetencji BOF”, wyników badań potrzeb pracodawców, oraz koncepcji EWD. 2. Przeprowadzenie warsztatów dla przedstawicieli organów prowadzących i dla szkół, obejmujących upowszechnienie wiedzy o potrzebach pracodawców, wsparcie komunikacji pomiędzy</p>								

a) Lp. Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
zasobów (s. 155).			szkołami i organami prowadzącymi, oraz racjonalne planowanie oferty edukacyjnej. 3. Motywowanie organów prowadzących do koordynacji oferty edukacyjnej i dopasowania jej do potrzeb pracodawców poprzez stosowanie, jako kryterium dostępu do wsparcia na realizację projektów EFS i EFRR, wymogu posiadania przez organ prowadzący uprzednio zaakceptowanej przez UMWP koncepcji , tak jak to zrobiono w ramach								

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućenia
				Pomorskiego Przedsięwzięcia Strategicznego „Kształtowanie sieci szkół zawodowych w regionie” w przy wsparciu środków EFS i EFRR w ramach RPO Woj. Pomorskiego.								
2	Szkoly kształcenia zawodowego są silnie zróżnicowane pod względem jakości kształcenia, bazy dydaktycznej i tego jak duża część uczniów przystępuje do egzaminów potwierdzających kwalifikacje w	Opisany wniosek pochodzi z badania przeprowadzonego na próbie szkół uczestniczących w projekcie. Rekomenduje się przeprowadzenie pogłębionej analizy jakości kształcenia na poziomie każdej szkoły kształcenia zawodowego w woj. podlaskim i każdego zawodu	UMWP	1. Zgromadzenie przez UMWP informacji publicznej niezbędnej do przeprowadzenia analizy: <ul style="list-style-type: none"> • Pozyskanie od OKE (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna) danych o zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje 	IV kw. 2021	Programowa strategiczna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UMWP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	zawodach i je zdaje. Istnieje podgrupa szkół, które pod tym względem silnie odbiegają na niekorzyść od pozostałych (s. 165).	w niej nauczanego ze szczególnym uwzględnieniem: a) Stanu wyposażenia do kształcenia praktycznego; b) Adekwatności liczby nauczycieli zawodu i instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz ich kompetencji; c) Udziału kształcenia praktycznego u pracodawców w nauczaniu poszczególnych zawodów; d) Odsetka uczniów przystępujących do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodach wśród ogółu absolwentów z danego rocznika;		zawodowe w podziale na szkoły i kwalifikacje; • Pozyskanie z kuratoriów oświaty danych z nadzoru pedagogicznego w zakresie tematycznym analizy (o ile dane były gromadzone) 2. Zlecenie analizy obejmującej: • Pozyskanie ze szkół lub organów prowadzących danych o wynikach egzaminów gimnazjalnych / po szkole podst. z jakimi uczniowie zaczęli								

a) Lp. Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>e) Zdawalności egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodach ważonej (zgodnie z koncepcją Edukacyjnej Wartości Dodanej - EWD) wynikami egzaminu gimnazjalnego / po szkole podstawowej;</p> <p>f) Zapotrzebowania pracodawców na zawody i adekwatności oferty edukacyjnej szkół do istniejącego i prognozowanego zapotrzebowania. Rekomenduje się by wyniki opisanej analizy zostały:</p> <p>1) Wykorzystane do</p>		<p>naukę;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oszacowanie efektywności kształcenia w szkołach i zawodach z wykorzystaniem metodologii nawiązującej do koncepcji EWD • Przenalizowanie potrzeb pracodawców, np. w oparciu o Barometr Zawodów i Prognozy zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego zapewnianej 								

a) Lp. Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>programowania wsparcia dla szkolnictwa zawodowego z EFS i EFRR, tak aby zostało wsparte kształcenie w zawodach potrzebnych na danym lokalnym lub subregionalnym rynku pracy, prowadzone przez szkoły wykazujące jakość i efekty kształcenia poniżej przeciętnej ale zarazem rokujące poprawę i wartość inwestycji.</p> <p>2) Przekazane organom prowadzącym szkoły (w części dotyczącej ich szkół), aby ułatwić im podejmowanie decyzji o tym, nauczanie, których zawodów w poszczególnych szkołach</p>		<p>corocznie przez MEN;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identyfikacja – w poszczególnych szkołach – nauczanych zawodów rekomendowanych do: a) utrzymania i wsparcia w poprawie jakości nauczania; b) utrzymania bez dodatkowego wsparcia; c) likwidacji, d) uruchomienia (nowego zawodu). <p>3. Programowanie i wdrażanie wsparcia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie założeń i kryteriów interwencji oraz wdrożenie wsparcia 								

a) Lp. Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzuconia
	należy wygasić, a których – wesprzeć poprzez inwestycje w bazę dydaktyczną, kompetencje nauczycieli i współpracę z pracodawcami.		<p>ze środków polityki spójności zapewniających pomoc szkołom, które oferują za niską jakość kształcenia w potrzebnych na rynku pracy zawodach i inwestycja w to kształcenie jest zasadna;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wymaganie od wnioskodawców – organów prowadzących szkoły – uzasadnienia koncepcji projektu w odniesieniu do wyników ww. analizy. 								

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
3	Organy prowadzące i szkoły kształcenia zawodowego koncentrują się na własnym obszarze działania, na nim chcą przyciągać uczniów i negatywnie oceniają migrację uczniów do sąsiednich większych powiatów oraz mają dystans do koncepcji kształcenia na rynek subregionalny a nie powiatowy (s. 197). Projekt „Dobry Zawód” wniósł wartość dodaną	Rekomenduje się kontynuację działań na skalę regionalną i subregionalną, które pozwolą uczniom kończącym szkoły podstawowe: - Zapoznać się z ofertą kształcenia zawodowego w skali subregionu i regionu i wybrać świadomie możliwie najlepsze dostępne dla nich szkoły; - Rozwinąć wiedzę o zróżnicowaniu subregionalnego i regionalnego rynku pracy i wzmacniać akceptację dla mobilności (dojazdów lub migracji np. do większych	UMWP	Finansowanie w następnej perspektywie finansowej rekomendowanych działań w ramach projektów ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.	IV kw. 2021	Programowa strategiczna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UM WP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	dając kandydatom dostęp do wiedzy o ofercie edukacyjnej w subregionie, czego nie zapewniały im powiaty (s. 201). Jednocześnie, część nauczycieli zidentyfikowała brak mobilności u absolwentów jako ich słabą stronę (s. 189).	miast) dla osiągnięcia lepszego kształcenia i zatrudnienia. - Uczniom z powiatów cechujących się mniej rozwiniętym rynkiem edukacyjnym otrzymać stypendia na wsparcie nauki szkolnej w innym powiecie.										
4	Podstawa programowa kształcenia w zawodach jest częściowo niedostosowana do	Niezbędne jest uaktualnienie podstawy programowej kształcenia w zawodach we współpracy z przedstawicielami pracodawców i instytucji	MFIPR; MEN	MFIPR: Zaprogramowanie wsparcia dla modernizacji podstaw programowych i egzaminów w ramach programu krajowego	IV kw. 2021	Horyzontalna strategiczna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UM WP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	aktualnego stanu rozwoju technologicznego i trendów w branżach. W przypadku niektórych zawodów nie uwzględniono istotnych umiejętności poszukiwanych na rynku pracy lub współcześnie stosowanych technologii (s. 151, 179).	systemu kształcenia zawodowego, a następnie adekwatne dostosowanie wymagań dla egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe.		finansowanego ze środków EFS na poziomie krajowym w perspektywie 2021-2027; MEN: Realizacja projektu obejmującego modyfikację podstawy programowej kształcenia w zawodach i wymagań egzaminacyjnych, współfinansowanego ze środków EFS w ramach programu realizowanego na poziomie ogólnokrajowym.								
5	Uczniowie na etapie drugiej klasy gimnazjum w większości mieli już plany na przyszłość,	Rekomenduje się wykorzystanie środków EFS dla poprawy dostępu uczniów do wysokiej jakości doradztwa edukacyjno-	UMWP	Finansowanie w następnej perspektywie finansowej projektów dotyczących popularyzacji kształcenia	IV kw. 2021	Programa operacyjna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UMWP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	natomiast w trzeciej klasie większość z nich wiedziała, jaką wybierze szkołę ponadgimnazjalną. Jednocześnie uczniowie ósmych klas obecnej szkoły podstawowej wykazują się mniejszą świadomością podejmowania decyzji dotyczącej dalszego kształcenia, niż uczniowie byłych klas trzecich gimnazjum. Należy zaznaczyć, że	zawodowego oraz wiedzy o rynku pracy, i kierowanie działań co najmniej do uczniów siódmych klas szkoły podstawowej, aby mieli oni wystarczający czas i wsparcie do podjęcia świadomej decyzji.		zawodowego spełniających kryterium objęcia wsparciem uczniów co najmniej klas siódmych.								

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	podstawą do podjęcia decyzji o dalszym kształceniu jest samopoznanie, które powinno być pierwszym etapem planowania przyszłości przez ucznia (s. 76).											
6	W kolejnych latach obniża się liczba kandydatów do szkół branżowych I stopnia (s. 52). Pracodawcy poszukują pracowników w wielu zawodach, do których szkoły nie kształcą, bo nie mają wystarczającej liczby	Rekomenduje się szersze wykorzystywanie kształcenia na poziomie szkoły branżowej I stopnia w formule zatrudnienia osób młodych u pracodawców i dokształcania ich w szkołach w klasach wielozawodowych. Koncepcja wsparcia tej formuły powinna być	UMWP	Rozpoczęcie prac od serii spotkań roboczych z udziałem przedstawicieli UMWP, organów prowadzących szkoły, izb i cechów rzemieślniczych oraz OHP, poświęconych zdiagnozowaniu potrzeb i barier związanych z kształceniem w rzemiośle połączonym z	IV kw. 2021	Program operacyjna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UMWP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućenia
	kandydatów by utworzyć klasy (s. 155).	wypracowana wspólnie przez izby rzemieślnicze, OHP i organy prowadzące szkoły, optymalnie w formule koordynowanej na skalę regionalną. W tym celu rekomenduje się przeprowadzenie diagnozy i opracowanie założeń oraz wdrożenie projektu EFS.		dokształcaniem teoretycznym w szkołach. Następnie w oparciu o wyniki tych prac sformułowanie zakresu możliwego wsparcia z EFS lub EFRR i wyłoniono projekty ułatwiające rozwój tej formuły kształcenia.								
7	Doskonalenie nauczycieli w dziedzinie doradztwa zawodowego obejmowało popytowy model doradztwa z uwzględnieniem elementów modelu	Rekomenduje się szkolenie nauczycieli kształcenia ogólnego (zwłaszcza szkół podstawowych) w zakresie kompleksowego podejścia do doradztwa edukacyjno-zawodowego, uwzględniającego obok zainteresowań i kompetencji	UMWP	Uwzględnienie w programowaniu wsparcia z EFS doskonalenia nauczycieli w dziedzinie doradztwa edukacyjno-zawodowego. Preferowanie projektów zapewniających kompleksowe szkolenia	IV kw. 2021	Program operacyjna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UMWP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>podażowego (tzw. doradztwa kariery). Nauczyciele uczestniczący w projekcie ocenili te warsztaty pozytywnie, zdobyli wiedzę na temat popytowego modelu doradztwa zawodowego i poszerzyli swoją wiedzę o rynku pracy (s. 128). Jednocześnie to nie warsztaty nt. doradztwa lecz bezpośredni kontakt z pracodawcami (wizyty studyjne i</p>	<p>uczniów również znajomość rynku pracy, potrzeby pracodawców i oferowane stanowiska pracy. Rekomenduje się by w ramach takich szkoleń akcentowano dopasowanie tematyki doradztwa do wieku uczniów. Rekomenduje się, by do młodzieży z klas piątych i szóstych szkół podstawowych (oraz młodszych) kierować działania z przewagą doradztwa kariery (podażowego), aby uczniowie lepiej poznali swoje możliwości i zainteresowania, a następnie</p>		<p>dla nauczycieli dotyczące doradztwa z perspektywy kariery (zainteresowań i kompetencji ucznia) i popytu na pracę (potrzeb pracodawców, oferowanego zatrudnienia), z uwzględnieniem kwestii adekwatności tematyki doradztwa do wieku ucznia.</p>								

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	wizyty pracodawców w szkole) najbardziej przekonali ich do wartości wykształcenia zawodowego (s. 210). Z drugiej strony doradztwo popytowe, czyli skoncentrowane na potrzebach pracodawców czasami jest wprowadzane na zbyt wczesnym etapie kształcenia. Młodzież klas piątych czy szóstych szkół	wprowadzać doradztwo popytowe dla uczniów siódmych i ósmych klas szkół podstawowych. W szkołach ponadgimnazjalnych (obecnie – ponadpodstawowych) można już stosować doradztwo popytowe na większą skalę, ale nawet w tym wypadku nie należy odchodzić od doradztwa kariery lecz łączyć oba podejścia, podobnie jak to zrobiono w projekcie „Dobry zawód”.										

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>podstawowych jeszcze go nie potrzebuje. W efekcie poruszana tematyka nie trafia w oczekiwania odbiorców. Na tym etapie rozwoju młodzież oczekuje działań, które pozwolą jej poznać siebie – swoje zainteresowania, możliwości, talenty (czyli doradztwa podażowego, inaczej doradztwa kariery). Tematykę rynku pracy można i należy wprowadzać później</p>											

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	– w siódmej i ósmej klasie szkoły podstawowej (s. 76).											
8	Mimo szeregu działań o charakterze promocyjnym szkoły kształcenia zawodowego, zwłaszcza branżowe, nadal są postrzegane jako nieatrakcyjne. Według nauczycieli wielu rodziców nadal jest przeświadczonych o niskiej wartości szkolnictwa zawodowego i w efekcie mogą	Prowadzenie działań o charakterze popularyzacji szkolnictwa zawodowego także wśród rodziców uczniów. Tym samym część działań doradczych, szczególnie z obszaru doradztwa popytowego (uwzględniającego popyt pracodawców na pracę), powinna być adresowana do rodziców uczniów.	UMWP	Wdrażanie w szkołach podstawowych projektów finansowanych z EFS uwzględniające działania informacyjno-edukacyjne kierowane do rodziców obejmujące wiedzę o rynku pracy i o szkolnictwie zawodowym oraz przeciwdziałanie negatywnym stereotypom na temat szkolnictwa zawodowego (może to się dzieć przy okazji wywiadówek). Aby ułatwić ten proces,	IV kw. 2021	Program operacyjna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UMWP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	<p>zniechęcać dzieci do wybierania szkół kształcenia zawodowego (s. 220).</p>			<p>należy przeprowadzić doskonalenie zawodowe wychowawców w szkołach podstawowych na temat rynku pracy i szkolnictwa zawodowego, jak również przygotować materiały informacyjne nt. szkolnictwa zawodowego dla rodziców. Rekomendowanym środkiem do realizacji takiego działania szkoleniowego (dla nauczycieli) i informacyjno-edukacyjnego dla rodziców jest projekt finansowany z EFS.</p>								

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
9	Ze względu na zasięg projektu oraz dużą liczbę i różnorodność zaplanowanych w nim działań formuła partnerska realizacji projektu była jednym z głównych czynników jego sprawnego wdrożenia i powodzenia. Dzięki koordynacji projektu z poziomu każdego subregionu jego realizacja przebiegła bez poważnych trudnień. Istotna tu była wiarygodność	Zaleca się, aby przy planowaniu projektów o dużym zasięgu premiować projekty partnerskie oraz takie, które zakładają współpracę lokalnych instytucji działających w obszarze edukacji.	UMWP	Premiowanie projektów partnerskich zakładających realizację projektu z instytucjami lokalnymi.	IV kw. 2021	Program operacyjna	Edukacja	RPOWP 2014-2020	UMWP			

Lp.	a) Wniosek	b) Rekomendacja	c) Adresat rekomendacji	d) Sposób wdrożenia	e) Termin wdrożenia (kwartał)	f) Klasa rekomendacji	g) Obszar tematyczny	h) Program Operacyjny	i) Instytucja zlecająca badanie	j) Status rekomendacji (bazowy)	k) Status rekomendacji	l) Status rekomendacji (bieżący) odrzućcenia
	partnerów, którzy zlokalizowani „bliżej” ostatecznych odbiorców byli znani z prowadzenia działań w lokalnym środowisku (s. 46).											

Bibliografia

Opracowania naukowe i specjalistyczne:

1. Augustyniak J., Oczekiwania młodzieży wobec współczesnej szkoły, Politechnika Koszalińska, Koszalin 2017.
2. Bulkowski K., Grygiel P., Humenny G., Sitek M., Stasiowski J. i Żóttak T., Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2019.
3. Federowicz M., Wojciuk A. i in., Raport o stanie edukacji 2010, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011.
4. Federowicz M. (red.), Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2012 w Polsce, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2013.
5. Górniak J., Kocór M. i inni, Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010–2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa – Kraków 2015.
6. Jakubowski M., Patrinos H., Porta E., Wiśniewski J., The Impact of the 1999 Education Reform in Poland. World Bank. Policy Research Working Papers, Waszyngton 2010.
7. Kamieniecka M., Decyzje edukacyjno-zawodowe uczniów szkół gimnazjalnych. Raport podsumowujący, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.
8. Mazik-Gorzelańczyk M., Kształcenie zawodowe w Polsce w perspektywie zmian i potrzeb gospodarki, Friedrich - Ebert- Stiftung, Warszawa 2016.
9. Plawgo B. (red.), Zapotrzebowanie na kursy i szkolenia specjalistyczne w kształceniu zawodowym białostockiego obszaru funkcjonalnego, Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr, Białystok 2019.
10. Plawgo B. (red.), Zapotrzebowanie na staże i praktyki w kształceniu zawodowym białostockiego obszaru funkcjonalnego, Białostocka Fundacja Kształcenia Kadr, Białystok 2019.
11. Podwójcic K., Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.
12. Rószkiewicz M., Saczuk K. (red.), Uwarunkowania decyzji edukacyjnych - wyniki pierwszej rundy badania panelowego gospodarstw domowych, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.
13. Sitek M., Stasiowski J., Losy edukacyjne i zawodowe absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych [w:] Sztanderska U., Drogosz-Zabłocka E. Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.
14. Sztanderska U., Wojciechowski W., Czego (nie) uczą polskie szkoły. Fundacja FOR, Warszawa 2008.
15. Szczucka A. i inni, Wykształcenie zawodowe – bariera czy szansa na rynku pracy? Wyniki badania Bilans Kapitału Ludzkiego [w:] Sztanderska U., Drogosz-Zabłocka E.

Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.

16. Sztanderska U. Grotkowska, G., Wykształcenie zawodowe – miejsce w systemie edukacji i na rynku pracy [w:] Sztanderska U., Drogosz-Zabłocka E. Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2019.
17. Sztanderska U., Wojciechowski W., Czego (nie) uczą polskie szkoły, Fundacja FOR, Warszawa 2008.

Raporty ewaluacyjne i inne raporty z badań:

18. Barometr Zawodów.
19. Coffey, Ocena barier i luk prawnych w kontekście efektywnej realizacji wsparcia w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
20. CRSG i PSDB, Ocena stopnia zainteresowania pracodawców współpracą z placówkami kształcenia zawodowego w zakresie praktycznych form nauczania i przygotowania zawodowego w kontekście wdrażania działania 9.2 PO KL. Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2010.
21. Doradztwo Społeczne i Gospodarcze, Świadomość wyboru zawodu wśród uczniów szkół w województwie łódzkim, Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Łódź 2013.
22. ECORYS Polska, Evalu, Ewaluacja mid-term programów operacyjnych realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014 2020 dla potrzeb przeglądu śródk okresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019.
23. Feliksiak M., Mocne i słabe strony szkolnictwa zawodowego, opinie uczniów, nauczycieli i ekspertów oświaty, CBOS, Warszawa 2012.
24. Fila J., J. (2014) Współpraca szkół zawodowych z przedsiębiorcami na przykładzie Działania 9.2 PO KL, ; Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.
25. Gołubowski A., Leszczyńska B., Przywara M., Wolińska I., Wrona A., Zub M., Formy nauki zawodu, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2011.
26. Juchnicka M. (red.), Formalnoprawne aspekty modernizacji szkolnictwa zawodowego, Izba Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości, Białystok 2014.
27. Morysińska A., Sochańska-Kawiecka M., Makowska-Belta E., Współpraca pracodawców i organizacji pracodawców ze szkołami zawodowymi – badanie jakościowe w subregionach raport końcowy, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Warszawa 2011.
28. MEN, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport końcowy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2011.
29. Muzyk A. (red.), Podlaski absolwent. Analiza sytuacji w zakresie kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w latach 2010 – 2012, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2014.

30. Pachnowska B., Wizerunek szkoły – analiza, strategia, kreacja. Komunikacja w edukacji, materiały konferencyjne, Borne Sulinowo 2003; Zapór W., Marketing edukacyjny – szkoła ponadgimnazjalna w walce o ucznia, Tarnów 2011.
31. Pancer I., Bojko P., Analiza realizowanych obecnie form współpracy ponadgimnazjalnych szkół zawodowych z pracodawcami, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk 2014.
32. Pfeiffer A., Współpraca pracodawców ze szkołami zawodowymi. Teraźniejszość i przyszłość, Krajowy Ośrodek Wsparcia Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, Warszawa 2013.
33. Ratajczak J., Pieniążek W., i inni, Ewaluacja stopnia osiągnięcia wskaźników Priorytetu IX PO KL Działania 9.2 Podniesienie jakości i atrakcyjności szkolnictwa zawodowego. Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2011.
34. Ośrodek Ewaluacji, Analiza kształcenia zawodowego w województwie podlaskim w kontekście działania 9.2 PO KL, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok 2014.
35. Ośrodek Ewaluacji, Efektywne działania informacyjno-promocyjne w obszarze kształcenia zawodowego, Warszawa 2011.
36. Skarżyński M.(red.), Przyszłość edukacji zawodowej. Metody modernizacji szkół zawodowych i zwiększenia adaptacyjności pracowników oświaty, Izba Rzemieśnicza i Przedsiębiorczości w Białymstoku, Białystok 2015.
37. Wolińska I., Zub M. Leszczyńska, B. i inni, Formy nauki zawodu, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Warszawa 2011.
38. Zapór W., Marketing edukacyjny – szkoła ponadgimnazjalna w walce o ucznia, Tarnów 2011.
39. Zub , M. (red.), (2019) Ewaluacja wsparcia realizowanego w obszarze edukacji w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. II Raport cząstkowy, ; Warszawa: Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019.

Akty prawne i wytyczne szczebla unijnego i krajowego:

40. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016r. Prawo oświatowe, Dz. U. 2017 poz. 59.
41. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r w sprawie doradztwa zawodowego Dz.U. z 2018r Poz. 1675.
42. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego Dz.U. z 2019 r. Poz. 325.
43. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego, Poz. 316.
44. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu, Poz. 391.
45. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół Dz.U. z 2019r. poz.639.
46. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r w sprawie doradztwa zawodowego Dz.U. z 2018r Poz. 1675.

Dokumenty programowe:

47. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku.
48. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020.
49. Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020.

Wytyczne IZ RPOWP:

50. Wytyczne Instytucji Zarządzającej w zakresie realizacji projektów z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze popularyzacji szkolnictwa zawodowego w województwie podlaskim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014 – 2020.

Dokumenty i dane wytworzone w ramach realizacji projektu „Dobry zawód-fajne życie”:

51. Wniosek o dofinansowanie.
52. Wnioski o płatność.
53. Materiały promocyjne.
54. Materiały z badań przeprowadzonych w ramach projektu.
55. Programy subregionalnych koalicji na rzecz kształcenia zawodowego.

Wykaz wykresów

Wykres 1. Liczba uczniów w klasach I szkół ponadgimnazjalnych / ponadpodstawowych w woj. podlaskim wg typu szkoły: liczba (panel lewy) oraz Wykres 2. Odsetek uczniów w klasach I szkół ponadgimnazjalnych / ponadpodstawowych w woj. podlaskim wg typu szkoły (panel prawy) ..	52
Wykres 3. Typ szkoły ponadgimnazjalnej, w której uczą się ankietowani uczniowie	53
Wykres 4. Rok urodzenia uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	64
Wykres 5. Powiat zamieszkania uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	65
Wykres 6. Obszar zamieszkania uczniów biorących udział w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	66
Wykres 7. Działania, w których uczestniczyli uczniowie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz uczniowie nieuczestniczący w projekcie	68
Wykres 8. Materiały promocyjne, z którymi mieli styczność uczniowie uczestniczący w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	69
Wykres 9. Działania, w których uczestniczyli uczniowie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” oraz poza nim według nauczycieli gimnazjum	70
Wykres 10. Opinie nauczycieli na temat doradztwa grupowego prowadzonego dla uczniów w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”	72
Wykres 11. Opinie nauczycieli na temat doradztwa indywidualnego prowadzonego dla uczniów w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”	73
Wykres 12. Poziom sprecyzowania planów uczniów odnośnie tego, co chcieliby robić w przyszłości, w okresie korzystania ze wsparcia lub podobnych działań w przypadku uczniów nieuczestniczących w projekcie	76
Wykres 13. Oczekiwania uczniów biorących udział w projekcie wobec swojej szkoły (panel lewy) oraz Wykres 14. Oczekiwania uczniów nieuczestniczących w projekcie (panel prawy).	78
Wykres 15. Odsetek uczniów, dla których możliwość znalezienia pracy, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły	80
Wykres 16. Odsetek uczniów, dla których chęć zdobycia zawodu w celu uniezależnienia się finansowo od rodziny miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły	81
Wykres 17. Odsetek uczniów, dla których obawy nie dostania się do innej szkoły miały wpływ na decyzję o wyborze szkoły	82
Wykres 18. Odsetek uczniów, dla których chęć zdobycia konkretnych kwalifikacji zawodowych, które mogłyby być ewentualnie później rozszerzane na studiach miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły	83

Wykres 19. Odsetek uczniów, dla których chęć dostania się na dobrą uczelnię miała wpływ na decyzję o wyborze szkoły	84
Wykres 20. Odsetek uczniów, dla których oferowanie przez szkołę interesujących praktyk miało wpływ na decyzję o wyborze szkoły.....	85
Wykres 21. Udział poszczególnych osób w podjęciu decyzji o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej/ponadpodstawowej według uczniów	87
Wykres 22. Podejmowanie z nauczycielami rozmów o ważnych dla uczniów sprawach, ich problemach lub pomysłach i planach w opinii nauczycieli	92
Wykres 23. Powody, dla których uczniowie wskazywali jako nieprzydatne indywidualne spotkania z doradcą dotyczące wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu	96
Wykres 24. Powody, dla których uczniowie wskazali jako nieprzydatne zajęcia dla całej klasy z doradcą na temat wyboru dalszej szkoły, profilu klasy lub zawodu.....	98
Wykres 25. Wpływ udziału w działaniach projektowych lub podobnych działaniach poza projektem na sposób myślenia ucznia o wyborze szkoły kształcenia zawodowego	99
Wykres 26. Ocena przydatności poszczególnych działań przez uczniów	101
Wykres 27. Zmiana sposobu postrzegania szkół kształcenia zawodowego przez uczniów pod wpływem projektu/podobnych działań kierowanych do uczniów nieuczestniczących w projekcie	103
Wykres 28. Zmiana sposobu myślenia pod wpływem projektu/ podobnych działań kierowanych do uczniów nieuczestniczących w projekcie, czy szkoła kształcenia zawodowego to dobry wybór dla ucznia	104
Wykres 29. Wpływ materiałów promocyjnych na większe zainteresowanie ucznia szkołami kształcenia zawodowego lub nauką zawodu	105
Wykres 30. Zmiany, które wystąpiły u uczniów dzięki uczestnictwu w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” według nauczycieli	106
Wykres 31. Stopień w jakim poszczególne działania, w których uczestniczyli uczniowie w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”, pomogły im wzbogacić swoją wiedzę o rynku pracy, o tym w jakich zawodach pracownicy są poszukiwani lub jakie kompetencje pomogą im w przyszłości znaleźć dobrą pracę – opinie nauczycieli.....	107
Wykres 32. Stopień w jakim poszczególne działania w których uczestniczyli uczniowie w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie” pomogły im w wyborze szkoły (ponadgimnazjalnej) lub w wyborze profilu klasy lub zawodu.....	108
Wykres 33. Efekty spotkań dla rodziców z doradcami zawodowym i przedstawicielami szkół kształcenia zawodowego według nauczycieli	111

Wykres 34. Działania prowadzone przez pracodawców w okresie 2 lat poprzedzających badanie we współpracy ze szkołami podstawowymi lub gimnazjami, aby zachęcić uczniów do wyboru kształcenia zawodowego zgodnego z potrzebami branży	112
Wykres 35. Uczestnictwo pracodawców w innych, niż badanie ankietowe działaniach w ramach projektu „Dobry zawód-fajne życie”	113
Wykres 36. Świadomość własnych zainteresowań i umiejętności według ucznia	116
Wykres 37. Typy szkół, do których uczniowie składali dokumenty w procesie rekrutacji	118
Wykres 38. Typy szkół, do których uczniowie składali dokumenty w procesie rekrutacji	119
Wykres 39. Dostanie się ucznia do wybranej szkoły w przypadku uczniów zdających do kilku szkół.....	120
Wykres 40. Zainteresowania uczniów zgodne z zawodami, którego się uczą.....	121
Wykres 41. Stanowiska zajmowane przez uczestniczących w projekcie nauczycieli w szkole... ..	127
Wykres 42. Subregiony, z których zrekrutowano nauczycieli do badania.....	127
Wykres 43. Staż pracy nauczycieli uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	128
Wykres 44. Udział nauczycieli w działaniach w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	129
Wykres 45. Zatrudnienie doradców zawodowych w poszczególnych typach szkół.....	134
Wykres 46. Ocena stopnia ważności poszczególnych aspektów w pomocy uczniowi w wyborze szkoły, profilu klasy czy zawodu w ciągu ostatnich dwóch lat w porównaniu do okresu wcześniejszego.....	137
Wykres 47. Ocena poszczególnych działań ze względu na to, czy wzbogaciły one wiedzę nauczycieli o rynku pracy	138
Wykres 48. Ocena poszczególnych działań ze względu na to, czy wzbogaciły one wiedzę nauczycieli o kompetencjach potrzebnych uczniom za kilka lat.	139
Wykres 49. Ocena poszczególnych działań ze względu na to, czy były pomocne nauczycielom w przygotowaniu uczniów do wyborów edukacyjno-zawodowych.	140
Wykres 50. Realizacja doradztwa zawodowego przez nauczycieli w ramach projektu i poza projektem.....	141
Wykres 51. Rodzaj wiedzy przekazywanej na zajęciach z doradztwa grupowego przez nauczycieli uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	142
Wykres 52. Rodzaj wiedzy przekazywanej na zajęciach z doradztwa indywidualnego przez nauczycieli uczestniczących w projekcie „Dobry zawód-fajne życie”	143
Wykres 53. Sposoby, w jakie uczniowie zapoznawali się z interpretacją swojego wyniku testu predyspozycji zawodowych	144

Wykres 54. Wypełnianie przez uczniów testów predyspozycji zawodowych na prowadzonych przez nauczyciela lekcjach w okresie od 2017 r.....	144
Wykres 55. Ocena stopnia, w jakim nauczyciele czują się poinformowani o potrzebach pracodawców (0 – „Czuję się słabo poinformowany/a; 10 – „Czuję się dobrze poinformowany/a”)	160
Wykres 56. Źródła wiedzy nauczycieli o potrzebach pracodawców.....	161
Wykres 57. Wskaźniki przystępowania i zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w badanych szkołach	166
Wykres 58. Ocena szkół kształcenia zawodowego przez uczniów klas 1. i 2.	170
Wykres 59. Ocena kompetencji absolwentów szkół kształcenia zawodowego przez pracodawców	180
Wykres 60. Przyczyny niezatrudniania absolwentów szkół kształcenia zawodowego.....	183
Wykres 61. Opinie nauczycieli o ich szkołach	184
Wykres 62. Uczestnictwo nauczycieli w działaniach projektowych	192
Wykres 63. Ocena przydatności form wsparcia szkół kształcenia zawodowego.....	194
Wykres 64. Działania promocyjne prowadzone przez szkoły	199
Wykres 65. Wpływ udziału w projekcie na prowadzenie działań promocyjnych poza projektem	201
Wykres 66. Ocena atrakcyjności szkół według nauczycieli	208
Wykres 67. Jaką szkołę nauczyciele doradziliby uczniom z przeciętnymi wynikami w nauce, mającym szanse dostać się zarówno do technikum, jak i do liceum.....	210
Wykres 68. Zależność pomiędzy oceną wartości oferty szkół kształcenia zawodowego przez nauczycieli gimnazjów (średnie oceny oferty szkolnictwa zawodowego) a podejściem nauczycieli dot. ukierunkowania wyboru przeciętnych uczniów	212
Wykres 69. Przekonania nauczycieli i uczniów na temat szkolnictwa zawodowego (wartości średnie)	213
Wykres 70. Przekonania uczniów na temat szkolnictwa zawodowego wg typu szkoły (wartości średnie)	214
Wykres 71. Przekonania uczniów uczestniczących w projekcie na temat liceów (panel lewy) oraz Wykres 72. Przekonania uczniów nieuczestniczących w projekcie na temat liceów (panel prawy)	216
Wykres 73. Przekonania uczniów uczestniczących w projekcie na temat liceów – wartości średnie (panel lewy) oraz Wykres 74. Przekonania uczniów nieuczestniczących w projekcie na temat liceów – wartości średnie (panel prawy).....	217

Wykres 75. Wpływ form wsparcia w projekcie na postrzeganie szkół kształcenia zawodowego przez nauczycieli klas gimnazjalnych	219
Wykres 76. Branże ankietowanych pracodawców wg PKD	227
Wykres 77. Czas funkcjonowania firmy uczestniczącej w projekcie „Dobry zawód-fajne życie” na rynku	228
Wykres 78. Wspólne działania pracodawców i nauczycieli w ciągu ostatnich dwóch lat (od 2017r.).....	230
Wykres 79. Podmiot inicjujący nawiązanie współpracy między szkołą a pracodawcą	235
Wykres 80. Czas trwania współpracy z pracodawcami/szkołami.....	236
Wykres 81. Zidentyfikowane zmiany zachodzące we współpracy w ciągu ostatnich 2 lat (od 2017 r.)	237
Wykres 82. Formy współpracy, do stosowania których przyczynił się udział w projekcie.....	238
Wykres 83. Sposoby finansowania współpracy z pracodawcami.....	240
Wykres 84. Korzystanie z dofinansowania do wynagrodzeń przysługującego pracodawcom zatrudniającym młodocianych pracowników – wśród pracodawców, którzy współpracowali w zakresie kształcenia uczniów szkół branżowych	240
Wykres 85. Korzystanie z dofinansowania wynagrodzenia pracownika – opiekuna stażu lub praktyki – wśród pracodawców którzy przyjmowali uczniów na praktyki lub staże	241
Wykres 86. Otrzymanie od samorządu (gminy lub powiatu) lub bezpośrednio od szkoły kształcenia zawodowego lub od innej instytucji wynagrodzenia lub zwrot kosztów za wymienione działania	242
Wykres 87. Źródła motywacji do współpracy ze szkołami.....	245
Wykres 88. Źródła motywacji do nawiązania współpracy z pracodawcami.....	247
Wykres 89. Oczekiwania od współpracy ze szkołami	248
Wykres 90. Zainteresowanie poszczególnymi formami współpracy ze szkołami	249
Wykres 91. Przyczyny nie podejmowania współpracy ze szkołami kształcenia zawodowego...	251
Wykres 92. Pożądane zmiany przyczyniające się do podjęcia decyzji o podjęciu współpracy ze szkołami.....	252
Wykres 93. Bariery we współpracy pomiędzy szkołą a pracodawcami.....	255
Wykres 94. Ta forma współpracy była stosowana wcześniej, a projekt przyczynił się do jej szerszego wykorzystywania / rozwinięcia.....	258

Wykaz tabel

Tabela 1. Oś priorytetowa RPOWP 2014-2020	21
Tabela 2. Alokacja liczby wywiadów w próbie uczestniczących uczniów ze względu na rok urodzenia i miejsce zamieszkania	23
Tabela 3. Alokacja liczby wywiadów w próbie uczestniczących uczniów ze względu na płeć	23
Tabela 4. Podsumowanie alokacji liczby wywiadów w próbie uczestniczących uczniów	23
Tabela 5. Alokacja liczby wywiadów w efektywnej próbie kontrolnej ze względu na rok urodzenia i miejsce zamieszkania	24
Tabela 6. Alokacja liczby wywiadów w efektywnej próbie kontrolnej ze względu na płeć.....	24
Tabela 7. Efekt netto – wpływ na podjęcie nauki w szkole danego rodzaju	58
Tabela 8. Czynniki, od których zależy kontynuacja nauki w technikum	59
Tabela 9. Czynniki, od których zależy kontynuacja nauki w szkole branżowej.....	61
Tabela 10. Efekt netto – wpływ na wybór rodzaju szkoły.....	114
Tabela 11. Efekt netto – wpływ na zgodność zawodu z zainteresowaniami	122
Tabela 12. Zawody postrzegane jako brakujące w ofercie szkół i wprowadzone do oferty	155
Tabela 13 Zmiany liczb kandydatów do szkół uczestniczących w projekcie.....	223
Tabela 14. Wpływ projektu na zwiększenie liczby kandydatów do szkoły	224

Wykaz rysunków

Rysunek 1. Model procesu wyborów edukacyjnych i selekcji na ponadgimnazjalny etap edukacyjny	34
Rysunek 2. Teoria interwencji.....	39

evalu

Badanie ewaluacyjne finansowane przez Unie Europejska ze srodków Pomocy Technicznej
w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020

